

Dragica Haramija
**Vloga živali
v mladinski književnosti**

Univerza v Mariboru

Pedagoška fakulteta

Vloga živali v mladinski književnosti

Avtorica

Dragica Haramija

Avgust 2025

Naslov <i>Title</i>	Vloga živali v mladinski književnosti <i>Animals in Slovene Children's Literature</i>
Avtorica <i>Author</i>	Dragica Haramija (Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta in Filozofska fakulteta)
Recenzija <i>Review</i>	Tilka Jamnik Igor Saksida (Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta) Rok Tkavc (Univerza uniformiranih služb)
Jezikovni pregled <i>Language editing</i>	Katja Bergles (DigitPen d. o. o.)
Tehnična urednika <i>Technical editors</i>	Jan Perša (Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba) Vanja Gutman
Oblikovanje ovitka <i>Cover designer</i>	Primož Krašna
Grafične priloge <i>Graphic material</i>	Viri so lastni, razen če ni navedeno drugače. Haramija (avtorica), 2015
Založnik <i>Published by</i>	Univerza v Mariboru Univerzitetna založba Slomškov trg 15, 2000 Maribor, Slovenija https://press.um.si , zalozba@um.si
Izdajatelj <i>Issued by</i>	Univerza v Mariboru Pedagoška fakulteta Koroška cesta 160, 2000 Maribor, Slovenija https://pef.um.si/ , dekanat.pef@um.si
Izdaja <i>Edition</i>	Prva izdaja. Vsebina je bil prvič izdana v tiskani obliki Haramija, D. (2015). <i>Vloga živali v mladinski književnosti</i> . Murska Sobota: Franc-Franc, 2015. - (Knjižna zbirka Misel o slovenski besedi)
Vrsta publikacije <i>Publication type</i>	E-knjiga
Dostopno na <i>Available at</i>	http://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/1039
Izdano <i>Published at</i>	Maribor, Slovenija, avgust 2025

© Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba

/ University of Maribor, University of Maribor Press

Besedilo / *Text* © Haramija (avtorica), 2025

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna. / *This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License.*

Uporabnikom je dovoljeno tako nekomercialno kot tudi komercialno reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev in predelava avtorskega dela, pod pogojem, da navedejo avtorja izvirnega dela.

Vsa gradiva tretjih oseb v tej knjigi so objavljena pod licenco Creative Commons, razen če to ni navedeno drugače. Če želite ponovno uporabiti gradivo tretjih oseb, ki ni zajeto v licenci Creative Commons, boste morali pridobiti dovoljenje neposredno od imetnika avtorskih pravic.

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

821.163.6.09-93(0.034.2)

HARAMIJA, Dragica

Vloga živali v mladinski književnosti [Elektronski vir] / avtorica Dragica Haramija.
- 1. izd. - E-knjiga. - Maribor : Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, 2025

Način dostopa (URL): <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/1039>

ISBN 978-961-299-027-5 (PDF)
doi: 10.18690/um.pef.9.2025
COBISS.SI-ID 244354307

ISBN 978-961-299-027-5 (pdf)

DOI <https://doi.org/10.18690/um.pef.9.2025>

Cena
Price Brezplačni izvod

Odgovorna oseba založnika Prof. dr. Zdravko Kačič,
For publisher rektor Univerze v Mariboru

Citiranje Haramija, D. (2025). *Vloga živali v mladinski književnosti*. Univerza
Attribution v Mariboru, Univerzitetna založba. doi: 10.18690/um.pef.9.2025

KAZALO

1 Uvod	9
1.1 Metodologija	11
1.2 Mladinska književnost	12
1.3 Vpliv ilustracij na razumevanje zgodbe	15
1.4 Biološka sistematika	16
1.5 Mladinska animalistična književnost/književna animalistika	21
2 Teoretična izhodišča	24
3 Živali v mladinski poeziji	34
3.1 Ljudska (folklorna) poezija	36
3.1.1 Ljudska poezija z notografijo	45
3.2 Avtorska poezija	52
3.2.1 Avtorska poezija z notografijo	87
4 Živali v mladinski prozi	91
4.1 Kratka realistična proza	92
4.2 Kratka fantastična (iracionalna) proza	103
4.2.1 Pravljica	104
4.2.1.1 Ljudska ali folklorna pravljica	111
4.2.1.2 Klasična umetna pravljica	120
4.2.1.3 Sodobna umetna pravljica	137
4.2.2 Basen	148
4.2.2.1 Ljudske basni	149
4.2.2.2 Literarizirane basni	152
4.2.2.3 Avtorske basni	156

4.2.3 Povedka (pripovedka) in mit	159
4.2.3.1 Folklorne povedke (pripovedke) in miti	160
4.2.3.2 Literarizirane povedke	163
4.2.3.3 Avtorske povedke (pripovedke).....	165
4.2.4 Kratka fantastična zgodba	168
4.2.5 Nonsens	187
4.3 Realistična daljša proza (pripoved ali povest)	192
4.3.1 Realistična pripoved z govorečo živaljo	196
4.4 Fantastična daljša proza	208
4.4.1 Fantastična pripoved.....	208
4.4.2 Klasična fantazija	226
5 Živali v mladinski dramatiki	231
5.1 Izvirna dramska besedila	232
5.2 Priredbe	244
5.2.1 Priredbe koroške povedke Mojca Pokrajculja.....	245
5.2.2 Druge priredbe	247
6 Literarno-informativna besedila	251
7 Sklep.....	263
7.1 Vloga živali v otroški in mladinski književnosti	264
7.2 Zvrsti in vrste, v katerih se pojavljajo živali	266
7.3 Tema animalističnega besedila, motivi v mladinski književnosti....	270
7.4 Žival kot glavni ali stranski literarni lik.....	271
7.5 Biloška sistematika	272
7.6 Vloga književnega prostora	279
7.7 Vloga književne vrste in žanra	280
8 Viri in literatura	286
8.1 Viri	286
8.2 Literatura	304
9 Imensko kazalo	313

Večina galebov se ne potrudi, da bi se naučila kaj več kot najpreprostejše o letenju – kako prideš z brega do živeža in spet nazaj. Za večino galebov ni pomembno leteti, temveč jesti. Bolj ko vse drugo na svetu je Jonatan Livingston Galeb ljubil letenje. Spoznal je, da s takšno miselnostjo ne bo postal priljubljen pri drugih pticah.

(Richard Bach: *Jonatan Livingston Galeb*)

1 Uvod

Živali in otroci so si obojestransko naklonjeni, živali so namreč, kakor pravi Visković (1996: 242), »otroško radovedne in željne igre, prijateljstva in izgubljene naravnosti. Živali, še posebej domače živali, so, neodvisno od njihove starosti, kadar jih opazujemo z gledišča evolucije človeka, večni otroci.« To je morebiti vzrok, da imajo otroci in živali prav poseben odnos, ki je (Visković 1996: 237) »iznad dobrega in zlega. /.../ Od najzgodnejšega otroštva otroke vznemirjajo in privlačijo prve živali, ki jih ti vidijo. Tovrstna doživetja prenesejo na zooigrače – platnene, plišaste, lesene in plastične kužke, mačke, medvede, leve, žirafe, po vrsti bitja, ki so po obrazih in telesih podobna človeku, tj. mami in očetu, in pomenijo enega od prvih in najbolj uspešnih mostov, ki spajajo otroke in njihovo okolico.« Ob igračah, ki predstavljajo živali (zooigrače), pa niso zanemarljive niti knjige z živalskimi liki (ali zooliki), v zgodnjem otroštvu so to predvsem slikanice z živaljo kot glavnim literarnim likom, pozneje daljša realistična in fantastična mladinska književnost.

Pestrost literarnih oblik, tem in motivov, povezanih z živalmi, je v mladinski književnosti zelo raznolika in obširna, zato so v posameznem segmentu preučevanja predstavljena kakovostna izbrana slovenska literarna dela, v katerih so živali glavni literarni liki. Vseh leposlovnih otroških in mladinskih del, tematsko-motivno povezanih z živalmi, zaradi količine ni mogoče predstaviti, je pa upoštevan literarnozgodovinski princip, ki lepo pokaže, kako se je razvijala vloga živali v mladinskem leposlovju, deloma tudi v leposlovno-informativnih knjigah. V članku *Živalske pripovedne pesmi – vloga in pomen živalskih podob* Marjetka Golež Kaučič (2002: 30) pravi: »Živalske balade so velikokrat v funkciji otroške pesmi, torej temeljne za prvo otrokovo srečanje z živaljo skozi oči ljudskega pesnika. Večina teh pesmi je postala potem del otroške folklore, živalski svet basni,

pravljic in pesmi o živalih nekako naravno sodi v otroški svet, vendar pa so lahko nekatere pesmi ali pripovedke, v katerih nastopajo živali, postale tudi sredstvo za zastraševanje otrok, posebno tiste, v katerih nastopajo volk in medved, še celo pes.« V sodobni mladinski književnosti, ki je – vsaj večinoma – presegla zgolj vzgojni in poučni namen, animalistika nima več zastraševalne funkcije, pač pa so živali večinoma prijazne, precej humorno obarvane, pogosto predstavljajo dogajanje v (sodobni) družbi. Ob predstavitvi folklornih pripovednih pesmi Marjetka Golež Kaučič (2002: 31) ugotavlja, da je možnih več delitev tovrstnega gradiva, in sicer glede na različna merila: glede na vrsto in tip živali, glede na njeno vlogo, glede na odnos človeka do živali, glede na zgodbeno strukturo. Vsa navedena merila lahko ob obravnavi animalistike v mladinski književnosti posplošimo na vse njene književne vrste. Literarna dela, v manjši meri tudi literarno-informativna dela iz mladinske književnosti, so predstavljena glede na zvrstno-vrstno ter žanrsko pripadnost besedil, tematologijo in funkcijo živalskih likov v besedilih, v zadnjem delu monografije so živali predstavljene glede na način ubeseditve in vlogo, ki jo imajo v posameznem literarnem delu, in pogostost pojavljanja neke živali v mladinski književnosti. Pri zbiranju gradiva se je pokazalo, da večina slovenskih mladinskih besedil, ki sodijo v animalistiko, predstavlja domače živali in avtohtone divje živali, šele v sodobni književnosti lahko zasledimo več divjih živali, katerih primarno okolje ni slovenska pokrajina.

Prvi del monografije je namenjen teoretičnim izhodiščem o vlogi živali v otroški in mladinski književnosti. Najobširnejše je poglavje o književnih vrstah, v katerih se animalistična snov in živalski literarni liki pojavljajo. Pri posamezni književni vrsti so izbrani vzorčni kakovostni primeri besedil, čeprav je zajet tudi širši literarnozgodovinski kontekst animalistike v otroški in mladinski književnosti na Slovenskem, za osvetlitev posamezne vloge živali so predstavljena tudi nekatera (predvsem kanonska) dela iz svetovne mladinske književnosti, ki so prevedena v slovenščino.¹

¹ Prevedena dela, ki sodijo v območje animalistike, so vsaj deloma sooblikovala slovenski kanon mladinske književnosti in vplivala na razvoj nekaterih žanrov (npr. brata Grimm, Hans Christian Andersen, Rudyard Kipling, Alan Alexander Milne, Maurice Sendak, Eric Hill, J. K. Rowling).

V sklepnem delu monografije sem predstavila tipične vloge najpogostejše zastopanih živali v slovenski mladinski književnosti in tako poskušala utemeljiti pojavne oblike živali v okviru književne animalistike.

1.1 Metodologija

Za povzemanje že znanih dejstev je bila uporabljena deskriptivna metoda raziskovalnega dela, pri poglobljeni obravnavi posameznih avtorjev, ki so najtesneje povezani z animalistiko, so v ospredju metoda analize, metoda sinteze in komparativna metoda. V sklepnem delu sem poskušala izluščiti najpomembnejša spoznanja, do katerih je pripeljala pričujoča raziskava:

- Vloga živali je v otroški književnosti bistveno opaznejša kakor v mladinski književnosti v ožjem pomenu, zato se monografija osredinja predvsem na književnost za otroke.
- Najpogostejše književne vrste, kjer se pojavlja lik živali, so otroška poezija, pravljica (živalska pravljica), basen, povedka, torej večinoma kratkoprozne vrste, veliko teh zgodb je izdanih v slikaniški obliki, bistveno manj je dramskih del, v katerih so zastopane živali, in daljše mladinske proze.
- V posameznem književnem delu je funkcija živali odvisna od književne vrste in žanra, predvsem pa je funkcija povezana s tem, ali gre za naravno (biološko) vlogo živali, poosebljanje živali (se sporazumevajo le med seboj; se sporazumevajo tudi z ljudmi), za njihov antropomorfn položaj, za oživljene igrače (ki predstavljajo živali) ali za živali kot mitološke literarne like.

Za preučevanje so bila izbrana literarna dela, ki so izšla v knjižni obliki in sodijo med kakovostno izvirno slovensko mladinsko leposlovje, kar predstavlja, seveda ob živalskem literarnem liku, temeljno omejitev raziskovalnega problema.

1.2 Mladinska književnost

Termin mladinska književnost je v slovenski literarnovedni stroki uporabljen kot nadpomenka za dve skupini besedil, otroško in mladinsko književnost.² Otroška književnost je namenjena bralcem do približno 11. leta starosti (do zaključka razredne stopnje osnovne šole), mladinska književnost pa bralcem med 12. in 18. letom starosti.³ Tretja skupina beriva, ki je po svetu vedno bolj vključena tudi v korpus mladinske književnosti in jo raziskovalci večinoma poimenujejo književnost za mlade odrasle, je namenjena mladostnikom po 16. letu starosti, pri čemer se tovrstna leposlovna dela, večinoma gre za romane, tematsko ukvarjajo predvsem s tabuji in problemi.⁴ Ta skupina literarnih besedil je naslovniško odprta (imenovana tudi 'crossover' literatura, npr. Saksida), kar pomeni, da po njej posegajo tudi odrasli bralci.

Glede na razdelitev, ki je povezana s starostjo bralcev mladinske književnosti (Marjana Kobe, 1987, Igor Saksida, 1994) ter z bralnim razvojem mladih bralcev in s pridobivanjem njihove recepcijske zmožnosti (Kordigel Aberšek, 2008), so v monografiji uporabljeni termini otroška književnost, mladinska književnost (v ožjem smislu) in večnaslovniška književnost (ali naslovniško odprta besedila).

Literarnozgodovinski princip preučevanja mladinske književnosti je v slovensko mladinsko književnost uvedla Alenka Glazer že leta 1969, desetletje pozneje je izšel njen temeljni članek *Vprašanje periodizacije slovenske mladinske*

² Marjana Kobe v monografiji *Pogledi na mladinsko književnost* (1987) opredeljuje termin mladinska književnost z več vidikov, in sicer kot ontološko opredelitev tovrstne književnosti, njeno vsebinsko razsežnost, glede na sprejemnika (bralca), ki mu je namenjena, ter po pestrosti književnih zvrsti in vrst. Teoretičarka opozarja še na priredbe in predelave ter na besedila, ki so bila napisana za odrasle, pozneje pa so postala kanon mladinske književnosti.

³ Igor Saksida utemeljuje termin mladinska književnost (Saksida 1994: 45) »kot zbirni pojem za vsa besedila, namenjena mlademu bralcu, ki ni starejši od osemnajst let, ima dve podpomenki; to sta otroška književnost in mladinska književnost v ožjem pomenu (namenjena bralcem v puberteti), ki se med seboj razlikujeta po različnem socialnem izkustvu bralca.«

⁴ Tabu je družbeno pogojen, torej je povezan z zgodovinskim časom in s konkretnim geografskim prostorom, problem je individualiziran. Slovenski mladinski problemski roman natančneje utemeljuje Gaja Kos (2013).

ske književnosti (1979), v katerem ob periodizaciji izpostavlja tudi kanonske avtorje in njihova besedila.⁵ Med literarnimi deli teh avtorjev sem iskala kakovostna mladinska dela, katerih glavni literarni lik je žival, v sodobni književnosti sem se opirala na študijo *Metodologija interpretacije mladinske književnosti na Slovenskem* (2013: 181–193), ki sva jo napisala z Igorjem Saksido. Folklorno slovstvo z živaljo kot glavnim literarnim likom sem črpala iz antologij (npr. *Pojte, pojte drobne ptice, Babica pripoveduje*).

Priljubljenost živalskih literarnih likov (zoolikov) v otroški književnosti kaže povezati z otrokovim kognitivnim razvojem, pri čemer je animizem tisti pojav, ki ga pri preučevanju animalizma ni mogoče spregledati. Jean Piaget in Bärbel Elisabeth Inhelder (1978: 22) v razvojni psihologiji govorita o animizmu v fazi zgodnjega otroštva (od 2. do 7. leta starosti), v katerem otrok pripisuje pojavom, predmetom, rastlinam in živalim zmožnosti zavestnih dejavnosti. Animizem je torej mešanje subjektivnega in objektivnega, kar izhaja najprej iz asimilacije (otrok prilagaja mišljenje sebi na podlagi že znanega ali podobnega) in akomodacije (otrok spreminja svoje miselne sheme, se torej prilagaja okolju), ki sta dvosmerna procesa. Opazujemo ju lahko skozi otrokovo simbolno (ali domišljjsko) igro, ki se kaže v razvoju od predmetne do predstavne transformacije (Marjanovič Umek, Lešnik-Musek 1998: 28):

Dimenziji nakazujeta stopnjo otrokove simbolne transformacije v igri, ki jo v situacijah, ko je odvisna od predmetov, označuje kot predmetno transformacijo, za razliko od predstavne transformacije, ki ni več ozko vezana na predmete, temveč na predstavo o predmetih. Za razliko od

⁵ Alenka Glazer (1979: 5–20) izpostavlja v svojem pregledu periodizacije kot pomembne avtorje Frana Levstika, Otona Župančiča, Frana Milčinskega, Josipa Ribičiča, Toneta Seliškarja, Franceta Bevka, Antona Ingoliča, Prežihovega Voranca, Elo Peroci, Branko Jurca, Vido Brest, Pavleta Zidarja, Leopolda Suhodolčana, Franceta Forstneriča, Svetlano Makarovič, Polonco Kovač in Slavka Pregla. Ti avtorji tvorijo danes kanon slovenske mladinske književnosti. Tudi Marjana Kobe je v monografiji *Pogledi na mladinsko književnost* (1987) navajala iste avtorje do vključno prve polovice osemdesetih let 20. stoletja.

predmetne vključuje predstavna transformacija abstrakcijo, idejo ali temo, ki je relativno neodvisna od katerega koli predmeta. /.../ Singer (1994) opisuje, da majhni otroci potrebujejo bolj strukturirane realistične igrače, ki predstavljajo pogoste predmete v domačem okolju. Ko pa se njihovo mišljenje razvija, so sposobni uporabljati manj realistične predmete, ki jih v igri osmislijo.

Avtorici se sicer navezujeta na dva vidika igrač: stopnjo realizma (podobnost) in stopnjo strukturiranosti (izdelanosti, določenosti), pri tem pa ugotavljata, da (Marjanovič Umek, Lešnik-Musek 1998: 29) »[b]olj ko je igrača strukturirana, bolj jo bo otrok v igri uporabljal na običajen, vnaprej določen način.« Pri zooigračah bi to pomenilo, koliko so podobne realni živali (npr. medvedu, psu ...) in kako podrobno so izdelane, npr. iz kakšnega materiala so (npr. različne vrste blaga, les, plastika) ali detajli (dlaka, brki, ušesa ...). Nekatere zooigračice so neposredno povezane z živalskimi liki v književnih delih, npr. medved Pu (avtor besedila Alan Alexander Milne, avtor ilustracij Ernest H. Shepard), maček Muri (avtor literarnega dela Kajetan Kovič, avtorica ilustracij Jelka Reichman), slon Elmer (avtor slikanice David McKee), igrače so narejene po likovni podobi iz knjig.

Slika 1: medved Pu

www.mimi-klub.cz

Slika 2: maček Muri

www.emka.si

Slika 3: slonček Elmer

www.dolgouhec.si

1.3 Vpliv ilustracij na razumevanje zgodbe

Predvsem v otroški književnosti so literarna in literarno-informativna dela izdana kot slikanice ali kot ilustrirane knjige, v katerih je ilustracija pomemben nosilec (vsaj dela) informacij za razumevanje besedila.

Pri slikanicah upoštevam model celostnega branja, kakor sva ga utemeljili D. Haramija in J. Batič deloma že v monografiji *Poetika slikanice* (2013), bolj poglobljeno pa razvili v prispevku *Recepcija postmodernih slikanic* (Haramija, Batič, 2014: 145): »Slikanice so hibridna umetnost, saj jih, podobno kakor film in gledališče, doživljamo simultano v času in prostoru. So posebna oblika knjig, ki združuje jezikovni in likovni kod sporočanja.« Ob interakciji med besedilom in ilustracijo sva pri modelu celostnega branja postmodernih slikanic, za katere se je pokazalo, da branje jezikovnega dela ni dovolj, saj ne podaja vseh informacij, ugotovili, da je nujno upoštevati netradicionalnost podajanja zgodbe, nelinearnost, zorni kot dogajanja, kolaž likovnih govoric, nenavadne oblike slikanic, medbesedilnost in večpomenskost.

Deloma vlogo ilustracij upoštevam tudi pri ilustriranih knjigah, a je pri le-teh vpliv ilustracij na zgodbo bistveno manjši (Haramija, Batič 2013: 25): »Ilustrirana knjiga ima dve samostojni celoti: besedilo in ilustracijo, vsaka celota zase pa je zaključena enota in lahko funkcionira povsem samostojno. Ilustrirana knjiga ima tudi več kot 50 % besedila, ta je torej prevladujoči del knjige, ilustracije ne tvorijo zgodbe, temveč le osvetljujejo posamezne prizore (literarne like, okoliščine/dogajanje, čustva, prostor, čas). Pogosto so tovrstne knjige bogato ilustrirane, še posebej tiste, ki so namenjene otrokom ob koncu vrtčevskega obdobja in v začetnih razredih osnovne šole. Četudi se v nekaterih knjigah ilustracija razteza čez dve strani in je na njej besedilo, je ilustracija le vizualna predstavitev enega segmenta iz zgodbe.«

Pri animalističnih likih se v slikanicah in ilustriranih knjigah pogosto zgodi, da avtor besedila živali ne opisuje antropomorfno, ilustrator pa jih upodobi podobne ljudem po drži telesa ali jih upodobi s človeškimi oblačili ipd.

Slika 4: Grigor Vitez *Zrcalce*,
ilustrirala Danica Rusjan

www.zupca.net

Slika 5: Grigor Vitez *Zrcalce*,
ilustriral Marjan Manček

www.emka.si

1.4 Biološka sistematika

Biološka znanstvena sistematika (tudi klasifikacija) razvrščanja živih bitij na Zemlji je pomembna (Vilhar, Tratnik, Stušek, Škornik 2011: 91) »[z]aradi nepregledne množice vrst organizmov, /.../ zato tako znanstvenikom kot tudi drugim, ki niso strokovnjaki za biologijo, imena skupnih organizmov (na primer rodov, družin, razredov, debel) omogočajo komunikacijo.«⁶ Definicija vrste je osnovna enota za nadaljnje klasifikacije. Vrsta kot osnovna enota sistematike nima enoznačnega pomena, vendar v monografiji *Živalstvo Slovenije* Boris Sket, Matija Gogala in Valika Kuštor (2003: 20) ugotavljajo, da ima trenutno »največ pristašev biološka koncepcija vrste, po kateri je vrsta potencialna reproduktivna skupnost. Vrsto torej sestavljajo vsi osebki, ki se ali pa bi se lahko v naravnih razmerah (!) med seboj uspešno plodili. Za uspešno velja tista ploditev, ki dá enako plodne potomce.« Biološka taksonomija je v monografiji upoštevana, čeprav se skozi literarna dela primarno seveda nisem ukvarjala z

⁶ Sistematika temelji na modelu preučevanja švedskega naravoslovca Carla Linnéja v 18. stoletju (razvrščanje glede na skupne značilnosti: kraljestvo rastlin in kraljestvo živali). Pozneje so znanstveniki začeli razvrščati organizme na osnovi analize genoma (DNA), in sicer so bili v rabi različni sistemi, kakor se je pač veda razvijala in odkrivala vedno več organizmov. Biološko sistematiko življenje, domena, kraljestvo, debla, razred, red, družina, rod in vrsta s sistemom treh domen je leta 1990 predlagal Carl Woese. Sket, Gogala in Kuštor (2003: 21) navajajo kot višje taksone rod, družino, red, razred in debla.

živalmi (animalia) kot biološko kategorijo. Živali⁷ preučuje zoologija, pri čemer se prvi del podredne zloženke zoo (gr. zōion = živo bitje, po Verbinčevem (1991: 767) *Slovarju tujk* tudi žival) po *Slovenskem pravopisu* (2001: 1782) nanaša na žival, primer: zoo = živalski vrt, zoologija = veda o živalih, zoogen = usedlina, zoološki = živaloslovski ipd.

Carl Woese je živali razvrstil v tri domene (nadkraljestva), to so bakterije, arheje in evkarionti, v slednjo domeno sodi tudi kraljestvo živali, le-to pa se deli na skupine: praživali, mnogoceličarje, nečlenske skupine, mnogočlenarje, iglokožce in strunarje. Pri preučevanju pojavnosti živali v mladinski književnosti se je ob zbiranju in analizi leposlovnega gradiva pokazalo, da literarni liki živali sodijo med tiste biološke taksonomske skupine, ki večinoma živijo na Slovenskem, pa še to v zelo omejenem obsegu, v okviru le-tega pa močno prevladujejo strunarji. »V Sloveniji,« pravi Boris Sket (Sket, Gogala, Kuštor 2003: 9), »naj bi na celini živelo čez 19.000 živalskih vrst.« Na podlagi sistematike, kakor jo obravnava Dušan Devetak v učbeniku *Biologija 4 in 5: Raznolikost živih bitij 2* (1997), v sedmem poglavju natančneje predstavljam rodove in vrste zgolj tistih živali, ki se v slovenski mladinski književnosti pojavljajo.

Devetak (1997: 121–255) navaja sistematiko živali: pri predstavitvi je najprej zapisano deblo (npr. strunarji), nato poddeblo (npr. vretenčarji), razred (npr. sesalci), red (npr. zveri), družina (npr. psi) in, končno, vrsta (npr. volk). V monografiji ob predstavitvi literarnih del uporabljam večinoma najnižji taksonomski stopnji, rod in vrsto, zato so višje taksonomske skupine, ki se v književnosti redkeje pojavljajo, zabeležene v sprotni opombi.⁸

⁷ Za biološko sistematiko sem uporabila učbenik *Biologija 4 in 5: Raznolikost živih bitij 1 in 2* avtorjev Andreja Podobnika in Dušana Devetaka (1997: 10–15), kjer avtorja opozarjata na različne klasifikacije (empirično, teoretično), posebej pa opozarjata na sorodnost ter razliko med podobnostjo in sorodnostjo.

⁸ Kraljestvo živali vsebuje dve temeljni skupini, in sicer praživali (bičkarje, korenonožce, trosovce, migetalkarje) ter mnogoceličarje: spužve, prave mnogoceličarje. Štirje osnovni gradbeni tipi pravih mnogoceličarjev so:

a) nečlenarji:

- ožigalkarji: koralnjaki (vetrnice in kameni koralnjaki), klobučnjaki (uhati klobučnjaki, mesečina), trdoživnjaki (trdoživi, cevkače, portugalska ladjica),

Med veliko skupino **členonožcev** velja omeniti pajkovce (predvsem pajke, kamor sodita npr. križevec, črna vdova; suhe južine (matija) in pršice), rake, stonoge (npr. strige) in žuželke. Slednje se dalje delijo na pražuželke in krilate žuželke, te pa so v mladinski književnosti precej pogoste. Krilate žuželke se delijo v dve veliki skupini, in sicer a) žuželke z nepopolno preobrazbo, npr. enodnevnice, kačji pastirji, ravnokrilci (kamor sodijo kobilice), strigalice, ščurki, bogomolke, termi, uši, kljunate žuželke (stenice, listne uši) in b) žuželke s popolno preobrazbo, to so mrežekrilci, metulji (lastovičar, kapusov belin, dnevni pavlinček, vešče ...), hrošči (rogač, kresnice, polonice, koloradski hrošč, smrekov lubadar ...), kožekrilci (čebele, čmrlj, osa, sršen, mravlje ...), dvokrilci

- rebrače,
- ploski črvi: vrtnčarji (planinski vrtnčar, mnogooka), sesači (veliki metljaj, krvni metljaj), trakulje (svinjska, goveja, pasja trakulja),
- valjasti črvi: kotačniki, gliste (človeška glista ...),
- nitkarji,
- mehkužci: hitoni (olivasti hiton), polži (predškrgarji, morsko uho, veliki mlakar, mali mlakar, lazarji, slinarji, vrtni polž ...), školjke (škržek, kongerija, pokrovača, klapavica, leščur, ostriga, morski datelj), zobati polžki, glavonožci (sipa, ligenj, hobotnica ...).

b) mnogočlenarji:

- kolobarniki: mnogoščetinci (prosto živeči in pritrjeni mnogoščetinci), maloščetinci (deževniki), pijavke,
- členonožci: trokrparji, pipalkarji (ostvarji; morski pajki; pajkovci), raki, stonoge (npr. strige), žuželke. Med členonožci je najobširnejša skupina žuželk, hkrati so žuželke najboljše živalska skupina, saj je znanih več kot 850.000 vrst. Delijo se na pražuželke in krilate žuželke, slednje pa v dve veliki skupini, in sicer žuželke z nepopolno preobrazbo, npr. enodnevnice, kačji pastirji, ravnokrilci (kamor sodijo kobilice), strigalice, ščurki, bogomolke, termi, uši, kljunate žuželke (stenice, listne uši), in žuželke s popolno preobrazbo, to so mrežekrilci, metulji, hrošči, kožekrilci, dvokrilci in bolhe.

c) iglokožci:

- iglokožci: morske lilije, morske zvezde, morski ježki, kačjerepi, brizgači,
- ramenonožci,
- mahovnjaki.

č) strunarji:

- brezglavci,
- plaščarji,
- vretenčarji: obloustke (piškur), ribe (hrustančnice, med katere sodijo npr. skat, morski psi in manta; kostnice), dvoživke (sleporili, repate dvoživke, žabe), plazilci (prakuščarji, krokodili, želve, luskarji, v slednje sodijo kuščarji in kače), ptice, sesalci (stokovci, vrečarji, placentalni sesalci).

(komarji, obadi, muhe ...) in bolhe. Med **iglokožci** so v mladinski književnosti omenjeni morske zvezde in morski ježki. Najobširnejša je zastopanost nekaterih **vretenčarjev** (sodijo med strunarje): ribe (kostnice), dvoživke (repate dvoživke, žabe), plazilci (krokodili, želve, luskarji, med slednje sodijo kuščarji in kače), ptice, sesalci (stokovci, vrečarji, placentalni sesalci).

V mladinski književnosti so glavni literarni liki največkrat ptice in sesalci.

Ptice: noj, ponirek, pingvini, močvirniki (štorklja, čaplja), ujede (kragulj, kanja, orel, sokol, jastreb), plojkokljuni (gosi in race), kure (fazan, divji petelin, jerebica), pobrežniki (galeb), golobi, papige, kukavice, sove (uharica in čuk), vpijati (vodomec, smrdokavra), plezalci (detel, žolna) in pevci (kmečka lastovka, kos, vrana, sraka, ščinkavec).

Sesalci, pri katerih po številu izstopajo placentalni sesalci:

- žužkojedi: jež, krt, rovke,
- prvaki: opice, človek,
- netopirji,
- redkozobci (npr. mravljinčar),
- zajci,
- glodavci: veverica, bober, veliki voluhar, podgana, hišna miš, polh,
- zveri: medvedi, psi (volk, šakal in lisica), kune (hermelin, jazbec, vidra), mačke (divja mačka, ris, lev),
- plavutonožci: mrož, tjulenj,
- sodoprsti kopitarji ali parkljarji: svinje, kamele (velblod, kamela), goveda (govedo, koza, ovca, gams), jelen (navadni jelen, srna ali srnjak),
- lihoprsti kopitarji: konji (konj, osel), nosorogi,
- trobčarji: afriški slon, azijski slon,
- kiti: zobati kiti (delfin) in vosati kiti (sinji kit).

Za obravnavo mladinskih književnih besedil se je pokazala kot zelo nazona ekosistemska delitev (torej delitev glede na življenjski prostor), saj je v literarnem delu posamezna žival nujno del bodisi naravnega (npr. reke, morja, gozdovi, jezera, puščave) ali spremenjenega (torej takšnega, kjer človek deloma posega v okolje: gozd, jasa, travnik, pašnik, mlaka, ribnik) ali umetnega ekosi-

stema (ki ga je človek popolnoma kultiviral: sadovnjak, vinograd, njiva, polje, vrt), katerega skrajnost so človeška naselja, torej vasi in mesta. V biologiji je bivališče (habitat) opredeljeno kot področje delovanja živali, torej tam, kjer se hranijo, prebivajo, lovijo, se sprehajajo ipd. Prebivališče je brlog, duplina, gnezdo. Bivališče oziroma rastišče opredeljujejo Tone Novak in sodelavci (2003: 33): »Za razliko od ekosistema je bivališče oziroma rastišče (habitat) konkretno okolje, v katerem živi (deluje) organizem. Kadar ne vemo, ali je kak sistem res ekosistem ali ne, je bolje uporabiti izraza bivališče oziroma rastišče.« Živi ekosistemi, ki so funkcionalne enote narave, v katerih najdemo živali iz slovenske mladinske književnosti, so naravno okolje živali ali njihova spremenjena različica, zelo velikokrat pa tudi človeško okolje. V slednjem s stališča mladinske književnosti ni mogoče več govoriti le o ekosistemu, če naj bo ta samozadosten glede na prehranjevalno verigo, saj ob prosto živečih živalih s človekom ali ob njem živijo tudi domače živali.

S stališča mladinske književnosti lahko oblikujem različne pojavnosti živalskih literarnih likov divjih in domačih živali:

1. divje živali, ki prosto živijo v svojem naravnem okolju: v mladinski književnosti so najpogostejše omenjene ptice, gozdne živali, vodne živali;

2. živali, ki živijo ob ljudeh ali z njimi:

– divje živali, ki živijo v živalskih vrtovih;

– udomačene domače živali, pri katerih gre za udomačevanje (domestifikacijo) vrst za uporabne namene. Tako dobimo živali, ki koristijo človeku, torej gre za gojene koristne živali, namenjene delu (npr. konj, vlečni pes) ali človekovi prehrani in oblačenju (npr. kokoš, prašič, ovca; torej meso, mleko, volna, usnje);

– hišni ljubljenci, med katerimi so seveda najpogostejše takšne živali, ki jih je človek vzgojil (npr. pes, mačka), lahko pa so tudi bolj eksotični (npr. kače, kuščarji). Hišni ljubljenci lahko postanejo pravzaprav vse kategorije živali, torej divje, udomačene ali domače, njihovo mesto jim določi človek.

Skupnost vseh živali na določenem prostoru in v določenem času se imenuje favna. Poimenovanje izhaja od rimskega boga gozdov ali podeželja, Favn je dvojnik grškega Pana.

1.5 Mladinska animalistična književnost/književna animalistika

Termin animalistična književnost, tudi književna animalistika, uporabljamo za tisti del preučevanja otroških in mladinskih literarnih in polliterarnih (literarno-informativnih) besedil, v katerih so živali glavni književni liki, pri čemer se je že v predhodnih raziskavah v mladinski književnosti pokazalo, da je temeljni razlikovalni element pri književni animalistiki vloga živali.⁹ V celotni mladinski književnosti, še posebej pa v otroški književnosti, je v folklornem slovstvu in v avtorski književnosti (vse od njenih začetkov do sodobnosti) najti živalske književne like.

Teorije književne animalistike so se začele razvijati predvsem v evropskem in severnoameriškem prostoru v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja. Kot začetnika kulturne animalistike se omenja avstralskega filozofa Petra Singerja, ki je leta 1975 izdal delo *Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals*, s katerim je vzpostavil temelj premišljevanja o človeku (njegovem ravnanju) in pravicah živali. Sledile so utemeljitve terminov zooetika, kulturna zoologija, (kulturna animalistika), književna ekologija ipd.

Joseph W. Meeker, literarni teoretik, je že leta 1974 izdal delo *The Comedy of Survival: Studies in Literary Ecology*, v katerem je definiral literarno ekologijo kot (Meeker 1997: 7) »branje književnosti s stališča ekologije oz. preučevanje povezav med književnostjo in naravo.« Avtor pravi, da vsa živa bitja zmoremo občutek veselja in žalosti. Humor je neposredno povezan z igro, ta pa nam je prirojena od vedno (Meeker pravi, da nas nihče ne nauči, kako se morajo ljudje in živali igrati, a to kar znamo), čeprav se kaka reč, ki se dogaja, ne

⁹ Moje raziskovanje animalistike v mladinski književnosti se je začelo z raziskovalnim projektom »Kulturna animalistika: književni, folkloristički, etnološki i kulturnoantropološki prilozi«, ki je potekal od marca 2007 do marca 2011, nosilka projekta je bila red. prof. dr. Antonija Zaradija Kiš z Inštituta za folkloristiko v Zagrebu, v projektu sem ves čas aktivno sodelovala. V drugem delu kulturnega bestiarja, *Književna žvotinja*, sem objavila razpravo *Uloga žvotinja u žanrovima slovenske dječje književnosti* (2012: 869–892), ki je služila kot izhodišče pričujoče monografije.

zdi smešna, lahko postane smešna pozneje. J. Baird Callicott izpelje Meekerjeve poudarke v misel, da se osvoboditev živali in okoljska etika lahko združita v skupno preučevanje.¹⁰

Nikola Visković je v monografiji *Životinja i čovjek: prilog kulturnoj zoologiji* (1996) natančneje predstavil pojem kulturne animalistike, vzporedno je avtor uporabljal tudi izraze kulturna zoologija, zooigrače (igrače, ki predstavljajo živali), zooliki (književni liki živali) ipd. Za vlogo živali v mladinski književnosti je seveda potrebno utemeljiti odnos otrok do živali. Visković opozarja na Deklaracijo malih prijateljev živali, ki je bila sprejeta leta 1977 v Londonu na posvetu Mednarodne lige za pravice živali, in jo avtor navaja v svojem delu.¹¹ Vsekakor velja omeniti postopnost pridobivanja pravic živali in njihovo zaščito tudi v okviru zakonskih možnosti,¹² kar je pogosto vsaj posredno izraženo tudi v otroški in mladinski književni animalistiki.

Za utrjevanje in tehtne utemeljitve termina animalistična književnost/književna animalistika sta gotovo pomembni dve znanstveni monografiji, ki sta izšli pod pokroviteljstvom Instituta za etnologiju v Zagrebu: prvi del razprav z naslovom *Kulturni bestijarij* je izšel leta 2007, leta 2012 je izšel drugi del z naslovom *Književna životinja* (podnaslov *Kulturni bestijarij II. dio*).¹³

¹⁰ http://digitalcommons.calpoly.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1703&context=bts&sei-redir=1&referer=http%3A%2F%2Fscholar.google.si%2Fscholar%3Fq%3DAnimal%2BLiberation%3A%2BA%2BNew%2BEthics%2Bfor%2BOur%2BTreatment%2Bof%2BAnimals%26hl%3Dsl%26as_sdt%3D0%26as_vis%3D1%26oi%3Dscholar%26sa%3DX%26ei%3DjWiOVfSBHcL6Uty7gLAG%26ved%3D0CCYQgQMwAA#search=%22Animal%20Liberation%3A%20New%20Ethics%20Our%20Treatment%20Animals%22, pridobljeno 14. 4. 2015.

¹¹ Deklaracija malih prijateljev živali (Visković 1996: 242): »1. Vse živali imajo, kakor jaz, pravico do življenja in sreče. 2. Nikoli ne bom zapustil živali, ki živi z mano; ne želim, da starši zapustijo mene. 3. Živalim ne bom delal zla – trpijo enako kot ljudje. 4. Ne bom ubijal živali – ubijati zaradi igre ali denarja je zločin. 5. Živali imajo, kakor jaz, pravico do svobode; cirkusi in živalski vrtovi so zapor za živali. 6. Naučil se bom opazovati, razumeti in imeti rad živali; naučile me bodo spoštovanja narave in življenja.«

¹² Podrobnejša predstavitev sprejemanja zakonodaje, povezane s pravicami živali, je dostopna na spletni strani <http://www.agroweb.bf.uni-lj.si/4-TrpljenjeDobrobit.pdf>, pridobljeno 3. 8. 2015.

¹³ Jelka Kernev Štrajn je v prispevku *Živali v besedi, sliki, mitologiji in zgodovini* predstavila monografijo *Književna životinja* (<http://www.delo.si/kultura/knjizevni-listi/zivali-v-besedi-sliki-mitologiji-in-zgodovini.html>, pridobljeno 12. 6. 2015), pri čemer poudarja, da je bestiarij »žanr, s katerim se danes po svetu ukvarjajo številni inštituti za animalistiko«.

Naslov bestiarij (bestia – zver) se navezuje na srednjeveški tip naravoslovno-leposlovnih besedil, to so bila dela, ki so vsebovala opise živali, vsaka živalska vrsta pa je bila tudi pospremljena z naukom. Iz povedanega sledi, da ima vsako bitje pomen, kar pa je vir simbolov. Oba dela bestiarija vnašata tudi v naš prostor nove premisleke o vlogi živali v kulturi in književnosti. V uvodu k prvemu delu bestiarija, ki sta ga urednici naslovili *Animalno je elementarno!*, opozarjata na pojme (Marjanić, Zaradija Kiš, 2007: 11) »animal – živo bitje, žival; animalis – živ, življenjski; animus – um, duševna dejavnost, razsojanje, moč mišljenja; anima – duša, dih, zrak, življenjska moč, živo bitje, življenje (v najširšem smislu), s čimer se **jasno začrtuje etimološka bližina latinskih besed anima (lat. duša) in animal (lat. žival).**«

2 Teoretična izhodišča

»Narava je prisotna v vseh vrstah mladinske književnosti. Je neizčrpen vir motivov in za vsakega otroka vedno znova svet, ki je neodkrit, privlačen in poln velikih skrivnosti.« (Crnković 1990: 174)

Jožica Čeh Steger je v članku *Ekološko usmerjena literarna veda in Prežibove samorastniške novele* (2010: 53–62) podala kratek pregled ekokritičnega raziskovanja književnosti, pri čemer poudarja dve smeri tovrstnih raziskav (Čeh Steger 2010: 54), »ki izhajata iz naivno realističnega in konstruktivističnega razumevanja narave. Prva poudarja ekološko ideologijo o apokaliptičnem uničenju narave in uničenju nečloveških bitij, druga zatrjuje, da imajo vsi diskurzi o naravi svoj izvor v kulturi. Mesto ekološke literarne vede je najbrž nekje vmes med skrajno mimetično in poststrukturalistično diskurzivno teorijo.« V članku z naslovom *Tematizacija živali v luči literarne ekologije* (2011: 95–98) avtorica opozarja na terminološki problem neenotnega poimenovanja v tovrstnih literarnoteoretičnih razpravah: ekokritika, literarna ekologija, ekologija literature, kulturna ekologija. Ne glede na poimenovanje se veda ukvarja z odnosom človek – žival (Čeh Steger 2011: 95): »Človek si od nekdaj deli naravni prostor z živalmi in stopa z njimi v različna razmerja, ki se gibljejo v razponu od izkoriščanja, sovražnosti, nasilja, zanemarjanja do prijateljstva, občudovanja in spoštovanja živali kot moralnih subjektov.« Eden najlepših primerov vseh navedenih razmerij med ljudmi in živalmi je tema fantastične pripovedi Elwyna Brooksa Whita *Karlina pajčevina* (1998). Zgodba razkriva dve vrsti razmerij: ljudje živali ne razumejo, le deklica Ajda, ki je še dovolj majhna, razume njihovo govorico, drugi ljudje so zato zaskrbljeni zanjo; drugo skupino razmerij tvorijo odnosi med živalmi. Pajkovka

Karla s pletenjem mreže, v katero izpisuje besede, reši prašiču Vilburju življenje (drugače bi ga ubili pred božičem), na koncu pomagajo vse živali na kmetiji gospoda Cukermana. Posebej zanimivi sta dve obliki specizma, ki ju pisatelj ne olepšuje: na eni strani večvrednostni odnos ljudi do živali, druga oblika pa je specizem med živalmi na kmetiji, npr. na začetku zgodbe podgana in gos gledata na prašička precej zviška, ne zdi se jima primerna družba. Malega Vilburja je čakala smrt, če ga Ajda ne bi rešila, ker bi njen oče kilavčka ubil, zato mu deklica zabrusi (White 1998: 9):

»Toda to ni pravično,« je jokala Ajda. »Pujsek ne more nič, če se je rodil majhen, ne? A bi ubil mene, če bi se rodila čisto majcena?« Gospod Ornik se je nasmehnil. »Seveda ne,« je rekel in z ljubeznijo gledal hčerko. »Toda to je drugače. Majhna punčka je eno, majhen kilav pujsek pa drugo.« »Nobene razlike ne vidim,« je odvrnila Ajda in se še vedno obešala na sekiro. »To je najbolj grozovit primer nepravičnosti, kar jih poznam.«

Jožica Čeh Steger (2010: 54) opredeljuje ekokritiko kot široko koncipirano področje raziskovanja, npr. vlogo narave v različnih zgodovinskih obdobjih, razmerja med človekom in naravo ipd., ki pa izhaja iz kritike »privilegijev človekove dominantnosti«. Tudi pri drugih teoretičnih kulturne antropologije zasledimo kritiko ideologije človeka kot večvrednega bitja v primerjavi z vsem drugim, kar na Zemlji obstaja. Npr. Branislava Vičar (2011: 99) opozarja: »Kulturni antropologi so pokazali, da je zamisel človeške prevlade nad drugimi živalmi sestavni del vseobsežne ideologije človeškega obvladovanja in polastitve narave, katere korenine segajo globoko v tradicijo zahodne miselnosti.« Specizem seveda prišteva človeka med živali, npr. Joan Dunayer govori posebej o pravicah vseh ne-človeških živali, o ubijanju, mučenju, poniževanju, ne nazadnje pa tudi o jezikovnih spodrsljajih in krivicah.¹⁴

¹⁴ V monografiji *Specizam: diskriminacija na osnovi vrste* je Joan Dunayer leta 2004 podala definicijo specizma, ki jo je v hrvaški izdaji 2009 razširila, zato je bila uporabljena ta verzija monografije. Specizem (Dunayer 2009: 34) »glede na pripadnost vrsti ali značilnosti, tipični za neko vrsto, kateremukoli zavestnemu bitju jemlje spoštovanje.« Gre torej za diskriminacijo na podlagi vrste.

Na nespecistično filozofijo in ekocentrizem (oz. načelo multispecizma) opozarja tudi Monika Krojež Telban, ki posebej poudarja (2015: 30): »Etnozoološke raziskave odkrivajo, da sta v poeziji in literaturi, kjer je navzoč spoj folklornega z živalskim, pogosto navzoča antropomorfizem (živali privzemajo človeške lastnosti) in zoomorfizem (živalske lastnosti se pripisujejo ljudem).«

Avtorjev (pesnikov, pisateljev, dramatikov) način ubeseditve oz. postopek prikazovanja/predstavljanja/izpovedovanja je odvisen od teme, književne vrste, književnega lika in vrste pripovedovalca. Ti načini se razporejajo od skrajno antropomorfnega do skrajno zoomorfnega ali kakor ugotavlja Jakob J. Kenda v *Fantazijski književnosti*, gre namreč za variacije tipičnega pravljичnega motiva antropomorfizirane živali (Kenda 2009: 101): »Izmed teh se vse nujno nahajajo na daljici med skrajnostma povsem človeškega in povsem živalskega, ki ju variante počlovečene živali seveda nikdar ne dosežejo; bistvena za njihovo fantastično naravo, torej odklon od resničnosti, je prav mešanica obojega. Pri tem se mnogi zgodnji tovrstni motivi fantazije nahajajo zelo blizu skrajni antropomorfizaciji, /.../ da jih vse lahko opišemo z znano oznako 'mi v krznu' May Hill Arbuthnot.«¹⁵

Sistematika razvrščanja animalističnega leposlovnega gradiva med obe navedeni skrajnosti in utemeljitve načinov funkcij živali v razvrščanju so precej podobne ne glede na bralca (mladinska ali nemladinska književnost), ustvarjalca (folklorna ali avtorska književnost) ali čas nastanka literarnega dela. Kaže se, da poezija in dramatika ne povzročata bistvenih razhajanj, tudi proza povečini ne, razen tistega njenega dela, v katerem so živali prvoosebni pripovedovalci.

Marjetka Golež Kaučič v članku *Živalske pripovedne pesmi – vloga in pomen živalskih podob* ob preučevanju slovenskih živalskih folklornih balad govori o štirih vlogah (2002: 29): o naravni, personificirani, antropomorfni in

¹⁵ May Hill Arbuthnot, ameriška raziskovalka mladinske književnosti, je leta 1947 izdala *Children & Books*. V nadaljevanju se sklicujem na 9. izdajo knjige *Children & Books*, naslov je ohranjen v vseh izdajah, spreminja se avtorstvo oz. soavtorstvo: prvo izdajo je napisala May Hill Arbuthnot (ki je omenjena v citatu J. J. Kende), nato je bilo delo preoblikovano s soavtorico Zeno Sutherland (1972), od leta 1991 je navedena kot avtorica le Zena Sutherland.

fiktivni vlogi živali. Jelka Kernev Štrajn pa v monografiji *Renesansa alegorije: alegorija, simbol, fragment* (2009) utemeljuje naslovni pojem, za katerega menim, da je pri branju (interpretaciji) književne animalistike izjemnega pomena (Kernev Štrajn 2009: 25): »Zgodovina pojma je po eni strani povezana z retoriko, po drugi s hermenevtiko. Od nekdaj pa je alegorija delovala kot posredovalka sporočil o resnicah, drugačnih od tiste, ki se zdi dojemljiva na prvi pogled. Praviloma implicira več pojmov, alegorijo kot retorično figuro in tekstno strategijo, alegorijo kot literarni žanr in alegorijo kot alegorezo oz. alegorično interpretacijo.« Animalistična mladinska književnost v veliki meri uporablja alegorijo: na eksplicitni ravni gre za zgodbo o živalih, na implicitni pa za zgodbo o ljudeh in človeški družbi.

Milan Crnković je v znamenitem priročniku za študente in učitelje *Dječja književnost* že leta 1966 opredelil štiri variante ali avtorske pristope za prikazovanje živalskega sveta (Crnković 1990: 174): »1. [A]ntropomorfno prikazovanje živali, pri čemer ni namen antropomorfnosti, da bi izpostavljala resnične živalske lastnosti, temveč ima drugačne cilje; 2. prikazovanje živali z dodajanjem človeških lastnosti (govor), a te dodane lastnosti le hitreje in bolj enostavno informirajo o tem, kaj žival čuti in dela; 3. realistično opisovanje živali, ki temelji na opazovanju; 4. kombinacija umetniškega in znanstvenega opisovanja živalskega sveta, kjer so znanstveni podatki vpleteni v doživljanje narave.« Zena Sutherland v monografiji *Children & Books* (1996) opredeli tri skupine živalskih zgodb (1996: 351): 1. živali se vedejo kot ljudje; 2. živali se vedejo kot živali, le da govorijo; in 3. tiste, v katerih se živali vedejo kot živali. V posebnem poglavju navaja tudi poosebljene igrače (1996: 248–250), med katerimi so tudi takšne, ki predstavljajo živali (npr. *Medved Pu*, 1926, Alana Alexandra Milna). Dalje avtorica utemeljuje, da je (Sutherland 1996: 351) »najpomembnejši kriterij realističnih zgodb o živalih ta, da so le-te upodobljene objektivno. Avtor ne sme razlagati vedenja ali motivov skozi govor ali misli živali. Vsi motivi živalskih protagonistov morajo biti v skladu z vedenjem živali, kakor so ga zabeležili zanesljivi opazovalci.« Pred tem v poglavju *Sodobne zgodbe o govorečih živalih*, kjer kot primera navaja *Povesti o Petru Zajcu*, 1902, Beatrix Potter in

Veter v vrbah, 1908, Kennetha Grahameja, avtorica izpostavlja, da so živali v navedenih vrhunskih delih opisane humorno, predstavljene so tudi njihove napake, za razliko od Andersenovega pravljичnega vzorca (npr. *Grdi raček*, ki ima poudarjene zgolj pozitivne lastnosti). Sutherlandova (1996: 244) ugotavlja, da je v mnogih od teh zgodb edini fantazijski element približevanje človeškemu, npr. da živali živijo v enakem okolju kot ljudje (imajo človeške domove, ustanove, poklice ...). Rebecca J. Lukens v monografiji *A Critical Handbook of Children's Literature* (2007) na več mestih omenja živali, posebej zanimivi sta poglavji o vrstah značajev in perspektivah v mladinski književnosti, v katerih avtorica med drugim poudarja razliko med fantastično/fantazijsko in realistično prozo o živalih (Lukens 2007: 91–92): »V fantazijski književnosti, npr. Karlina pajčevina,¹⁶ so živali ljudje, v realističnih zgodbah pa pričakujemo, da se živali vedejo kot resnične živali, da so torej resnične po svoji naravi. /.../ Preizkušnja za avtorja je, kako si predstavlja in poroča, kaj živali govorijo in čutijo. Pisatelj, ki dejansko ne ve, kaj živali mislijo in čutijo, mora sklepati na temelju opazovanja videza in vedenja živali. In seveda, kadar pisatelj uporabi za sporazumevanje med živalmi človeški govor, je realizem porušen in ustvarjena je fantastika.« Dalje avtorica zatrjuje, da so najboljše realistične živalske zgodbe tiste, kjer so dejanja živali v zgodbi podobna dejanjem resničnih živali oz. da živalskemu realizmu predstavlja poseben problem perspektiva, saj se zdi objektivna ali dramatična perspektiva logična izbira za realistično živalsko zgodbo (2007: 181–182).

¹⁶ Avtorica omenja kot primer delo pisatelja Elwyina Brooksa Whita *Charlotte's Web* (delo je ilustriral Garth Williams), ki je prvič izšlo leta 1952, in velja za najbolje prodajano ameriško knjigo z mehкими platnicami. V slovenščino je bila prevedena leta 1998 pod naslovom *Karlina mreža*. Karla je pajek, njen najboljši prijatelj prašič. Zgodba se začne neke pomladi, ko bi Ajdin oče želel ubiti kilavega pujska Vilburja, a hčeri dovoli, da skrbi zanj, ko pa je že prevelik, ga dajo na stričvo kmetijo. Živali na kmetiji imajo zelo pestro paleto značajev: pujsek je zaupljiv, pajkovka modra in preudarna, podgana naredi le tisto, kar se ji splača ipd. Živali imajo v hlevu svojo majhno skupnost, ki kljub razlikam med njimi dobro funkcionira. Zaradi Karlina požrtvovalnosti, ki se je počutila (White 1998: 114) »kot konec dolgega dne«, ko je naredila zapredek naslednje generacije pajkov, so živali v novi pomladi poskrbele za nadaljevanje živalskih vrst, življenje na kmetiji je bilo prijetno.

Poseben tip animalistike se pojavlja pri proznih delih, v katerih je žival prvoosebni pripovedovalec, ki pripoveduje o svojem življenju, kar David L. Russell (2005: 196) imenuje živalska avtobiografija, ki je za teoretika eden izmed tipov iracionalne animalistike.¹⁷ V ameriškem prostoru se je tovrstna književnost začela razvijati v 19. stoletju, in sicer z romanom Anne Sewell *Black Beauty: The Autobiography of a Horse* (1877). David L. Russell zapiše, da je delo *Black Beauty* (Russell 2005: 196) »prva zgodba, ki prikazuje zlorabo živali in nadaljuje tradicijo trdega realizma (naturalizma), prvoosebni pripovedovalec pa je konj.« Enako utemeljuje npr. animalistični roman Višnje Stahuljak *Don od Tromede* tudi Krešimir Nemec (2011: 20–21): »V kontekstu mladinske književnosti ima posebno mesto roman *Don od Tromede* (1987), nenavaden življenjepis pisateljčinega psa, /.../ čeprav je delo nastalo na čvrsti realistični podlagi in na temelju avtentičnih dogodkov, zgodba o šarplaninskem ovčarju Donu pripada žanru imaginativne proze, ker je povedana z zornega kota psa.«¹⁸

¹⁷ Russell obravnava navedeni roman v istem kontekstu kakor npr. *Zbrane prigode Petra Zajca* Beatrix Potter, torej v območju živalske fantazije/fantastike.

¹⁸ V prispevku *Animalistički roman Don od Tromede* Višnje Stahuljak (Haramija 2011: 109–118) razpravljam o romanu, ki je odličen primer animalistične književnosti. Stahuljak ima pravzaprav dva pripovedovalca, in sicer prvoosebnega Dona ter tretjeosebnega vsevednega pripovedovalca, ki pa zavzema dva kota pripovedovanja: občutke psa in opis drugega dogajanja, ljudi ter slikanje pokrajinske vedute kot književnega prostora. Gre za biografijo psa Dona (v pasjem svetu mu je ime Trap) in epizodno avtobiografijo pisateljice, in sicer tistega dela njenega življenja, ki ga je preživela z opisanim šarplanincem. Trap/Don komunicira na dveh ravneh: z živalmi v dialogih, pogosti so tudi notranji monologi. Kadar je perspektiva pripovedovanja usmerjena s človeka na psa, se ta spremeni in kljub tretjeosebnosti pripovedovalca postane izrazito subjektivna. Subjektivnost v kontekstu romana razumem kot izpoved človeka (pripovedovalca), ki tolmači Donova/Trapova občutja. Za občutke psa in njegovo čustvovanje namreč ni realne podlage, bralec in pripovedovalec lahko le sklepata, da je ob nekem dogodku ali pojavu pes čutil opisano. Ne moremo namreč z gotovostjo trditi, da je bil pes zelo vesel npr. ob stiku z gozdno pokrajino Gorskega kotarja ali da je njegov stik z morjem pomenil radost. Avtorica torej subjektivno prenese človeško doživljanje na psa. Je pa res, da je v romanu pogosto opaziti tudi obratno smer vplivanja: skozi spoznavanje psa namreč (človeški) pripovedovalec pozorneje opazuje okolico (mestno veduto, naravno okolje: podroben opis književnih prostorov), vonje, ti so namreč človeku nedosegljivi v takšnem spektru kot psu (kaj je dober in kaj slab vonj), ali pač razumevanje, celo razlago človeških postopkov, ki so za psa nesprejemljivi. Notranji monologi Trapa/Dona so zmes realnega človeškega poznavanja obravnavane pasje pasme (višina, dolžina dlake,

Russellova in Nemčeva teoretična izhodišča torej zagovarjajo tezo, da kadar žival govori prvoosebno (v človeškem jeziku), literarno delo sodi v fantastično/fantazijsko/iracionalno književnost.

Sicer v kontekstu pravljic, utemeljuje Dubravka Težak (1991: 49) »dva osnovna postopka v prikazu živali: antropomorfni, kadar pridobijo živali človeške lastnosti, in naturalistični, ki je usmerjen na čim bolj zvesto realistično prikazovanje živali«, pri čemer se seveda v okviru pravljic ne pojavlja osnovna dilema med racionalno in iracionalno prozo, ker pravljica sama po sebi sodi v sklop slednje. Zvonimir Diklič, Dubravka Težak in Ivo Zalar v delu *Primjeri iz dječje književnosti* (1996: 219) poudarjajo, da so živali »v realističnem (romanu) prikazane takšne, kakršne v resnici so oz. drugače povedano, so takšne, kakor jih vidi avtor: z vsemi navadami, vedenjem, življenjem v celoti, a brez dodajanja človeških lastnosti.« Russell ugotavlja, da realistične zgodbe o živalih vsebujejo določeno mero človeških značilnosti v živalskem svetu, npr. ljubezen, zvestobo, ljubosumje, strah (Russell 2005: 223): »Živali v teh zgodbah živijo kot živali, vedejo se kot živali in ne govorijo (čeprav lahko nekateri bralci razberejo človeška čustva).«

Druga skupina teoretikov zagovarja tezo, da (človeški) govor še ni dovolj, da bi neko delo avtomatično uvrstili v iracionalno prozo, temveč lahko sodi v sfero realistične književnosti.

Jožica Čeh Steger v članku *Ekologizacija literarne vede in ekokritika* opozarja na to, da ima v ekokritiki narava samostojen status, ki je neodvisen od človeka, hkrati pa opozarja na neenotnost stališč ekokritikov o statusu narave kot literarnem subjektu, pri čemer nekateri (Čeh Steger 2012: 207) »nasprotujejo še posebej tako imenovani govoreči naravi. /.../ Kadar nastopa narava s samostojnim glasom, mora poseči po človeškem glasu, pri čemer moramo ločiti njen avtonomni glas od personifikacije narave v okviru antropocentrizma. Ekokritika analizira ubeseditve narave na ravni jezika, pridevkov, personifikacij,

lega ušes, barva dlake ...) in – kar se zdi najbolj inovativni del romana – ustvarjanje pasje mitologije, ki jo pripoveduje mama Kuja, v romanu pa je izpovedana skozi Donove misli o njegovi rasi psov, ki izvirajo s planine Šare. Deloma so te vseobsegajoče resnice podane nevtrarno tretjeosebno.

metafor in drugih podob narave. Vse to poteka z vidika ugotavljanja avtonomije oz. difference narave kakor tudi z vidika odvisnosti med naravo in človeškim oziroma kulturo.«

Igor Saksida v *Slovenski književnosti III* (2001: 403–468) med drugim v okviru resničnostne mladinske proze navaja živalsko zgodbo kot (Saksida 2001: 452) »[p]osebno različico resničnostne pripovedi. /.../ [O]d živalske pravlјice se razlikuje po tem, da daje svet, v katerega je živalska oseba postavljena, vseskozi občutek zunajliterarne stvarnosti. Čeprav so v živalske osebe projicirane tudi čisto človeške ali splošne lastnosti, se zdijo bralcu književni junaki, kronotop in motivacija povsem verjetni – torej kot da bi jih pisatelj posnel po realnosti. Z dodajanjem iracionalnih elementov se živalska zgodba spremeni v živalsko pravlјico; razumljivo je, da je meja med obema zabrisana oz. težko določljiva.«¹⁹

Morebiti ponuja najlepšo rešitev nakazanega problema kar pasja mama Kuja iz romana *Don od Tromede*, ki je svoje pse učila o vedenju, čistoči, ljudeh ter zgodovini pasjega rodu, ki se imenuje rod svobodnih čuvajev. Kuja uči mladiče (Stahuljak 2002: 16): »Vse si moraš zapomniti dvojno: na pasji in na človeški način, ker drugače ne boš prišel daleč.« Misel, ki jo Kuja vceplja mladim, se skozi roman ponovi še večkrat kot nekakšen lajtmotiv: ljudje psov ne razumejo, zato se psi trudijo, da bi razumeli ljudi.

V uvodu k omenjeni monografiji *Kulturni bestijarij* (2007) je Nikola Visković napisal poglavje *Jezik i životinje* (2007: 355–368),²⁰ v katerem podaja mnenje o preseganju tradicionalnega Aristotelovega razumevanja odnosa med jezikom in živaljo, pri čemer Aristotel v *Poetiki* zapiše, da je govor dan le človeku, glas pa tudi živalim (Visković 2007: 355): »Kulturna zoologija razpravlja o tem veliko širše, z zavedanjem, da je jezik mnogotero prežet z živalstvom – kot

¹⁹ Saksida prišteva k resničnostni prozi pripovedi s človeškimi osebami, živalsko zgodbo, avtobiografsko pripoved in zabavno oz. trivialno pripoved.

²⁰ Gre za dopolnjeno poglavje iz Viskovićeve monografije *Životinja i čovjek: prilog kulturnoj zoologiji* (1996).

jezik živali in kot jezik človeka.«²¹ Avtor opozarja tudi na delitev živalskih vrst, poimenovanja živali, njihova lastna imena in seveda obratno: vsi jeziki poznajo zooantroponime, torej poimenovanja ljudi z živalskimi imeni, živalske kletvice, fraze in asociacije.

Po Viskovičevih izhodiščih sem iskala primere iz slovenskega jezika:

- klasifikacija živih bitij: delitev na kraljestvo, deblo, razred, red, družino, rod, vrsto in njim pripadajoče, npr. tudi za živali rečemo, da pijejo, jedo, se rojevajo, umrejo ...,
- živalim, ki so najbližje človeku, dajemo lastna imena (npr. tipično ime za psa je Sultan, kravo Šeka, mačka Miki),
- zooantroponimi: a) na Slovenskem npr. tipični priimki Jazbec, Golob, Medved, Kos, Volk, Petelin, Povh, Pišek, Piščanec, Vrabec, Vran; b) opredeljevanje vseh tipov človeškega vedenja in lastnosti, npr. svinjsko se vesti, biti zviti kot lisica; c) uporaba živalskih kletvic, npr. konj, prasec, koza, krava, ovce; č) opis psihičnih stanj in moralnih situacij, ki jih uporabljamo kot fraze, npr. biti kot petelin na gnoju, knjižni molj, novinarska rasa, pasja vročina, pasje življenje; d) zoološke asociacije v erotiki, npr. žrebec, bik, psica, mačka.²²

Od takrat, ko človek in žival živita drug ob drugem ali drug z drugim, se poskušata razumeti, zato že od nekdaj nastajajo zgodbe o živalih in ljudeh. Jelka Kernev Šrajn je zapisala: »Kadar na kresno noč krenemo v gozd v upanju, da se bo v našem obuvalu znašlo praprotno seme in bomo razumeli govorico živali,

²¹ Kot primere takšnega govora navaja Visković *Pančatantra*, *Ezopove basni*, Orwelovo *Živalsko farmo*, *Bremenske mestne godce* bratov Grimm, Carollovo *Alico v čudežni deželi*, nekatere Andersenove pravljice.

²² Andrej Rozman Roza je v otroški detektivki *Kako je Oskar postal detektiv* (2007), ki sicer ne sodi v animalistično književnost, likom nadel živalske vzdevke, npr. Orangutan, Šakal, tudi Petelin, pri čemer enači lik odraslega z neko živalsko lastnostjo.

se prelevimo v živo pričo prastare modrosti, ki pravi, da je življenje človeka ali, natančneje, človeške živali v temelju odvisno od ne-človeške živali in z njo že od nekdaj najtesneje prepleteno.«²³

Vsekakor termina književna animalistika/animalistična književnost v (mladinski) književnosti označujeta preučevanje živalskih literarnih likov v različnih žanrih, pogostost zastopanosti živalskih vrst v književnosti in funkcijo živali glede na njen položaj v literarnem delu. Ne glede na terminologijo, ki seveda ni poenotena, je vendarle polje tovrstnega preučevanja jasno zastavljeno. V nadaljevanju so predstavljene izbrane pesmi, prozna in dramska dela, v katerih so živali glavni literarni liki, pri gradivu je upoštevan zvrstno-vrstni pristop, ob posamezni literarni vrsti pa tudi literarnozgodovinski princip obravnave.

²³ Jelka Kernev Štrajn: <http://www.delo.si/kultura/knjizevni-listi/zivali-v-besedi-sliki-mitologiji-in-zgodovini.html>, pridobljeno 12. 6. 2015.

3 Živali v mladinski poeziji

V slovenski književnosti se lik živali pojavlja že od folklorne (ali ustne, narodne, ljudske) književnosti naprej, besedila iz ljudskega slovstva sodijo po notranji zgradbi v lirsko ali epsko (mladinsko) poezijo. Tovrstne pesmi so namenjene predvsem majhnim otrokom (poslušalcem, ti še namreč niso bralci knjig), najpogosteje pa imajo pesmi ohranjeno tudi melodijo, ne le besedila, zato so v poglavju upoštevani tudi glasbeni tiski oz. zbirke ljudskih pesmi z notografijo.

Marjetka Golež Kaučič (2002: 28) ugotavlja: »Slovensko ljudsko izročilo kaže na to, da je v preteklosti kmet imel žival za čuteče bitje, za svojega tovariša, prijatelja, posebno zato, ker je bil mnogokrat eksistenčno popolnoma odvisen od živali. /.../ Seveda v ljudskem izročilu opazujemo tudi neposredno krutost do živali.« Ob analizi literarnih besedil, ki sodijo v mladinsko književnost, se je kot posebej zanimivo pokazalo ravno razmerje med človekom in živaljo, ki v mladinski književnosti skoraj nikoli ni antropocentrično, celo nasprotno: otroci in živali so prijatelji, se razumejo, so enakovredni.

Poezija je tisti del književnosti, ki je pisan v verzih, le-ti so lahko organizirani v neko točno določeno obliko (npr. verzi se združujejo v kitice in te v stalne pesniške oblike), imajo ritem (ki ni nujno vnaprej določena stopica), pogosto tudi rimo. Besede v pesmih tvorijo zaradi medsebojnega povezovanja samo-svoje pomene, ki so posledica zvočnega sloga, izbire besedišča, tropov in figur.²⁴

²⁴ Matjaž Kmecl predstavi v *Mali literarni teoriji* (1995: 145) literarni slog: zvočni slog (evfonija), besedni slog (izbira besed, tropi ali preneseni pomeni), stavčni ali sintaktični slog (figure) ter usmerjanje stavčnih pomenov (razširjene figure).

Otroška lirski poezija izraža raznolike teme, povezane z doživljanjem, osebo, pogosto tudi z živaljo, igračo, predmetom, razpoloženjem, okoljem, s čustvi, ki so povezana z (majhnim) otrokom in z njegovim izkušnjskim svetom. Kratkost je ena od določilnic lirske pesmi, kar je še posebej razvidno v slikanicah, ko gre npr. za zbirko dvovrstičnic na posamezni strani. Otroška poezija je pogosto tudi peta (npr. uspavanke; rajalne pesmi, te imajo tudi predpisan vzorec gibanja, torej ples), še posebej pri pesmih za najmlajše otroke, pri čemer je melodija ohranjena tako v folklornih kakor tudi v avtorskih pesmih. Na splošno je ritem za otroško poezijo zelo pomembna sestavina, kar bi lahko utemeljili z mislijo iz pesmarice pesniških oblik *Oblike srca* Borisa A. Novaka (1997: 198), da je »ritem tudi eden izmed temeljnih vzgibov življenja.« V sodobni otroški poeziji verzi niso nujno urejeni v popolne metrične sisteme (prosti verz) in pogosto tudi v stalne kitične oblike ne.

Pesmi, ki imajo tradicionalne rime, izhajajo že iz drobnih folklornih vzorčkov (npr. rima na neko ime) in prstnih iger (npr. *Križ kraž, kralj Matjaž*). Živali se pojavljajo v dvojni vlogi, pravi Marjetka Golež Kaučič (2002: 29), in sicer v prvotni ali v simbolični vlogi. Avtorica v članku *Živalske pripovedne pesmi – vloga in pomen živalskih podob* ugotavlja (Golež Kaučič 2002: 24): »Odnos človeka do živali je narekoval njegov izbor živali, pripisovanje posamičnih lastnosti, vključevanje v življenje in opazovanje predvsem tistih živali, ki so ga obkrožale v vsakdanjem življenju.«

V starejši avtorski otroški poeziji je zaznati časovne okvirje letnega cikla, saj je bilo ruralno življenje otrok – njihove igre in dela – neposredno povezano z letnimi časi, s prazniki in z obredjem. Sodobna otroška avtorska poezija se pogosto približuje nonsensu, vsebuje humorne elemente, pogoste so jezikovne igre (na nivoju fonologije, odvzemanje in vstavljanje glasov; morfološke igre s tvorbo priložnostnic ali zamenjava dela besedila ipd.).

Temeljna značilnost epske poezije, pravi Milivoj Solar (1995: 189), je pripovedovanje, ki zajema dogodek in mu časovno zaporedno sledi, ali opisovanje, to označuje nizanje motivov po zakonu asociacije, ki se vežejo na like, prostore ali stvari, redkeje (v otroški književnosti pa načeloma sploh ne) tudi razmišljanje.

Pripovedovanje, opisovanje in razmišljanje so sicer postopki, ki so znani iz proze, a so v epski poeziji izraženi v verzih.²⁵ Lastnosti, ki jih epska poezija jemlje iz proze, so tudi pripovedovalec, zgodba, lik in kompozicija. Gre torej za daljša besedila, v mladinski (izjemoma pa tudi v otroški književnosti kot podpodmenki, ki označuje bralčevo starostno obdobje) književnosti so to predvsem v folklornem slovstvu balade in romance, v sodobni književnosti pa v tovrstno književnost sodijo predvsem epske pesnitve ali pripovedne pesmi,²⁶ ki zajemajo snov iz sodobnega otrokovega vsakdanjega življenja, njegovih želja, igre, odnosov z vrstniki ter bližnjimi sorodniki in otrokov odnos do živali. Posebna oblika epske pesmi je basen, ta pesniška oblika je obravnavana pri basni v okviru proze, ker je njena oblika glede na vsebino drugotnega pomena, najpomembnejša lastnost basni je namreč njen alegoričen karakter.

3.1 Ljudska (folklorna) poezija

Sinička

Sinička se je usedla gor na drobno vejico
in je zapela vsa vesela cici cici do.

Oj, kaj že poješ, ptička moja, pesem to lepo,
ko pa še zunaj zima kima cici cici do.

Sinička se je zasmejala, rekla je tako:
Pomlad s seboj sem pripeljala, cici cici do.

Slovenska ljudska: *Sinička. Najlepše pesmi o živalih*. 2014: 45.

²⁵ Takšne načine poimenuje Matjaž Kmecl (1995: 280–282) pripovedna verzifikacija.

²⁶ Termin pripovedna pesem definira Silva Trdina (1961: 192) kot vsako pesem, ki »opeva zunanje dogodke in nima značilnih potez balade in romance. Njen slog je navadno lagodnejši /.../. Po vsebini so pripovedne pesmi zelo različne.«

V folklorni ali ljudski književnosti so pogoste pesmi o domačih živalih, hkrati pesmi včasih upovedujejo tudi kmečka opravila, pri živalski tematiki je to najpogostejše paša. Drugi sklop pesmi govori o divjih živalih, velika je zastopanost ptičjega sveta in avtohtonih gozdnih živali. Marjetka Golež Kaučič (2002: 24) omenja dva tipa pripovednih pesmi: »1. [P]esmi, ki sodijo v tematično 'narobe sveta' in so kritika človeškega sveta v socialnem in etičnem smislu; 2. pesmi, ki so odslikava resničnega živalskega sveta, kakor ga je videl človek, in nato prenos ali inverzija živalskega v človeški svet.« V lirski otroški poeziji se je ob pregledu izbranega gradiva pokazalo, da je veliko pesmi o živalih povezanih predvsem z letnim ciklom, še več: živali, še zlasti ptice, večinoma napovedujejo prihod pomladi, novega rasta, lažjega življenja.

Marija Stanonik (1999: 171) v delu *Slovenska slovstvena folklor*a piše o živalskih ljudskih pesmih takole: »Te pesmi še niso kaj prida raziskane, zato je mogoče reči le to, da se v njih pod živalsko preobleko pogosto skrivajo človeške lastnosti, kolikor ne gre za igrivo pravljíčnost. Pogosto opevajo ptičje svatbe.« Seveda se prvi del citata navezuje predvsem na epsko ljudsko poezijo, najpogostejše na basni v pesniški obliki, saj je teh na Slovenskem kar precej ohranjenih, manj v mladinski folklorni literaturi kot pa v literaturi za odrasle. Pri lirski ljudski poeziji, kamor sodijo pesmi letnega cikla, pesmi človeškega življenjskega kroga in pesmi interesnih skupin, preučevanje otroških pesmi z animalistično temo sodi največkrat med pesmi življenjskega cikla. Boris Merhar je v spremni besedi, objavljeni v izboru poezije z naslovom *Slovenske ljudske pesmi*,²⁷ o lirski ljudski poeziji zapisal (Merhar 1961: 155): »Spričo drugačnega, vse bolj emocionalnega značaja teh pesmi ima tudi melodija pri njih mnogo večjo vlogo kakor v epiki, včasih celo v škodo besedilu, dasi po drugi strani prav ta zvrst

²⁷ Izbor *Slovenskih ljudskih pesmi*, izbral in uredil ga je Boris Merhar, je izšel v zbirki Kondor, številka 45, leta 1961, skorajda ne vsebuje otroških folklornih pesmi, zato ni posebej predstavljen. Opozoriti pa je potrebno na Merharjevo spremno besedilo (1961: 141–178), v katerem pojasni izbor, značilnosti epske in lirске ljudske poezije, njen nastanek, navede pomembne zapisovalce ipd. Merhar omenja živalske balade (v izboru je le ena *Petelinček se oženo*), med lirskimi so objavljene pesmi, ki se pojavljajo tudi v drugih izborih (npr. *Pleši, pleši črni kos*, *Kaj je tebi, ptica*, *Škrjanček poje*, *žvrgoli*, *Jaz mam pa konjca belega*).

obsega tudi pesmi, ko se sploh ne pojejo, marveč le – po priliki bolj ali manj slovesno – recitirajo (zagovori, ljudske molitvice, nekatere otroške pesmi idr.).« Merhar (1961: 156) nekatere otroške pesmi označi kot možen zgled za ljudsko zbadljivko ali šaljivko, saj se »v njih in ob njih izživlja vsakovrstna otroška igra in šala«. V otroških izštevankah, zbadljivkah in šaljivkah, največ jih je zbranih v treh delih *Enci benci na kamenci*,²⁸ nastopajo živali bolj izjemoma.

Za predstavitev ljudskih lirskih pesmi o živalih so bile uporabljene dostopne antologije, pri čemer se kmalu pokaže, da so nekatere pesmi uvrščene v več izborov. Antologije so v nadaljevanju obravnavane po literarnozgodovinskem principu glede na letnico prvega izida posamezne antologije (čeprav ni bilo mogoče vedno dobiti prvega natisa): *Pleši, pleši, črni kos!* (1970 in več izdaj), *Pojte, pojte, drobne ptice, preženite vse meglice* (1971 in več izdaj),²⁹ *Barčica* (2003 in več izdaj).³⁰

Slikanica *Pleši, pleši, črni kos!* s podnaslovom *Slovenske ljudske pesmice* vsebuje sedem pesmi, osma, naslovna, je objavljena na zadnji strani platnice, ilustrirala jih je Marlenka Stupica. Pesmi nimajo naslovov, med njimi je pet takih, ki tematizirajo živali, in sicer na dva načina. V prvi varianti je lirski subjekt človek oz. otrok (*Pojte, pojte, drobne ptice, Muren, muren, pridi iz luknjice, Katarina, Barbara, Sinička*) in je v nekem razmerju do živali: ptice naj pojejo, da bo sijalo sonce na otrokovo srce, muren bo vprežna žival, v tretji so Katarini ukradli kokoši, sinička prehitro napoveduje pomlad. Pri drugi varianti je žival središnji lik, taka je pesem *Pleši, pleši, črni kos!*, v kateri ptica toži, da nima plesnih čevljev, tudi drugi omenjeni atributi (dretna, smola in šivanje) kažejo na antropomorfno držo kosa, ki je v prvem verzu nagovorjen k plesu, v odgovoru (človeku ali neki drugi živali) pa pojasnjuje, zakaj ne more plesati.

²⁸ Gradivo za vse tri dele je zbral Roman Gašperin, ilustriral jih je Zvonko Čoh.

²⁹ Že leta 1955 je po izboru Lina Legiša in z izvorno litografijo Marije Vogelnik izšla zbirka *Pojte, pojte drobne ptice*: pesmi za otroke; nato od leta 1971 skoraj pod istim naslovom izbor Kristine Brenkove z ilustracijami Marlenke Stupica. V predstavitvi je zaradi dostopnosti gradiva uporabljen drugi vir.

³⁰ Pod istim naslovom je v Trstu izšel že leta 1933 izbor otroških ljudskih pesmi.

Ilustrirana knjiga *Pojte, pojte, drobne ptice, preženite vse meglice*, pesmi je izbrala in uredila Kristina Brenkova, delo je ilustrirala Marlenka Stupica, je največkrat ponatisnjen izbor otroške folklorne poezije. V izboru je petdeset ne-naslovljenih pesmi, od tega jih je štiriindvajset motivno povezanih z živalskim svetom. Tudi v tej zbirki se kažejo trije načini zastopanosti živali: človek (otrok) kot lirski subjekt, ki stopa v interakcijo z živaljo (mestoma gre za dramsko držo lirskega subjekta po Wolfangu Kayserju), kakor npr. v naslovni pesmi *Pojte, pojte, drobne ptice, preženite vse meglice*, v drugi varianti ima žival osrednjo vlogo, npr. *Petelinček, petelinček* ali *Šara ptica* (1971: 78: »Šara ptica, šara ptica/ s perjem pisana./ Milo poje pesmi svoje,/ kar najlepše zna.«), v tretji gre za otroško igro, ta pa omenja tudi živali, npr. *Ringa ringa raja*. V prvi skupini pesmi, ta je najbolj obširna, otrok pričakuje od živali neko uslugo (npr. v naslovni pesmi želi lirski subjekt sončen dan, v pesmi *Polonca* naj pikapolonica prinese s Šmarne gore polno mošnjo denarja, v pesmi *Polžek nese v mlin* je polž neke vrste prevoznik, v pesmi *Gostija* pa imajo ptice vlogo glasbenikov, lisica je kuharica), ali pa gre za pastirsko pesem (*Majbna sem bila, Katarina Barbara*, v kateri kokoš postane človeška hrana, *Izidor ovčice pasel*, ta je podana z idilične perspektive prijazne narave) oz. sedemletno služenje, kakor je v pesmi *Kaj sem prislužil*, ali ribarjenje v reki, torej človeško dejavnost, ki je povezana z živalskim svetom (*Moj očka so ribič*), ali za podajanje iracionalnega dogajanja (ples živali: *Tri vrane, tri račke, tri bele gosi, Gril gode*, iracionalna grožnja, da bo zajec ubil fanta: *Fantič ti moj*).³¹

Strukturno je zanimiva pesem *Kaj sem prislužil*, ki sodi med verižne pesmi (1971: 100–106):

Prvo leto, ko sem služil,
eno kokljo sem prislužil.
Moja koklja špiklja špoklja
piščeta vali.

³¹ Podobna je tudi pesem *Živali pokopljejo lovca*, ki jo v članku omenja Marjetka Golež Kaučič (2002: 36). Gre za izrazito šaljivo pesem ali pesem o 'narobe svetu'.

Drugo leto, ko sem služil,
eno račko sem prislužil.
Moja račka blato tačka,
moja koklja špiklja špoklja
piščeta vali.

Tretje leto, ko sem služil,
eno gosko sem prislužil.
Moja goska vodo ploska,
moja račka blato tačka,
moja koklja špiklja špoklja
piščeta vali.

Četrto leto, ko sem služil,
eno ovčko sem prislužil.
Ovčka pravi: strizi me,
moja goska vodo ploska,
moja račka blato tačka,
moja koklja špiklja špoklja
piščeta vali.

Peto leto, ko sem služil,
eno kozo sem prislužil.
Kozja bleje: mekeke,
ovčka pravi: strizi me,
moja goska vodo ploska,
moja račka blato tačka,
moja koklja špiklja špoklja
piščeta vali.

Šesto leto, ko sem služil,
pa oslička sem prislužil.
Moj osliček nosi me,
koza bleje: mekeke,

ovčka pravi: strizi me,
moja goska vodo ploska,
moja račka blato tačka,
moja koklja špiklja špoklja
piščeta vali.

Sedmo leto, ko sem služil,
pa konjička sem prislužil.
Moj konjiček pelje me,
moj osliček nosi me,
koza bleje: mekeke,
ovčka pravi: strizi me,
moja goska vodo ploska,
moja račka blato tačka,
moja koklja špiklja špoklja
piščeta vali.

Človek je tisti, ki si v pravljicnih sedmih letih v pesmi prisluži živali, ker je pošteno delal. Vsaka žival ima tipično vlogo: ali je omenjena z lastnostjo, ki koristi človeku (konj, osel, ovca, koklja), ali pa gre zgolj za besedno igro (koza, gos, raca).

V spremni besedi k antologiji *Pojte, pojte, drobne ptice, preženite vse meglice* je Marija Jamar Legat (1971: 119) zapisala: »Te izbrane pesmi so spremljale rodove otrok, ob njih so se spoznavali z vezano besedo, ob njih so bogatili svoj besedni zaklad in odkrivali lepote slovenskega jezika. Ob teh ljudskih stvaritvah so se učili tudi naši najboljši mladinski pesniki. /.../ Globoke korenine, ki segajo v preteklost, povezujejo miselnost sodobnega otroka z nekdanjim otrokom.«

Antologija *Barčica: slovenske ljudske pesmi za otroke*, ki jih je izbral in uredil Stane Mažgon, ilustriral Miha Perne, vsebuje trideset pesmi, med njimi je več kot polovica takih, ki jih smemo prištevati med pesmi o živalih ali pa je žival vsaj omenjena, kakor npr. *Majhna sem bila* (odrašcanje); *Moj očka ima konjička dva* (dva lepa konja, za enega bo poprosil mladenič, ki bo šel vasovat);

Sijaj, sijaj, sončece (2003: 26: »Sonce pozno doli gre,/ pastirci tarnajo,/ domov bi radi gnali,/ pa črede nimajo.«); *Cin, cin, cin, Drežnica* (2003: 33: »Cin, cin, cin, Drežnica,/ kje so kozice,/ gori na skalici,/ kjer ni vodice.«); *Jaz pa pojdem na Gorenjsko* (pesem je hkrati domovinska, ljubezenska in animalistična; ptica ima skrajno pozitivne lastnosti, saj usmerja lirski subjekt na njegovi poti, tudi v metaforičnem pomenu); *Sonček čez hribček gre* (2003: 42: »Sonček čez hribček gre,/ ptičice žvrgole,/ žarkov se vesele,/ k nebu lete.«); *Kaj pa ti piskaš* (2003: 48: »Moje ovčice so tovaršice,/ večje jaz sreče tu ne poznam!«). Nekaj se jih ponovi iz že prej predstavljenih antologij, npr. *Ringa, ringa, raja*, vendar ima v tej varianti dve kitici, v prejšnjih le eno (ob psu in mački sta v tej varianti omenjena še petelin in kokoš), *Pleši, pleši, črni kos*, prav tako z dvema kiticama (v drugi kitici kos pravi, da bo plesal s sinico), *Izidor ovčice pasel*, *Prvo leto služim* (ta varianta ima le prve tri kitice, torej tri leta služenja). Dve pesmi po tematiki sodita med lovske, to sta *Lisička je prav zvita zver* in *Jager pa jaga*; dve pa med pastirske, *Izidor ovčice pasel* in *Pastirica krav'ce pase* (pase krave, ki dajo mleko, v njene žgance pade muha). Med iracionalne pesmi sodi *Šmentana muha*, katere tema so koline. *Petelinček je na goro šel* ima v zapisani varianti s stališča živali izrazito srečen konec, saj petelinova ljub'ca (najbrž kokoš) ozdravi, ko jo ta obišče na gori. Zelo skrajšanja in posledično tematsko drugačna je tudi pesem *Dekle je po vodo šla*, v tej varianti ne gre niti za ljubezensko pesem (dekle, ki bo za vedno ljubilo le enega izbranca) niti za mitološko ribico, ki izpolni željo, ker jo deklica spusti; deklica zajame vodo, v njej je ribica, le-ta jo prosi, naj jo spusti, odplava in deklico poškropi. Tudi v tej pesniški antologiji so ptice predstavljene zelo pozitivno: v pesmi *Škrjanček poje, žvrgoli* ta ptica priganja ljudi h kmečkim opraviлом, kmetiča h košnji, drugega k oranju, dekle k žetvi; pesem *Ena ptička priletela* podaja na moč pozitivno sliko pomladanske narave, ki pomeni nov zagon letnega cikla; tudi v pesmi *Lepo je pomlad' na svet'* so ptice pevke znanilke pomladi, jeseni pojejo črički, dvakrat ženske (žanjice poleti, pozimi predice); zadnja pesem v antologiji ima naslov *Tri ptičice*, gre za ptice selivke, saj so preletele morje, vsaka pa je v naše kraje prinesla nekaj dobrega: prva pšenični klas, druga grozdno jagodo, tretja zdravje in veselje (torej hrano, pijačo in življenje).

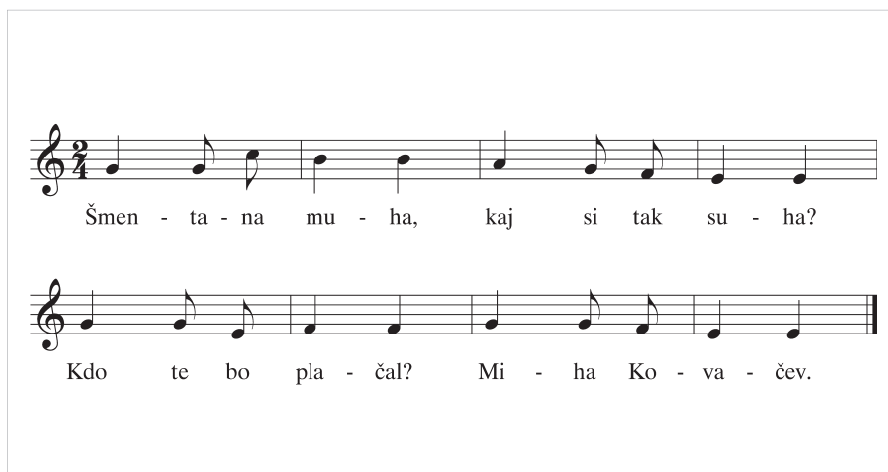
Pesmi za antologijo ***Petelinček petelanček*** (2010 in več izdaj, ilustriral Zvonko Čoh) je izbral Marko Terseglav, večinoma pa je črpal iz knjig ***Otroška pesmarica 1. in 2.***, v katerih so ob ljudskih otroških pesmih objavljene tudi ponarodele. Obe omenjeni zbirki sodita v glasbeni tisk in imata zanimive naslove razdelkov, ki so snovno-tematski. V prvem delu iz leta 2004, besedila sta zbrali in uredili Maša Mary in Urška Šivic, knjigo je ilustriral Zvonko Čoh, so zbrane *Ta luštne, Ta zvite in nabrite, Ta praznične, Tiste za igro in ples, Pa še tiste od tu in tam, od nekoč in danes*. V drugem delu iz leta 2006 (zbrala in uredila Urška Šivic in Marko Terseglav, ilustriral Daniel Demšar) so razdelki *Miška kaško kuhala, Ting, tongl, Pika poka, Črni Peter cvirn prede, So ptički se ženili in Gremo spat*. Ker je večina pesmi objavljena v ***Otroških pesmaricah 1. in 2.*** in v ***Petelinčku petelančku***, je natančneje predstavljena slednja (izpuščene so avtorske pesmi, npr. Slomšek, Gregorčič), saj delo ne sodi primarno med glasbeni tisk, čeprav ima ob koncu knjige dodane notne zapise za trideset pesmi. Zbirka ***Petelinček petelanček***, ki že v podnaslovu opredeljuje izbor **Sto najlepših ljudskih in priljubljenih pesmi za otroke**, ima dodano tudi zgoščenko, na kateri je posnetih šestnajst pesmi iz zbirke (med njimi je več kot polovica živalskih), posnel jih je Mladinski pevski zbor Glasbene matice. V predgovoru je Marko Terseglav opredelil izvor gradiva (Terseglav 2010: 4): »Večina tu objavljenih pesmi je vzeta iz podobnih starejših zbirk, te pa so črpale iz arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta ZRC SAZU, ki mu gre zahvala za posredovano gradivo. Nekaj pesmi pa je 'priletelo' v knjigo naravnost iz naših otroških spominov. In tako gre dediščina naprej.« Razdelek *Igrarije* vsebuje dve živalski pesmi *Biba leze in Čuri muri*, v kateri je pikapolonica poimenovana božji volek. Med Rajavke je uvrščena Ringa, ringa raja (z rahlo spremenjenim besedilom, 2010: 18: »/.../ mucika nagaja,/ kužek pa priteče /.../«). Največ animalističnih pesmi je v razdelku *Šaljive o živalih in kar tako*, v katerem je opaziti veliko živalskih ženitovanjskih pesmi (objavljene so že v predhodnih zbirkah), npr. *Buja se je ženila* (bolha se moži s ščurkom), *Čuk se je oženil, Komar se je oženil* (z muho, stenica je bila kuharica, bolha je prispevala kruh, obad je bil glasbenik), *Zajček bi se ženil rad* (druge živali prevzamejo človeška opravila na poroki: petelin

bo pel, mačka bo pomivala, lisica plesala, vrana kuhala, lev bo starešina; med samimi avtohtonimi živalmi je omenjen lev, ki je nosilec pomembne ženitovanjske funkcije), *Polžek bi se ženit šel* (polževa namera o poroki z mlinarjevo hčerjo; gre za motiv živalskega ženina), *So ptički se ženili* (poročita se ščinkavec in ščinkavka, muha pa se na poroki napije in si zlomi nogo in umre, zdravnik je ni mogel več rešiti). *Petelinček, petelanček* je, gledano s človeške perspektive, podoknica, v kateri kokoš petelina zavrne, še več, celo norčuje se z njegove zunanje podobe. V pesmi *Kaj je tebi, mucek mali* žalostni muc razkriva deklino laž, saj je odnesla klobaso hlapcu, obtožila pa je mačka. V dveh, *Lepo mi poje črni kos* in *Lisička je prav zvita zver*, gre za lovsko motiviko. *Mujcek drota prosi* vključuje kuhanje kot človeško opravilo, dvakrat pa se pojavi motiv plesa, in sicer v pesmih *Pa ta šepasta krava* (krava in vol plešeta, oba narobe) in *Pleši, pleši, črni kos*. V razdelku so še pesmi *Prišla je miška iz mišnice*, *Tri race, tri pure* in *Petelinček je na goro šel*, ki so obravnavane že v predhodnih zbirkah, prvi dve imata strukturo dodajanja in ponavljanja. Razdelek *Narobe svet in posmehulje* vsebuje dve vsaj posredno animalistični pesmi, pastirsko *Pastirica kravce pase* in *Sedma ura že zvoni*, v kateri je vrana metafora za grožnjo leni Metki (2010: 44: »Sedma ura že zvoni,/ lena Metka še leži./ Pridi, pridi, črni vran,/ zvleci jo na beli dan.«). Razdelek *Veseli čas prihaja* je vezan na letne čase, zato ne čudi, da so v njem zbrane predvsem tiste živalske pesmi, v katerih živali naznanjajo neko letno obdobje. Ptice, ki v ljudski poeziji pogosto najavljajo prihod pomladi in z njo prijaznega obdobja leta, so omenjene v pesmih *Ena ptička priletela*, *Tri tičice lepo pojo*, *Pomlad se meni lušno zdi*, *Prišla bo pomlad*, *Sinička se je vsedla*. Izjema je naslovna pesem razdelka *Veseli čas prihaja*, v kateri gre za pozno jesen ali zimo, ko je prašič že zrejen in postane človeška hrana (2010: 53: »Prašička smo zredili,/ zdaj bomo ga lovili,/ okrog voglov, okrog plotov,/ za njim bomo hodili. /.../ Klobase so narjene,/ so materi zročene,/ so prprane, so gvercane,/ pa niso še pečene.«). Razdelek *Kaj delajo?* se navezuje na človeško delo, v njem so tri pastirske pesmi, *Pastirica pase ovce tri*, *Izidor ovčice pasel* in že obravnavana pesem z dodajanjem *Prvo leto, ko sem služil*. V razdelek *Na planincih sonče sije* so uvrščene tri pastirske pesmi, *Kaj pa ti piskaš*, *Na planincih lušno biti* in

ponarodela pesem Simona Gregorčiča *Zakrivljeno palico v roki*. V razdelku *Moj preljubi dragi dom* se le ena pesem bežno dotika ptice, in sicer *So ptičice zbrane*, temelji motiv namreč ni animalistični, temveč nerazumevanje med Dolenjcem in Gorenjcem. Razdelek *Od starih k mladim* vsebuje pesmi *Dekle je po vodo šla*, *Jaz pa pojdem na Gorenjsko*, *Majhna sem bila*, *Moj očka ma konjička dva* in *Ptičke po zraku letajo*, v katerih so živali le omenjene, nosilci dogajanja pa so ljudje, npr. riba, ki jo dekle spusti, ptica kaže pot popotniku, deklica pase piščance, posedovanje konj, zaljubljenost. V zadnjem razdelku *Ko je konec* je objavljena uspavanka *Gunca, gunca* (2010: 92: »Gunca, gunca,/ dva debela junca,/ jedn črn, jedn bel,/ kdo bo naši Špeli pel.«), ki je lahko tudi izštevanka.

Tudi v tej zbirki je opaziti pojavljanje velikega števila ptic, med domačimi živalmi pa so v povezavi s pastirstvom največkrat omenjene ovce.

3.1.1 Ljudska poezija z notografijo

Šmen - ta - na mu - ha, kaj si tak su - ha?

Kdo te bo pla - čal? Mi - ha Ko - va - čev.

Slika 6: Marko Terseglav (izbral in ur.), Ljudska: *Šmentana muha. Petelinček, petelanček*. 2010: 105.

V uvodu antologije *Slovenske ljudske pesmi* Marko Terseglav (1996: 5) poudarja: »Vedno, ko govorimo o ljudski pesmi, se hote ali ne hote vprašamo, katere so njene najbolj markantne poteze oz. značilnosti, še posebej, ko imamo v mislih slovensko pesemsko dediščino. Teh značilnosti je več, gotovo pa izstopa dejstvo, da je ljudska pesem večinoma peta in predstavlja celoto šele skupaj z melodijo.« Ob tem poudarku ne preseneča, da je veliko otroških pesmi izdanih kot glasbeni tisk, kjer ob besedilu najdemo tudi notne zapise ohranjene melodije, zato sodijo te knjige med glasbeni tisk. Opozoriti želim na antologijo *Trara, pesem pelja: slovenska otroška glasbila, zvočila in zvočne igrače* (2004), v kateri je Igor Cvetko predstavil (Sitar 2004: 3) »celostno glasbeno ustvarjanje in doživljanje« otroka v predšolskem obdobju. Primarno sodi knjiga na področje etnomuzikologije, seveda pa ob njej otroci spoznavajo tudi besedila, ki tematizirajo živali, npr. *Lisica je 'na modra zver, Mujcek drota prosi, Polžek se je ženit šel, Zajček bi se ženil rad, Naša muna muade meua, Prišla je miška iz mišnice, Petelinček je lepo pel, Čuk na škalcu je sedu, Kaj si je čuk izmisli, Komar pa muha plešeta*. Pesmi so večinoma zapisane v poenostavljeni varianti narečij, posamezne manj znane besede so razložene. Po številu omenjenih živali izstopajo ženitovanske pesmi, npr. *Zajček bi se ženil rad*: ženil bi se z vrano, vodja poročnega spreveda bo medved, šoja družica, volk starešina, lisica vodilja, kosi bodo svatje, sraka kuharica, mačka pa dekla. Prav tako ženitovanska z razdeljenimi vlogami živali je *Prišla je lisica* (lisica, lisjak, psi, mačka, kokoš, volk). Poročno obredje je vzeto iz človeškega sveta, v pesmih pa se ženijo živali, ki se sicer ne parijo, npr. zajec se poroča z vrano, bolha s ščurkom, čuk s sovo. Tematsko precej odstopa pesem *Petelinček je lepo pel*, v kateri je najprej predstavljeno idilično življenje petelina in kokoši, v zadnjih dveh kiticah pa, ko petelin pripelje kokoši nazaj na domačijo, se njegovo razpoloženje spremeni, saj postanejo kokoši človeška hrana (2004: 50): »Kadar na mizi so,/ jed je kaj dobra to.// Petelinček ni več vesel,/ ker so mu piške vzeli.«

Za vse antologije, ki sodijo v glasbeni tisk, je značilno, da ne vsebujejo samo folklornih pesmi, temveč tudi avtorske: v zbirkah *Biba poje, biba ... in Biba poje, biba ... drugič* je navedeno, ali gre za ljudsko ali avtorsko poezijo (avtorji besedil so navedeni), v zbirkah *Otroška pesmarica 1, Otroška pesmarica 2* pa ne (pesmarici sta omenjeni ob obravnavi antologije *Petelinček petelanček*).

Biba poje, biba ... (1995), izbor ljudske in avtorske poezije z notografijo, pesmi je zbrala Špela Majer, ilustrirala Marjanca Prelog, notne zapise je pripravila Milena Jarc. V antologijo je uvrščenih sto otroških pesmi, in sicer je metoda razvrščanja po abecednem redu naslovov pesmi. Precej pesmi je bilo objavljenih že v predhodnih zbirkah, npr. *Pojte, pojte drobne ptice, Ringa, ringa, raja, Sijaj, sijaj sončece, Sinička se je usedla, Škrjanček poje, žvrgoli, Šmentana muha*. V zbirko so uvrščene pastirske pesmi (*Izidor ovčice pasel, Katarina Barbara, Majhna sem bila, Pastir'c pa pase*) ali otrokovo opravljanje drugih del za preživetje (*Kaj sem prislužil?* v pesmi je dodana ena kitica, lirski subjekt je prislužil kokljo, raco, gos, ovco, kozo, osla, konja in posestvo), lovske, pri katerih je jasno razvidno, da so živali pametnejše od lovcev (*Jager pa jaga, Lepo mi poje črni kos, Lisička je prav zvita zver, Prišla je miška, Zajček 'al se me bojiš* – zajec pokaže svojo strahopetnost), ljubezenske (*Jaz 'mam pa konj'ča belega, Moj očka 'ma konjička dva* – s konjem odjezdi mladenič vasovat, ta žival pomeni bogastvo, *Pleši, pleši črni kos* – v tej varianti čevlji predstavljajo le imenitnost, ko kos napoveduje svoj ples s sinico), ženitovanjske (*Polževa snubitev*, polž se ima namen poročiti z mlinarjevo hčerko, *Zajček bi se ženil rad* – napoved poroke z lisico, ki je njegova naravna sovražnica oz. je zajec njena hrana), popotne (*Jaz pa pojdem na Gorenjsko*). Oblikovno sta zanimivi dve že omenjeni pesmi z dodajanjem oz. verižni pesmi *Kaj sem prislužil?* (varianta ima dodano osmo kitico, v kateri se lirski subjekt osamosvoji) in *Prišla je miška* (pesem predstavlja prehranjevalno verigo: pšenica, miš, mačka, lisica, volk, medved), ki sta vsebinsko zelo različni: v prvi je lirski subjekt deloven otrok, ki si s pridnostjo prisluži živali in bivanjski prostor, v drugi, ki sodi pogojno med lovske pesmi, lovec pobije vse živali, a na koncu tudi njega doleti smrt. V omenjeni pesmi gre za dva močna in povezana motiva: ob prehranjevalni verigi, kjer je človek postavljen na vrh kot najmočnejši, se izpostavlja minljivost vsega, kar obstaja (biva), pesem vsebuje celoten življenjski cikel.³² *Prišla je miška* (1995: 89):

³² Podobno strukturo ima pesem *Zverina premagana*, o kateri je Marjetka Golež Kaučič zapisala (2002: 35): »Gre za t. i. naraščajočo pesem, v kateri ponovno vidimo hierarhijo v živalskem svetu ali t. i. piramido moči. Seveda iz človeškega zornega kota. Človek je najhujša zver.« Avtorica posebej opozarja na hierarhijo zveri.

Prišla je miška iz mišnice,
vzela je pšeničko iz pšeničnice:
miš pšeničko –
pod goro,
pod to goro zeleno.

Prišla je mačka iz mačnice,
vzela je miško iz mišnice:
mačka miško,
miš pšeničko –
pod goro,
pod to goro zeleno.

Prišla je lisica iz lisičnice,
vzela je mačko z mačnice:
lisica mačko,
mačka miško,
miš pšeničko –
pod goro,
pod to goro zeleno.

Prišel je volk iz volčnice,
vzel je lisico z lisičnice:
volk lisico,
lisica mačko,
mačka miško,
miš pšeničko –
pod goro,
pod to goro zeleno.

Prišel je medved z medvednice,
vzel je volka z volčnice:
medved volka,
volk lisico,
lisica mačko,
mačka miško,
miš pšeničko –
pod goro,
pod to goro zeleno.

Prišel je lovec iz lovčnice,
vzel medveda iz medvednice:
lovec medveda,
medved volka,
volk lisico,
lisica mačko,
mačka miško,
miš pšeničko –
pod goro,
pod to goro zeleno.

Prišla je smrt iz mrtvašnice,
vzela je lovca iz lovčnice,
smrt je lovca,
lovec medveda,
medved volka,
volk lisico,
lisica mačko,
mačka miško,
miš pšeničko –
pod goro,
pod to goro zeleno.

Pesem *Putka nese jajčka* je hkrati besedna igra in izštevanka, izpostavljena je najpomembnejša dejavnost kokoši nesnice, valjenje jajc. Med folklorno otroško poezijo je za obravnavo zanimiva pesem *Biba leze*, ki se pojavlja v različnih izborih in je delno omenjena že v naslovu obeh antologij (1995, 1996). Biba je po *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (<http://www.fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=biba>, pridobljeno 24. 2. 2015) »majhna žival, ki leze, navadno žuželka«, čeprav je v ilustracijah vedno upodobljena kot polž. *Biba leze* (1995: 9):

Biba leze, biba gre,
da bi prišla do gore;
do gore, do Biser gore,
kamor nihče drug ne more.

Pod goro je vrt meden,
biba leze, da bo njen;
po drevesih so kolači,
med cedi se po pogači.

Biba leze je ena najbolj znanih slovenskih ljudskih otroških pesmi, ki ima za ljudsko slovstvo zelo tradicionalno obliko: dve štirivrstični kitici s parno zaporedno rimo in trohejsko stopico, pri čemer je pesem lahko tudi prstna igra. Na tematski ravni upoveduje otrokove želje po sladki hrani, ki se v medenem vrtu uresničijo, predvsem pa jih nikoli ne zmanjka. Biser gora je torej pravljicična dežela, lahko je tudi obljubljen dežela, z atributi bogastva (biserna gora, pogača, med), vendar ni dostopna vsakomur oz. je gora, kamor ne more vsak (najbrž pa odrasli sploh ne). Če je biba polž, se pride v obljubljen deželo zelo počasi ali celo nikoli.

V prej obravnavanih zbirkah, kjer je opazna velika zastopanost ptičjega sveta, so imele ptice zelo pozitivno vlogo, v pesmi *Gozdič je že zelen* pa je ptica napovedovalka človekove smrti. V dialogu jo lirski subjekt namreč vpraša, kdaj

bo pomlad, ona mu odgovarja (1995: 19): »Pomlad že prišla bo,/ k' tebe na svet'ne bo,/ k' te bodo d'ljali/ v to črno zemljo.«

Biba poje, biba ... drugič (1996), antologijo je uredila Špela Majer, ilustrirala Marija Prelog, melografijo je prispeval Ratimir Zekič, notografijo Milena Jarc, je prav tako zbirka stotih otroških ljudskih in avtorskih pesmi, ki so urejene po abecednem redu naslovov pesmi; ljudskih pesmi o živalih je manj kakor v drugih izborih. Prevladujejo pesmi o pticah, ki človeku naznanjajo pomlad, lepo vreme, veselje in zelenje: *Ena ptička priletela* (1996: 24: »[J]e prav lepo zapela,/ ena drobna ptičica.// O pomladi je zapela,/ ko bo gnezdo spletala,/ ko bo trav'ca zelenela,/ zelenela lipica.«), *Lepo je pomlad, Mi ptičica zapoje, Pomlad* (1996: 97: »Slišiš, po gaju prepeva ti tam./ Ptički veseli/ spet prišli so k nam./ Ko žvrgolijo,/ tebe budijo,/ lepa nedolžnost, le vstran./.../ Veselo se zdaj giblje, veselo živi./ Na cvetu vsakem/ čebel'ca sedi.«), *Preljubo veselje, oj kje si doma, Prišla bo pomlad* (posebej je omenjena kukavica, ki prikliče pomlad), *Ta zima že zapušča nas* (v pesmi prihajajočo pomlad oznani kukavica, pastirc se na paši veseli konca zime). Pesem *Jager* sodi v nonsens (ko bo lovec umrl, se bo lisica smejala, medved pa bo žaloval), *Muren, pridi iz luknjice* govori o njegovem delu za človeka (oranju), v pesmi *Kaj je tebi, jari maček* pa naslovni lik obupuje, ker je bil obtožen kraje hrane, čeprav jo je pojedla dekla. Ponovi se ženitovajska *Polžek se je ženit šou*, v tej varianti petelin pokonča polža. Še v dveh pesmih je omenjen petelin, in sicer *Ančka bančka*, ki je poročena s petelinom (besedna igra), in *Petelinček je na goro šel*, v kateri postane petelin hrana za ljudi. Motiv človeške hrane je v pesmi *Otroci prosijo kolin* povezan tudi s svinjino oz. s klobasami (1996: 84): »Sosedje so nam pravili,/ da ste prašička davili./ Sezite na polico,/ dajte nam klobasico.// Prerež'te jo na dvoje,/ dajte nam oboje./ Naj bo mesna al' prtena,/ le da lesena ne bo.«

3.2 Avtorska poezija

Kje stanuješ, mala miška?

Kje stanuješ, mala miška?

Kje stanuješ,

kje domuješ,

kje je tvoja mala hiška?

Tam stanujem, kjer ni mačke.

Tam stanujem,

tam domujem,

kjer ne pridem v njene tačke.

Miroslav Košuta: *Kje stanuješ, mala miška?* **Križada**. 2006: 8.

V avtorski otroški poeziji so pesniki od vsega začetka pisali pesmi o živalih ali pa o odnosu med otrokom in živaljo. Kot temeljni vzorec besedil sem izbrala antologijo slovenske otroške poezije ***Sončnica na rami*** (1975, 1976, 1996) s podnaslovom *Pesmi za otroke od Frana Levstika do danes*, ki jo je uredil Niko Grafenauer, avtor je naredil tudi izbor pesmi in napisal spremno besedo.

Najmlajšim otrokom je namenjen izbor z naslovom ***Najlepše pesmi o živalih*** (2014), v katerem je dvaindvajset pesmi, izbrala in ilustrirala jih je Jelka Reichman. V slikanici je ob avtorski poeziji štirinajstih avtorjev ilustratorica v izbor uvrstila tudi tri ljudske pesmi.³³ Precej pesmi je uvrščenih že v Grafe-nauerjevo antologijo ***Sončnica na rami***,³⁴ pet pesmi štirih pesnikov je v izboru

³³ Slednje so že predstavljene pri folklorni poeziji: *Majbna sem bila*, *Lisička je prav zovita zver*, *Sinička*.

³⁴ Srečko Kosovel *Naša bela mačica*, Igo Gruden *Pesem o čričku*, Oton Župančič *Žabe*, Stari medo, Branko Rudolf *Ribica*, Huda mravljica, Fran Levstik *Črno kravo*, molzo našo, Dane Zajc *Veverica pekarica*, Aro, Gustav Strniša *Dedek ježek*, Matej Bor *Srna*, Anica Černejeva *Hi*, *konjiček*. V antologijo sta uvrščeni tudi dve uglasbeni pesmi Janeza Bitenca *Kukavica* in *Metuljček cekinček*, ki sta obravnavani pri avtorju v okviru glasbenega tiska.

drugačnih. Miroslav Košuta v pesmi *Zgodbica o račkah* ustvari ljubezenski trikotnik med račko, racakom in drugo račko. Vojan Tihomir Arhar je uvrščen z dvema pesmima, *Zobek* (ko zajcu zraste prvi zobek, se lahko začne prehranjevati z repo) in *Ura* (v kateri naj bi stanovala miška). Niko Grafenauer v pesmi *Pav* z retoričnimi vprašanji razvija pričakovanje o tem, kakšna kočija prihaja na dvorišče, izkaže se, da prihaja pav z lepim okrasjem. Ljudmila Prunk – Utva v pesmi *Kadar zvezde zagorijo* sicer ob koncu pesmi podaja nauk pridnim otrokom, ki ponoči sladko spijo, čeprav se zunaj dogajajo čudne reči (Prunk 2014: 33): »Čuk se v duplu oglasi,/ netopir se prebudi./ V lesu temnem črne sence/ tiho se premikajo;/ pod peruti ptičke plaho/ drobne glave vtikajo.« Narava je torej ponoči drugačna, strašljiva. Ilustratorka je vsako pesem ilustrirala na dveh straneh, nekatere pesmi imajo dvostranske slike (npr. Prunk *Kadar zvezde zagorijo*), druge so prikazane z dvema prizoroma (npr. Strniša *Dedek ježek*), pri čemer je na eni sliki žival, na drugi pa je večinoma naslikana z otrokom ali s skupino otrok. Skozi ilustracije sta predstavljena književni prostor in čas: opazimo lahko dele dneva (zjutraj, čez dan, ponoči) ali letne čase (cvetoči travnik pomladi, jesensko listje v gozdu, zimska pokrajina na jasi), živali so predstavljene v njihovem naravnem okolju (mlaka, gozd, domači travnik, hiša). Ilustratorka je izbirala pesmi z različnimi živalmi: med divjimi in gozdnimi, vodnimi ali travniškimi živalmi se pojavljajo ptice (kukavica, čuk, sinica), divje race, zajec, metulj, črček, žabe, ribe, mravlja, veverica, lisica, jež, srna, miš, netopir, medved, med domačimi živalmi pa mačka, kokoš in piščanci, krava, pav, konj in pes.

Sončnica na rami je najobširnejša slovenska antologija izvirne otroške in mladinske avtorske poezije, zato je izbor precej reprezentančen, tretja, dopolnjena izdaja, je izšla leta 1996.³⁵ V antologiji so predstavljeni kanonski otroški

³⁵ Opozoriti velja še na antologijo *Povej mi pesmico*, zbrala in uredila jo je Tatjana Šumnik, Ljubljana: Debora, 1997, v kateri je najti veliko pesmi z živalskimi liki. Ena najbolj prepoznavnih otroških animalističnih pesmi iz navedene zbirke je pesem Mire Voglar *Živali jeseni* (1998: 137): »Ježek teka, teka/ in se kotali,/ jabolka in hruške/ nabirati hiti./ Medved kosmatinec/ svoj brlog ravna,/ z listjem si postilja,/ zaspano godrnja./ Urna veverica/ pleza na drevo,/ lešnike nabira/ za zimsko lakoto./ Ptice lastovice/ odletele so,/ v južne tople kraje/ jih krila nesejo.«

pesniki, manj je sodobnejših avtorjev (sodobnikov pa skorajda ni, saj je antologija izšla pred dvajsetimi leti), zato so nekateri izbrani sodobnejši avtorji predstavljeni še posebej. Pri tistih avtorjih, kjer so ob izbranih pesmih v antologiji *Sončnica na rami* (citati iz te zbirke so navedeni kot Sončnica ... 1996: stran) predstavljene tudi avtorske pesniške zbirke, je to posebej navedeno. Niko Grafenauer, ki je zbirko uredil, je v spremni besedi pojasnil (Grafenauer 1996: 448): »Ni moj namen, da bi kritično ocenjeval v izboru zajeto poezijo in še manj, da bi dokazoval zveličavnost in 'objektivnost' samega izbora.« Vsekakor pa sta količinski in vsebinski kriterij urednika dovolj široko zastavljena, da daje antologija *Sončnica na rami* dober vpogled v slovensko otroško poezijo v obdobju od leta 1880 do njenega izida.

Fran Levstik je v obdobju slovenskega realizma glavnino svojih pesmi za otroke namenil odnosu med otrokom in živaljo ali pa gre zgolj za živalske pesmi (*Črno kravo, molzo našo, Vrana poje: korenjak, Psiček laje: hòv, hov, hòv*), katerih lirski subjekt je večinoma domača žival. Po strukturi je posebej zanimiva *Psiček laje: hòv, hov, hòv*, kjer pesnik upodobi pet tipičnih domačih živali in z njihovim onomatopoetskim izražanjem tvori rimo za njihovo primarno dejavnost (psiček laje: hòv, hov, hòv; mačka mjavka: mrmrmrmjav; koza vpije: mekeké; krava v senci reče: móv; konjec vriska: ihahá). Posebej so poudarjeni onomatopoetski izrazi pri mački, kjer ne gre le za njeno oglašanje, pač pa tudi za odnos do miši (Sončnica ... 1996: 22): »Miška teče: tèk, tek, tèk!/ Jaz jo gonim: pèk, pek, pèk!« Izjema v izboru je nonsensna pesem *Kolina*, v kateri pesnik na humoren način predstavi zelo resno temo kolin (Sončnica ... 1996: 14): »Mi smo davi muho klali/ in koline vam poslali.«³⁶

Josip Stritar ima v antologiji objavljene tri animalistične pesmi. Pesem *Božji volek* je dvogovor med otrokom in murnom, najprej gre za otrokovo zbadanje drobne živalice, nato vzpostavita prijateljski odnos, ki je podkrepljen z idiličnostjo pomladnega dne. *Kraljiček* je lirski subjekt, ki se bralcu predstavi, o

³⁶ Precej podobna je tema pesmi *Komarjeva smrt* (Sončnica ... 1996: 102–103) Alojza Gradnika, v kateri po naravni komarjevi smrti opravijo namesto pogreba koline.

sebi ne pove le pozitivnih lastnosti, temveč tudi slabosti (radovednost, strašljivost, celo ponižnost). Stritar se je očitno zavedal, da sta božji volek in palček stari imeni, ki ju je v pesmih razložil in dodal sodobnejše poimenovanje muren in kraljiček. Tretja objavljena pesem, *Žabja svatba*, sodi med ponarodele, večinoma je prepoznana kot peta pesem: vsekakor sodi v cikel ženitovanjskih pesmi, ki je bil močno zastopan v folklorni tradiciji, le da se zdaj poročata živali svoje biološke vrste. Burna žabja poroka pa moti mir v mlaki, tako tisto noč raki ne morejo spati.

Oton Župančič se v obdobju moderne loteva živalske tematike s stališča pastirstva (*Dedek Samonog*, *Pastirčki*), kar je posredno povezano z animalistiko, v kateri nastopajo domače živali, krave in koze, deloma pa se posveča avtohtonim divjim živalim, o katerih piše z veliko naklonjenostjo, postavi pa jih v njihovo naravno okolje (*Rac, rac, racman*, *Žabe*, *Stari Medo*, *Vrabci in strašilo*, *Postovka*).³⁷ Ob analizi Župančičeve poezije Alenka Glazer (2000: 19) ugotavlja, da je veliko pesmi »motivno mogoče uvrstiti med besedila, nastala iz spominov na otroštvo v vaškem okolju, /.../ napisana brez idiličnih poudarkov.« Izrazita sta pesnikovo izražanje skozi živalske onomatopoetske izraze (racman: rac, rac; žabe: rega rega, kvak, kvak; medved: brunda gunda; vrabec: čiv-čiv, živ-žav; čebela: z osno-vo cici-ciciban, cicifuj) in z ritmom spodbujena predstava o gibanju živali, npr. postovka leti, kroži in melje tako-le, tako-le, tako-le. Župančičeva *Zlata ptička* odstopa od vzorca drugih njegovih animalističnih pesmi, saj gre za pravljíčno tematiko zlate ptice, izpolnjevalke želja.³⁸ Znamenit je tudi avtorjev cikel o dečku Cicibanu, ki ubesedi razmerje med Cicibanom in živaljo (npr. *Ciciban – cicifuj*, *Ciciban in čebela*), pri čemer žival, ki stopa v dialog z otrokom, večinoma opozarja na njegove napake ali pa ga pohvali za prijazno dejanje.

³⁷ Zanimiva je pesem *Na kolenu*, ki dejansko predstavlja otrokovo igro skozi živalsko izrazje (Sončnica ... 1996: 47): »Diči, diči, diča,/ urno na konjiča,/ na konjiča vranega,/ dobro osedlanega.// Diči, diči, diča,/ deček nima biča,/ deček nima ni ostrog,/ da pognal bi konja v log.«

³⁸ Monika Kropelj v monografiji *Od ajda do zlatoroga* (2008: 191–192) piše: »Zlata barva označuje rajske in zlate ptice, ki bodisi čudovito pojejo ali pa ima njihovo perje čudežno moč. /.../ Zlata ptica ima čudežno zlato perje, ki prinaša bogastvo in blaginjo.«

Gustav Strniša je v antologiji zastopan z animalistično pesmijo *Dedek jež*, kjer gre za dvogovor med ježem in otroki: otroci ga s prisrčno zamenjavo ježevih bodic za šivanke sprašujejo po človeški dejavnosti (kaj bo šival), on pa jim pokaže, kako se zvije v klobčič (si naredi suknjico) in se zvali po hribu navzdol (Sončnica ... 1996: 122): »Ježek, ježek, gozdi dedek,/ dober dan!/ Kaj pa delaš, kaj boš šival/ ves s šivankami obdan?// Toplo suknjico za zimo/ bom sešil,/ v nji bom ležal na zapečku,/ ko bo mrazek bril.«

Karel Širok je napisal cikel pesmi o polžih: *Polžek se zbudi*, *Polžek orje*, *O ujetem polžu*, *Polžek gre na pašo*, o tem, kako ima svojo hišo, kako dela škodo na vrtu, le v eni pesmi ga avtor postavi v antropomorfno držo, saj polž orje njivo, miš seje pšenico, ki jo polž opleje, nato miš požanje, polž jo odnese v mlin, tam jo miš zmelje. Polž in miš opravita s skupnimi močmi celoten (človeški) proces pridobivanja pomembne prehranske sestavine.

France Bevk je v antologijo uvrščen s tremi animalističnimi pesmimi: *Muca se nam kuja* je nonsensna pesem o leni mački in kazni, ki ji sledi, ker ne opravlja svojega (naravnega) dela – lovljenja miši in predenja; pesem *Polžek* je odličen prikaz otrokove perspektive skritega in odkritega, namreč ko prileti vrana, se polž skrije v hiško, tiho čemi v njej in se dela, da ga ni doma (ker on ne vidi vrane, tudi vrana naj ne bi videla njega). Pesem *Pleši, pleši, črni kos* je parodija na znano ljudsko pesem.

V antologiji so objavljene tri pesmi **Radivoja Reharja**, vse tri sodijo v krog živalske poezije: *Pikapolonica* zleti otroškemu lirskemu subjektu s prsta in – kakor po starem verovanju – izpolnjuje želje, te so povezane z datlji za otroka, mlekom za mamo in vinom za očeta. *Medvedov ples* je besedno-ritmična igra, v kateri je medved preimenovan v kosmatinca. *Tri race* pa je pesem o domačih živalih (race, pure, gosi), simbiozi med človekom in živaljo in njihovi koristnosti za človeka, saj nosijo jajca.

Vera Albreht v dveh pesmih predstavlja živalski svet. Prva je *Ponesrečena vožnja*, v kateri opravljajo živali človeške poklice, torej gre za antropomorfizem: muren je vprežen v kočijo, pajek je kočijaž, ko pride do prometne nesreče, o kateri je obveščena mušica poštarica, ta na kraj nesreče pošlje počasnega polža,

ki položaj poslabša do katastrofe. Druga pesem, *Pingvini*, opisuje v slovenski otroški poeziji redko zastopane živali, ki živijo v ledeni domovini, se prehranjujejo z ribami, po izgledu pa se zdi, da imajo oblečene bele srajčice.

Zanimiva je skorajda ponarodela pesem **Slavka Savinška** *Biba – leze* (Sončnica ... 1996: 162):

Biba – leze,
biba ni,
tovor nese,
osel ni,
roge kaže,
kozel ni,
hišo nosi,
polžek ni,
Jakcu spleza
pod bradó,
poščegeče
ga z nogó,
tiho, hitro
kakor muc:
biba – leze
buc, buc, buc!

Gre za tipično prstno igro, namenjeno najmlajšim otrokom, v kateri ob besedilu potujejo govorčevi prsti po otrokovem telesu in ga na koncu požgečkajo. Biba je v tem primeru nagajivost, ki je izražena z zanikanjem živalskih atributov oz. tipičnih živalskih dejavnosti (npr. osel nosi tovor, kozel se spopada z rogovi, maček se tiho plazi).

Anica Černejeva je dobršen del otroških pesmi posvetila prav živalim, ki imajo v pesmih različne položaje. Npr. v pesmi *Hi, konjiček* se izkaže, da gre za lesenega konjička – igračo. Nekaj pesmi se navezuje na zunanjo podobo živali, npr. *Polžek* (o polžji hišici), *Hrošč* (lahko leti v mraku), *Račka* (obišče sosedo rač-

ko in plava v njeni mlaki), *Goska* (o njenem lepem perju). V pesmi *Rak* naslovni lik opravlja antropomorfní poklic, avtorica izhaja iz primere *rdeč kot kuhan rak*, le da jo uporabi dobesedno, saj postane rak rdeče barve, ko ga je sram. Od igrivega vzorca živalskih pesmi odstopata dve, ki predstavljata smrt: *Žabja nezgoda*, v kateri umre mlada žaba, ki je popila preveč vode in ji počí trebušček, in *Petelinček*, ki se motivno navezuje na folklorno pesem *Petelinček je na goro šel* (in drugi naslovi), kjer gre za petelinovo žalost, ko ostane brez kokoši, ker so te postale človeška hrana. Navezava je tudi medbesedilna, saj je pesnica zapisala (Sončnica ... 1996: 178): »Naše čopke več ne bo,/ ko-ko-ko-ko./ Šla je k teti za goro,/ ko-ko-ko-ko.« Zanimiva je pestrost živalskega sveta, ki jo je upesnila avtorica, vse živali sodijo med domače ali avtohtone divje živali, izjema je konj kot zooigrača.

Danilo Gorinšek je v antologiji predstavljen s tremi animalističnimi pesmimi: *Boter jež*, v kateri gre za prehransko verigo (jež poje ščurke, nato miši, zato je maček lačen), *Maj*, v kateri drobna ptica oznanja pomlad, in *Vesela pesem*, kjer si otroški lirski subjekt omisli pomoč živali. Otrok bi si želel narediti tople zimske copatke. Pesem se tematsko navezuje na Levstikovo pravljico *Kdo je napravil Vidku srajčico* (zajček bo podaril kožušček, rak bo ukrožil copatke, ježeva bodica bo za šivanko), a je lirski subjekt veliko manj občutljiv do živali kakor Videk, saj bi potrebne stvari kar vzel.

Srečko Kosovel, v nemladinski poeziji pesnik smrti in zle slutnje, ima v mladinskem pesništvu precej svetlo poezijo, pogosto navezano na otrokov odnos do (idilične) narave in na domače živali (*Naša bela mačica*, *Naš prašiček*, *Sultanček na vlaku*), pesmi so uvrščene tudi v slikanico. V slikaniški zbirki avtorjeve poezije *Medvedki sladkosnedki* (2004) z ilustracijami Jelke Reichman je objavljenih petnajst pesmi, med njimi kar sedem animalističnih: *Sonček boža ...*, *Medvedki sladkosnedki*, *Naš prašiček*, *Sultanček na vlaku*, *Močeradek*, *Polh jeseni in Večer*. Tri pesmi govorijo o tipičnih domačih živalih na netipičen način: otroci umivajo prašička, ko pa mu uspe pobegniti, se najprej povalja v blatu; Sultanček je pes, od katerega se poslavlja otrok, v pesmi je čutiti navezanost otroka na žival; mačka je s kopičenjem pomanjševalnic (sonček, tačice, mačica), ki izražajo njeno majhnost in ljubkost, ena najbolj prepoznavnih slovenskih animalističnih pesmi: *Sonček boža ...* (Kosovel 2004: 9):

Sonček boža tačice
naše bele mačice.
O, da je lenuška,
to pa ni resnica – ona je predica.
Kadar naigra se,
za kolovrst sede,
zamiži in prede.

Štiri pesmi se navezujejo na divje živali. V *Medvedkih sladkosnedkih*, naslovni pesmi slikanice, pesnik skozi retorična otrokova vprašanja, namenjena njegovemu očetu, poizveduje, kakšni so medvedki in kakšni so medvedi. Zvedavo se sprašuje o sladkosnedosti medvedkov, ki jih primerja z majhnimi mucki, otroškemu lirskemu subjektu pa se zdi, da bi se lahko z njimi igral, torej otrok medvedkov ne dojema kot hudobnih zveri. Prosto živeča žival je tudi *Močeradek*, ki uživa topel (poletni) dan in ga (še) ne skrbi, kje bo prezimil. Pesem *Polh v jeseni* skozi polhov notranji monolog predstavi občutja ob slabem vremenu, pri čemer se ta odloči, da bo deževno vreme kar prespal. Ena najlepših uspavank skozi opis narave oz. idilične tišine in miru, ki se vzpostavi, ujame trenutek pred nočjo: *Večer* (Kosovel 2004: 28):

Ptički in travice spiyo,
miška je šla že spat,
preden je sonce ugasnilo,
je že utihnil škržat.

Le veter, ki ves dan je dremal,
veter, ki ves dan je spal,
ko pala je jutranja rosa,
čez polje je pripihljat.

Ptice in škržati kot tipične dnevne živali napovedujejo konec dneva, pesem se konča z jutrom, ko bodo živali spet dejavne. Cikel dneva in noči je, kljub temu da otrok ni nikjer omenjen, prilagojen njegovi dnevni rutini.

Med doslej navedenimi avtorji je morebiti najmanj poznan **Branko Rudolf**, saj so njegove otroške pesmi skorajda ponarodele. Rudolf je s pesmijo *Huda mravljica* vzpostavil poseben tip nonsensne poezije, kar avtor razvija še dalje, npr. v pesmi *Ježa na slonovih ramenih*. Že sam naslov *Huda mravljica* vzpostavlja nasprotje, pomanjševalnica že v naravi majhne živali (ki jo tudi otrok glede na velikostna razmerja prepozna kot majhno), stopnjuje njeno jezljivost. Matematično razmerje števila nog, mravljica jih ima šest, bik pa štiri, je posrečen primer otroške logike o večjem in manjšem (oz. o več in manj): *Huda mravljica* (Sončnica ... 1996: 197–198):

Bila je huda mravljica
šest črnih nog je imela,
je migala, je vohala,
je čisto ponorela.

Bila je huda mravljica,
po trgu je hodila,
lončarju je čez piskre šla,
pa vse mu je pobila.

In kamorkoli je prišla,
so vsi pred njo bežali,
je pokalo, je stokalo,
pod njenimi podplati.

Oj, mravljica, požrešnica,
le kaj je naredila,
še bika je pohrustala,
roge je le pustila.

Seveda, to je čisto res,
zakaj se bik šopiri,
šest črnih nog ima mravljica,
bik pa ima le štiri.

Če slišiš hudo mravljico
po svetu godrnjati,
obrni se in steci proč,
kar zmorejo podplati.

Huda mravljica (1998) je izšla tudi v slikaniški obliki z ilustracijami Maše Kozjek. Slikanica je oblikovana tako, da je vsaka slika na dveh straneh, nanjo pa je umeščena štirivrstičnica, le ilustracija, kjer mravljica lončarju pohodi vse izdelke, je brez besedila. Stopnja interakcije je visoka, pri čemer pa je zlahka opaziti, da ilustratorica doda okvirno zgodbo: na začetku slikanice deček dreza v mravljišče, v končni sliki beži, torej je morda ravno on tisti, ki je razhudil mravljico (več o tem Haramija, Batič, 2013: 87–88).

Odličen primer otroške socialne poezije je pesem **Mileta Klopčiča** *Krava* s podnaslovom *Domača naloga*, kjer naj bi lirski subjekt opisal kravo, o njej pa izvemo le to, da je domača žival, da živi v hlevu in da ji je ime Sivka ter da je včasih koristna, spet drugič dela škodo. Težke socialne razmere otroškega subjekta so ublažene s komiko, ker so vsi dogodki v izhodišču povezani s kravo: zaradi suše ni pridelka, zato bo družina morala prodati kravo.

Zanimiv pristop k animalistični temi je uporabil **Matej Bor** (njegovo pravo ime je Vladimir Pavšič), v pesmi *Krava v trgovini* sooča ruralni in mestni svet, v slednjem krava pač ni zadovoljna, saj v trgovini ne prodajajo trave, temveč imajo – vsaj po njenem – same odvečne izdelke (porcelan, svilo, žemlje, med ...). Precej pesmi je avtor napisal tudi o divjih živalih, npr. pesem *Volk*, kjer je predstavljen človeški strah pred to krvoločno zverjo, ali *Sračje sodišče*. V tej pesmi so živali postavljene v antropomorfni položaj: sraka toži srako, ker ji je rekla 'presneta sraka'. Sodišče hudomušno odloči, da besedna zveza za srako ne

more pomeniti žalitve, pač pa je to nekaj pozitivnega. Srno v istoimenski pesmi človeški lirski subjekt predstavi kot plaho, lačno, hvaležno, sloko in nežno, pri čemer s podobo živali slika idilični mir. *Srna* (Sončnica ... 1996: 214):

Ste jo videli že, srno?
Še nikdar? Ojoj.
Potlej morate v srebrno
noč z menoj.

V hosto bomo zaklicali:
srnica, kje si?
Kruha bi ti radi dali.
Lačna si.

In prišla bo – sloka, nežna –
skozi brezov log
in nam jedla bo hvaležna
kruh iz rok.

Gozdna žival, njena ljubkost je stopnjevana s pomanjševalnico srnica, bo rade volje stopila v interakcijo z nagovorjenimi (otroki), odnos med živaljo in človekom je spoštljiv.

Črtomir Šinkovec v pesmi *Račka* predstavi nečimrnost mlade race ob skrbi za svojo zunanost in spogledljivost s sosedovim racakom (čeprav je račka predstavljena v naravnem okolju, je njena drža antropomorfna). *Zajčja svatba* sodi med ženitovanske pesmi, v njej se ženijo zajci, srne so družice, poroko razglašajo kresnice, murni so svatje, veverice so kuharice, čuki glasbeniki, vešče so plesalke, ježi so stražarji, da zveri (medvedje in lisice) ne bi motile poroke. Živali, kakor že v podobnih obravnavanih ljudskih pesmih, prevzemajo človeške rituale in zavzemajo položaje, ki so del človeške ženitovanske tradicije.

France Filipič v pesmi *Pri sosedih – pri medvedih* izrablja simbolni pomen štoklje, ki pomeni plodnost: medvedovi so naročili medvedja dvojčka, ptica v

vlogi poštarice sporoči veselo novico, da ju bo štoklja prinesla, zato se medvedi ves dan pripravljajo na naraščaj, za štokljo celo naberejo žabe (v otroški poeziji je redko tako direktno omenjena ena živalska vrsta, ki je hrana drugi vrsti).

Pesem *Mravljišče Jožeta Šmita* predstavlja pridnost in delavnost mravelj in njihovo prebivališče.

Med avtorji, ki sodijo v povojno mladinsko književnost, je animalistična tematika ves čas prisotna, res pa je, da nekateri avtorji posvečajo tej temi več pesmi, spet drugi se je komaj dotikajo, nekateri, predvsem tisti avtorji, ki se osredotočajo na sodobnega mestnega otroka, tovrstnih pesmi praviloma ne pišejo. Igor Saksida opozarja v članku *Sodobna slovenska mladinska poezija* (2006: 265–279) na štiri modele poetik pesnjenja za otroke, ki so začeli nastajati po letu 1970: tradicionalno pesništvo (ki je bilo tendenčno, ideološko, vzgojno), sledi poezija estetske inovacije (Tone Pavček, Kajetan Kovič), pesništvo modernizma (Dane Zajc, Jože Snoj, Miroslav Košuta, Niko Grafenauer, Boris A. Novak) in preseganje modernistične jezikovno-predstavne igre (npr. Bina Štampe Žmavc, Vinko Möderndorfer, Peter Svetina, Anja Štefan, Barbara Gregorič Gorenc, Andrej Rozman Roza). Snovno-tematsko se pesmi navezujejo na otroški zorni kot in njegov doživljajski svet, pogosta je tudi animalistična tematika.

Ivan Minatti v pesmi *Čirik – ci!* poveže ptičje petje s prihodom pomladi, saj se stopi snežni mož, gre torej za tipično pesem letnega cikla, v katerem je ptič znanilec novega (dobrega) letnega časa.

Tone Pavček, eden od začetnikov sodobne književnosti na Slovenskem, ima v otroški lirski poeziji kar precej živalskih pesmi, nekaj jih je objavljenih tudi v *Sončnici na rami*, npr. *Intervju* (o mačku, ki se odpravi na dopust in se zaradi pomanjkanja miši, torej hrane, vrne nezadovoljen domov), *Po svatbi* (miškova poroka je bila zelo burna, zabava pa je na vseh svatih pustila posledice: muren je bolan, muhe so si polomile noge, pajki zamešali mreže, komar je padel v lužo, žabe pa so zjutraj zamudile pouk), *Televizija v Mestnem logu* (kosi imajo svoj program, ki si ga lahko mladi bralec ogleda v Mestnem logu) in *Prvič v šolo*. V slednji je lirski subjekt deček, ki noče v šolo, saj ima doma mačko s tremi mladički.

Nekaj animalističnih pesmi je avtor objavil tudi v antologiji *Pavček.doc*, in sicer o kravi (*Krava, Štala*), v pesmi *Organist* omenja miši, lastovke in konje, v pesmi *Kako kdo diši* pa vonj ptic, labodov in metuljev, intenzivno izražena medbesedilnost je v pesmi *Živali v šentjurski hosti* (v njej prebivajo čížek, lišček, prepelica in čuk, ni pa volka, lisice, medveda, ne kače, ose in ne hude mravlje). V mladinski poeziji so najpogostejše Pavčkove teme eksistencialne, pri čemer so mestoma omenjene tudi živali, npr. pesem *Ptice* prinaša sporočilo o pomembnosti vsakega posameznika. V dveh (od štirih) Pavčkovih pesnitvah o Juriju Muriju, ki sta izšli v slikaniški obliki, *Juri Muri v Afriki* in *Juri Muri drugič v Afriki*, je glavni lik sicer majhen otrok, ki se noče umivati, zato odpotuje v Afriko, kjer primanjkuje vode, a se v Afriki sreča s tamkajšnjimi živalmi. Juri Muri je lik otroka, ki se noče umivati, zato po otroško stereotipno prevzame mnenje o tem, da bo varen pred vodo. Zaradi zgrešenega mnenja o Afriki, kjer primanjkuje vode, to pa deček poveže še z barvo kože tamkajšnjih prebivalcev, se začne njegovo domišljjsko epsko potovanje. Ne nazadnje je (Pavček 2012: 5) »Čuri Muri, kljukec Juri, tisti, ki je s hruške pal«. Tako je torej njegovo potovanje lahko povezano tudi s padcem. V prvem delu Juri po krajši hoji zajezdi kokoš, nato ga čez morje ponese galeb. Jurijevo prvo srečanje z Afriko so tamkajšnje avtohtone živali, ki jih ni navajen srečevati doma: slon, lev, kače, ris, zebra, nosorog, krokodil. Jurija prežema strah pred neznanimi živalmi, zato se skrije. Poosebljeni noj mu pravi, da mu bo razkazal lepote Afrike, deček spleza na njegov hrbet in v enem tednu spozna, da so divje živali pravzaprav prijazne, občutek varnosti pa mu daje noj, ki Jurija vsem predstavlja. Živali so postavljene v antropomorfne bivanjske položaje, npr. pri levu dobi meso, opica mu kuha mlečno kavo, noj cvre jajca na oko. Dolgovrata žirafa mu sklati z neba zvezdo, ki povzroči požar, spoprijatelji se tudi s klopotačo, slon ga prenaša na svojem velikem hrbtu. Najboljše od vsega pa je, da se mu ni treba umivati. Ob reki Nil Juri spozna še krokodila, ki se mu zdi precej umazan in blaten, seveda pa ni zadovoljen z Jurijevo opazko. Tako se začne niz dogodkov, ki Jurijevo (napačno) predstavo o Afriki popolnoma spremenijo: užaljeni krokodil leze iz vode, Juri se ustraši, obdržati se poskuša na slonovem oklu, ki mu ga ob tem razmaja, zdaj

je na dečka jezen tudi slon. Potrpežljivi velikan je prvi, ki oporeka Juriju njegovo umazanijo, nato pa ga še poškropi. Užaljeni deček se peš odpravi po puščavi, njegova pot ni več zabavna, saj mu živali ne pomagajo več, zato je lačen, žejen in utrujen. Prispe do oaze, v kateri živi pleme, njihov poglavar takoj ugotovi, da je Juri zelo umazan, zato ukaže, naj ga dobro umijejo. S hiperbolo (Pavček 2012: 34) »[d]olgo leto so ga prali, / umivali in mencali« pesnik nakaže, kako zelo je bil Juri umazan. Noj je spet njegov rešitelj, ki ga odnese iz afriške vasi, a ob umivanju deček spozna, da je le-to prijetno, zato se odloči, da se bo raje vrnil domov. Spozna tudi, da je nekatere živali užalil, zato se jim opraviči in se od vseh poslov kot prijatelj z obljubo, da se še vrne. *Juri Muri drugič v Afriki* (2001) je logično nadaljevanje pesnitve, saj se deček v prvem delu prijateljsko poslavlja od vseh novih afriških prijateljev, zato je le vprašanje časa, kdaj se bo vrnil. In se vrne, toda tokrat s popolnoma drugačnim motivom kot prvič: zdaj je deček vedno umit in čist, manjka pa mu družbe. Pavček (2001: 4) že uvodoma poudari to drugačnost: »Čuri Muri, deček Juri, / tisti čisti, lep in zal.« Juri se spomni svojih živalskih prijateljev, napiše jim SMS sporočilo, da prihaja, iz Seče ga čez morje ponese štokrlja iz Prekmurja s pomočjo kraške burje. Juri se ne podaja v neznano kakor prvič, temveč gre na obisk k prijateljem. Pozdravljajo ga ribe, ki živijo v Sredozemskem morju, na afriški obali pa se zbirajo prijatelji, živali, ki jih je spoznal v prvi pesnitvi, in otroci. Po pozdravu se odpravijo v Kairo (med sfinge in piramide), od tam pa proti Nilu, kjer jih čaka stari krokodil z vnuki. Noj ima zdaj sina in skupaj z Jurijem se odpravijo po Nilu navzgor, kjer so dečka prvič pošteno umili. Ravno so kopali vodnjak, Juri pa jim z bajalico pokaže drugo mesto, na katerem najdejo nafto. Vas je rešena revščine, Juri odlikovan, o njegovi najdbi pa se hitro razve, zato ga vabijo vladarji, naj z bajalico pride še k njim. Šejk Ben At pošlje ponj dečka in velbloda, Juri povabi Bonga, naj prisede, da se gonič ne bo mučil hoditi peš. Na poti doživijo peščeni vihar, velblod ju izkoplje iz peska, v nadaljevanju poti Juri prvič zagleda fatamorgano, končno prispejo do beduinskega šotora, ki jim nudi zatočišče. Ko končno prispeta k šejku, ju ta loči: Bonga da vreči v zapor, Juriju ponuja bogastvo. Juri da bajalico Ben Atu v zameno za Bongovo svobodo, a se izkaže, da vladar ne drži besede,

saj zapre v ječo tudi Jurija. Juri in Bongo skličeta pomoč ljudi in živali, vname se bitka med Ben Atom in Bongovimi in Jurijevimi osvoboditelji. Po boju se Ben At kesa in vrne bajalico, zato mu Juri odpusti prevaro, sledi sedem dni proslavljanja zmage. Najlepše je, da je neljuba dogodivščina povezala Jurija in Bonga v neločljiva prijatelja. Skupaj potujeta po afriških državah, omenjene so Egipt, Sudan in Kongo, osvojita tudi Kilimandžaro. Ob ekvatorju Jurija poosebljena sušna zemlja prosi pomoči: deček nemudoma uporabi svojo bajalico in najde polno vode in nafte. Rešitelja vsi častijo, a ker sta z Bongom prekržarila že vso celino, se Juri odloči, da je čas za vrnitev domov. S sabo povabi tudi Bonga, štorclji ju odneseta proti Jurijevi domovini, zbrani prijatelji jočejo in jima mahajo v pozdrav, neka deklica jima zaželi veliko sreče. Štorclji ju odložita na Brniku, v dežju se dečka odpravita peš proti Ljubljani. Jurijeva mama sprejme Bonga v svoj dom in jima pravi, naj ostaneta prijatelja za vedno.

Dane Zajc je v antologijo uvrščen s tremi animalističnimi pesmimi (prvi dve sta objavljeni tudi v zbirki *Bela mačica*), *Veverica – pekarica*, *Bela mačica* in *Aro*. Aro je pes, ki je predstavljen skozi letne čase: kar dobro se mu godi, saj veliko spi, pozimi je na toplem v hiši, le kitica, ki je namenjena njegovim pomladnim dejavnostim, se giblje v sferi iracionalnega, saj (Sončnica ... 1996: 306) »Aro spomladi vrt obdeluje./ Sadi hrenovke in klobase/ in takšno rahlo kost, ki zelo hitro rase./ Tu in tam pritakne cvetlico,/ da mu polepša gredico.« V zbirki *Bela mačica* (1968), delo je izšlo v slikaniški obliki z ilustracijami Lidije Osterc, je pesnik ustvaril prav poseben živalski svet. Zbirka vsebuje sedem otroških pesmi, v šestih je lirski subjekt žival (mačka, trikrat vrabec, miš, veverica), v eni čarovnik. Naslovna pesem, *Bela mačica*, je zgrajena na kopičenju okrasnega pridevka belo (bela mačica, bela ograja, bela krtača, bele roke), ki metaforično pomeni čistočo. Avtor nagovarja bralca k ustvarjanju domišljjskega mostu, čez katerega lahko pride bela mačica zvečer ob ščipu k otroku/bralcu. V pesmi je veliko verznihih prestopov, pomanjševalnic (mačica, krempeljčki, kožušček), s hiperbolo (Zajc 1968: 7) »najbolj bela med vsemi belimi mačicami« pesnik poudarja njeno lepoto. *Bobnar Čiv* v obliki naštevanja mladim vrabcem v Vrabčjem Dolu prinaša sporočilo, da morajo v šolo, v kateri se bodo naučili samih

koristnih védenj. *Pomladni razglas Jakoba Činčare* je prav tako lociran v Vrabčjem Dolu, kjer je nastopila pomlad in je življenje spet prijetno steklo, pesem je hvalnica pomladi, saj postane takrat življenje lažje. Jakob Činčara razglasi, da bodo imeli vsi občani (torej vrabci) zborovanje na zvoniku. V pesmi *Vrabci sklepajo* je književni čas zima, ko so življenjske razmere za vrabce neugodne, zato se dogovorijo, kako bodo s skupnimi močmi iskali živež, se ubranili pred mačko in si privoščili malce zimskih radosti z drsanjem po zaledeneli vodi pred hišo tete Mare. Pesem *Mišji karneval* se dogaja v mestu Mišja dlaka, ob pustu. Miši se preoblečejo v mačke, njihov župan je v maski Velikega Rumenega mačka, zabavajo se, jedo zrnje, pripravljeno na različne načine, in pijejo kapljice. Ko je pustovanje na vrhuncu, jih napade resnični Rumeni maček, prvi pobegne župan, starci pa pravijo, da je pokazal, kako je treba uiti mački. V zadnji enovrstični kitici je dostavek (Zajc 1968: 15) »Pa naj še kdo kaj reče.«, ki ironizira obnašanje župana in starcev in poudarja njihovo strahopetnost. *Čarovnik* je pesem o pesnikovi nameri, da bi otrokom uresničil vse želje, in je edina pesem v zbirki, ki se ne navezuje na živalski svet. Zadnja pesem, *Veverica – pekarica*, ima že v naslovu izraženo preimenovanje, ki je veveričin poklic. Dobra je do vseh živali, le lisico prežene z metanjem luščin. Prostor je zanimivo podan z anaforo 'tam', torej nekje daleč, kjer rastejo lešniki. Veverica je predstavljena antropomorfno (ima poklic, pekarno, nosi bel predpasnik). Pojasnila bralcu, tisto, o čemer sklepa, da le-ta ne bi razumel, pesnik zapiše v oklepaju (npr. kakšna je bela mačica, kdaj jo je treba pričakati; da teta Mara zlije vsak dan vedro vode in imajo tam potem vrabci drsališče). Tri pesmi o vrabcih se povezujejo v cikel, v katerem je prikazano življenje v Vrabčjem Dolu jeseni, poleti in pozimi. Ker je letni cikel za ptice življenjskega pomena, je logično, da letni časi vplivajo na temeljne motive (šola oz. spoznavanje nujno potrebnih spoznanj za preživetje; bogato poletje, ko je vsega dovolj; težko preživetje v zimskih razmerah). Tudi miši, ki se pretvarjajo, da so mačke, in veverica s pekarno imajo, enako kot vrabci, antropomorfno držo. Izjema je le sanjska bela mačica, ki pride do otroka le čez bel most domišljije. Vrabčji Dol, Mišjo dlako in daljavo, kjer rastejo lešniki, zapolnjujejo živalski prebivalci, ki imajo vzpostavljene hierarhične odnose,

imajo poklice, zborovanja, skrbijo za svoje preživetje (hrano) in za sladkanje. V vseh pesmih je rima zapletena, stopice niso stalne, čeprav je mestoma opazen trohejski ritem. Pesnik uporablja veliko okrasnih pridevkov, pomanjševalnic in verznihi prestopov. Nežnost, s katero se pesnik obrača k bralcu, presunljivo dokazuje, da bi želel za vse otroke prijazen svet.

Neža Maurer v pesmi *Vrabček čaka mamico* obsoja klepetavost vrabčevke, ki pozabi na malega vrabčka, objavljena pa je še njena skorajda ponarodela pesem *Tri luže* (Sončnica ... 1996: 320):

Dežek pada cele dni,
še ponoči nam rosi
in namaka luže tri:

v prvi luži žabica,
v drugi luži račkica,
v tretji luži sem pa jaz –

vsi kričimo na ves glas.

Čeprav je otrok lirski subjekt, sta žaba in raca pomembni za jakost zvoka: otrok in živali uživajo v lužah, le odraslim najbrž hrup in užitek v luži nista razumljiva.

Kajetan Kovič se skoraj v vseh svojih literarnih delih, v poeziji in prozi, ukvarja z živalmi. V poeziji je zelo značilna njegova pesem *Medvedja šola*, v kateri ne govori o pravih medvedih, temveč o medvedih (plišastih) igračah, ravno s to pesmijo avtor premakne animalistično temo na Slovenskem v povsem novo smer, pri prozi se pozneje to še večkrat pokaže. *Medvedja šola* (Sončnica ... 1996):

V medvedji šoli sedijo medvedi
in vrtijo debele oči
in se potijo pri abecedi
in se mučijo s piko na i.

Sklanjajo medved, medveda, medvedu,
štejejo urno od ena do sto,
brundajo v zboru pesem o medu,
malo narobe, a vendar lepo.

Na zemljevidu medvedje dežele
iščejo lego medvedjih planin
in se učijo, kje bodo cvele
prve trobentice, teloh in brin.

Šola je dolga osem razredov,
ure in leta pa hitro beže
in v spričevala malih medvedov
same debele petice lete.

Medvedi – učenci so zelo motivirani, zato je tudi njihovo znanje kakovostno. Čeprav avtor ne našteva predmetnih področij, s katerimi se medvedi pri pouku seznani, jih lahko mladi bralec ugane (pri jeziku se učijo pisanja in sklanjatev, pri matematiki štejejo, pri glasbi pojejo pesem, pri geografiji odčitavajo zemljevid, pri biologiji govorijo o rastlinah). Mnogovezja in verzni prestopi ter prestopna rima so temeljni poetološki elementi pesmi. Nadaljevanje pesmi je kratkoprozna zbirka Kajetana Koviča *Moj prijatelj Piki Jakob*. Plišasti medvedi hodijo v šolo, imajo športni dan, delajo šoferski izpit, gredo k zobozdravniku, igrajo šah in opravljajo druge vsakdanje človeške dejavnosti. Kovičeva pesem *Naš maček* sodi v okvir pesmi o domačih živalih, v kateri gre za resnično žival brez sledov antropomorfnega: maček, hišni ljubljencek, sicer živi v stanovanju, a so njegove igre in druge dejavnosti na ravni biološke vrste, ki ji pripada, na koncu se to pokaže tudi v tem, da je hišni ljubljencek pravzaprav mačka in da pričakuje mladiče. Omeniti velja še nonsensno pesem *Kočija*, katere glavna elementa sta naštevanje in stopnjevanje: miši, mačke in psi vozijo kočijo, ob tem povzročijo prometno zmedo, ki je tudi ljudje ne morejo preprosto rešiti. Pesem *Potovanje* sodi po tematiki med vzgojna besedila, pri čemer

so vsa prepričevanja namenjena deklici Nini. Če bo dovolj pridna, bo smela z račko, muco, s kužkom in punčko Piko na morje. Kovičeva zbirka *Križemkraž* (1991), ki ima podnaslov *Zgodnje pesmi, zgodnje zgodbe in še malo mačje godbe*, vsebuje tudi cikel Mačje pesmi, v katerem je objavljenih deset pesmi o mačjih navadah, njihovem vedenju in navadah. Mačke vedno in povsod spijo, ker so najbolj zaspane živali (*Kdaj in kje mačke spijo*); njihova najljubša hrana so ribe in meso (*Kaj imajo mačke rade*), ne marajo pa zelenjave in sadja (*Česa mačke ne marajo*). Naslednjih šest pesmi (*Mačja preštevanka, Mačja veselica, Mačji lunapark, Mačje letališče, Maček Čombe* in *Mačja uspavanka*) se medbesedilno navezujejo na avtorjevi slikanici *Maček Muri* in *Mačji sejem*, vse pesmi so uglasbene (avtor glasbe Jerko Novak, pesmi poje Neca Falk). Izven navedenega cikla sta objavljeni še dve pesmi o mačkah: *Moja muca* je pesem o tem, da mora maček po svetu, ker šele potem spozna, kje je njegov dom, ta pa pomeni varnost; in pesem *Kovač*, v kateri človeški lirski subjekt meni, da je treba mačka podkovati, ker se bo potem slišalo, če bo kradel hrano iz shrambe. Glede na zastopanost živali v pesniški zbirki izstopata pesmi *Zdravilo*, o bolni vrani, ki je na priporočilo zdravnika štrka popila lonec kropa in umrla, in že omenjena pesem *Potovanje*. V pesmi *Nacek pacek* gre za narisana psa in mačko, ki ju upodobi majhen deček.

Slavko Jug (Slavko Kočever) je v pesmi *Miška* (Sončnica ... 1996: 347: »Jaz sem mala miška,/ saj me vsak pozna./ Moja drobna hiška/ luknji dve ima.«) skozi animalistični lirski subjekt predstavil mišje težave, ki se končajo z njeno selitvijo.

Jože Snoj, ki sicer ustvarja skorajda izključno pesmi o družini, družinskih razmerjih in življenju otrok v mestnem okolju, je napisal tudi nekaj pesmi z živalskim lirskim subjektom, kot referenčno sem izbrala avtorjevo zbirko *Pesmi za punčke in pobe* (1984). Pesem *Kurji tat* že v začetku napoveduje pravljico deželo kralja Tam Tama, ki vlada v vasi Kikiriki. Ob živalskih onomatopoetskih izrazih (ko ko ko) se tudi drugače pesem naslanja na stalne besedne zveze iz kokošjega sveta (kurja pamet, kurja očesa, slepa kura). V pesmi *Naša čebelica* avtor primerja deklico Veroniko s čebelo, ker (Snoj 1984: 76) »[č]ebelice/ nimajo krilc/ in tudi brez srajčic/ letijo,/ in kadar zadke/ iz rožic/ molijo,/ takrat med

srkajo/ in ne brenčijo.« Veronika se vede kot čebelica, le da nikoli ni tiho. *Vidov osebni konj* ni pravi konj, pač pa je njegov očka (Snoj 1984: 11: »Namesto uzde ima/ kravato,/ sedlo, vam rečem,/ pa kar za vratom.«), ki nosi Vida na ramenih. Mestoma avtor uporablja živalske stalne besedne zveze, npr. v pesmi *Črne ovčke* deklica Veronika noče šteti ovčk (te so bele, črne), da bi zaspala, ali npr. v pesmi *Ptičica pa-pa*, ki je gesta poslavljanja otroka od mamice, ki gre v službo.

Saša Vegri v antologiji sicer nima objavljene nobene animalistične pesmi, jih je pa nekaj zbranih v pregledu njene poezije z naslovom *Naročje Kamenčkov* (2009). Čeprav je avtorica večinoma upesnjevala urbani svet sodobnega otroka, se le-ta mestoma sreča z (morebiti prav tako urbanim) živalskim svetom, kakor na primer v pesmi *V živalskem vrtu*, zato ne čudi, da so omenjene živali, ki avtohtono ne živijo v Sloveniji: lev, žirafa, zebra, kakadu, kobra, kamela, kenguru, slon. *Krčma pri sovi Bumbi* humorno in nonsensno predstavlja dogajanje v gostišču. Izbrani živalski liki imajo potencirane svoje naravne lastnosti, seveda pa njihovo vedenje zlahka primerjamo s človeškim. V pesmi *Naj pride volk* je lirski subjekt otrok, ki s stalno besedno zvezo (Vegri 2009: 8) »naj pride volk in vse požre« verbalno grozi stvarjem, ki mu ne gredo najbolje od rok (npr. zapreti gumbe, obleči hlače). Avtorica omenja še deklico Cico, ki je kot ptica, ker jo kar nosi naokrog.

Veliko živalskih pesmi predvsem za predšolske otroke piše **Miroslav Košuta**, v antologijo so uvrščene tri živalske pesmi. *Kje stanuješ, mala miška?*, ki sem jo izbrala kot uvodno pesem poglavja, je pogovor med otrokom (vprašanje, kje miš živi) in miško (odgovor, da živi tam, kjer ni mačke). Pesem ima zelo preprosto zgradbo, dve štirivrstičnici z oklepajočo rimo in trohejsko stopico. Kopičenje pomanjševalnic, celo dvojno izražanje manjšalnosti (mala miška), je v pesmi uporabljeno za predstavljjanje majhnega in ljubkega. *Zaseda za medveda* se navezuje na množinski otroški lirski subjekt, pri čemer si otroci privoščijo hruške, ki naj bi jih drugače pojedel medved. *Mali pav* je pav iz otroških sanj: je čudovito lep in prinaša sanje. V izbranih avtorjevih pesmih za otroke **Križada** (2006), zbirka je bila izdana ob 70-letnici avtorjevega rojstva, je Niko Grafenauer napisal obsežno spremno besedo, v kateri poudarja (Grafenauer

2006: 114): »[Š]ele leta 1975 je v zbirki Čebelica izšla drobna knjižica njegovih pesmi z naslovom *Kje stanuješ, mala miška?*, ki se je takoj priljubila otrokom. Kako tudi ne, saj pesmi pripovedujejo o majhnih otrocih in malih hišnih živalih, predvsem miškah in mucah, pa tudi maku, uri in ciganih, ki se v prijaznem okolju te knjižice srečujejo med sabo.« Prijazni, nasmejani otroci in prijazne živali so pogosti liki tudi v drugih avtorjevih pesniških zbirkah za najmlajše. Prvi razdelek z naslovom *Kje stanuješ, mala miška?* je v celoti posvečen živalim. Že uvodna *Pesem za vsakogar* omenja živali (Košuta 2006: 4): »Pesmi za zajčke/ so dolgouhe,/ pesmi za pajke/ brenčijo kot muhe,// pesmi za žabe/ skačejo v mlaki,/ pesmi za ptice/ lete pod oblaki, /.../ pesmi za pujse/ ležijo v koritu,// pesmi za muce/ so v mišjih luknjah.« Pesnik vsaki živali pripiše pesem, ki se sklada z njeno zunanostjo ali pa s prostorom, ki je z živaljo povezan. Le tri pesmi je Košuta posvetil domačim živalim: *Koza z brado in brez nje* je nonsensna pesem, saj ena koza daje poleti limonado, druga pa pozimi čaj; *Tri žametne štruce* je pesem o mačkah, ki se le v mislih podijo za mišmi, sonce pa se jim smeje; *Zgodbica o račkah* predstavlja žalostno račko, ker se njen racak raje pogovarja z drugo. V razdelku sta objavljeni dve pesmi o miših, že omenjena *Kje stanuješ, mala miška?* in *Lestev in sirček*. V slednji miš zamenja Luno za sir in si na vsak način prizadeva po lestvah priplezati do nje, a je Luna previsoko, vse lestve so prekratke. *Ježek si bodice šteje* je pesem o prehranjevalnih navadah gozdne živali, ki ima rada hruške in slive. Basensko formo ima pesem *Živalsko sodišče*, v kateri sodišče išče krivca, ki je med. Lev, volk in lisica so precej na trnih, dokler sodišče ne razsodi, da je krivec sladkosnede medved. *Trije velblodi* prihajajo iz Egipta in so se namenili v Trst, očitno so ušli beduinom, ki jim v čredi manjkajo. *Kratkovidna žirafa* je antropomorfna, saj hodi v šolo, kjer se izkaže, da zaradi dolgega vratu zlahka prepisuje s table, ne vidi pa dobro, kaj je napisala v zvezek. Zdravnik kozel ugotovi, da ni kratkovidna, temveč ima le predolg vrat, zato ji naredi voz na vratu in ga tako skrajša. V razdelku *Zaseda za medveda* so naslovna pesem *Zaseda za medveda*, *Lov na volka* in *Pogovor o domu* navezane na gozdne avtohtone živali, čeprav otroci volka ves dan iščejo kar okrog bloka (prostor je iz gozda prestavljen v mestno okolje). Pesem *Pogovor o domu* govori

sicer o medvedjem brlogu, a sklepamo lahko, da se pogovarjata odrasli in otrok, človeka, predvsem o človeških domovih, toplini in ljubezni. Na zelo podoben način učinkuje tudi pesem *Morda tudi žabice*, v kateri se razkriva skozi živalske like (žabo, medveda in ptiča) odnos med mladičem in starimi starši oz. med vnukom in dedkom. *Šola v naravi* vključuje različne domače živali (zajca, svinj, kozo, kravo, psa) in čuka, ki povzročajo hrup, zaradi katerega se ni mogoče učiti: čeprav sploh nimajo pouka, so živali postavljene v antropomorfni položaj. Izjema v avtorjevi poeziji je iracionalna žival zmaj (v razdelku *Barčica*) v pesmi *Zmajček Zalogaček*, kar pa avtor jasno nakaže z verzom, da (Košuta 2006: 38) »je to bilo za deveto goro«. Zmaj, kakor je to v navadi, bruha ogenj in pomeni grožnjo vsem, avtor na koncu doda, da zmaji pač takšni so. Sicer pa ob živalskih likih avtor nekajkrat omenja živali tudi v drugačnih položajih, čeprav ne gre za animalistične pesmi po tematiki: npr. v pesmi *Iz muhe slona* pesnik izrabi stalno živalsko besedno zvezo za pretiravanje; v pesmi *Ob morju* primerja pesnik oblak z galebom; *V glavi drevo* pa sta jata ptic in roj kresnic metafori za človeške misli; *Ptička smejalca* je metafora za sproščeno srečno otroštvo.

Svetlana Makarovič je doslej izdala deset otroških del, ki sodijo v poezijo, med njimi najbolj izstopa maček kot glavni literarni lik. *Maček Tití* (pesnitev je prvič izšla leta 1980) je muc, ki vedno naredi vse narobe, kar pove že njegovo lastno ime (onomatopoetski izraz za karanje. Zaradi nezgode, ko je hotel pojesti ribe v akvariju, prevrne med, akvarij se razbije, njegova lastnica zato (Makarovič 2011: 10) »okrog je letála/ ko nora kokoš« in povzročila še več škode. Na glavo si nakoplje tudi jezo moža in tašče, negativni dogodki v družini se stopnjujejo vse do eksplozije, ki uniči celotno hišo. Maček Tití vse skupaj prizanesljivo opazuje, vsi so se preselili k tašči, a njemu ni hudega. Pesnitev ima na koncu strnjeno podano celotno zgodbo, ki poudarja vzroke (maček) in posledice (ljudje). V pesnitvi *Coprniški muc* (2008, delo je izšlo v slikaniški obliki z ilustracijami Andreje Peklar) s podnaslovom *Pesnitev – coprnitev* je upesnila razgibano dogajanje črnega muca, ki ga je imela čarovnica za hišnega ljubljénčka. Ker je bil pogosto sam doma, čarovnica je namreč rada nagajala ljudem, je začel brati njene čarovniške knjige. Vse reči, ki jih je začaral, je uspel še pravočasno odčarati,

nekega dne pa je pozabil na začarani stol. Ko se je coprnica vrnila, je sedla vanj, a sedla je pravzaprav v začarane pomije. Takrat se zapodi za črnim mačkom, ta beži pred njo in po nesreči zažge čarovnično hišo, v njej zgorijo tudi čarovniške knjige. Čarovnica takrat prizna, da ne zna čarati brez knjig, postane navadna ženska, ki goji kokoši, muc pa od takrat naprej podnevi spi, ponoči pa čara. Že leta 1986 je pesnica izdala slikanico *Mačnice* (2006), ki je zbirka lirskih pesmi o mucah, njihovem značaju (npr. pesnica opozarja, da kadar muca miži, je treba pokriti lonec, ker ima načrt, kako bo vzela hrano), bolezni (*Bolne muce*), lakoti (*Lačna muca*), strahovih (maček Erik se boji miši), o mačjih težavah, ker je svet prepoln psov, pa tudi o lepem mačjem življenju (npr. *Mucek sirota*, *Muca je, Črni muc, kaj delaš?*). Npr. v pesmi *Ribič* poskuša maček uloviti ribo iz akvarija, pesem *Siamska mačka* pa se medbesedilno navezuje na pravljico *Smetiščni muc*. V pesmi *Ko sem bil še majhen muc* lirski subjekt obuja spomine na srečno mladost, zdaj pa je zrasel in ga ljudje nimajo več tako radi, zato na koncu ugotovi (Makarovič 2006: 5): »No, pa sem še jaz spoznal: Človek čudna je žival.« **Čuk na palici** (ponovni natis 2011), ki je kombinacija proze (kot nekakšnega uvoda pri posameznem naslovu) in poezije. Prva pesem je naslovna in govori o kratkovidnem čuku, ki si je kupil očala, saj nič več ni videl morebitnega ulova in je trpel lakoto. *Tovarišica lisica* se plazi okrog hiš in opreza za kokošmi, ki jih ima najraje. V pesmi *Lepo je biti kokoš* lirski subjekt razlaga, da kokošim v življenju nič ne manjka (Makarovič 2011: 11): »[P]rijetno, mirno živim/ in jajca znesem vsak dan;/ razburjati se ne smem,/ ker slabe živce imam.« *Znanec jazbec* rad krade koruzo, ko pa ga pri nečednem dejanju zaloti pes, se odloči, da bo imel raje kar svoje polje, a tam zrastejo le koprive. V pesmi *Pismo* se mala veverica zahvaljuje teti za lešnik (medbesedilna navezava na Sapramiško), hkrati pa jo prosi, naj ji jih da še tri vagone. *Ogledalo* je naveličano male deklice, ki venomer postava pred njim, zato se ji zna zgoditi, da ji bo v odsevu pokazalo kozo ali opico. Pesem *Jaz sem jež* je ježeva samohvala o njegovih sposobnostih in spretnostih. *Kužek postružek* je upesnjena pravljica *Kam se je kužku mudilo*: vsi tečejo za njim, on pa le išče primerno mesto, da bi se olajšal. Ptičja pesem *Čičido* je hvalnica pomladi, cveticam, soncu. Zadnja pesem v zbirki, *Črni muc, kaj delaš?*, je dvogovor med mačkom in mišmi.

Ervin Fritz je v antologiji zastopan z eno živalsko pesmijo, in sicer *Riba, velika*, ki na komičen način opisuje ribo tako, da jo primerja s človeškim svetom (ribe niso prehlajene, ker pod vodo ni prepiha, nimajo pljučnice, ker dihajo s škrgami), velike ribe pa, kadar so lačne, jedo male (prehranska veriga). Ob že prej objavljenih posameznih pesmih o živalih je Fritz leta 2007 izdal ilustrirano pesniško zbirko *Vrane* (za zbirko je leta 2008 prejel večernico), delo je ilustriral Matjaž Schmidt. V zbirki so vse pesmi posvečene tem pticam. Avtor jih opazuje z ljubeznijo in ugotavlja, da so vrane po krivici izpostavljene negativni simboliki in da so v marsičem podobne ljudem. Vrane v Fritzovih pesmih skrbijo za nebo, saj ga pometajo, pomivajo in sušijo; njihov največji užitek je letenje, predvsem v višavah, ker se počutijo svobodne; v nekaterih letnih časih jim gre bolje, v drugih čutijo pomanjkanje; imajo svojo modo, predvsem ljubijo črno barvo (Fritz 2008: 16): »Črno je vranja stalna ljubezen/ že zadnjih nekaj sto tisoč let.« In kaj je najbolj *kra*? Torej najbolj vranje: pohajkovanje! In klatenje. Vrane se tudi rade norčujejo iz ptičjih strašil (in čemu potem le-ta še sploh so na svetu?), prav nič pa se ne bojijo niti klopotcev. Predvsem pa se vrane razlikujejo po tem, kje živijo, pravi pesnik: tiste z Barja bog zanemarja, na Vranskem so vse vrane vranske, na Savinjskem jim zaradi kmeta, ki jih sovraži, ne gre najbolje, v Prekmurju so njive polne, zato jim gre precej dobro, na Krasu pa (pesem je posvečena Srečku Kosovelu) nanje prežijo lovci, a se za ptice ne razplete s smrtnim strelom. Avtor izrabljuje tudi stalno besedno zvezo bela vrana, pri čemer ugotavlja, da tudi bele vrane niso rade same. In vrane so lahko še lačne, zaljubljene, stare, prepirljive, niso kradljive, so diskretne in zadržane, imajo svoj zaklad, ki je skrit v vranjem jajcu, precej pa so tudi zaspane. V pesniški zbirki je zbranih trideset pesmi o vranah in njihovih navadah. Morebiti sta najbolj zabavni ljubezenski pesmi: pradedovo in vnukovo. Prvo je pisano s hruške pri Loki, ki ga je pesnik datiral z letom 1906 (Fritz 2008: 59): »Preštemána vrana Ana,/ tvoje gnezdo te čaka,/ posteljica je postlana,/ ob dežju več ne zamaka.« Pravnuukovo ljubezensko pismo, napisano prav tako na hruški pri Loki, vendar sto let pozneje, je SMS sporočilo (Fritz 2008: 62): »hi vr-Ana/ si v 5ra zatrapana/ on masira vso ho100/ da je vate 100 %/ pravi da je 1 x 1/ da bos njegova z1.«

Niko Grafenauer je v antologiji zastopan z eno animalistično pesmijo, *Krokodili*. Trije krokodilji mladiči so se iz reke Nil podali v svet, a so pogrešali mamo in ker niso znali več domov, so se utopili v lastnih solzah. Skozi živalsko perspektivo pesnik posreduje otroška čustva navezanosti, pogrešanja staršev, hrepenenja po domu (v tem primeru po domači reki). V izboru avtorjeve poezije *Kadar glava nad oblaki plava* (2000) so v razdelku *Kaj je na koncu sveta*³⁹ zbrane animalistične pesmi, za katere je Boris A. Novak v spremni besedi *Kako raste pesem* zapisal, da Grafenauerjev otrok najprej spozna domače živali, nato pa (Novak 2000: 120) »radovednost žene otroka, da spozna tudi živali, ki živijo na daljnih celinah; zbirka *Kaj je na koncu sveta* je sestavljena kot neke vrste pesniški živalski vrt«. Pred tem je avtor izdal pesniško zbirko *Kaj je na koncu sveta* (1973), v kateri je objavljenih enaindvajset animalističnih pesmi. Pesem *Srake* izpostavlja izrazito človeško lastnost – obrekovanje: najprej dve sraki obrekujeta tretjo, nato druga in tretja prvo itd., kadar pa so vse tri skupaj, druga drugo hvalijo. V pesmi *Goske* (tri gosi in en gosak) upodobi avtor zmedenost gosi zaradi njihovega odseva na vodni gladini (zdi se, da je kar naenkrat šest gosi in dva gosaka), podoben motiv je avtor upesnil že v *Pedenjpedu* (pesem *Dvojčka*). Domače živali avtor omenja še v pesmih *Pav*, *Recept* (o prehlajeni goski, zdravila naj bi dobila iz vsega sveta, npr. banane iz Gane, sočne limone iz Barcelone), *Rak* (ima poklic krojača, postavljen je v antropomorfni položaj) in *Putka*. V slednji se putka zlaže, da je znesla jajce, a ker jajca nikjer ni, osramočena zapusti domače dvorišče. Grafenauer je s priložnostnicami, ki jih je tvoril iz onomatopoetskih izrazov (ko-koraka, ko-kodaka, ko-koko), prenesel človeške poklice v kokošji svet (kokosenzacija, kokokokokomisija, kokokokopolicija, kikirikikomisar), ker je putka (Grafenauer 1973: 35) »skalila javni kurji red in mir«. ⁴⁰ Pesmi o eksotičnih divjih živalih *Lev* (vlada v živalskem vrtu), *Kamela*, *Slon*, *Zvezdogledi*, *Kameleoni* in *Pingvini* se ukvarjajo z zunanjostjo teh živali

³⁹ V razdelku je objavljen izbor avtorjeve poezije iz pesniške zbirke *Kaj je na koncu sveta* (1973), objavljene so naslednje pesmi: *Goske*, *Pav*, *Recept*, *Kokosenzacija*, *Zvezdogledi*, *Kameleoni*, *Pingvini* in naslovna *Kaj je na koncu sveta*?

⁴⁰ V pesniški zbirki *Kadar glava nad oblaki plava* je avtor spremenil naslov, in sicer *Kokosenzacija*.

(zunanost kamele in velbloda, žirafam raste vrat, kameleon menja barve in izgleda vsak dan drugačen; pingvini imajo bele srajce in črne frake), pri čemer je zunanost predstavljena z atributi iz človeške perspektive (astronomija, moda). Največ živali skupaj je avtor sopostavil v pesmi *Kaj je na koncu sveta?* (Grafe-nauer 2000: 44):

Na kvizu za bistre živali
so čudno modrost spraševali.
»Pove naj,« so rekli, »kdor zna,
kaj je na koncu sveta?«

»Na koncu sveta?« je beseda
zamikala najprej medveda.
»Na koncu sveta? Hm, seveda,
na koncu sveta je panj meda.«

»Na koncu sveta?« ugiba kura.
Mine minuta, pol ure, ura ...
»Na koncu sveta,« udari v črno,
»na koncu sveta je zlato zrno.«

Goska si beli belo glavo:
»Na koncu sveta? Kaj bi bilo?«
»Na koncu sveta?« tuhta krava,
»na koncu sveta rase trava.«

»Na koncu sveta?« reglja žaba,
»tam nam prede več kot slaba,
tam je velik počen lonec,
v njem je vsake zgodbe konec.«

Vsaka žival izhaja iz sebi lastne predstave, kaj je na koncu sveta, medved meni, da je tam med, kokoš, da je tam zlato zrno (Grafenauer ob tem izrabi pregovor, da včasih tudi slepa kura zrno najde, seveda pa ne pozabi na njeno ne-spamet, kar nakaže z dolžino razmišljanja kokoši), gos je očitno še bolj neumna od kokoši, saj sploh ne odgovori, krava meni, da je na koncu sveta trava, žaba govori o koncu (niču). Klasične štirivrstičnice imajo parno zaporedno rimo, pesem se razvija skozi monologe živali, ki iščejo odgovor na zastavljeno vprašanje iz naslova. V pesmi *Žabji radio* postanejo žabe ob prvem mraku zelo glasne. Leta 2011 je Niko Grafenauer izdal slikaniško zbirko z ilustracijami Marjana Mančka z naslovom *Žabja radijska postaja sleherni večer oddaja*, v kateri je združil nekatere pesmi iz zbirke *Kaj je na koncu sveta?* (*Srake, Žabji radio, Kaj je na koncu sveta?*) v novo pripovedno celoto. Pesniška zbirka o različnih živalih, ki imajo kar precejkrat antropomorfne lastnosti, z vsako pesmijo prinaša neko novico iz recimo bližnjega močvirja ali travnika, kjer živali prebivajo in se družijo (žabe, srake, bolha, komarj).⁴¹ Avtor skozi humor in besedne igre predstavlja živalsko radijsko postajo, ki je polna novic, poslušalce čaka tudi kviz o tem, kaj je na koncu sveta. Živali so opisane z zanje tipičnimi lastnostmi, vsaj takimi, kot jim jih pripisujemo ljudje. Od zgoraj navedenega vzorca odstopa pesem *Nezgoda*, v kateri miš po nesreči pohodi slona, ta pristane v bolnišnici, pa še za konja ga zamenja. Na humoren način je predstavljena fraza delati iz muhe slona. Slikanica *V gosjem redu gre v korak troje gosk in en gosak* (2011) vsebuje pesmi o domačih živalih, drugače pa ima podobno zgradbo kakor *Žabja radijska postaja*, v slednji so predstavljene avtohtone divje živali. Kot naslovno in uvodno pesem zbirke je avtor umestil že obravnavano pesem *Goske*, uvrščene so še *Kokosenzacija*, *Muca predica* in *Mačka*. V pesmi *Račka* je izpostavljena klepetavost, *Obrekljivka* pa je domača gos, ki dela zdrahe. Pesem *Čeng* je namenjena pekinezu (tudi pekinžan, pasma psov, ki izhajajo iz Kitajske), ki živi v hiši lirskega subjekta in se mu dobro godi (ima izbrano hrano, redne sprehode, veliko pozornosti in svoj prostor na kavču). Edina pesem, kjer ne gre za domače

⁴¹ V pesmi *Svatba* se ženita bolha in komar, torej se avtor naslanja na folklorno pesemsko tradicijo, ko se poročajo živali različnih vrst.

živali, ima naslov *Ptičji telefon*. Ptice se oglašajo s specifičnimi onomatopoejskimi izrazi (vsaki je namenjena štirivrstičnica): z bolj splošnimi (halololo, halolili) ali bolj specifičnimi, ki so tudi v jezikoslovju povezani s pticami pedpedika (petpedi se oglašja prepelica), čvirkčvirijo (ni zapisa), kuku (kukavica), črik čririri (lastovka), živ žav živ (vrabec), ščep ščiri (šček se oglašja srakoper; ščink ščinkavec), ciribiri, ciribi (jastreb ciciri), krakrakakra (vrana), potem pade noč in ptice utihnejo. V monografiji Irene Stramljič Breznik *Medmeti v slovenskem jeziku* (2014) je med posnemovalnimi medmeti navedeno tudi oglašanje ptic, vendar nekaterih onomatopoejskih izrazov, ki jih je uporabil Grafenauer, ni, torej gre za priložnostnice. Ilustratorica je na drevo naslikala ptice, ki se pogovarjajo; nato je ob posamezni ptici štirivrstičnica, besedila so napisana v oblačkih. Nekatere ptice so upodobljene realno (npr. kukavica, vrana), nekatere predstavljajo le podobo ptice in njihove vrste ni mogoče določiti; vse ptice so naslikane enake velikosti, torej velikostna razmerja niso upoštevana.

Milan Dekleva v pesmi *Zmaji* postavi te pravljичne like nekam v nedorečeno preteklost (torej morda niso resnični) in s kopičenjem njihovih nečednih dejavnosti v škodo ljudi (npr. zmaji jedo klobuke gospa, ukradejo križišče, skrijejo detektiva, ki ga išče) vzpostavlja nonsens.

V antologiji *Svilnate rime* (2011) **Bine Štampe Žmavc** je v razdelku *Maksove* zbranih sedemnajst pesmi o mačkah, ne le o naslovnem, ki mu je posebej posvečena *Pesmica o mačku Maksu*. Nekatere med njimi imajo lastna imena (Maks, Dremuc, Pepi, Rambo, Cofek, Tačka, Mustafa), druge so opisane po zunanosti (po barvi: bele, črne mačke, sivo rjave; velikostna razmerja: majhne, velike) ali po značajih (prijazne, lenobne). Pesnica opazuje mačke, ki so na svetu zato, ker so tigri preveliki in preveč strašni, da bi se z njimi igrali (*Zakaj so muce*), pa tudi zato, da jih ljubkujemo (*Mačja podmornica*, *Muce in svet*, *Nespodobno udobno*). Nekatere mačke so razigrane in kar naprej mislijo na hrano (*Dva in dva*, *Šunka in ščuka*), samovšečne (kakor muca, ki v pesmi *Mijav*, *to je ljubezen* našteva mačke, s katerimi bi se lahko poročila), nekatere predejo (*Zakaj muce predejo*, *O čem sanjajo muce*), so puhaste (*Sončna rima*, *M(t)ačke*), nežne (*Snežak in sneg*, *Mačja tihota*, še posebej Tačka v pesmi *Čolo in Tačka*, ki sklene prijateljstvo s psom) in prinašajo sanje (*Pesem v spanju*). V drugih razdelkih an-

tologije je še nekaj animalističnih pesmi ali pa vsaj posamezne kitice omenjajo živali. Za razliko od mačk, ki so mišljenje kot biološke živali, se v dveh pojavlja zooigrača (medved, konj) in enkrat naslikan petelin. *Prvikrat v šolo, moj Medo*, v kateri gre lirski subjekt prvič v šolo, seveda ne bo pustil plišastega medvedka Meda doma (pesem je napisana na zanimiv način, ki v bralcu zbuja dvom, kdo gre prvič v šolo – otrok ali medvedek), posredno je v pesmi nakazan otroški strah pred neznanim, medved pa je živalska igrača. *Anin konj* je lahko pravi vrane, ki ga jaha deklica Anja, bolj verjetno pa je, ker Ana na njem sanja (Štampe Žmavc 2011: 18) »o daljavah za devetimi vodami«, da gre za konja – igračo. Jan rad riše peteline v pesmi *Jan riše* (Štampe Žmavc 2011: 15):

Jan riše.
Riše hiše,
dimnike
in dolge dolge dime ...
In peteline
z majhnimi grebeni
in jezne peteline
z ošabno držo glave
in peteline
kralje petelinje slave
in peteline
majhne, še boječe
in peteline
v boju v drži sveče
in petelina
očka z mamo Koko
in še pripiše zraven,
kako se pred poroko
petelini in zakikirika:
kikirikokoko, kikirikokoko!
Na papirju
sami petelini.

Pesnica ob onomatopoetskih izrazih uporablja še mnogovezje v vlogi stopnjevanja oz. kopičenja najraznovrstnejših petelinov. Bina Štampe Žmavc je tudi v nekaterih drugih pesmih omenila živali: npr. v *Živi hiši* morajo stanovati tudi pajek, medvedek (igrača), muce in vešča, pred hišo pa ptički in črički. V pesmi *Zmajev ples* je zmaj zelo dober, saj ureja okolje, med drugim z ribami posuje reko. Drugi zmaj, tisti iz Zmajskega mosta (*Ljubljanski zmaj*), je lahko ponoči tudi igrača, čez dan pa mora paziti na reko. Opis potrebščin, ki jih potrebuje čarovnica v pesmi *Kako se naredijo čarovnice*, vsebuje tudi (dele) živali: mačjo slino, kremplje, kačjo kožo in netopirja. V nekaterih pesmih so živali lirčno čutne, kakor na primer v pesmi *Metulj in lokvanj*, kjer si lokvanj želi leteti kakor metulj, a ta mu pove, da so njegovi listi pribežališče za mnoge živali, kačje pastirje, čmrlje, čebele in metulje. *Tibi ocean* skriva školjke, korale, v njem plavajo delfini in kiti. V pesmi *Deset in dve skrivnosti sveta* sta v četrti in peti kitici omenjeni živali (Štampe Žmavc 2011: 90): »Zakaj metulj seda na rože?/ Tako se ljubezen dotakne rože.// Zakaj iz gnezda poletijo ptice?/ Da tudi zemlja ima perutnice.« Celotna pesem je zgrajena iz dvovrstičnic, v katerih je v prvem verzu zastavljeno vprašanje, v drugem odgovor nanj. V pesmi *Sonce* avtorica omenja metulje, školjke, kite, termite; školjke in kiti so omenjeni tudi v pesmi *Odkod*. Mestoma je v pesmih najti živalske podobe kot simbole, npr. lastovke za pomlad, rajske ptice za večno srečo po smrti. Pri pesnici ima vsa živa narava svoj glas ali, kakor je zapisano v pesmi *Govorica drevesa* (Štampe Žmavc 2011: 84): »Drevesa samo na videz molčijo./ V deblu nenehno z listi govorijo,/ s koreninami šepetajo v zemljo/ in z vrhovi vprašujejo nebo,/ kam ptice jeseni letijo.«

Boris A. Novak v pesmi *Šivilja in ptica* primerja let ptice s šivanjem, kajti ptica (Sončnica ... 1996: 429) »[s] krili šiva širni zrak/ in raztrgani oblak.// Šiva jug in vzhod,/ šiva severozahod.// Šiva zemljo in nebo,/ šiva daljo in oko.« Pesem *Urne kukavice* se poigrava z biološkim dejstvom, da kukavice ne spletajo lastnih gnezd, zato, meni pesnik, se nekatere med njimi zaposlijo pri stenskih urah in napovedujejo čas. V pesniški zbirki *Kako rastejo stvari* (2004) sta objavljeni še dve živalski pesmi, in sicer *Zebra*, ki spi v črtasti pižami, njen drugi del je poigravanje z belimi in črnimi črtami, če pa teh nima, je konj; *Sto-noga*, gre za pesniško obliko trioleta, pa ima težave z obuvanjem.

Izpostaviti velja še **Lilo Prap** (s celotnim imenom Lilijana Praprotnik Zupančič), svetovno priznana ustvarjalko avtorskih slikanic, med katerimi je tri pesniške slikanice posvetila živalim, in sicer *Male živali*, *Živalske uspavanke* in *Moj očka*. Prva izmed slikanic, *Male živali* (1999), ki so tema te avtorske slikanice, ne sodijo med najbolj priljubljene male živali v človeških domovih in njihovi okolici: glista (Krista iz okolice Frama), molj (Oto iz Borovnice), pajek (suha južina Matija), uš (Agata iz Rimskih Toplic), bolha (gospod Adolf iz Gornjih Laz), koloradski hrošč (Herman Ulrik kolorado iz Mozirja), klop (Črtomir iz Bovca), trot (Lenart iz Medvod), večča (Meta), lesni črv (mojster Miha), mravlja (Pavla iz Sežane), izjemi sta pikapolonica (Pika iz Škofje vasi) in kresnica (Lučka z Jesenic). Avtorica je po zgledu folklorne otroške pesmi prevzela oblikovno nezahtevne (večinoma) štirivrstičnice, izjemoma po dve šestvrstičnici in osemvrstičnici ter eno petvrstičnico, vse pesmi imajo eno samo kitico. Motivno sodijo med živalske pesmi, zanje pa velja – spet kot v folklornem slovstvu – da velikokrat govorijo skozi živalsko prisposodbo pravzaprav o (otroških) človeških lastnostih. V skoraj vseh pesmih je rima zaporedna, izražena je tudi ritmičnost. Temeljni element pesmi je besedna igra z osebnimi in z zemljepisnimi lastnimi imeni. Lila Prap ustvari formulo: lastno ime živali + vrsta živali kot priimek + zemljepisno lastno ime resničnega slovenskega kraja + najslabša lastnost živali (skozi le-to se razvije tema). Tipična pesem je npr. *Družabna dama*, ki je oblikovana kot mali oglas (Prap 1999: 12): »Glista Krista iz okolice Frama,/ ljubka in družabna dama,/ bi rada spoznala čim več otrok,/ ki ne perejo sadja/ in si ne umivajo rok.« Avtorica upošteva minimalizem tropov in figur ter otrokovo razvojno stopnjo s posnemanjem njegovih intelektualnih zmožnosti (npr. ko pikapolonica Pika šteje marjetke: ena, dve, pet, sedem, tri). V delu se pojavljajo različne besedne igre, te so preproste in otrokom razumljive: branje narobe (npr. nabacic, insab, cekek), izločanje dela besede, ki prevzame nov pomen (pikapolonica: polonica + Pika), nagovori, stopnjevanja in inverzije. *Živalske uspavanke* (2000) so zbirka štirinajstih izvirnih pesmi, ki upovedujejo prav toliko uspavank za živali. Namenjene so živalskim mladičem, da bi lažje zaspali, delna tematska izjema je prva pesem, *Uspavanka za čuke*, kjer

gre pravzaprav za budnico, saj so čuki nočne ptice in zvečer pač ne potrebujejo uspavanke. Avtoričino glavno jezikovno stilno sredstvo je tokrat onomatopoiija, saj ob upoštevanju onomatopoetičnega oglašanja posamezne živali nastaja poem upovedenega, ki zaznamuje tudi karakterne lastnosti živali. Tudi v tej pesniški zbirki gre za živalske pesmi, ki se tematsko dotikajo pesmi življenjskega cikla (kamor v začetek le-tega raziskovalci večinoma prištevajo uspavanke) in so znane že iz folklornega slovstva. Motiv živalske uspavanke je po svetu precej razširjen, Lili Prap pa je v tej slikanici uspelo vzpostaviti popolno povezanost likovnega in besednega izraza, ker vsak od njiju daje bralcu del vsebinske informacije. Zvočno slikanje s pomočjo onomatopoetskih izrazov izrablja asonanco (npr. v *Uspavanki za kače* (2000: 20): Ssspi, sssineek, ssspi! Sssrebrna ...), rimo, vse vrste iteracij (najpogostejše pa epiforo in geminacijo: npr. v *Mišji uspavanki* (2000: 12): ... odščipnem grižljaj, / en majhen grižljaj ... ali v *Pasji uspavanki* (2000: 14): luna, luna, luna, luuuuuuu ...). Zanimivo je tudi zapisano izmenjavanje poudarjenih in nepoudarjenih zlogov brez kakršnega koli besedila v *Uspavanki za ribe*, ki se bere zgolj z odpiranjem ust. Kot posebnost velja omeniti še *Uspavanko za ovčke*, ki ima krožno zgradbo, torej se tam, kjer se konča, spet ponovno začne. Vse pesmi so grajene na simbiozi žival – Luna oz. v likovnem delu slikanice je Luna narisana tako, kakor avtorica predvideva, da si jo posamezna žival predstavlja: čuk kot svoje lastno oko, kokoši in piščanci kot jajce na oko, mačke kot klobčič volne, miške kot sir, pes kot luno, ribe kot mehurčke. *Moj očka* (2007) je avtorska slikanica, ki temelji na odnosu otrok/mladič – njegov oče. Naslovnica ter prva in zadnja pesem (vse ilustrirane) prikazujejo človeka (sina in očeta), vse druge se navezujejo na živalski svet (nosoroga, žirafi, kenguruja, nilska konja, slona, opici, polža, leva, kameleona, hijeni, papigi, sovi, medveda). Vsak mladič v kratki štirivrstičnici poudari tisto očetovo lastnost, ki mu je pri njem najbolj všeč oz. je za neko živalsko vrsto tipična (nosorogova velikost, žirafin dolgi vrat, kengurujevo poskakovanje ...). Kar v sedmih primerih se pesmica začne z verzom »*To je moj očka*« in nato predstavi omenjeno lastnost. V uvodni in končni pesmi je lirski subjekt isti deček, ta v prvi pesmi izpove veselje ob igri z očetom, v zadnji pa srečo ob druženju pred spanjem.

Živali v pesmih niso poimenovane, otrok šele skozi sliko razbira, za katero živalsko vrsto gre, v slikanici je torej zelo poudarjena plast nebesedne komunikacije. Večina živali je naslikana brez posebnih dodatkov v ozadju ali pa so ti zelo minimalni (npr. papigi in sovi ždita na veji, nilska konja čofotata v vodi, polža imata v ozadju travnik ipd.). Ob prvi pesmi sta poleg dečka in njegovega očeta naslikana še medvedek in žirafa, vsi liki so antropomorfni (so nasmejani, imajo odprte oči), kar kaže na razigranost, v zadnji pesmi pa so ob obeh človeških figurah še kenguru, žirafa in medved, vsi imajo zaprte oči, kar kaže na bližnje spanje, kajti tudi sinu in očku se oči že po malem zapirajo. Živali iz pesmi se znajdejo torej tudi v kombinaciji s človeškima likoma, kar lahko nakazuje na dečkove plišaste igrače. Pesmi izražajo globoko vez med otrokom/mladičem in njegovim očetom, zadovoljstvo ob druženju in ljubezen med dvema generacijama. Slikanica spodbuja kakovostno preživljanje skupnega časa otrok/mladičev in očetov/staršev. Štirivrstičnice imajo večinoma pretrgano rimo, besedila pa uporabljajo stripovski način ubeseditve, saj so zapisana v »oblačkih«, le-ti nakazujejo, da je govorec verzov otrok/mladič.

Slikanica **Ferija Lainščka** z ilustracijami Maše Kozjek *Pesmi o Mišku in Belamiški* (2010) vsebuje deset pesmi o naslovnih likih, njuni drugačnosti in ljubezni. Pesmi imajo homogeno strukturo: vsaka pesem ima pet štirivrstičnih kitic s parno zaporednimi rimami in trohejskim ritmom. Mišja družba je predstavljena antropomorfno, ob branju pesmi se bralcu razpre vznemirljiva in pesniško mojstrsko izpeljana zgodba, vredna velikega pripovedovalca, zgodba o ljubezni, begu, izločenosti, srčnem trpljenju in sreči. Belamiška živi v Mišjem Gradcu, sivi mišek Miško pa v Mišji vasi, kamen spotike za njuno srečno ljubezen sta tudi tokrat zgolj njuna barva (bela in siva) in družbeni položaj (meščanka in kmet), a pesnik nam z močjo svoje besede in vere v pesniško resnico znova sporoča, da prava ljubezen premaga vse ovire. Vihrava mladost je – kot že tolikokrat – temelj strpnosti. Zaljubljena Belamiška in mišek Miško postaneta begunca, saj jima drugače družba ne dovoli, da bi bila skupaj. V ljubezni in v sanjah, če verjamemo vanje, je pač vse mogoče. Torej gre v nagrajeni knjigi za pesniško in poetično idejno prepričljivo izpeljan motiv, ki prav zaradi svoje

klasične in nadčasne strukture zahteva pesniško večšino, empatijo in predvsem nikoli razumljeno pesnikovo vero v moč ljubezni in svobode. Feri Lainšček (2010: 26) je v popotnici za slikanico *Pesmi o Mišku in Belamiški* zapisal: »Ko sem videl Mašine ilustracije, sem se zavedel, da ta zgodba res pripoveduje o 'mojih' temah: ljubezni, drugačnosti in, ker je povsod toliko žita, Prekmurju.«

Dvojezična slovenska in italijanska pesniška zbirka **Matjaža Pikala** *Zverinice prijateljice* (2012) je nastala pod okriljem projekta Koderjana.⁴² Matjaža Pikala, ki je sodeloval v projektu, je bivanje v Topolovem tako navdahnilo, da so nastale prikupne pesmi o živalih, torej o zverinicah. Tam pač živalim tako rečejo – zverinice. Pesniška zbirka je medbesedilno navezana na zbirko pravljič *Zverinice iz Rezije* (ki jo je zapisal Milko Matičetov), kar je razvidno že iz naslova, na moč podobne, malce nagajive in malce prikupne živalice so se znašle v Pikalovih pesmih. Avtor jih je tudi uglasbil in h knjigi je dodan CD te uglasbene poezije, ki jo izvaja skupina Autodafé. On je forest (tujec), ki ga imajo živali, pa naj gre za dono kavko (gospo kavko) ali za sladko Katko (to je navihana muca) ali pa za sosedovega pèska (torej psa), ki se jezi na sladko Katko, ali za lesne črve ali kukavico, ribo Jano, raka Žana in še koga. Na začetku pesniške zbirke je šest dvostranskih slik Cosima Miorellija, slikarja, ki ves čas sodeluje v projektu Koderjana. Slike prikazujejo pokrajino in potok, tako si lažje predstavljamo, v kako lepem okolju so doma zverinice. Matjaž Pikalo je v zadnji pesmi naštel vse živali, ki jim ni več tujec, pač pa se od njih poslavlja kot prijatelj. *Zverinice prijateljice* (Pikalo 2012: 71):

Zdaj
vrnil sem se v domači kraj,
a rad bi šel spet tja nazaj,
kjer srečal sem zverinice,

⁴² Koderjana je potok, ki teče pod vasjo Topolovo v Italiji, po potoku je dobil ime projekt, v katerem pesniki in pisatelji iz drugih krajev nekaj časa preživijo v Topolovem in se srečujejo s tamkajšnjimi prebivalci, jih spoznavajo.

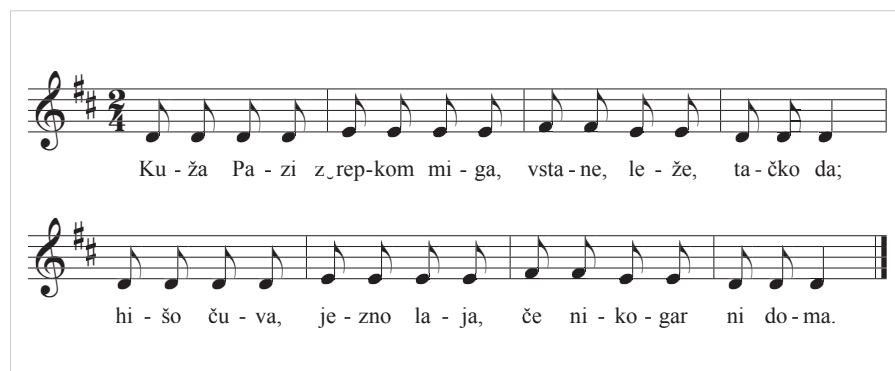
moje nove prijateljice:
pèska, mačko in pa miško,
ribo, raka, polžka s hiško,
čebele v roju, putke na gnoju,
pisane ptice, še roparice,
medveda, volka, zajčka in lisičico
in najstrašnejšo – grdinico!

Zverinice, kakor v Matičetovi zbirki pravljic, že z manjšalnico, ki izraža ljubkost in majhnost, ne morejo biti strašne, niti grdinica ne.

Anja Štefan je izvrstna avtorica poezije za najmlajše, npr. v pesniški zbirki *Lonček na pike* (2009) je objavljenih sedemindvajset pesmi, v večini med njimi pa so glavni liki živali. Pesmi govorijo o tegobah in radostih, ki jih prinaša naš vsakdan: na primer o imenitnem mišjem izletu (*Izlet*), o marmeladi, ki nastane iz dišečih zrelih hrušk, a jih jež premalo pazljivo nosi domov (*Marmelada*), o čmrljevi lenobi (*Čmrlj*), polževem izletu na konec sveta (*Polž je oznanil*), o potepuškem psu (*Potepuh*), o samovšečnem petelinu (*Poglejte tale kljunček ...*), o sladkosnedni mucu (*Mjav, mjav, mjav*) ... tako se v pesmih zvrstijo še druge živali, dve pa pripovedujeta o otrocih. Čisto zadnja je kratka izštevanka, ki jo lahko vsak, ki mu je všeč, porabi za igro. O lončku na pike, po katerem je zbirka dobila naslov, pesnica pravi, naj mu bralec pokaže pot do nje, če ga bo našel, kajti to je prav poseben lonček, ki zna skuhati vse. Za poetiko v pesniški zbirki Anje Štefan *Iščemo hišico* (2002) je zapisal Igor Saksida (2006: 277–278), da avtorica »z deminutivnimi razpoloženji ter z besediščem ustvarja drugo različico poetike sporočilnega minimuma. Zbirka, ki se navezuje na izročilo ljudske pesemske tvornosti, z mehko pravljičnega sveta in narave izreka čudenje drobnim stvarjem, hkrati pa aktualizira ljudsko igrivost v sodobni različici posmehljivke ter s šaljivimi pesmimi o živalih. Na tej podlagi nastaja svojevrsten, lirsko izčiščen svet, ki ga zaznamujejo izročilne vrednote, tj. dobrota, ljubezen do sveta in otroška prvinska razigranost.« Vse živali, ki jih Anja Štefan vpleta v svoje pesmi, so avtohtone gozdne živali (npr. medved, volk, lisica, polh) ali do-

mače živali (petelin, mačka), pesem *Moja kokoška* pa predstavlja zooigračko lirskega subjekta (Štefan 2009: 25): »Moja kokoška/ je mehka igrača,/ ki kljunček prijazno/ za mano obrača./ Ko noč je pretemna,/ jo vzamem v dlani/ in k meni se stisne/ in z mano zaspi.« Večinoma imajo živali ohranjene svoje naravne biološke lastnosti, živijo v svojem naravnem okolju, imajo pa zmožnost komunikacije, torej so personificirane (npr. petelin, polž, trot, metulj), izjemoma so živali antropomorfne (npr. pes, ki gre po svetu in na vozu vozi svojo odejo, blazino, skodelico, lonček in violino; mačka, ki si poskuša obleči hlače). Ilustratorka je nekatere živali naslikala antropomorfno: oblečene so kot ljudje (miši, pes, maček, lisica) ali pa so oblečene in hodijo po zadnjih nogah (npr. volk, medved, miši), opravljajo človeške dejavnosti (npr. miška peče potico, lisica uspava svoje mladiče, ki imajo postlano posteljo in vzglavnike) in živijo v hišah, ne v svojem naravnem okolju (npr. kuhinja, kjer miš peče potico, dnevna soba, v kateri lisica plete jopice in hlačke). Kadar so živali predstavljene v svojem naravnem okolju, načeloma niso naslikane antropomorfno (npr. medved, ki pozimi spi v svojem brlogu, ptice, zajec v gozdu).

3.2.1 Avtorska poezija z notografijo

Slika 7: Janez Bitenc: *Kuža Pazi*. *Metuljček cekinček*. 2015: 16.

Že pri ljudski peti poeziji so obravnavane antologije *Biba poje, biba ...* (1995), *Biba poje, biba ... drugič* (1996) in *Petelinček petelanček* (2010), v katere so uvrščene tudi avtorske pesmi z notnimi zapisi. V nobeni od navedenih antologij ni navedenih skladateljev. Zadnja od navedenih zbirk med avtorskimi besedili z animalistično temo prinaša le Gregorčičevo *Zakrivljeno palico v roki*. V zbirko *Biba poje, biba ...* so uvrščene pesmi Frana Levstika *Siničja tožba*, Josipa Stritarja *Žabja svatba*, Franceta Kosmača *Moj osliček*, Franeta Milčinskega Ježka *Kaj mi poje ptičica*, Anice Špan *Medvedek*, Milene Batič *Kje je copatek?*, Miroslava Košute *Miška* in nekatere najbolj znane pesmi Janeza Bitenca, npr. ponarodele *Kuža Pazi*, *Metuljček Cekinček*, *Zajček Dolgoušček*. V drugem delu, *Biba poje, biba ... drugič*, je avtorskih pesmi veliko več, spet je največ Bitenčevih uglasbenih pesmi, npr. *Glejte našo račko*, *Gosak in goske*, *Hi, konjiček*, *Muca Mrmrjavka*, *Petelinček in putke*, *Polžek Slinček*, *Srnica*. Sicer pa so v zbirko uvrščene še Levstikove *Koline* (nonsens – mesarji koljejo muho), Pavleta Zidarja *Konjički*, Neže Maurer *Pleza mucek*, *Vrabcček čaka* in *Tri luže* (v prvi je žaba, v drugi raca, v tretji otrok), Iga Grudna *Pesmica o čričku*, Karla Široka *Polžek orje*, omeniti velja še Župančičevo *Na kolenu* (kjer gre za otrokovo igro in ne za ježo na konju), Mire Voglar *Zakaj pa joče* in ponarodelo *Hudo mravljico* Branka Rudolfa.

Opozoriti velja še na priročnik Olge Denac *Z igro v čarobni svet glasbe*, v katerem podaja avtorica teoretična izhodišča za obravnavo petih pesmi, na koncu pa je objavljena tudi poezija z notografijo, dodana je zgoščenka. Pomembno se zdi opozoriti, kar poudarja Olga Denac (2011: 4): »Glasbene dejavnosti predstavljajo samostojno obliko glasbenega izražanja, spodbujajo veselje do zvoka, igre, gibanja, razvijajo splošne sposobnosti zaznavanja, pozornosti, motorične spretnosti, jezikovno komunikacijo, socialno vedenje ...« V priročniku je objavljenih tudi precej pesmi o živalih (npr. Lile Prap, Anje Štefan, Manka Golarja, Olga Denac, Mire Voglar, Tomaža Habeta).

Eden od pomembnejših slovenskih skladateljev za otroke, ki je ustvarjal v času druge polovice dvajsetega stoletja, **Janez Bitenc**, je napisal veliko pesmi o živalih, hkrati pa jim je dodal tudi melodijo. Avtor je ustvaril za otroke preko 450 pesmi, ki jih je tudi uglasbil. Njegove pete pesmi so uvrščene v vse antologije z notnim tiskom, izdajal pa jih je predvsem v avtorskih knjigah skupaj z

notnim zapisom, npr. *Naša četica*, *Čudežni vrt*, *Kuža Pazi*, *Pesmi o pomladi in živalih*, *Kje je miška*. Avtor je pisal o domačih in divjih avtohtonih živalskih vrstah, zadnja zbirka, ki je izšla še posthumno, naslov zbirke je *VAfriko* (2006), prinaša pesmi o eksotičnem živalskem svetu: o levih, tigrih, slonih, žirafah ... Najznamenitejše avtorjeve (ponarodele) pesmi so *Metuljček Cekinček*, *Zajček Dolgoušček* in *Kuža Pazi*, slednja je bila izbrana tudi za naslov posthumno izdane antologije *Kuža Pazi: izbor najbolj priljubljenih otroških pesmi Janeza Bitenca* (2006), ki jo je ilustrirala Daša Simčič. Antologija je izdana kot pesniška slikanica, notni zapisi niso dodani. V pesem *Hi, konjiček* se otroški lirski subjekt igra na gugalnem konju – igrači. Tudi v pesmi *Iščemo medvedka* se izkaže, da ne gre za realnega medveda, temveč za zooigračo, ki spi v Lenčkini postelji. *Zajček dolgoušček*, ki ima bel trebuh, stanuje s kravo v hlevu, otroški lirski subjekt je zadovoljen, ker zajček vedno pride k njemu. V *Pomladni* so omenjene živali, s katerimi je tradicionalno povezan ta letni čas: ptice, še prav posebej kukavica. Slednja je omenjena še v pesmi *Kukavica*, kjer je prav tako povezana z menjavo letnih časov oz. s prihodom pomladi. Dve pesmi sta o medvedih in njihovi nerodnosti: *Pleši, medo* (lirski subjekt spodbuja medvedov ples) in *O medvedku sladkosnedku* (ki se mu ne posreči nabrati hrušk na drevesu, ker prej pade). *Metuljček Cekinček* razlaga, da je pil med pri drobni marjetici na travniku. Pesem *Kos* predstavlja ptičji zbor, vrabček pa poje po svoje. Za predšolske otroke je zanimiva že uvodoma z notami zapisana pesem Janeza Bitenca *Kuža Pazi* (2006: 6):

Kuža Pazi z repkom miga,
vstane, leže, tačko da.
Hišo čuva, jezno laja,
če nikogar ni doma.

Ko pa Jurček, cicibanček,
truden se odpravi spat,
Pazi naš pred vrata leže,
da ne vzame Jurčka tat.

Pesem *Kuža Pazi* je že v naslovu dvosmiselna: lahko gre za lastno ime psa ali pa pomeni njegovo dejanje (čeprav je le-to v tretjem verzu poimenovano kot čuvanje, izhajajoč iz poimenovanja pes čuvaj). Dve štirivrstičnici imata trohejsko stopico, v prvi kitici je prestopna, v drugi pa pretrgana rima. Bitenc psu v pesmi ni pripisal pasme, le njegove dejavnosti in lastnosti, ki se gibljejo zgolj v mejah realnega pasjega sveta, zato je bralčeva predstava odvisna od ilustratorjeve upodobitve psa. Pesem je bila večkrat ilustrirana, zanimivo je, da ilustracije predstavljajo različne pasme psov, npr. v zbirki *Pisani klobuček* (2003 in več izdaj), ki jo je ilustrirala Jelka Reichman, je Pazi upodobljen kot beagle; Daša Simčič je v slikanici *Kuža Pazi* (2006) upodobila kavalirja kralja Karla (tip kokeršpanjela); vizualne značilnosti upodobljenega psa na DC-ju *Kuža Pazi* (glasbo je priredil Slavko Avsenik ml.) spominjajo na Scooby do-oja, ki je narejen po nemški dogi.

4 Živali v mladinski prozi

Živali kot glavni literarni liki, in torej nosilci dogajanja, se pojavljajo v vseh proznih vrstah mladinske književnosti. Ob preučevanju mladinske proze se je pokazala evidentna težava pri terminologiji proznih književnih vrst, kar je razlog za poskus poenotenja poimenovanj le-teh v monografiji *Nagrajene pisave: opusi po letu 1991 nagrajenih slovenskih mladinskih pripovednikov* (2012). V nadaljevanju so animalistična dela v okviru proznih književnih vrst predstavljena po naslednji tipologiji (v okviru posamezne prozne vrste pa po letnicah rojstev obravnavanih avtorjev):

kratka proza:

- kratka realistična proza: kratka realistična zgodba in črtica,
- kratka fantastična proza: trije tipi pravljic (folklorna in njena literarizirana različica; klasična avtorska pravljica; sodobna avtorska pravljica), basen, pripovedka (povedka), mit, kratka fantastična zgodba, nonsens;

daljša proza:

- realistična pripoved ali povest (s podtipom realistične pripovedi z govorico živaljo),
- fantastična proza: fantastična pripoved, klasična fantazija in nonsens.

Dolgi prozni vrsti, torej mladinskih realističnih ali fantastičnih romanov (fantastike, znanstvene fantastike in sodobne fantazije), ob preučevanju slovenske mladinske animalistične proze ni zaslediti. Tak trend lahko opazujemo tudi v svetovni produkciji mladinske književnosti, kar sovпада z razvojem otroka oz. mladostnika, ki ga, predvsem v romanopisju, zanimajo teme o odrasčanju, o iskanju lastne identitete, torej predvsem tisti del književnih besedil, ki je osredinjen na probleme sodobnega mladostnika. Kadar se v mladinskem

romanopisju žival vendarle pojavi, je ta stranski literarni lik (npr. v seriji desetih avanturističnih del **Bogdana Novaka** *Zvesti prijatelji* pes Hani; v romanu *Srebro iz modre špilje* **Slavka Pregla** Galov pes Karo ali npr. Brina iz detektivske zgodbe **Tadeja Goloba** *Kam je izginila Brina?*), tovrstni romani pa večinoma sodijo v avanturistični (pustolovski) žanr.

4.1 Kratka realistična proza

Žival ima res vedno odprte oči – ko živi, ko trpi, tudi ko umira in umre. Žival se med trpljenjem ne zna skriti kot človek. Za zaprte veke. Moja babica je imela prav. Spokojno lahko zapro oči v smrt redki. Sila redki. Žival nikoli. One vse štejejo za življenje, ker ne vedo za smrt.

Andrej Makuc: *Oči*. 2011: 78.

Animalistika v okviru kratke realistične proze, torej kratke zgodbe ali črtice, predstavlja živali z ohranjenimi živalskimi lastnostmi brez sledov človeškega, a je treba opozoriti, da gre za leposlovna literarna dela, ne pa morebiti za informativno literaturo o živalih. Živali v tovrstnih zgodbah ne govorijo in tudi kakorkoli drugače niso opisane z atributi človeškega ravnanja ali občutenja. Za realistično zgodbo je torej značilno, da ne vsebuje fantastičnih elementov in posledično imajo tudi živali ohranjene zgolj lastne karakterne lastnosti. Kot vzorčne primere navajam nekaj literarnih del, v katerih so živali glavni literarni liki, vsako od njih namreč drugače predstavlja živali (odnos med otrokom in živaljo, živali in letni časi, odnos pes – lastnik, kot verižno vplivanje enega dogodka na drugega, ironija, umiranje in smrt živali). V črticah je natančneje označen literarni lik ali njegovo razpoloženje, med tem ko je v kratkih zgodbah poudarek na opisanem dogodku.

Za realistične kratke zgodbe je treba reči, da živali večkrat nastopajo kot stranski literarni liki, npr. v literarnih delih so omenjene domače živali in avtohtone divje živali. Med domačimi živalmi je treba ločiti hišne ljubljenske

(npr. mačke, pse, morske prašičke), ki so večinoma opisani s stališča njihovega ugodnega življenja (izjema je Makučeva zbirka *Oči*); druga varianta so živali, ki jih človek redi za svojo hrano, a ta funkcija v mladinskih delih ni omenjena (v starejši mladinski književnosti je vse polno pastirjev, skorajda nikoli pa ni izpostavljeno, zakaj kmet redi npr. krave, ovce ali zakaj ima kokoši, race ipd). Druga skupina stranskih živalskih likov so tiste živali, ki živijo blizu človeka, a vendar svobodno življenje v svojem avtohtonem okolju, npr. ptice, kače, medvedi, srnjad, volkovi, lisice, ki jih človek opazuje v njihovem naravnem okolju ali pa jih ubija (čeprav se avtorji mladinske književnosti izogibajo temi lovstva na tak način, če se že pojavijo, so lovci in ribiči opisani kot ljudje, ki skrbijo za živali, predvsem pozimi za njihovo hrano).

Kristina Brenkova je v zbirki *Osmo dežela* (1969) objavila nekaj zelo kratkih realističnih zgodb, v katerih imajo otroci živali zelo kratek čas, ker nimajo primernih prostorov: v zgodbi *Čivk piščanca*, iz katerega na babičini kmetiji zraste prav lepa kokoš; *Tačka* pa je bila psica, ki so jo imeli le nekaj dni, potem so jo oddali, ker jim je grizla čevlje. Nekateri otroci nimajo živali, si jih pa močno želijo, npr. Andrej bi rad imel vsaj žrebička (*Žrebiček*), da ga bo jahal po cesti, če že piščanca ali psa ne more imeti, ker v stanovanju ni prostora.

Branka Jurca je izdala dve odlični knjigi za predšolske otroke, v katerih je na pristrčen način opisan odnos med živaljo in človekom: *Žrebiček brez potnega lista* (1969) in *Čuj in Katka* (1974). *Žrebiček brez potnega lista* je slikanica z ilustracijami Milana Bizovičarja, v kateri je Branka Jurca pojasnila, kdo vse se vozi s potniškim vlakom (različni ljudje), drugi vlak vozi živino (konje, kobile, pujse, fazane in fazanke, srne, srnjake, prepelice, divje peteline). Oba vlaka sta namenjena čez mejo, kjer pregledajo potne liste ljudi in potne liste živali, le (Jurca 1980: 9) »[p]tički v zraku preletijo mejo nič kolikokrat in ribe v potoku jo preplavajo nič kolikokrat.« Pri živalih se zaplete, saj ob kobili Bistri stoji majhen žrebiček, kobila je namreč povrgla na poti, a uradne osebe žrebička brez potnega lista ne spustijo čez mejo, kar z vlaka ga dajo na travo, njegova mama Bistra pa mora čez mejo, saj je na seznamu (avtorica se rahlo ponorčuje tudi iz togosti uradnikov, nanjo še enkrat opozori ob koncu zgodbe). Kretničar Miha

se je odločil, da bo vzel žrebička domov, tako mu je rešil življenje. Njihova krava Siva, ki je imela telička, je dala piti mleko tudi žrebičku, kar posvojila ga je in skrbela zanj, da se je lepo razvijal. *Čuj in Katka* je zbirka kratkih realističnih zgodb o naslovnih likih, psu Čuju in deklici Katki, prvi dve zgodbi sta namenjeni njuni predstavitvi, nato pa so opisane Čujeve norčije, prijateljstva, vsakdanje dejavnosti, pravzaprav Čujeva dobrota in skrb za bližnje ljudi in živali. Psa, ko mu še ni bilo ime Čuj, je lastnik pustil na neznanem kraju, mimo je prišel Katkin oče, sestradanemu psu ponudil kruh in pes je šel kar za njim domov. Katka mu je dala ime (Jurca 1976: 11): »'Čuj,' je rekla, 'Čuj naj bo!' 'Čuj! Pridi sem!' je zaklicala in Čuj je veselo pritekel k njej. 'Čujte – Čuj me že čuje!' je vzklikala Katka. 'Čuj! Čuj! ...'« Čuj je prijazen pes, kar pogosto pokaže, npr. v zgodbi *Čuj in ptiček kraljiček* pes pazi, da lahko ptič je iz njegove sklede, ne da bi ga napadla mačka Tačka; v zgodbi *Čuj in osa* pes sledno napade, da ne bi pičila Katke, ki je jedla sladko hruško; v zgodbi *Čuj nese košarico* gresta pes in Katka v trgovino, domov pa Čuj nese vse nakupljeno. Tačka je njihova domača mačka, a je Čuj ne ceni kaj preveč, če se le da, se je raje izogne ali jo pusti vsaj pri miru (npr. v zgodbi *Čuj in Tačka*). V redkih zgodbah nastopa le Katka, npr. *Vrabci v šoli*, ko so otroci pticam nastavljali hrano, ko pa so bile drobtine po vsej učilnici, so bili krivi vrabci, ali v zgodbi *Katka, stoj!*, v kateri Katka vzorno čaka na zeleno luč semaforja, da bo šla varno in pravilno čez cesto. V zgodbah je opisan en sam dogodek, čas dogajanja je kratek, ob Čuju in Katki pa nastopajo epizodni liki, ljudje (oče, mama, Katkini sošolci) in druge živali (mačka, kača, čebela, kokoši). Naslovi so opisni, iz njih zlahka uganemo, o čem bo govorila zgodba (npr. *Čuj in vrtnica*, *Kosmata ušesa*, *Čuj in belouška*, *Čuj – potep*, *Čuj z aktovko*). Čuj ne govori, le včasih, ko ga Katka kaj vpraša, v potrditev zalaja, v zbirki ni fantastičnih elementov, vse živali se vedejo kot živali, brez sledov človeškega. Čeprav je Čuj domača žival, živi v pasji hišici na dvorišču, pripet je z verigo (je pes čuvaj), zato bi težko rekla, da je Čuj hišni ljubljencek, kakor ga pojmuje v sodobnosti. V zbirki kratkih zgodb *Lizike za vse* (1965) velja omeniti kratko zgodbo *Sovja šola*, v kateri predšolska Polonca in Matjaž radostno doživljata prve pomladne dni. To je prijeten letni čas, otroka pa med drugim prisluhneta ptičjemu petju,

ki je izraženo z onomatopoetskimi izrazi: ciju-ciju za sinico, kos sem za kosa, hu-hu za skovikanje sove; tink tink pa sinica potrka po veji. Oglašanje sove sredi belega dne je bilo precej grozeče, ko pa je Polonca zagledala dvojce svetlih oči, se je še bolj bala. Polonca je dobro pela, Matjaž pa je znal dobro skovikati, saj je bilo, kakor da se pogovarja s sovo. Nato sta poslušala ptičje mladiče, kako jih odrasli ptiči učijo peti, ko pa je sova zaskovikala, jima je bilo, kakor da je konec učne ure. Iz zbirke *Okoli in okoli* (1960) je v zgodbi *Tekmovalca in pes* predstavljena nečimrnost dveh dečkov, Tadeja in Vinka, ki kar naprej tekmujeta. Rezultat je vedno neodločen, pri zadnjem boju pa nenamerno pohodita psa, ta ju nažene, otroci – gledalci pa soglasno ugotovijo, da je zmagal pes. Zbirka kratkoproznih besedil Branke Jurca *Prgišče zvezd* (1980) vsebuje že nekatera prej omenjena dela, *Žrebiček brez potnega lista*, *Karlinca*, *beli konjič in otroci*, *Poredni zajček*, *Zmagal je pes*. V treh zgodbah, *Srnjaček in Žitnikovi*, *Mama hrčica, kje si?* in *Medved Medpolizal*, je prav posebej izpostavljena navezanost otrok na živali in skrb zanje: v prvi zgodbi najdejo Žitnikove deklice srnjačka, za katerega skrbijo na kmetiji tako dolgo, da zmore pozneje sam preživeti v naravi, v gozdu, ki je njegov naravni bivalni prostor; v drugi skrbijo Marinka in drugi otroci za devet malih hrčkov, ker je njihova mama za kratek čas odšla iz gnezda, a hrčki preživijo z njihovo pomočjo, mama hrčica pa se vrne; v zadnji od navedenih zgodb skrbijo otroci za medveda, s pomočjo odraslih pa ga naselijo nazaj v gozd, ker je tam njegov dom. Ravnanje otrok je visoko etično: družno skrbijo za hišnega ljubljénčka hrčka, po treh tednih si razdelijo mladičke, zavedajo pa se, da srnjak in medved sodita v gozd, ker sta divji živali, in jima pri tem – ne glede na njihovo navezanost – pomagajo k vrnitvi v naravno okolje. Zanimiva je zgodba *Z gorjačo te bom*, ki se dogaja v planinskem svetu. Tonček je šel z očetom v planino in je malce sam pohajkoval okrog, pri čemer si daje pogum s prepričevanjem, da se mu ne more nič hudega zgoditi: levov v teh hribih ni, prav tako ne medvedov in volkov, videl je le plašne zajce in srne. Deček se je ustrašil odmeva, ko je zaklical svoj »hoj« med planine, in je hitro zbežal nazaj k očetu. Zgodba *Godničev Runo in mali šnaucer Gogo* je postavljena v čas sodobnosti ob nastanku literarnega dela, očetova pripoved o navezanosti na Runa pa

retrospektivno v čas druge svetovne vojne. Deklica Nana si je zelo želela psa, a ji ga oče ni dovolil imeti, ko pa je popustil in so kupili šnaukerja Goga, je ta očeta spremljal po gozdovih (oče je bil gozdarski inženir), oče se je navezal nanj. Šele takrat je lahko povedal svojo žalostno zgodbo, zaradi katere ni želel nikoli več imeti psa. Ko je bil majhen, je imel volčjaka Runa, ki je napadel nemškega vojaka, ko so jih izgnali iz domačije in poslali v izseljenstvo v Srbijo, zato ga je drugi vojak pred dečkovimi očmi ustrelil. Oče se zaveda, da je to njegova travma, in prav se mu zdi, da ima njegova hči psa, ki se kmalu prikupi vsej družini.

Janez Vipotnik je izdal dve knjigi kratkih zgodb o psu Diku, *Zgodbe o Diku* (1972) in *Dikove nezgode* (1980), nekatere zgodbe so objavljene tudi v slikaniški obliki, npr. *Naš Diko* (1972), *Diko v živalskem vrtu* (1972), *Diko na potepu* (1977). Diko je novofundlandec, ker so (Vipotnik 1972: 7) »Novofundlandski otoki njegova prvotna domovina. Velik je in čisto črn in dolgo dlako ima. Ne, ni čisto črn. Pod vratom ima majčken šopek belih dlak, kakor da bi padla snežinka na šolsko tablo. Včasih so te pasme psov uporabljali za reševanje ljudi iz vode, pa tudi ribe so lovili z njimi. Novofundlandci imajo namreč plovno kožico med kremplji na tačkah, kakor goske. /.../ Zelo rad ima vodo in zelo rad ima sneg.« Vipotnik v uvodni predstavitvi malce predstavlja pasmo (na teh mestih uporablja strokovno izrazje), delno govori o konkretnem psu (v jeziku je čutiti čustveni naboj). Obe knjigi o psu Diku sta zbirki realističnih kratkih zgodb, vsaka predstavlja en dogodek ali eno zaokroženo Dikovo dejanje, pripovedovalec je prvoosebni, avtor Vipotnik, saj so v zgodbah avtobiografski elementi. V uvodu k drugi knjigi je Brane Grabeljšek (1980: 2) zapisal: »Diko ni bil samo prisrčen pasji prijatelj, temveč pravi družinski član Vipotnikovih. /.../ Največji Dikov prijatelj je bil Miha.« Miha Vipotnik je ilustriral drugo knjigo, na veznih listih so fotografije dečka in psa, predvidevam, da sta na njih Miha in Diko. Prvi del je ilustrirala Lidija Osterc. Zbirki imata opisne naslove, ti so hkrati temeljni motivi posamezne zgodbe. Diko ni poosebljen, temveč živi pri pisateljevi družini kot pes čuvaj, z njim se otroci igrajo, z družino hodi na sprehode in izlete, zato je delno tudi hišni ljubljencek. Avtor ga opazuje in na ta način sestavlja Dikovo govorico oz. njegovo sporazumevanje (Vipotnik

1980: 8): »Če je na primer Diko zadovoljen, se zasmеji, tako da zaviha gornjo ustnico, pokaže zobe, strese z glavo, hitro in glasno poganja sapo skozi nosnice, kakor da bi kihal, ter se zvija s telesom, da zadnji konec povsem približa glavi.« Pisatelj in žena ga izbereta v leglu devetih psičkov, pri družini živi v pasji hiši, najraje hodi na sprehode v Tivoli, kjer srečuje tudi druge pse. Diko je skoraj z vsemi psi prijatelj, enkrat se je spoprijel z nemškim ovčarjem, drugič z lovskim ptičarjem, obakrat je zmagal Diko. Nekoč, ko je bil še majhen, ga je napadel Šarko, šarplaninec, kar si je Diko najbrž zapomnil, saj so ga morali rešiti pred tujim psom. Diko je vedno pazil na otroke, ko pa je zbolel, so ti stregli psu in ga varovali. Nekoč je šel Diko na morje z družino, tam je užival z otroki pri njihovih igrah, rad je plaval, zelo pa se je bal bliska in groma. Zabavno je bilo tudi Dikovo srečanje z živalmi v živalskem vrtu, poseben vtis nanj je naredil lev, kamelo je radovedno ovohaval, na medveda se je razjezil, volk in volčica sta ga vznemirjala, divji pes dingo ga je razburil, nekatere druge živali, npr. race, labodi, orli, čuki, ga niso pretirano zanimali. Opisane so Dikove reakcije, njegovo oglašanje, načini vedenja. V zadnjem poglavju prvega dela je Diko postal zrel pes, psici Lindi je zaplodil enajst čistokrvnih mladičkov. V drugem delu so zbrane zgodbe o Dikovem prijateljstvu in zaščitniškem odnosu do manjših psov, še posebej do španjelke Pike, pri čemer avtor ni skrival cinizma do te pasme, ko je zapisal (Vipotnik 1980: 8): »Oči ima vrh glave, tako da za možgane skorajda ni prostora.« Diko je imel zelo rad kosti, a ko je enkrat brskal za njimi po smeteh, se je urezal in je moral k veterinarju. Drugič se je usedel kar v napačen avto, lastnik ga ni mogel spraviti iz avta, dokler ni prišla Miča po Dika in se opravičila lastniku avtomobila. Nekoč je en teden ostal pri prijetni starejši gospe, ki je imela psa in pet mačk, saj ga je dobro hranila, potem jo je zapekla slaba vest in je dala oglas, po psa je šel Miha. Diko se je bal petard, vsakršnega streljanja in neviht, potresa (ki ga je začutil veliko prej kot ljudje). V zadnji zgodbi je Vipotnik popisal Dikovo smrt, ki ga je očitno do smrti zbiloz neznano vozilo, s sinom Miho sta psa pokopala na domačem dvorišču (Vipotnik 1980: 40): »Skopala sva jamo, globoko in široko. Skopala sva jo med brezo, hrastom in lešnikom, v mehko zemljo. Potem sva ga položila vanjo in ga obrnila k hiši,

da jo bo še naprej čuval. Ko so se prvi sončni žarki razlili po strehah in vršičkih dreves, ko se je prva sinica plaho preizkušala v petju, ko so vrtnice, osvobodjene jutranjega mraka, zablestele v vsej svoji lepoti, sva ga zagrebla.«

Marjan Tomšič je v zbirko *Zgodbice o kačah* (1996), v kateri je objavljenih devetnajst kratkih pripovedi, te sodijo v različne kratkoprozne vrste (in bodo obravnavane pri ustreznem poglavju), uvrstil tudi tri realistične zgodbe o kačah. Gre za pogovore ljudi, njihovo opazovanje živali, v ospredju so kače (kot naslovne živali) in njihova razmerja do drugih živali in do ljudi. *Na nebu, pod zemljo* je pogovor med deklico Maro in njeno mamo, kako je sosed izkopal cel klobčič kač. V zgodbi *Čisto preprosto* se prijatelja pomenkujeta o življenju in o tem, da v naravi preživijo najmočnejši. *Črnica kliče smrt* ima v sklepu zapisano, da vsa živa bitja rada živimo in se torej oklepamo življenja.

Slike in zgodbe iz tisoč in enega pasjega dne (1985) pisateljice **Bine Štampe Žmavc** je zbirka desetih kratkih zgodb o psih in njihovih lastnikih. Tretjeosebni pripovedovalec omogoča realistični pogled na dogodke, v vsaki zgodbi je opisana ena zelo pozitivna pasja lastnost, ki je poudarjena v odnosu s pasjim lastnikom. Psi niso personificirani, temveč so jim pripisane zgolj živalske lastnosti v njihovem naravnem okolju (oz. v okolju, kjer živijo). Španjel Bugi-Bugi živi pri gluhi balerini Balki in ji pomaga v vsakdanjem življenju (promet, zvonec ...). Bernardinec Berni Lenojed reši izpod plazu svojega majhnega dečka Andraž. Kraški ovčar Gani Volkosled prežene vse volkove, skrbi za Pepetove ovce, kmalu pa bo najbrž imel s prelepo ovčarko Kano tudi mladičke. Doberman Bor čuva zlatarnico zlatarja Zlatka, včasih pa pomaga izslediti tudi kakšnega zlobneža, tatov v zlatarnico pa ni, ker vsi vedo, da je lahko Bor zelo napadalen. Dalmatinec Lord Mirnomorski, potomec psičke dalmatinke Dore, ki je živela pri starem pomorskem kapitanu Radetu, je dobil lastnike iz Anglije, in sicer pravega angleškega lorda in njegovo damo. Novofundlandec Jaka pazi na Rožnosrajčkove otroke, Ajdo, Tino in Vida. Slednjega je nekoč rešil iz reke Rožane, ko ga je začel vodni tok odnašati. Škotski ovčar Lesi Svilenoresi prebiva v imenitni vili z gospodarico Klaro Fino. Živita zelo prijazno življenje, edino, kar mu ni všeč, je, da ga Klara vodi na pasja tekmovanja, čeprav Lesi kdaj tudi zmaga.

Labradorec Aksi Nosnos, njegov lastnik je policist Milidon, ima nadvse razvit voh, zato odkriva mamila, pretentati ga ne more niti največji lopov Nagajaja. Nemški ovčar Dingo se šola za iskanje v ruševinah, njegova mama Ajda pa je vodnica slepe deklice Lane. Z Dingom ob njegovem lastniku živijo še žena, njun sin Jan in babica. So zelo srečna družina s srečnim psom. Doga Ajk živi z babico Bujko, ki ima čudovit vrt, Ajk se vede, kot da je on lastnik vrta. Ob koncu knjige so podani še biološki podatki posamezne pasje pasme, ki jih sicer avtorica do neke mere v besedilu že upošteva, a skozi literarno zgodbo ne pripoveduje zgolj o pasjih pasmah, temveč tudi o njihovih lastnikih.

Krava, ki jo je pasel Mihec (1999) **Andreja Rozmana Roze** ima komično besedilo s krožno zgradbo, katere začetek in konec povezuje krava. Mihčeve krave se ustraši kraljična, zato ji pade klobuk z glave, hkrati pa ji klobuk utrga uhan. Tega najde som, ki plava v reki, čez katero je most, nato je predstavljen drvar, ki je požagal drevo za most, potem še šofer tovornjaka, ki je pripeljal opeko za gozdarjevo hišo, in krojač, ki je šoferju sešil obleko. Ampak krojaču daje mleko ta ista krava, ki se je je ustrašila kraljična, ko je Mihec pasel kravo. Zabavnost zbuja zgodba s klimaksom na ravni celotnega besedila, iz česar pa je moč povzeti sporočilo, da so stvari povezane bolj, kot slutimo.

Andrej Makuc je v zbirki šestih kratkih realističnih zgodb z naslovom **Oči** (2001) skozi naivno otroško perspektivo predstavil trpljenje štirih živali, zadnji dve zgodbi ne sodita med animalistične, saj predstavljata krutost medvrstniških odnosov (*Moje, Jočeve*). Gre za prvoosebno pripoved in popolnoma realistično dogajanje, v zgodbah bralec zaznava predvsem čustvena stanja živali; ob trpljenju, bolečini, strahu, se ta negativna čustva zrcalijo v njihovih očeh, hkrati pa ob trpljenju živali trpijo tudi otroci. O tem se ne pogovarjajo, čeprav jih pasje, mišje, konjske, žabje oči zaznamujejo za zmeraj. Prva kratka zgodba ima naslov *Pasje*, ki jo predvsem skozi notranje monologe pripoveduje deček Drejc (Makuc 2011: 8): »Nočem misliti na Negro. Še manj na mladiče. Oja, imel bi jih že. Vse ... Ampak naročili so mi, naj bom vendar že velik in naj si dam reči, kako pač oboje ne gre – ali ostane Negra in gredo mladiči ali pa morajo od hiše Negra in mladiči, ostane pa samo prvi, ki se je skotil. Najmočnejši.« Dečkov oče

ubije mladičke, Negra se na verigi zaganja in hoče po očetovi sledi. Nič hudega sluteča mlajša sestra Petra psico odveže z verige in ta prinese mrtve mladiče nazaj v pasjo hišo. Deklica najprej ne razume, da so mladiči mrtvi, da jih je ubil njen oče, zato je jezna na Negro, ker da ni dovolj skrbela za zarod. Oče ponovno odnese mrtve mladiče v gozd, Petra psa ponovno spusti z verige, ko pa jo gresta otroka iskat, je žival mrtva: obesila se je na veji drevesa, kamor je oče prej obesil mrtve mladiče, ker jih zaradi zime ni bilo mogoče dovolj globoko zakopati. Drejc ugotavlja (Makuc 2011: 33): »Ko sem bil z obrazom ob Negrinem in ji pritisnil dlani na lica, sem se zagledal v njene odprte oči. Še nikoli ni imela tako modrih.« Deček položi mrtvo Negro v sestrino naročje in ju s sanmi odpelje v sončen dan, v njem pa se je prvič zbudilo sovraštvo do očeta. *Konjske*, druga zgodba, opisuje krutost kolin, ki jih opazujejo otroci. Prvoosebni pripovedovalec skozi oči neimenovanega dvanajstletnega dečka prikaže trpljenje konja Pubana, ko se odrasli pripravljajo na kolino (in se ob živem konju pogovarjajo, koliko mesa bo kupil kateri od njih). Vložena je retrospektivna pripoved o Pubanovem delu in njegovi koristnosti. Konjar Gustl, ki je s Pubanom preživel največ časa, se odloči, da ga bo ubil sam, ker je prepričan, da bo konja manj strah in bo manj trpel. Dejanja ne zmore, s konjem se spogledata iz oči v oči, v njih se zrcali neznosna bolečina (Makuc 2011: 49): »Nam mulcem je bilo nekam tesno. Pa smo bili ravno toliko stari, da še nismo hoteli govoriti o tem, kaj smo videli to zrelo opoldne tam notri, v samih sebi. Molče smo se odpraviti eno prižgat. Tako bo še najlažje pregnati zoprniyo. Šele pod hrasti so se nam odvezali jeziki. Pocedile so se nam sline, ko smo klepetali o vroči golaževi omaki in belih žemljah. O mesu in salamah, o Pubanu, smo molčali.« V tej zgodbi avtor odkriva licemerje ljudi: odrasli niso govorili o konju, temveč o kilogramih mesa in salam, otroci so naredili še korak dlje, pogovarjali so se o hrani, ki je hote niso povezovali s poznano živaljo. *Mišje* oči so tiste, pri katerih pripovedovalec dokončno spozna, da živali umirajo z odprtimi očmi, čeprav je miš, ki so jo ujeli v past, jo hranili in nato poskušali utopiti, preživela. Zgodba se odvija v prikolicah za kampiranje, v kateri Ivčev oče odkrije prazno mišnico, hrane, ki jo je bil nastavil, pa ni bilo nikjer. Ivč s prijatelji pazi na mišnico in po nekaj dneh,

ko se miš ujame, jo poimenujejo Jezna (obrnejo ime Ivčevega očeta, tudi v tem je posebna ironija). Hranijo jo, nato pa se nekega dne, ko so bili že navezani nanjo, Ivč odloči, da jo je treba utopiti, a miš preživi, še več: kakor v posmeh ponovno uspe zapustiti zaprto mišnico. Četrta, *Žabje*, predstavi še večjo otroško krutost od predhodne zgodbe. Sedmošolca sta se v šoli učila o lastovicah, ki se vsako leto od daleč vračajo v ista gnezda nazaj domov. V monologu se najstnik sprašuje, kako neki je potem vedno isto število gnezd, čeprav je bilo v gnezdu več mladičev. Dečki se, da bi dokazali ali ovrgli orientacijo živali, odločijo za kruto dejanje: oslepijo žabe iz bližnje mlake, še prej jih prenesejo na bližnji travnik. Inicijator eksperimenta, prvoosebni pripovedovalec, si prej že premisli, saj nekje v sebi ve, da ne delajo prav. Lastnik travnika jih prepodi in reši oslepele žabe, ker poskus ni uspel, se pripovedovalec odloči, da bo sam poskusil dokazati prepričanje, da se lastovice ne vračajo, kar na njih. Skoraj se poškoduje, ko pada, zapre oči. Živalski liki v tej zbirki so pasivni, ljudje pa so tisti, ki z njimi ravnaajo grdo. Gre za globoko opozorilo o nespodobnem in nepravilnem ravnanju odraslih (ubiti pasje mladičke, ker družina potrebuje le enega psa, ubiti konja za človeško prehrano), v tretji in četrti zgodbi so rablji miši in žab otroci. Ker so opazovali krutost do živali in je takšno ravnanje samoumevno, se tudi njim ne zdi njihovo ravnanje sporno. Čeprav skupina dečkov pokaže moralne dileme, celo premislijo si, a spodbujeni eden od drugega žabe vseeno oslepijo in utapljajo miš. Živali, ki jih zlorablajo otroci, sicer preživijo, a prestani strah in mučenje sta huda prestopka.

Zanimiva kot bralna spodbuda je slikanica **Majde Koren** *Nace in Rudi / Lipe* (2012), ki jo je ilustrirala Tina Brinovar, slikanica namreč vsebuje dve zgodbi: pasjo in človeško. Prva (ali druga) ima naslov *Nace in Rudi*. To sta brata, ki imata psa Lipeta. Zgodba se odvije nekega ponedeljka v malce več kot eni uri, in sicer od 6.45 do 7.55. Rudi zgodaj vstane, zajtrkuje in je vedno pravočasno pripravljen za pouk, Nace pa je drugačen, počasen, ne ljubi se mu vstajati. Njegova počasnost tega ponedeljka povzroči malce zmede. Ker pozabi očala, odhiti Rudi ponje, saj ve, da bosta drugače zamudila pouk, a ker hiti, pozabi zapreti vrata ograje. Kupita si rogljiček in nato ju pritegne gasilska sirena, zato

odhitita proti šoli, kjer gasilci rešujejo muco z drevesa. Druga zgodba (ali pa prva), z naslovom *Lipe*, se začne na nasprotni strani slikanice, in sicer istega ponedeljka in prav tako traja od 6.45 do 7.55. Lipeta lulat, a šele ob sedmih vstane mama in ga spusti na dvorišče. Ko vsi odidejo od hiše, najde Lipe odprta vrata ograje in gre na potep. Sreča mačko, ki jo začne preganjati, na koncu pa jo prežene na drevo pri šoli. Ravnatelj to opazi in pokliče na pomoč gasilce, ti mačko rešijo. Konec ob 8.00 je na sredini knjige in je za obe zgodbi en sam: Lipetu ni dolgčas, saj ravnatelj dovoli, da sme ostati z Nacetom in Rudijem ves dan pri pouku, to je lep ponedeljek za vse tri.

Vesna Radovanovič v slikanici *Gnezdo* (2012), ilustrirala jo je Ana Razpotnik Donati, predstavlja posebno senzibilnost za prosto živeče živali, ki niso udomačene, a si vendarle s človekom delijo bivanjski prostor. Predšolska deklica Maruša, ki je doma v mestu, gre rada na počitnice k dedku in babici, saj se na deželi, kjer živita, vedno dogaja kaj zanimivega (Radovanovič 2012: 7): »Skoraj pri vsaki hiši so imeli domače živali. Pri Petri so imeli krave in teličke, pri Mihi konje, pri Barbari majhne pajske in celo noje, ki so nesli velika jajca. Rada je hodila v hleve in božala živali, saj sta dedi in babi imela samo kužka Packa in muco Maco.« Neko pomlad, ko sta bila stara starša v počitniški hišici ob morju, je dedi opazil, da sta kos in kosovka spletla gnezdo v vejah oljke na dvorišču. Takoj je povabil Marušo, naj pride na počitnice, da si bo lahko ogledala, kako se izvalijo ptiči. Maruša je bila potrpežljiva in uvidevna do kosov, saj se je trudila, da jih ne splaši, potem pa, ko so se trije mladi kosi končno izvalili, je opazovala, kako rastejo in kako kos in kosovka skrbita zanje. Na počitnice sta prišla tudi Marušina starša in preden sta se stara starša odpravila domov, je dedi družinici zabičal, naj nikar ne hranijo mladičev. Marušin oče nasveta ni poslušal, na vejo je nastavil malce ribjega mesa in s tem privabil mravlje. Oče in Maruša sta napako popravila tako, da sta mravljam nastavila sladkor (oče jih je nežno pometel z drevesa), odstranila ribje ostanke, z vodo polila oljko in s tem pregnala vonj. Vsi trije kosi so rasli in ko sta prišla stara starša jeseni spet na morje, so še vedno bivali v vejah stare oljke. Ana Razpotnik Donati je v slikanico vnesla način upodabljanja dogajanja, ki ga Janja Batič (Haramija, Batič

3013: 68–69; Maria Nikolajeva 2003: 15) utemeljuje kot simultano sukcesijo: zaporedje dogodkov v določenem zaporedju. Na dvostranski ilustraciji, kjer Razpotnik Donati predstavi razvoj kosov od jajčec, izvalitve in rasti na štirih zaporednih sličicah, je zaporedje dogodkov zelo jasno nakazano.

V slikanici **Miklavža Komelja *Kako sta se gospod in gospa pomirila*** (2009) sta naslovna lika sicer človeka, a vendar gre hkrati tudi za živalsko realistično držo. Gospod in gospa nimata lastnih imen, zato lahko predstavljata slehernika, ki bi se mu dogajalo enako. Živela sta v prav prijetnem stanovanju v mestu, strašno pa so ju motili golobi, ki so sila radi posedali na njunem balkonu. Odločila sta se, da bosta golobe za vselej pregnala z balkona. Napela sta vse sile: vse dni sta stražila svoj balkon in jih odganjala. Od preganjanja golobov sta bila že popolnoma izmučena in vedela sta, da tako ne bo šlo več naprej, zato sta se odločila, da gresta vsaj za en dan na izlet, (Komelj 2009: 12) »pa naj se medtem z balkonom zgodi karkoli.« Komično-ironično se zgodi preobrat: odpotujeta namreč v Benetke in šele tam ugotovita, da so jima golobi pravzaprav pri srcu. Od takrat jih ne podita več, temveč skrbita za nov golobji zarod. Slikanico je ilustriral Zvonko Čoh, ki je skozi karikaturne ilustracije ironiziral odnos med ljudmi in golobi, npr. na hrbtni strani knjige je naslikan sosed, ki grozi gospodu in gospe z naslovnice, kjer prej sovražnika golobov zdaj strpno in z ljubeznijo skrbita za te ptice.

4.2 Kratka fantastična (iracionalna) proza

V okvir kratke fantastične proze sodijo zelo raznolika dela z živaljo kot glavnim literarnim likom, predvsem pa se odslikavajo vloge živali in njihovi položaji, ki se gibljejo od skoraj antropomorfnega do skoraj zoomorfnega. V kratko fantastično prozo sodijo pravljice, povedke, basni, miti in kratke fantastične zgodbe (imenovane tudi kratke fantastične pripovedi).

4.2.1 Pravljljica

Pravljljice kot književna vrsta⁴³ sodijo v kratko prozo, pri čemer so izrazite njihova struktura in nekatere temeljne določilnice, ki jih mora besedilo vsebovati, po obojem namreč utemeljujemo to enodimenzionalno prozno književno vrsto. Delimo jih lahko glede na literarnozgodovinski princip, torej po obdobju nastanka, ali pa glede na njihove genološke značilnosti.⁴⁴ Pri genološki delitvi se izrisujeta dve temeljni skupini: folklorne pravljice in njihova literarizirana varianta ter avtorske pravljice, kamor sodijo klasične in sodobne pravljice, pri čemer zagovarjam stališče, da sta oba avtorska pravljlična vzorca še vedno produktivna.

Alenka Goljevšček v monografiji *Mit in slovenska ljudska pesem* (1982: 32) ugotavlja:

Prehod od ustnega izročila na (črkovno) pisavo je bil za mitos usodnega pomena. Govor je vključenje v skupen afekt dramatične akcije, obrnjen neposredno k poslušalcem, persuaziven, očarujoč; govorjena beseda učinkuje z metriko, ritmom, muzikalnostjo, zmeraj jo spremljajo petje, ples in mimika, se telesno uresničuje, je magično prisotna, ustvarja resničnost s tem, ko jo imenuje. Beseda je meso, je reč, je samostojno bitje z lastnim življenjem in s skrivnostnimi močmi. Ni sredstvo izražanja človeka, prej narobe: ona je, ki govori iz človeka. Pisava, posebno v prozi, pa ni le

⁴³ Na tem mestu se ne ukvarjamo s pravljlično perspektivo, ki termin pravljlica oz. pravljlična perspektiva razširja na različne književne vrste (primer Matjaž Kmecl, 1995: *Mala literarna teorija*, str. 185).

⁴⁴ Ta dva principa delitve pravljličnega gradiva sem predstavila v članku *Tipologija pravljic na Sloven-skem, Otok in knjiga* 83, 12–23. Najpomembnejši poudarek pri obravnavi pravljic s tega stališča so naslednje sestavine: izbira snovno-tematskih prvin folklorne, klasične in sodobne slovenske pravljice; obravnavo literarnih likov (človeški, antropomorfni, mitološki, drugi); karakterizacija literarnih likov (lastnost(i) velja(jo) za tip literarnega lika – tipizirani liki, lastnost(i) velja(jo) za posamezni lik – individualizirani liki); obravnavo književnega prostora (splošen, prepoznaven, natančno določen – poimenovan z lastnim krajevnim imenom) in književnega časa (nedoločljiv, sledi naravnim zakonitostim letnih časov ali delom dneva, povsem natančno določen); zgradba (zaplet, konflikt) ter uporabljena jezikovna sredstva.

nov način izražanja, ampak nov način mišljenja (in s tem tudi življenja), zahteva veliko strožji, bolj zdiferenciran red pojmovnih odnosov, postane orožje logosa.

Pojem arhetip v zgodovini in teoriji književnosti nikakor nima enoznačnega pomena, Vladimir Biti (1997: 14) pravi, da ga lahko razumemo kot »davnimitski, ritualni, religijski ali simbolični obrazec dogajanja ali odnos med udeleženci, ki ga lahko opazujemo v kolektivnem ali individualnem smislu« in bistveno ožje kot generični niz literarnih del. Zanimivejša za ukvarjanje z animalistiko je prva varianta razumevanja (torej širša), ki se navezuje na Jungovo analitično psihologijo, pri čemer je najpomembnejša osnova, pravi Biti (1997: 14), »razumevanje zgodovine kot cikličnega obnavljanja nekih univerzalnih motivov, simbolov in njihovih shem.«

Ob vseh podobnostih in razlikah med folklornimi in avtorskimi pravljicami je potrebno poudariti enodimenzionalnost kot temeljni pravljичni element. Združljivost fantastičnih in realističnih prvin v enovito celoto, ne da bi se glavni literarni lik zavedal vdora fantastike v svoj svet, se namreč zdi tista lastnost, ki pravljico loči od drugih književnih vrst, ki vsebujejo prvine obeh svetov. Možni razlikovalni element med pravljico in drugimi fantastičnimi književnimi vrstami, na katerega opozarja že Maria Nikolajeva (1996: 122), je kronotop, ki je »neločljiva medsebojna povezava prostora in časa.«⁴⁵ Pravljice se po kronotopu zelo razlikujejo: v folklorni pravljici je ta nekoč, za devetimi gorami; v klasični pravljici v starih časih, v vaškem okolju (pogosta sta tudi grad in gozd),

⁴⁵ Nikolajeva je povzela kategoriji prostora in časa, torej kronotop, po Bahtinu (1982: 219–220): »V literarnoumetniškem kronotopu se prostorska in časovna znamenja družijo v pomenljivo in konkretno celoto. Čas se zgošča, strjuje, postane umetniško otipljiv; prostor pa se intenzificira in vključuje v gibanje časa, sižēja, zgodovine. Časovna znamenja se odstirajo v prostoru, prostor pa dobiva pomen in razsežnosti v času. To križanje nizov in združevanje znakov je značilno za umetniški kronotop. /.../ Literarni kronotop je pravzaprav zvrstnega pomena. Lahko odkrito rečemo, da so zvrsti in njene podvrste odvisne od kronotopa, pri čemer je čas vodilno načelo literarnega kronotopa. Kronotop kot oblikovno-vsebinska kategorija določa (v precejšnji meri) tudi podobo človeka v literaturi; podoba človeka je vedno resnično kronotopična.« Bahtin je teorijo kronotopa primarno navezal na roman, a se, kot sam ugotavlja v zgornjem citatu, pojavlja v vseh književnih vrstah.

v sodobni pravljici sta nujna pogoja sedanost in urbano okolje. Bruno Bettelheim v delu *Rabe čudežnega* sicer primerja pravljico in mit, kot glavno razločevalno lastnost med njima navaja, da ima pravljica vedno srečen konec, mit pa ne oz. je njegov konec praviloma celo tragičen. Predvsem pa miti pojasnjujejo dejanja in pojave, ki si jih ljudje niso znali razložiti in jih razumeti (Bettelheim 1999: 52): »[M]it skuša vzbuditi naslednji občutek: ti dogodki so popolnoma brez primere; ne bi se mogli pripetiti niti komu drugemu niti kje drugje; so veličastni, zbujajo grozo in se nikakor ne bi mogli zgoditi navadnim smrtnikom.« Pravljice so lahko zelo privlačno berivo tudi za najstnike in odrasle (torej so v svojem bistvu naslovniško odprte), kadar jim uspemo predstaviti njihovo mitsko jedro: to pa so večne resnice o ljudeh in življenju samem. Ob pravljicah se slika lepši svet, ker, kakor pravi Nodelman (1996: 258), je »ena temeljnih resnic o pravljicah, da ne predstavljajo stvari, kot v resnici so, temveč tako, kot si predstavljamo, da bi morale biti.«

Temeljni elementi pravljic so: struktura, liki, čas, prostor, števila, enodimenzionalna forma in čarobnost. Zavedati se je potrebno, da je struktura pri folklornih (zapisanih, ne pripovedovanih) in klasičnih pravljicah bolj čvrsta, v sodobnih pravljicah pa kateri od elementov odstopa od ustaljenega vzorca besedil.

Pravljčna zgradba (struktura): pravljice imajo podobne začetke,⁴⁶ še posebej to velja za folklorne in klasične pravljice, v tipičnem začetku je namreč nakazan čas: folklorna pravljica torej govori o davnih časih in ni postavljena v čas našega življenja (se ne dogaja v sedanosti). V pravljicah se zgodi marsikaj čarobnega, a s tem, ko je začetek postavljen v neko davno preteklost, zveni, kakor da se je vse, kar je opisano, nekoč tudi v resnici zgodilo. Zgodba se zaplete, ko

⁴⁶ Tipični začetki v folklornih pravljicah, vsi primeri so vzeti iz zbirke *Modrost pravljicne školjke* (2015): »Nekoč, pred davnimi časi, tako daleč nazaj, da ni moglo biti dolgo po tistem, ko sta po zemlji še hodila prvi moški in prva ženska ...« (*Od kod so prišle zgodbe*); »Nekoč pred davnim časom, ki ni bil nikakršen čas /.../« (*Vranja vila*); »Davno, davno, ko so na tem Otoku komaj začeli šteti čas /.../« (*Harfa na vodi*). V ljudskih pravljicah, namenjenih odraslim, se pogosto pojavlja tudi začetek »Nekoč je živel/-a in nekoč ni živel/-a /.../«, ki nas prepričuje, da je hkrati vse res in ni res.

odide glavni lik od doma,⁴⁷ pogosto je junak na preizkušnji, ki jo uspešno opravi in se vrne domov, konec pravljice je srečen.⁴⁸ Pripovedovalec v pravljici je tretjeoseben, izjemoma se konča prvoosebno, z vpletenostjo pripovedovalca (npr. *tudi jaz sem bil tam in pili in jedli smo, da imam še zdaj moker jezik*). Velikokrat se pravljica ponovi trikrat: najprej rešuje nalogo najstarejši otrok, nato srednji, vendar je ne rešita pozitivno, šele tretji reši nalogo, ker je vse zastavljeno pravilno izpolnil. V pravljicah je precej pogosta preobrazba: človek je zaradi neke kazni spremenjen v žival, če pa njegov pomočnik opravi (navadno tri) dobra dejanja, se spremeni nazaj v človeka. Za pravljичno strukturo so zelo pomembne štiri stalnice, kakor jih prepozna Alenka Goljevšček v monografiji *Pravljice, kaj ste?* (1982): izročenosť (pravljичni junak naloge ne izbere sam, temveč je zanj izbran ali določen), selstvo (potovanje je v pravljici nujnost), zajedalstvo (junak ne pride do srečnega konca z delom, to je v pravljicah prisotno bolj kot kazen, temveč pridobiva dobrine od drugih) in milenarizem (vera v odrešitev na Zemlji). Čeprav Goljevščkova svojo teorijo naslanja na folklorno gradivo, velja takšna struktura tudi za avtorske pravljice. Med temeljnimi lastnostmi pravljice so tudi prepovedi, zapovedi in prerokbe. Prepovedi so neke vrste preizkušnja, le tisti, ki prepoved spoštuje, preživi. Zapovedi so povezane z navodili, ki jih tisti stranski literarni liki, ki jih imenujemo pomočniki (torej pomagajo glavnemu liku), izrečejo glavnemu liku (kakor v slovenski ljudski pravljici *Zlata ptica*). Prerokbe se v pravljicah vedno uresničijo, pa naj se kdorkoli še tako trudi,

⁴⁷ O funkcijah književnih oseb je razpravljal že Vladimir Propp v *Morfologiji pravljice* (2005: 34–35), in sicer »da se ponavlja osupljivo veliko funkcij. /.../ Če te ugotovitve razvijamo naprej, lahko ugotovimo, da pravljичne osebe – naj bodo še tako različne, pogosto počnejo eno in isto. Spreminja pa se lahko način izpolnjevanja funkcije – to je spremenljivka.«

⁴⁸ V ljudskih pravljicah je konec srečen za tiste, ki so dobri, ker je dobrota na koncu vedno nagrajena, in usoden za zlobne, kajti kazni za tiste, ki niso dobri, vedno sledi. Najpogosteje tisti, ki je bil pošten in dober, srečno živi do konca svojih dni. Pogosto se pravljica konča tudi s poroko in slavljem, torej se par poroči in mladoporočenca srečno živita do konca svojih dni, včasih je še dodano, da še danes srečno živita, če že nista umrla. Čeprav je pripovedovalec v pravljici večinoma tretjeoseben, se le-ta konča tako, da se spremeni način pripovedovanja: *Tudi jaz sem bil zraven in pili in jedli smo, da imam še zdaj moker jezik*. Ali: *Tudi jaz sem bil tam, sicer ne bi vedel, kako se je to zgodilo*.

da se ne bi. Povezane so z usodo glavnega lika: samo tisti, ki ravna v pravljici tako, da spoštuje prepovedi, zapovedi in/ali prerokbe, bo doživel srečen konec, vsem drugim je namenjena kruta kazen, v ljudski pravljici pogosto povezana z izgubo življenja.

Književni liki v pravljicah so ljudje, živali (ali redkeje predmeti) in pravljlična bitja. Ljudje, ki jih poznamo tudi iz realnega sveta, imajo tipične lastnosti, te pa so lahko zelo dobre ali pa zelo slabe. V ljudskih pravljicah nimajo osebnih imen, pač pa so poimenovani po družbenem položaju (kralj, podložniki, trije revni sinovi ...) ali po poklicu (pek, čevljar, gospodinja). Živali v pravljicah so redko le živali iz živalskega sveta, saj imajo velikokrat zmožnost govora in svojega mišljenja (na primer dajejo nasvete osebam, jim pomagajo pri izpolnjevanju zastavljenih nalog, včasih imajo čarobno moč), pogosto pa so približane popolni antropomorfnosti. Pravljlična bitja imajo nadnaravne lastnosti, sem sodijo zmaji, čarovnice, vile, palčki, povodni možje in druga bitja. Značaj literarnih likov je v folklornih pravljicah tipiziran, kar pomeni, da imajo v različnih pravljicah enaki literarni liki enako ali zelo podobno vlogo: na primer vse mačehe v pravljicah so zlobne, vse pastorkice so dobre; tretji sin ali tretja hči izpolni nalogo, ker najbolj spoštuje starše in je tudi dobrega srca; kmet je vedno delaven. V avtorskih pravljicah tip literarnega lika ni tipiziran, vendar pa je polarizacija dobrega in zla vseeno prepoznavna. Omeniti velja dve poznani zbirki pravljic, in sicer *Pravljice bratov Grimm*, kjer se živalski liki večinoma pojavljajo kot metamorfoza (npr. *Žabji kralj ali Železni Henrik, Dvanajst bratov*), ki izhaja iz neke kazni, in *Andersenove pravljice*, npr. *Grdi raček*, kjer gre za razvoj živalskega literarnega lika.

Književni prostor in čas: niti prostora niti časa v pravljicah ne moremo natančno določiti, vendarle pa sta oba velikokrat posredno nakazana. Dogajanje je pogosto postavljeno v splošen prostor, ki je povezan z bivalno kulturo ljudi: naseljeni prostor (na primer mesto in vas po tipu naselja) ali nenaseljeni prostori (kakor so gozd, travnik, puščava); v naseljenih prostorih pa po tipu bivalne kulture, ki razkriva tudi denarni položaj literarnega lika, na primer grad, hiša,

koča.⁴⁹ Čas dogajanja v pravljicah izvemo večinoma iz opisa letnih časov (npr. bila je huda zima), včasih izvemo, da se je nekaj dogajalo določen čas (npr. tri dni in tri noči, sedem let). Tak čas seveda ni zgodovinsko oprijemljiv, izvemo pa, koliko časa je dogajanje trajalo.

Enodimenzionalnost je pomembna lastnost, ki jo vsebujejo vse pravljice, utemeljil jo je že Max Lüthi v monografiji *Evropska pravljica: forma in narava* (2011), pri čemer teoretik poudarja, da je odsotnost numinoznega njena očitna lastnost: v pravljicah liki iz realnega sveta v stiku z bitji iz onostranstva (ali s transcendentnimi silami) ne doživljajo posebnega občutka in se zato vedejo do teh bitij enako kakor do realnih ljudi. Enodimenzionalnost torej pomeni, da se vse, kar je v pravljici stvarnega (realnega) in čudežnega (irealnega), prepleta v enovito celoto. Realne osebe se družijo s pravljичnimi, živali, rastline in predmeti govorijo, ob tem pa bralec ne čuti nobenega začudenja. Vsi literarni liki živijo in delujejo torej v enem samem svetu (v eni sami dimenziji). Čas v pravljicah teče sicer linearno (časovno zaporedno), a nas pogosti preskoki (na primer, da je nekdo sedem let potoval in o sami poti nič ne izvemo) ne motijo, enako je s starostjo človeških likov, ki nima pretiranega vpliva na razvoj zgodbe (na primer trije bratje gredo hkrati iskat neveste zase). Tudi prostor realnega in irealnega dogajanja se ne izmenjuje med realnim in irealnim, torej literarni liki ne poznajo meje prehoda iz enega sveta v drugega (iz realnega v irealni svet in spet nazaj), pravljичni svet je en sam, čaroben.

Pravljичna števila ali ljudska števila so tista, ki se v mladinski (in nasploh v folklorni) književnosti zelo pogosto pojavljajo, ljudje pa so jim že od nekdaj pripisovali čarobno moč. To so tri, sedem, devet in deset; v nekaterih knjigah so omenjena še števila ena, dve, dvanajst in trinajst. Več o simboliki števil je mogoče prebrati npr. v delu Damjana J. Ovsca *Vraževerje sveta* (2001) ali v *Slovarju simbolov* (1993) Jeana Chevalierja in Alaina Gheerbranta. Avtorja pi-

⁴⁹ Zanimivo je, da se v izboru svetovnih pravljic pokrajina še bolj kaže, kakor pa če beremo pravljice enega naroda, ker te izhajajo iz istega prostora. V izboru svetovnih pravljic lahko ugotovimo, da je (morda celo nehote) opisana pokrajina (visoke himalajske gore, mrzle ledene ploščadi na severu, vroče afriške in avstralske puščave in podobno).

šeta, da je število tri temeljno število, ki izraža razumski red. Tudi čas je trojen: preteklost, sedanjost, prihodnost. V grški mitologiji so trije bratje gospodarji sveta: Zevs neba in zemlje, Pozejdon oceanov in Hades podzemlja. Običajno govorimo tudi o trojnosti sveta, ki mu pripadajo nebo, zemlja in pekel. Chevalier in Gheerbrant (1993: 633) pravita: »Tri so stvari, ki uničujejo človekovo vero: laž, nesramnost in porog. Tri so tudi stvari, ki vodijo človeka v pekel: obrekovanje, zakrknjenost in sovraštvo. In nasprotno, tri stvari povedejo človeka v vero: sramežljivost, vljudnost in strah pred sodnim dnem.« Sedem je število, ki ustreza sedmim dnevom v tednu, sedmim planetom, sedmim stopnjam popolnosti, Lunine mene trajajo po sedem dni, štiri mene pomenijo celoten cikel in sklepajo krog ipd. Pri Egipčanih je bila številka sedem simbol večnega življenja. Sedmica, pišeta avtorja, predstavlja etiko (nauk o dobrem) v človekovem življenju: vero, upanje, ljubezen, Pravičnost, previdnost, zmernost in moč. Devet je simbol plodnosti (nosečnost traja devet mesecev, Zevs je spočel devet muz v devetih nočeh). Devet je tudi število nebes in peklenskih krogov; devet izvirov pomeni deželo mrtvih. V pravljичnem svetu devet predstavlja tudi neskončnost, lahko pa je deveta dežela tista, kjer je vse prav in v njej se cedita med in mleko. Deset je vsota prvih štirih števil; je število, ki lahko izraža življenje ali smrt (je torej izrazito srečno ali izrazito nesrečno število); v krščanstvu je znanih deset božjih zapovedi. Ljudje večinoma povsod po svetu uporabljamo desetiški (decimalni) številski sistem; najverjetneje le-ta izhaja iz tega, ker imamo deset prstov. Ena je najmanjše naravno število, kot simbol predstavlja bistvo, začetek. Dve je edino sodo praštevilo, pomeni par, dvojnost, moškega in žensko. Dvanajst je mesecev v letu, zodiakalnih znamenj (znamenj v horoskopu), to je število zaključenega ciklusa. V krščanstvu je to zelo pomembno število (dvanajst apostolov, dvanajst vrat, dvanajst templjev). Dvanajst ali ducat se še danes uporablja v gospodinjstvu (krožniki, skodelice, pribor, šiviljske potrebščine). Trinajst je nesrečno število, povezano je s smrtjo.

Čudeži se v pravljici zgodijo na točno določenem mestu in ob točno določenem času, pri čemer glavni lik večinoma dobi čudežni predmet, napoj ali kakšno drugo sredstvo, ki mu v najtežjih trenutkih pomaga pozitivno rešiti nalogo.

Čudež oz. čudežno sredstvo lahko pridobi le tisti, ki je dober: npr. izroči zadnji košček kruha ali vode, nekomu pomaga, držati se mora prepovedi, zapovedi ali prerokb. Čudež je v pravljici sprejet kot nekaj povsem običajnega.

Za živalsko pravljico je značilno, da je nosilec dogajanja žival, ki pa – za razliko od basni – nima vnaprej dane vloge, torej karakterne lastnosti živali niso tipizirane ali pa vsaj niso tipizirane do te mere, da bi ista žival imela v vseh pravljicah enako karakterno vlogo. Tudi pri vseh živalskih pravljicah gre za enodimenzionalno formo, saj se plast čudežnega in plast realnega združujeta v enovito celoto. Književni liki so lahko realni (živalske biološke vrste) ali fantastični (fantazijske živali), oboji pa so močno polarizirani, pri živalski pravljici je pogosta antropomorfna drža animalističnega literarnega lika.

4.2.1.1 Ljudska ali folklorna pravljica

Bela kača je mati in kraljica vseh drugih kač. Šele v visoki starosti postane bela. Glava ji je debela in podobna mačji. Vrh glave pa nosi krono in v njej dragoceni kamen demant, ki se v temi tako sveti, da šivajo štirje krojači pri njem brez druge svečave. Kdor dobi tedaj demant iz njene krone, je srečen za vse življenje, toliko je vreden.

Ljudska: *Bela kača*. *Slovenske narodne pravljice*. 1952: 165.

Črno-belo slikanje literarnih likov sproži predstavo o eni pomembni lastnosti književnega lika, le-ta pa je močno potencirana, kar velja tudi za živali v živalski pravljici. Pravljice, ne glede na to, ali po svojem bistvu sodijo med realistične ali fantastične, namreč kljub pravljичni motivaciji in perspektivi vsebujejo veliko realističnih prvin, kar velja tudi za živalske pravljice.⁵⁰ Pri ljudskih

⁵⁰ V knjigi *Pravljica in stvarnost* (1995) je Monika Kropelj na podlagi pravljic in povedk iz Štrekcljeve zapuščine prikazala odsev resničnosti, ki se kaže predvsem pri prikazovanju gospodarskih razmer (npr. kmečko gospodarstvo, obrt, trgovina, hrana, gradnja stanovanj), družbenih razmer (npr. življenje, delo, igre, zabava, navade, znanje) in verovanj (prerokbe, smrt in onostranstvo, čarovništvo, krščanske prvine, kozmološke prvine).

pravljicah z živaljo kot glavnim literarnim likom sem črpala gradivo iz dveh zbirk, ki ju je zbral in uredil Alojzij Bolhar, to sta *Slovenske narodne pravljice* (1952 in še 13 ponatisov) in *Slovenske basni in živalske pravljice* (1975 in še 4 ponatisi), iz zbirke *Babica pripoveduje* (1973 in 9 ponatisov), zbrala in uredila jo je Kristina Brenkova, ter iz zbirke *Zverinice iz Rezije* (2010, dopolnjena izdaja; prva izdaja 1973), ki jo je zapisal in uredil Milko Matičetov.

V zbirko *Slovenske narodne pravljice* je Alojzij Bolhar uvrstil 42 pravljic, med njimi je nekaj povsem živalskih (npr. *Kako se je ženila veverica*, objavljena tudi v Prekmurščini), najti je tudi nekaj pravljic, kjer gre za metamorfozo (npr. *Zdravilno jabolko*, v pravljici sta starejša brata spremenjena v vrana, a ju z vejico reši najmlajši brat, da se spremenita nazaj v človeka, seveda pa najmlajši očetu kralju priskrbi tudi zdravilno jabolko), največkrat se pojavljajo živali kot zvesti pomočniki (in so torej stranski literarni liki, ki nastopajo ob ljudeh), v primeru *Zlate ptice* pa gre za mitološko žival. *Zlata ptica*⁵¹ je zgodba o treh bratih, kraljevičih, v kateri pošlje kralj na stražo sinove, ker ga zanima, kdo vsako noč odnese zlato jabolko, ki dozori na njegovi jablani. Prvima dvema sinovoma se podvig ne posreči, ker zaspita, tretji pa zlato ptici odstreli tri peresa in ptica pusti jabolko, saj se ustraši. Oče kralj si zaželi zlato ptico, zato obljubi kraljestvo tistemu, ki mu jo bo prinesel. Tudi pri tem dejanju starejšima dvema ne uspe, mlajši pa, ki posluša živalske pomočnike, predvsem medveda, reši prelepo morsko deklico, konja in zlato ptico in se z njimi vrača domov. Na poti najmlajši reši hudobna brata, a ker se bojita, da bo očetu povedal o njunem grdem ravnanju, ga ubijeta, na dvor pa prideta z deklico, s konjem in ptico. Medved reši mrliča, oživi ga z neko korenino, tretji sin se vrne domov, pristopi h konju, ptica začne peti, deklica ga takoj prepozna, nato očetu pove celo zgodbo. Dobil je kraljestvo, hudobna brata pa je oče kaznoval s smrtjo. V pravljici *Prijazna*

⁵¹ Zelo podobna je tudi pravljica *O zlatih jabolkih*, v kateri tretji sin pridobi zlat prstan, s katerim si lahko pričara, kar želi. Prav tako je v pravljici *Železni prstan* poplačana dobrotu revnega edinca, ki je šel po svetu: rešil je mačko, psa, kačo. Kača mu pove, kako naj pridobi prstan, ker vse naredi prav, mu prstan izpolni vse želje. Poroči se s princeso in ta mu prstan ukrade, a ga s pomočjo mačke in psa dobi mladenič nazaj, saj pravica zmaga.

in prepirljiva deklica je prijazna, ki jo je mačeha poslala v grad, kjer vsako noč straši, sprejela mačka, petelina in kužka ter jim odstopila večerjo. Ko je začelo strašiti, so živali zagnale vik in krik, strašen mož je zalučal v sobo zlat kolovrat in odšel. Mačeha, ki je bila zelo pohlepna, je deklici vzela kolovrat in poslala na grad še svojo hčer. Ta živalim ni odstopila večerje, zato je niso branile, hudobni mož jo je ubil. *Zlata ribica*, ki jo je ujel na sito deček, ki ga je mačeha poslala po vodo in vedela, da je ne more prinesti, je ribico izpusti, ta pa mu je obljubila, da se mu bodo izpolnile vse želje. Tako je v situ prinesel vode, bukev, ki naj bi jo posekal, ga je nesla domov, na koncu pa je v prelepem gradu zaživel z graščakovo hčerjo in svojim sinkom. Pravljica *Sin jež*,⁵² v kateri ni razkrito, zakaj je mati kriva, da je njen otrok postal jež. Šel je za pastirja, tri leta zapored je pomagal tudi možu iz gozda, ko se je ta izgubil, za plačilo pa je želel eno od njegovih treh hčera. Prvi dve ga nista hoteli, tretja pa se je poročila z njim, s tem pa je pridobil nazaj človeško podobo. Bil je lep mladenič, pa tudi bogat, zato sta starejši sestri tako zavidali najmlajši, z ježem poročeni, da sta se ubili. *Boter petelin in njegova zgodba* je grajena z dodajanjem: petelin se ustraši slamice, zato zbeži po svetu, po poti pa se mu pridružijo raca, mačka in pes, nato še osel, vol in še nekaj živali. Ko pridejo lačni do neke hiše, ugotovijo, da v njej prebivajo razbojniki, ki se ravno pripravljajo na večerjo. S hrupom jih preženejo, se najedo, ponoči pa, ko eden od njih pride pogledat, če je v hiši že varno, ga mačka opraska, raca ga poškropi z vodo, ose ga opikajo, vol ga vrže iz hiše. Razbojnik se vrne v gozd k svojim, družno ugotovijo, da se v hišo ne morejo vrniti, takrat so odšli s krajev, da nikoli več nihče ni slišal zanje. Pravljica *Volk, pes in mačka* govori o iznajdljivosti in spretnosti, pri čemer velikost živali sploh ni pomembna. Iz neke hiše so nagnali ostarelega psa, pa mu je volk želel pomagati. Dogovorila sta se, da bo volk prišel blizu otroka, pes pa naj laja in teče za njim, tako bodo kmetje spoznali, da ga potrebujejo. Dogovorjeno naredita, a pes ugrizne volka, zato je ta užaljen in psu napove dvoboj. Volk pripelje medveda, pes pa mačko,

⁵² V drugih virih je mogoče najti isto zgodbo pod naslovom *Janček ježek*. Literarizirano varianto pravljice *Sin jež* najdemo v zbirki **Frana Milčinskega** *Pravljice* iz leta 1911.

zdaj mačka s svojo spretnostjo splaši volka in medveda, pes pa še naprej živi na kmetiji. Pravljica *Bela kača* je zapisana v dveh variantah. Prva varianta govori o beli kači, ki je mati in kraljica vseh kač. Nekega dne je hotel kačji lovec v velikem kačjem gnezdu pobrati kačjo mast, njegov tovariš, ki se je bal kačje kraljice, je splezal na deveto bukev in ostal živ. Kačji lovec si je z leskovo vejico naredil ris, a mu to ni pomagalo: kače so ga na znak kačje kraljice do smrti opikale. Druga varianta je bolj razširjena, govori pa o prijaznih otrocih, ki so beli kači dajali mleko, kadar matere ni bilo doma, njej pa so govorili, da k njim hodi bel ptiček mleko pit. Nekega dne je kmetica ostala doma in se skrila, da bi videla, kaj se dogaja: vidi kačo z lepo kronico. Ker ji ni nič naredila, kača odide, kronico pa pusti. Tisti rod je imel vsega dovolj, kajti kronica je bila čudežna, tistega, kamor so jo dali, nikoli ni zmanjkalo. *Sedem let pri beli kači* je zgodba o zaupanju. Majhen deček je padel v kačjo jamo, kjer je preživel sedem let. Nato ga je kačja kraljica vrgla iz jame in mu zabičala, da ne sme nikomur povedati, kje je preživel ta čas. Deček je bil dolgo časa tiho, a ker so njegovi domači kar naprej silili vanj, jim je pokazal kačjo jamo. Kačja kraljica bi ga ubila, če ne bi splezal na deseto bukev, tako pa so ubili njo in ji odvzeli diamant z glave. *S kačo se je oženil* je pravljica o iskanju žene. Starejša brata sta našla ženi, zato se tudi najmlajši, Mižek, opogumi. Ko gre tako po poti, ga ogovori kačja kraljica, naj njo vzame za ženo. Mižek se je ustraši, a ga kača potolaži in mu naroči, naj pride s svati ponjo, hkrati pa mu da kača ključek, ki pričara vse, česar si mladenič zaželi. Na poročni dan opolnoči kači počí koža in iz nje vstane prelepa deklica, s katero je Mižek srečno živel do konca svojih dni. *Kaznovana trdosrčnost* je sicer pravljica o človeški trdosrčnosti, ker žena ni dajala pomoči potrebnim ničesar, vse, kar je prihranila, pa se je spremenilo v kače. *Praprotno seme* je zelišče s čudežno močjo, kajti če ga ima človek v škornjih, ne da bi to vedel, razume govorico živali. Tako je neki dan hlapec razumel, kaj se pogovarjata vola: vse, kar je starejši povedal, se je uresničilo, hlapec pa ni vedel, zakaj ju je razumel.

Slovenske basni in živalske pravljice (1975) so, kakor že zgoraj obravnavane *Slovenske narodne pravljice*, prav tako izbor Alojzija Bolharja, zato ne čudi, da se nekatere pravljice v drugem izboru ponovijo, npr. *Boter petelin in njegova*

zgodba, *Deklica veka*, *Kako se je možila veverica*, *Volk*, *pes in mačka*. V zbirki je kar enajst zgodb z lisico kot glavnim literarnim likom, večinoma so pravljice, nekatere sodijo med povedke, in štiri z volkom kot glavnim literarnim likom, kar seveda ustreza razpravam Milka Matičetova, Monike Krolej Telban, Marjetke Golež Kaučič in drugih teoretičark in teoretikov o pogostosti lisice kot glavnega lika v folklornih pravljicah. *Lisica, zajec, volk in medved* govori o njeni zvitosti, ki pa jo je vendarle pogubila. Lisica namreč zvabi v jamo ostale tri sopotnike, ob lahkoti najprej pojedjo medveda, nato zajca, volk se ubije sam, lisico pa pokončajo mesarjevi psi. *Lisica, volk in medved* so skupaj hodili na lov, a lisica je druga dva vedno ukanila, na koncu pa celo speljala v past. Od takrat vedno hodi sama na lov. V zgodbi *Lisica in konj* se pokaže lisica kot precej čuteča, saj se ji stari konj, ki ga je gospodar odgnal od hiše, zasmili. Bi pa smel konj ostati pri hiši, če prinese domov leva: lisici uspe z zvijačo prepričati leva, da ga priveže na konja, tako si konj zagotovi lepo starost. *Lisica in jazbec* je ena od variant starodavnega motiva izkoriščanja dobrote: lisica prosi jazbeca, naj jo sprejme pod streho, nato pa zasede celo jazbino, da za lastnika ni več prostora. Jazbec to žalostno zgodbo pripoveduje ježu in pravi, da bo lisico tožil, ta pa mu tožbo odsvetuje in ga pregovori, naj jo pusti pri miru in si naredi novo bivališče. V zgodbi *Golob in lisica* je lisica požrla vedno vse golobove mladiče, potem pa mu drugi ptič svetuje, naj mladičev ne da, ker lisica ne more na drevo, pozabil pa je, da lahko požre njega, ker gnezdi v nizkem grmičevju. *Ovnek* se zavleče v lisičjo luknjo, lisico tako preseneti, da se ga ta ustraši, enako se zgodi z volkom, le jež je bil pogumen, a ko jež ovna spravi iz lisičje luknje, ga lisica in volk pojedsta, jež pa se maščuje volku. V pravljici *Ptica, lisica in pes* se ptica pogodi z lisico, da naj pride raje pojest mladiče, ne pa da ji krade jajca. V tem času prosi ptica psa, naj jo reši pred lisico, kar se tudi zgodi, saj je lisica zadovoljna z vsem svojim telesom, le z repom ne, zato ga pomoli iz svojega prebivališča, pes ga zagrabi in lisico poje. *Prevarana lisica*, ki je zjutraj vstala z levo nogo, že kar ve, da bo dan zanič. In res se ji godijo same neugodne reči: ne more najti nič za pod zob, spoprijatelji se z volkom in osla ne more prepričati, da bi padel v njeno zanko, še vedno je lačna, za vse skupaj pa krivi levo nogo, na katero je vstala. *Medved*

in lisica sta se spoprijateljila pri nečednem delu: medved je gospodinji kradel kokoši, lisica je medvedu naredila kokošnjak, hkrati pa mu je kokoši kradla dalje: volk ugotovi, da se je medvedu zgodilo le to, kar je on počel drugim. *Volk Rimljan* je pravljica o samovšečnem volku, ki je želel postati Rimljan, vse živali pa so njegovo nečimrnost izkoristile v svoj prid. Ne le, da jih ni pojedel, na koncu je sam umrl. Pravljica *Volk in lisica* predstavlja volkovo naivnost: vse naredi, kakor mu reče lisica (npr. nosi jo na hrbtu), na koncu pa popije toliko vode, da počí, saj mu je lisica rekla, da je v vodi sir, bil pa je le odsev lune. *Volk Pogoltnik* je bil zelo požrešen, zato so se ga živali bale. Ko je ukazal, naj kar same hodijo k njemu, da mu jih ni treba več loviti, so se živali zbrale in povezale. Napadle so ga, ga ubile in se veselile svobode. *Stara navada – železna srajca* je zgodba o tem, kako volk samemu sebi obljubi, da se bo poboljšal, to celo resno misli, a mu nikoli ne uspe. Pravljica *Lev in osel* govori o boju za oblast; zanimivi so razni prišepetovalci, ki bi jih lahko nemudoma aktualizirali. Zmaga osel, ki postane kralj vseh štirinožnih živali. *Krava, konj, ovca in pes* so se prepirali, koga ima človek najraje. Vsaka od živali se ima za najbolj koristno, človek pa razsodi, da ima najraje psa, ker je rešil njegovega otroka, da ni utonil.

Babica pripoveduje (1973) je zbirka, ki jo je uredila Kristina Brenkova. Nekatere živalske pravljice so izšle že v drugih zbirkah, npr. pravljice *Lisičja šola* in *Rusica pregnala grdinico iz lisičje hišice*, *Lisica in kozica*, ki jo je objavil Milko Matičetov v ***Zverinicah iz Režije***, *Deklica veka* je koroška narodna, v ***Slovenskih narodnih pravljicah*** pa sta že objavljeni *Sedem let pri beli kači* in *Bela kača s kronico*. Zanimiva je pravljica *Miška je šla k čevljarju*, pri poeziji je obravnavana podobna pesemska varianta. Miška si je trebušček strgala, zato mora opraviti marsikaj (nakositi mora travo, ki jo poje krava, ta da mleko, s katerim je poškropila koruzo, koruzni storž je dala svinji, ta ji je dala mast, z mastjo je šla k čevljarju), da ji na koncu čevljar zašije trebušček, pa je spet plezala čez plot ... Gre torej za neskončno pravljico. V pravljici *Janček-ježek*, ki je motivno-tematsko identična že obravnavani pravljici *Sin jež* v prejšnji zbirki, je pojasnjeno, da je za sinovo metamorfozo kriva mama, ki mu reče ježek. Vse drugo je identično: ježek reši gospoda, se poroči z njegovo najmlajšo hčerjo in

se spremeni v lepega mladeniča. *Zmaj v Peci* je prebival v Hudi luknji, kamor so za kazen spustili roparja, ta pa je še pravočasno potegnil za vrv, da so ga rešili pred zmajem. *Hvaležni medved* je gospodinji molel taco, v kateri je imel trn, ta mu ga izdere, medved pa pograbi zibelko in se kmalu vrne nazaj, za plačilo jo je napolnil s hruškami. *Lisica in jež* je prilika o nesrečni lisici, ki ji jež rade volje pokaže, kako nabira hruške, ona pa se povalja po trnju in se rani, zato je hruške nikoli več niso mikale. *Speči zajec* je premamil človeka, da je z njim delal velike načrte: prodal bo zajca in kupil kokoš, prodal bo kokoš in piščeta in kupil ... a mu je zajec utekel in nič ni bilo iz imenitnih kupčij. Zakleti modras je metamorfoza človeka, a ga deklica, ki se ga je ustrašila, ni uspela rešiti, ker je prehitro zbežala. *Tri vreče denarja za cepec, za mačko in za petelina* je pravljica o spoznavanju neznanega. Prvi sin proda cepec za luščenje pšenice ljudem, ki tega pripomočka niso poznali, drugi proda mačka v grad, ki je bil poln miši, tretji pa obljubi ljudem, ki so živeli v večni temi, dan, saj jim je prodal petelina. Prej revni sinovi in oče so odslej dobro živeli.

Ena najboljšejših in najbolj prepoznavnih zbirk folklornih živalskih pravljič je gotovo zbirka *Zverinice iz Rezije*. **Milko Matičetov** je dolga leta zbiral in zapisoval gradivo v Reziji (v zbirki so navedeni njegovi informatorji), prvič je zbirka izšla leta 1973, za predstavitev je bila uporabljena izdaja iz leta 2010. O zbirki piše na spletni strani Mladinske knjige (http://mladinska.com/zverinice_iz_rezije/domov, pridobljeno 6. 6. 2015): »Etnolog dr. Milko Matičetov jih je zbral (ali ujel, kot pravi sam) med svojimi obiski Rezije. Ko je enkrat odkril bogastvo rezijanskega ustnega izročila, se je v tiste kraje vračal znova in znova. Tja se je prvič odpravil leta 1962. Zgodbe, ki jih lahko beremo v tej knjigi, je na magnetofonski trak zbral med letoma 1962 in 1973.« V zbirko je Matičetov odbral 60 živalskih zgodb, že v Predgovoru k *Zverinici* (Matičetov 2010: 9–44) je pojasnil nekatere uredniške odločitve, med pomembnejšimi je izbor objavljenega gradiva, ne nazadnje pa tudi poimenovanje pravljič za vse zbrane kratkoprozne tekste. Nekatera objavljena besedila imajo značilnosti basni ali povedke, a je Matičetov zapisal, da se je odločil za poenoteno poimenovanje pravljič za vse gradivo, ker je bilo povedano na pripovedni način. V zbirki iz

leta 2010 je posebej dragoceno, da je devet pravljic objavljenih tudi v rezijanski, tako bralec zlahka dobi primerjavo med originalnim zapisom in priredbo v knjižnem jeziku, je pa tudi v pravljicah, objavljenih v knjižnem jeziku, ohranjenih precej rezijanskih izrazov, ki niso le zanimivi, temveč slikajo vzdušje, melodijo jezika, karakterne lastnosti živali, dajejo torej priredbam folklorni pridih. Zapisom, kjer se je to zdelo potrebno, je Matičetov dodal slovarček izrazov, ki so nujni za razumevanje zgodbe, npr. da pomeni rusica mravljo, skakelj je kobilica, vir je tolmun, cítira je violina ipd. Matičetov (2010: 228–256) je vsem šestdesetim zgodbam dopisal opombe, pripovedovalce in Arne-Thompson-Utherjev indeks pravljичnih motivov, zapisi so slogovno poenoteni.⁵³ Zbirki je dodan tudi CD, na katerem je posnetih sedem objavljenih pravljic. Ravnanje živali je pogosto odsev človeške družbe, še posebej lastnosti, kot so pridnost, delavnost, lenoba, iznajdljivost, pogum, prijateljstvo ipd. V pravljicah večinoma nastopajo avtohtone živali (največkrat lisica, volk, zajec, mravlja, kobilica, miš, polž), med domačimi živalmi mačka in pes, grdina (ljubkovalno tudi grdinica) pa je rezijanska pravljичna pošast. Redko so živali v stiku s človekom (npr. *Grdina pod kamnom*, *Grdina na Barmanu*, kjer gre za isti motiv nehvaležnosti grdine, a jo človek in lisica uženeta), književni prostor je njihovo naravno okolje, čeprav imajo le-te mestoma prebivališča, podobna človeškim (npr. *Rusica pregnala grdinico iz lisičje hišice*). Živali pogosto opravljajo človeško delo, npr. *Lisica krčmarica*, *Lisičja šola*, *Lisica in volk prala volno*, *Zajec dela za lisico*, ali uporabljajo človeške predmete, npr. orodje (*Skakelj odnesel rusicam sekiro*) in sodobna prevozna sredstva (*Tri botre lisičice*). Kakor opozarja že Matičetov (2010: 12), »rezijanske živalske pravljice niso 'izposojene' v navadnem pomenu besede; pri njih – kakor nasploh pri pravljicah – pa se dajo seveda skoraj zmerom ugotoviti sosedske in širše mednarodne povezave.« Ob npr. zgodbi o rešeni grdini, ki želi požreti svojega rešitelja (motiv *Aladinove svetilke* iz *Tisoč in ene noči*), so prepoznavni

⁵³ Že v uvodu je Matičetov (2010: 11) pojasnil, da mu je germanist Dušan Ludvik pomagal pri določanju znanih srednjeveških motivov (germanski Tierepos kot posebna književna vrsta) in ugotovil, da je med zbranimi 60 zgodbami 26 takih, ki vsebujejo že znano tematiko.

še nekateri drugi motivi, npr. *Polž zmagal v teku z lisico* (že Zenon je v aporijah navedel primer paradoksa: *Ahil in želva*), motiv požrešne lisice, ki vali krivdo za pojedeno, kakor v objavljeni zgodbi *Lisica snedla volku maslo*, je poznan v koroški povedki *Mojca Pokrajculja*. V slednji je zajec tisti, ki ga lisica obtoži dejanja, ki ga ni storil, enako razmerje podtikanja je motiv zapisane pravljice *Zajčkova zadnja želja*. V pravljici je zanimiva dvakrat izpostavljena eksplicitna navezava na človeško družbo, prvič, ko lisica povabi zajca v družbo (2010: 120: »Pridi, da bomo vsaj malo vkup, lepo kot pravi ljudje, v miru, in se bomo imeli radi.«), in drugič, ko sta volk in medved rekla (2010: 212): »Dobro, vsem obsojencem tudi ljudje, ko jih obsodijo, dajo milost, da kaj izrečejo, zato moramo tudi njemu izpolniti njegovo zadnjo željo.« V zbirki je že iz naslovov pravljič razvidno, katera žival je glavni književni lik, hkrati so naslovi precej opisni, bralec iz njih zlahka izlušči tudi temeljni motiv. Najbolj negativen lik je lisica, kajti (2010: 82) »[n]ji je šlo zmerom prav, saj le zvijača kaj velja na svetu!« Posebej zanimiv je lik grdine, ki po zunanosti ni posebej opisana, očitno pa deluje strašno, saj se je bojijo živali in človek, njena hudobija pa je premagana s spretnostjo (piči jo mravlja in jo tako spravi iz lisičje hišice) ali z izrabljanjem njene naivnosti (uleže se nazaj v luknjo, da bi pokazala, kako je ležala pod kamnom). V zgodbi *Muca, ki je imela vzeti peska* se pes in mačka pripravljata na poroko, a do nje ne pride, ker so miši zgrizle poročne papirje, menda se od tedaj psi, mačke in miši ne marajo. Razlagalnih povedk je še več, npr. *Od kod petelin kikiriče, Kdaj kukavica neha kukati, Kanja sme piti samo izpod neba*.

V letu 2014 so izšli kot posebna edicija Stripburgerja trije stripi s skupnim naslovom *Zverinice iz Rezije: Grdina* avtorja **Davida Lična**, *Bežimo, svet se podira!* **Andreja Štularja** in *Leteča lesica* **Kaje Avberšek**. Avtorji so tri znane pravljice vzeli kot osnovo za literarni in likovni izraz, knjižice so odlična seznanitev otrok s svetom zverinic, vsak ustvarjalec pa se je lotil predelave zelo avtonomno in iskal svoje poti. Lisica, pes in grdina imajo ohranjene vse lastnosti, kakor jih je zapisal že Matičetov, in živijo kot že toliko let (Ličen 2014: 3): »Pod alpskimi očaki, skrita med hribi in gorami, ne daleč od tod, leži Rezija.«

4.2.1.2 Klasična umetna pravljica

»Ja, to je tista prava sreča – imeti prijatelje. Večje sreče si sploh ni mogoče predstavljati. Regica, prav si imela, odkar sem si skovala srečo, sem čisto zares srečna miš.« In kaj je rekla modra žaba Regica? I, da je tudi prijateljstvo sreča, ki jo je treba kovati in skovati skupaj. Potlej so še enkrat vsi krepko poprijeli – in kočica je bila končno podprta in pokrita. Lahko bi rekli, da je bila čisto taka kot nova – ampak ne, bila je veliko lepša, kajti Sapramiška je na vhodna vrata pritrdila svojo skovano srečo – bleščeče novo skovano srčece.

Svetlana Makarovič: *Sapramišja sreča*.

Svetlanine pravljice. 2008: 44.

Klasična umetna pravljica z živaljo kot glavnim literarnim likom je v slovenskem prostoru prisotna vse od začetkov mladinskega posvetnega slovstva v drugi polovici 19. stoletja. Klasična pravljica se od vzorca ljudske pravljice ne loči bistveno, razlike so zgolj v poznanem avtorju, pri poimenovanju literarnih likov z lastnimi imeni, ponekod gre tudi za druga odstopanja od določilnic ljudske pravljice. Velikokrat so avtorji črpali iz ljudskega slovstva in ga preoblikovali glede na književno vrsto ali pa na tematsko-motivni ravni. Pri klasičnih pravljičah z animalistično tematiko včasih živali niso naslovni liki, nosijo pa vodilno vlogo. Takšna je pravljica **Frana Levstika** *Kdo je napravil Vidku srajčico*, delo je bilo prvič objavljeno v reviji Vrtec leta 1877. Slikanica je od leta 1955 do leta 2015 doživela 17 natisov (leta 2012 tudi prvo miniaturo; 2013 pa je bila objavljena tudi v znakovnem jeziku). Vse slikanice so opremljene z (različnimi) ilustracijami Rože Piščanec, o likovni podobi slikanice je podrobneje pisala Janja Batič v monografiji *Poetika slikanice* (Haramija, Batič, 2013: 220–223). Glavni lik je štiriletni Videk, ki ima zelo rad živali in je do njih dober in spoštljiv. Vsem živalim nabira hrano, se z njimi pogovarja, zaradi njegove dobrote pa mu te pomagajo, ko je pomoči res potreben. Ima namreč še šest bratov in

sister, oče je umrl, mati pa cele dneve dela, da prehrani veliko družino. Vsako zimo zašije novo srajčico za najstarejšega otroka, vsem drugim pokrpa stare, Videk ima najbolj ponošeno, saj so jo vsi bratje in sestre nosili pred njim. Neka dne, ko je šel v gozd nabirat jagode, se mu je srajčica popolnoma strgala. Takrat sreča jagnje in to mu da volno, grm se ponudi, da volno izmika, nato pajek tkanino stke, rak jo ukroji in ptič sešije. Poosebljene živali in grm s svojo pomočjo povrnejo Vidku za njegova dobra dela. V pravljici ni negativnih likov, opazna je tudi odsotnost pravljичne prvine kazni: zgodba temelji na pozitivnem eksemplu in milenarizmu, torej, vera v to, da bo dobro nagrajeno, se popolnoma uresniči.

Najobsežnejši del pravljичnega opusa **Svetlane Makarovič** sodi med klasične živalske pravljice, doslej jih je objavila kar enainosedemdeset, njeni živalski liki imajo pogosto antropomorfne lastnosti, vključno s personifikacijo. V njenih živalskih pravljicah so glavni živalski liki čuk, hrček, jazbec, jež, kokoš, komar, kuna, labod, lisjak, lisica, maček, medved, miš, netopir, opica, osel, papagaj, pes, petelin, polh, prašič, sova, sraka, stonoga, stržek, ščep, šoja, trot, veverica, volk, vrabec, vrana, zajec in v eni pravljici vse živali (*Živalska olimpijada*); daleč najpogostejši lik je maček (enajstkrat), nato si sledijo miš (šestkrat), lisica ali lisjak (petkrat) in kokoš in pes (štirikrat). Celoten avtoričin prozni opus sem natančneje obravnavala v monografiji *Sedem pisav* (Haramija 2009: 12 – 60), zato lahko povzamem nekaj ključnih prvin živalskih pravljic obravnavane avtorice. Nekatere živali kot glavni literarni liki so skoraj vedno prijazne in dobrodušne, npr. prašiči (*Prašičov koncert*, *Pujsek skladi jabolko*), medvedi (*Breskova koščica*, *Pod medvedovim dežnikom*), miši (*Sapramiška*, *Miška si kuje srečo*, *Sapramišja sreča*), veverice (*Veveriček posebne sorte*, *Replja*), kadar so te živali stranski literarni liki pa ni nujno, da imajo dobre lastnosti (npr. veverica iz pravljice *Sapramiška* je prav zadirčna in neprijazna, mama Puhanka v *Veveričku posebne sorte* se vede prav nespametno, ko opazi sinovo drugačnost). Pri nekaterih pravljичnih likih avtorica ohranja tipizirano vlogo, ki jo ima žival že v folklornem slovstvu: kokoši so skrajno nespametne (izjema je edino *Kokoška Emilija*, ta je zelo pametna), srake so kradljivke (*Sraka pevka*), šoje klepetulje in opravljivke (*Šoja*

trguje z medvedovo kožo, šoja v pravljici *Veveriček posebne sorte*), lisice hudobne in zvite (*Lisica ošabnica*, *Shujševalna kura*), deloma pa od tega vzorca odstopajo (*O strašni lisički*, *Lisjaček v Luninem gozdu*), psi so zvesti in prijazni (*Kužek išče dom*, *Psiček Piki išče zlato*), opice samovšečne (*Kako se je opica spremenila*), mačke pa samosvoje (*Konec sveta*, *Mačje leto*, *Smetiščni muc*, izjema je pravljica *Mačja predilnica*, v kateri mačke predivo delijo vsem naokoli). Saksida (2001: 431) poudarja: »Ker so prevladujoče književne osebe v njenem opusu živali, je mogoče zapisati, da velja avtorica za najpomembnejšo ustvarjalko živalske pravljice, pa čeprav so – tako kot v ljudskem slovstvu – v nekaterih primerih ob živalih književne osebe tudi ljudje.« Skozi živalsko pravljico avtorica pripoveduje o življenju in o etičnih resnicah, kar je včasih najbrž lažje ali vsaj manj boleče kot predstavitev problema skozi človeški literarni lik: npr. hendikeepiranost malega Čopka ni manj pomembna, je pa omiljena tema drugačnosti, ker je glavni lik veverica in ne otrok. Smešenje žensk je predstavljeno skozi opičjo ali kokošjo perspektivo, moških samovšečnežev pa skozi perspektivo glavnega petelinčka. Največkrat imajo živali lastnosti otrok: so trmaste (*Mucek se umije*), razvajene (*Razvajeni vrabček*), radovedne (*Sovica oka*). Med pravljicami z otroškim (človeškim) glavnim literarnim likom sta dva privlačna lika, pek Mišmaš (*Pekarna Mišmaš*, *Pek Mišmaš v Kamni vasi*) in deček Šuško iz sodobne pravljice *Šuško in gozdni dan*. Zanimivo je, da so tudi v pravljicah z glavnim človeškim likom pogosto stranski liki živali (miške, ki pečejo kruh, maček, Sapramiška, gozdne živali). *Sapramiška* je avtoričina pravljica, ki je bila največkrat ponatisnjena, hkrati pa je to lik, ki ga je Svetlana Makarovič največkrat uporabila tudi v drugih pravljicah, in sicer še v *Šuško in gozdni dan*, *Sapramišja sreča* in *Korenčkov palček*, zato je bila pravljica izbrana kot vzorčni primer živalske pravljice. *Sapramiška*,⁵⁴ prva samostojna slikaniška izdaja je izšla leta 1976, doslej zadnja izdaja pa je iz leta 2015 (ponatise in različice). Likovno podobo je Sapramiška

⁵⁴ Prvič je bila pravljica objavljena v zbirki *Glavni petelinček* (1976), leta 1980 tudi v zbirki *Pravljice iz mačje preje*, nato v zbirki *Mačja preja*, 1992, *Svetlanine pravljice*, 2008, *Zlata mačja preja*, 2014. Obstaja tudi sedem slikaniških ponatisev in različic (prva samostojna izdaja je iz leta 1976, doslej zadnja dopolnjena izdaja pa je iz leta 2007).

zamenjala štirikrat, in sicer jo je ilustrirala avtorica sama, Marija Lucija Stupica, Gorazd Vahen in Daša Simčič. Osnovna zgodba je ohranjena v vseh izdajah Sapramiške (napis na njeni hišici se pojavlja v dveh variantah: Sapra, miš in Sapramiška). Sapra je v različnih izdajah različne barve: črna, siva, rjava. Drugače je njena zunanja podoba enaka: ima dolge brčice, okrogle oči, rožnate nožice in je »čedna miška srednje starosti« (Makarovič 1976: 5), živi v luknjici starega skednja na robu travnika. Mateja Pezdirc Bartol je v članku z naslovom *Sapramiška: slikanica, slušna igra in gledališka uprizoritev* (2011: 87–101) natančneje predstavila pravljico in pojavnost tega literarnega lika v drugih medijih.⁵⁵ O avtoričinem proznem opusu, ki sodi v mladinsko književnost, je v monografiji *Skriti pomeni pravljic* (2014: 259–308) pisala Milena Mileva Blažić, pri čemer ob utemeljitvi njenega subverzivnega sloga navaja neupoštevanje apriornih avtoritet, karnevalskost, problemske teme ter zoomorfizacijo ljudi in antropomorfizacijo živali.

Ob analizi vseh živalskih pravljic Svetlane Makarovič so se izoblikovali trije tipi živalskih pravljic glede na književni prostor, in sicer sodijo v prvo skupino tiste, v katerih živijo živalski liki v svojem naravnem okolju in se vedejo kot živali, le da komunicirajo v človeškem jeziku (npr. *O strašni lisički*, *Hrčkova bruška*, *Sovica Oka*), druga vrsta književnega prostora je naravni prostor živali (torej gozd, jasa, travnik ipd.), vendar živijo živali v domovih, ki spominjajo na človeška prebivališča (npr. *Kuna pospravljaja*, *Sapramišja sreča*, *Sapramiška*), tretja varianta je antropomorfizacija, ko živali torej živijo kot ljudje, opravljajo podobne poklice, živijo v hišah in/ali se vedejo kot ljudje (npr. *Veveriček posebne sorte*, *Prašičkov koncert*, *Miška nese v mlin*, *O Tacamuci*). Za predstavitev sem izbrala tri glavne like, ki v slovenski animalistiki kot glavni liki niso prav pogosti ali pa so postavljeni v za žival netipičen položaj: lisica (kot zelo pogosta žival, a v netipični vlogi), kuna in veverica, vsaka izmed njih pa po karakterizaciji literarnih likov sodi v eno od zgoraj navedenih skupin. Vse tri pravljice so objavljene v antologiji *Svetlanine pravljice* (2008).

⁵⁵ Naj opozorim, da je celotna številka 1-2/ 2011 *Jezika in slovstva* posvečena opusu Svetlane Makarovič.

O strašni lisički je pravljica o nenavadnem prijateljstvu. Osnova zapleta leži v zavidanju kokoši, ki so nevoščljive lepi goskici, da ima zunanost, kot jo ima, a tudi goskica je po svoje kriva, saj je zelo samovšečna. Nekega dne jo napade mlada lisička in gos se komaj reši. Goskica zbeži domov in poskuša kokošim povedati, da hodi okoli kmetije lisica in naj se torej pazijo, a jo te ignorirajo. Mala lisica se je morala naučiti sama loviti, zato se mama lisica odloči, da gresta skupaj na lov v ravno tisti kurnik in mama ujame rumenko. Kokoši se vedejo prav kurje, najprej s pieteto govorijo o pokojni, potem pa pridejo na vrsto same slabe lastnosti, obrekovanje torej. Lisička in goskica se spoprijateljita in se čez dan igrata strašenje, ponoči pa lisička lovi kokoši po kurnikih (Makarovič 2008: 283): »Na vsem lepem pa je lisička dorasla v lisico, goskica pa v gos. In nekega dne sta ugotovili, da se sploh ne znata več igrati. Nekaj časa sta se ena drugi v zadregi nasmihali, potem pa sta se za zmeraj razšli.« Nenavadno prijateljstvo se konča, ko se konča otroštvo, v svetu odraslih se raznoliki pač ne družijo med seboj.

Kuna pospravlja je zgodba o zelo gizdavi kuni, zelo je skrbela za svojo zunanost, kar pa se za njeno stanovanje ne bi moglo reči: nikoli ni nikogar spustila v svoje domovanje, da živali ne bi opazile, kako razmetano in umazano ima, čeprav je vedno, ko je kdo želel k njej, rekla, da ravno pospravlja. Nekega dne pa je tako trdno spala, da ni slišala Kunovega trkanja in ta je videl razmetano duplino, se ustrašil za malo kuno in vse živali so se odpravile k njenemu stanovanju, da bi ugotovile, če je sploh še živa, in v upanju, da se ji ni kaj hudega zgodilo. Kuna se je med tem prebudila in spet ob trkanju rekla, da ravno pospravlja. Živali so bile razočarane nad lažjo male kune, ta pa je spoznala, da je res že skrajni čas za pospravljanje. Od takrat redno pospravlja, pa tudi obiske sprejema, saj ji ni potrebno lagati.

Veveriček posebne sorte (1994) je v verziji z ilustracijami Marjana Mančka posvečena otrokom s cerebralno paralizo, zadnja slikaniška varianta (2007) ima ilustracije Daše Simčič. Krožna zgradba živalske pravljice (konec je enak začetku; Čopko pripoveduje svojo lastno zgodbo) se začne tihega aprilskega dne, ko pada droben dežek na vejevje Veveričjega gaja. Veverica Puhanka skoti pet

mladičkov, novico šoja raznese po gozdu, vse živali se veselijo novih gozdnih prebivalcev. Zaplet nastopi, ko veriveričke prvič skačejo iz veje na vejo: Čopkovi bratca in sestrice skočijo brez težav, Čopko pa ne upa. Šele takrat ugotovijo, da je Čopko drugačen, kajti njegova tačka je krajša. Mama Puhanka je vsa obupana, Čopko tudi, teta Replja tolaži oba, šoja pa spet raznese novico po vsem gozdu. Čopko se je začel zavedati, da ne bo mogel skakati kot druge veriverice, na njegovo življenje pa vpliva kos, Čopko ga namreč sprašuje, kdo ga je naučil tako lepo žvižgati, kos pa mu pravi (Makarovič 2008: 18): »Nihče. Toliko časa sem poskušal, dokler mi ni uspelo. To je vse. /.../ Nekatere reči ti uspejo, druge pač ne. Ampak vsako je treba poskusiti, veš. No, jaz sem se naučil žvižgati. Kaj pa ti?« In potem se je začel veriveriček učiti: znal je žvižgati, seštevati in odštevati lešnike, razločeval je liste različnih dreves, naučil se je napovedovati vreme ... Jeseni je Čopko postal najpametnejši veriverček v gozdu, saj so druge veriverice vse poletje skakale, se lovile in divjale, to je njihova najljubša zabava, veriverček pa se je učil. Ob koncu zgodbe pripoveduje pravljico, ki si jo je sam izmislil/jo je doživel.

Bina Štampe Žmavc je v zbirki *Pogašeni zmaj* (2003) objavila tudi nekaj klasičnih in sodobnih živalskih pravljič. V naslovni zgodbi avtorica odstopa od vzorca tradicionalne živalske pravljice, saj zmaj ne sodi med realne, temveč med bajeslovne živali.⁵⁶ Glavni književni lik je zmaj, ki se odpravi na sodišče, kjer zahteva rehabilitacijo zmajev. Stranski književni liki so vrhovni sodnik, vratar na sodišču, dežurni gasilci in porotniki. Dogajalni čas v pravljici je skrčen na en dan, zgradba je sintetična, pripovedovalec je tretjeosebni. Dogajalni prostor je najprej zmajev dom pod triglavo Zmajsko goro, pod hribi in dolinami, nato mesto in nazadnje sodišče. Snov pravljice so zmaji v književnosti, o katerih je zmaj (Štampe Žmavc, 2003: 16–17) »dolgo časa potrpežljivo prebiral tone

⁵⁶ O zmajih piše Monika Kropč (2008: 176): »Izročilo o zmajih je zelo prepleteno oz. kontaminirano z izročilom o kačah. /.../ Zmaj je mešanica ptica, kače in kuščarja, zato lahko leti po zraku, živi v vodi, največkrat pa ima svoje prebivališče pod zemljo ali na zemlji, lahko tudi v drevesni duplini. /.../ Zmajevo dvolika podoba – po eni strani dariteljska, po drugi uničujoča – je očitna v vseh mitologijah sveta.«

zmajastih pesmic in pravljic in mirno požiral o njih napisane polresnice in neresnice o sebi in svojih sorodnikih. Ko pa je v eni izmed knjig prebral, da zmajev dandanes ni več, mu je v vseh treh glavah prekipelo. /.../ Ni res, da zmajev ni več, zmaji so!« Sodnik zmaju odgovori, da mora porota preučiti in odločiti, če zmaji obstajajo, in da seveda ni dovolj dejstvo, da zmaj je na sodišču in ga lahko vsi vidijo.⁵⁷ Zmaj je na sodišču zahteval sodni proces za ponovno pridobitev zmajskega ugleda. Sodnik je bil ves prestrašen, a se je izgovarjal na odločitev porote, ob tem je smešenje sodnika prikazano na jezikovni ravni z jecljanjem: ne verjame, da zmaj je, a se ga vseeno boji. Zmaj se je razburil in začel bruhati ogenj, dežurni gasilci pa so z gasilnimi aparati puhali bel prah po celi dvorani. Zmaj je pogoltnil gasilne aparate in ob ponovnem bruhanju mu je skozi usta vseh treh glav začel puhati bel prah, ki je sproti gasil ogenj. Vsi prisotni so zbežali iz dvorane, zato je ponosno sklepal, da zmaji vendarle so in da zato ne potrebuje več nobenega sodniškega dokumenta. Vendar pa zmaji še dandanes niso priznani na sodišču in jih pripisujejo pravljicam. *Mustafa in Tini* je pravljica o prijateljstvu med mačkom in pikapolonico, Tina namreč vso zimo ostane pri hišnem mačku, s katerim se igra, najraje pikapoloničasto igro: najprej se izreče pesmica v dvogovoru, nato sledi lovljenje. Pomlad Tini pomeni letenje in čas, da si ustvari družino, zato zapusti mačka Mustafo, ki je bil precej žalosten, saj je mislil, da je nikoli več ne bo videl, a se Tina vrne, ker prijatelj ne pozabiš. *Kdo bo mami povedal pravljico* je pravljica o pripovedovanju pravljic. V Velikem gozdu so mladiči prvič ostali sami doma, ker so morale njihove mame po opravkih: v brlogu sta bila medvedka Jedek in Taco, v duplini starega drevesa sovici Uha in Huka, v zajčjem grmu pa zajčka Brk in Švrk. Vsi mladiči ugotavljajo, da ne morejo zaspiti brez mamine pravljice, pa se domislijo, da jo bodo pripovedovali drug drugemu, a komaj čakajo, da se vrnejo mame. Jedek reče, da bo on povedal mami pravljico, ko bo velik. *Petelin in zmaj* je koncipirana kot pravljica, čeprav v njej deloma najdemo tudi značilnosti povedke (ime kraja in mlake). Tema pravljice je zmajeva zaverovanost vase, ki pa jo lahko premaga

⁵⁷ Seveda otrok ne bo razumel ironičnosti sodnikove trditve, gre za tipičen primer žanrskega prenosa, pri čemer motiv presega otrokovo razumevanje sodnega sistema.

droben petelin, ker je zmaj naiven. V Petelinji vasi so se namreč vsi prebivalci bali zmaja, pastirček pa je z maju predlagal dvoboj na daljavo, in sicer z nekom, ki je tako močan, da s svojim glasom prikliče dan. Samozavestni zmaj pristane na dvoboj, a ko petelinovo kikirikanje prikliče dan, se zmaj polula od strahu in zbeži: od tega dvoboja se vas imenuje Petelinja vas, saj je petelin Čopko Atila rešil vas pred zmajem, mlako, ki jo je pustil za seboj, pa še danes imenujejo Črna ali Zmajska mlaka. *Pentljica za dar* je pravljica o nagradi in kazni za dečka Poldeka. Poldek namreč nikoli ni cenil zavoja na darilih in nikoli si ni vzel časa, da bi pentlje lepo odvil in shranil darilnega pajacka s pentlje, temveč je papir le strgal in ga s pentljo vred vrgel v koš. Ni vedel, da zacingljajo skrivni vilinji zvončki, kadar je darilo dano od srca do srca. Zato ga je vila Pentljica začarala v pajacka, tako pomanjšanega pa ga je pritrdila na darilo. Darilo je prispelo v roke otroku, ki se prav tako ni zmenil za zavoj, Poldek je pristal v smeteh. Nato ga je dala vila na drugo in tretje darilo in šele ko je darilo dobila Poldkova prijateljica Tili, ki je res uživala v razvijanju daril, je Poldek odslužil svojo kazen in vila ga je spremenila nazaj v dečka. Le Tili se je zdel Poldek na moč podoben pajacku, ki je ponoči skrivnostno izginil. *Tulipanovo belo potovanje* je pravljica o ljubezni. Skoraj beli tulipan iz divjega vrta se namreč zagleda v belo tulpo iz vrta rdečih in rožnatih tulipanov. Odloči se, da se bo premaknil čim bliže k izbranki, njegovo potovanje je dolgo in naporno, saj mora paziti, da ne poškoduje koreninic. Izčrpan se naslednjo pomlad namesti za cvetenje blizu pušpanovega grma, ko pa prideta na vrt gospodar in njegov pes, se zdi, da je katastrofa blizu: gospodar odredi vrtnarju, naj zavrže belo tulpo, ker barvno ne sodi med druge tulipane, pes pa izkoplje skoraj beli tulipan, da ta začne veneti. Vrtnar oba odnese na svoj domači vrt, naslednjo pomlad vzcvetita dva najlepša bela cvetova, ki simbolizirata čisto ljubezen. *Oblaček krojaček* kroji in šiva obleke za vse oblake, oblačke, oblakinje in oblačice, saj se bliža nebesna parada, ki jo na prvi poletni dan prireja Sonce. Oblaki so poimenovani po poklicih in imajo ustroj družbe, podoben človeški (npr. oblaki vojaki, oblakinje plesalke, oblaki silaki ...). Vsi se veselijo plesa, tik pred začetkom pa pride h krojačku oblakinja Grdora, si naroči črno obleko, čeprav je črno barvo sonce prepovedalo. Krojaček obleko sešije, Grdora

pa skoraj pokvari slavje, a se vmeša sonce in s svojimi žarki zogleni črno Grdo-rino obleko in ji za vselej prepove udeležbo na plesu, oblaku pa podeli naziv najboljšega krojača. Menda je na ta dan, ko imajo oblaki nebesno parado, tudi na Zemlji vedno sončno vreme. *O balonu, ki ni znal leteti* je pravljica o personificiranem balonu, ki je sicer zelo prijazen (npr. potepuhu da prenočišče), a je njegova težava v tem, da ne zmore leteti. Nekega jutra se znajde ob dehtečem vrtu, iz hiše pride deklica Kamil, spleza v košaro in balon jo ponese nad zemljo. Včasih so pač potrebne le prave osebe, da je dan popoln.

Slavko Pregl je izdal slikanico *O zmaju, ki je želel biti kralj* (2012), delo je ilustriral Damijan Stepančič. V klasični pravljичni formi, ki se začne z *nekoč* (in uvede bralca v nedoločen pretekli čas, ki pa z gotovostjo pomeni, da se je nekaj zgodilo pred mnogimi stoletji) in konča s pojedino ob srečnem koncu, je uporabil tudi klasične pravljичne like: kralja, ministra, zmaja. Vsakemu od njih je dodeljena tipična vloga: kralj, ki sicer ne škoduje, tudi koristi ne kaj preveč; minister je tisti, ki pravzaprav vodi kraljestvo; strašni zmaj postane zaradi lastne nečimrnosti navidezni kralj, kar pa ga stane življenja. Zgodbo pripoveduje tretjeosebni pripovedovalec, zaključí pa se s personalnim pripovedovalcem, ki potrjuje verodostojnost povedane zgodbe s svojo lastno prisotnostjo na zabavi, ki se odvija v čast smrti zmaja s štirimi glavami. Ta vzpostavitev prvoosebne resničnosti se potrdi še z resničnim obstojem kipov na Zmajskem mostu. Resničen književni prostor zgodbo približuje pripovedki s temo kulturne dediščine (grad, kipi zmajev). Pregl je leta 1981 izdal zbirko štirih kratkih zgodb z naslovom *Zgodbe na dvoru kralja Janeza*, v katerih se srečamo z liki, ki nastopajo tudi v obravnavani zgodbi (kralj Janez, kraljica, kraljična, kraljevič, pes Svatopluk, minister Gregor), nekateri liki so prevzeti iz klasičnih besedil (npr. minister Gregor iz Martina Krpana), avtor pa ohranja njihove že znane lastnosti. V zbirki je objavljena tudi zgodba *O nesrečnem zmaju*, ki je v malce predelani verziji podlaga za slikanico.

Tatjana Kokalj je napisala nekaj živalskih pravljic, med drugim npr. trilogijo o polžkih: *V polžkovi ulici* (2002), *Pozimi* (2003) in *Na počitnicah* (2003), slikanice je ilustriral Adriano Janežič. Zgodbe predstavljajo antropomorfno

polžjo družbo, ki ima podobne življenjske navade in institucije kakor ljudje. Slikanica *Zelena jopica* (2009), ilustrirala jo je Tina Brinovar, je nekega dne premajhna medvedu, pa se odloči, da jo bo nekomu podaril. Gre v gozd in jo ponuja ježu, a ta ugotavlja, da je stara in je noče; nato jo ponudi volku, njemu je premajhna; veverica je noče, ker je jopica zelena. Takrat zapiha veter in odnese jopico čez gozd in jo odloži pod staro lesko, kjer je živela zajčja družina. Razveselili so se jopice, saj je bila topla in mehka, zato je mama zajklja z njo pokrivala svoje mladiče. V besedilu liki niso opisani antropomorfno, čeprav nekateri deli zgodbe nanjo nakazujejo: npr. že medvedova jopica (torej je oblečen), medved je odprl omaro, medved je hodil v vrtec in šolo, zajklja pokriva mladiče, ilustracije jih prikazujejo popolnoma antropomorfne, čeprav je dogajališče postavljeno v gozd. Književni čas je kratek, vse se zgodi le v enem dnevu.

Serijske slikanice *Kako sta Bibi in Gusti preganjala žalost* (2004), *Kako sta Bibi in Gusti porabljala prepir* (2006), *Kako sta Bibi in Gusti udomačila kolo* (2007) in *Kako sta Bibi in Gusti sipala srečo* (2010) Ide Mlakar in ilustratorke Kristine Krhin predstavljata zaključeno celoto. Zgodbe o prisrčnih pujskih Bibi in Gustiju, ta sta naslovna literarna lika vseh štirih slikanic, opozarjajo na pomembna vprašanja človeške družbe: da smo včasih lahko prehlajeni tudi v srce, da je prijateljstvo bolj produktivno od prepira, da je v življenju potrebno sklepati kompromise in da dobro dene, kadar osrečimo druge. Antropomorfna pujska sama živita v hiši (iz ilustracij je razvidno, da gre za človeško prebivališče), skozi zgodbe pa bralec spoznava predvsem njun odnos, saj sta edina literarna lika v zgodbah. Bibi in Gusti nista prikazana v interakciji z okolico, temveč je njun bivanjski prostor omejen na hišico in njeno bližnjo okolico. Druge literarne like lahko le slutimo (npr. vsi omenjeni liki, ki jim podarita štiriperesne deteljice v slikanici *Kako sta Bibi in Gusti udomačila kolo*, otroci iz bližnjega naselja, ki pridejo iz hiš, ko začne padati prvi sneg v slikanici *Kako sta Bibi in Gusti sipala srečo*). Čeprav pujska živita sama, so njune karakterne lastnosti bolj podobne lastnostim otrok kot pa odraslih. Njuni odzivi na dejanja drugega kažejo, kako funkcionirata drug z drugim, oz. ti odzivi porajajo paleto čustev, na primer žalost, srečo, veselje, zaupanje ... Za živalsko pravljico je namreč značilno, da

literarni lik nima ene same, tipizirane, vnaprej dane (celo predpisane) lastnosti kot v basni, temveč ima animalistični lik, ki je nosilec dogajanja, individualizirane karakterne značilnosti. Bibi je prijazna, delovna, pozorna, Gusti pa je, nasprotno, precej nergav, marsikaj se mu ne ljubi početi, a ga njena dobrota nekako omehča, tako je tudi Gusti ob koncu vsake pravlјice pozitiven lik. Zgodbe so postavljene v štiri letne čase in tako zbirka zaokroža letni cikel, dejansko pa je čas v posamezni pravlјici zelo zožen, in sicer na en sam dogodek. Slikanice so namenjene otrokom v predbralnem obdobju razvoja, besedilo je natisnjeno z velikimi tiskanimi črkami. Jasno zaznavna sta dva odmika od povprečnega otroškega besedišča, in sicer raba simbolov (že naslovna lika sama po sebi predstavljata srečo) ter frazemov (npr. vstati z levo nogo, pestovati žalost, prinašati srečo). V prvi slikanici Gusti takoj začuti, da je z Bibi nekaj narobe, saj sta najboljša prijatelja. In Bibi gre res vse narobe: polije vrček z mlekom, razbije svojo najljubšo skodelico, po vrh vsega ves čas kiha. Če gre vse narobe, je to gotovo žalost, in takrat si prehlajen v srce, ugotavlja Bibi. Gusti ve, da žalosti ne smemo negovati, temveč jo je čim prej potrebno odgnati, najbolje s pisanim mavričnim milnim mehurčkom, ki zagotovo vedno, res vedno, pomaga. Avtorici slikanice sta na koncu dodali še dva slikopisa, in sicer Recept za milne mehurčke in Recept za protiprehladni čaj. V drugi slikanici o Bibi in Gustiju, ***Kako sta Bibi in Gusti porahljala prepir***, se književnima likoma življenje zaplete zaradi prepira. Če je pujssek (ali pač tudi človek) kak dan zelo prepirljiv, to ne prinese nič dobrega. Prepir je na vsak način potrebno porahljati, najlažje tako, kot sta ga Bibi in Gusti – s prijateljstvom. Njun odnos je naslikan tudi z rastjo marjetice: ta kar ovne, ko se prepirata, in spet vzcveti, ko postane njun odnos prijateljski. Marjetica, piše Damjan J. Ovsec v knjigi ***Vraževerje sveta*** (2001: 148), je cvetica, ki razkriva ljubezen in prijateljstvo. V tretji slikanici iz serije se Bibi in Gusti prerekata, kaj bi počela v lepem poletnem dnevu, Bibi bi namreč želela nabirati štiriperesne detelje, Gusti pa si želi ogledati nogometno tekmo. Bibi predlaga, da bi počela nekaj tretjega: ima namreč novo kolo, ki ga je potrebno udomačiti, navaditi ga torej, da bo poslušno. Prvi poskusi Gusti. Kolo ga sploh ne uboga, zato pristaneta v travi, ta je k sreči mehka, saj je polna štiriperesnih detelјic,

ki jih pujska nabereta za vse udeležence nogometne tekme. Ko Bibi in Gusti nabirata detelje, povesta, komu jih bosta podarila (nogometašem, navijačem, babici Viki, Roku, gospodični Hildi), to je tudi edina omemba drugih literarnih likov, ki pa sicer v zgodbi ne nastopajo. Najbolj zeleno deteljo zatakmeta kolesu za luč, kajti štiriperesna deteljica je prastar simbol, ki vedno prinaša srečo. V četrti in hkrati zaključni slikanici z naslovom *Kako sta Bibi in Gusti sipala srečo* je književni čas zima, natančneje praznični večer konec leta, silvestrovo, Bibi in Gusti pa morata na ta dan nositi srečo. Ovsec (2001: 180) navaja simbole, ki v novem letu prinašajo srečo in zdravje: pikapolonica, podkev, štiriperesna deteljica, dimnikar in prašiček, zato so pogosto upodobljeni na božičnih in novoletnih voščilnicah. Gustiju se ne ljubi vsako leto podarjati sreče, čeprav si Bibi vedno izmisli kaj novega: eno leto jo delita z veliko žlico, spet drugič jo lovita, tokrat pa se je Bibi odločila, da jo bosta sipala. Tovorita jo v velikem cekarju za srečo, a Gusti sreče ne vidi, Bibi pa mu zabrusi (Mlakar 2010: 10): »Za sitnobe, kot si ti, je nevidna.« Ko gresta po temnem gozdu proti človeškemu naselju, je Gustija malce strah, nato pa prideta do zamrznjene mlake, kjer jima spodrsne na ledu, cekar s srečo se prevrne in v tistem trenutku začnejo naletavati mehke puhaste snežinke (Mlakar 2010: 18): »Tisoče in tisoče puhastih, kot dih nežnih in lahnih poljubčkov se je mehko dotikalo hiš in dreves, travnikov in poti. In sipalo na zemljo čisto srečo.« Bibi da Gustiju poljubček in mu zaželi veliko sreče v novem letu, to pa Gustija gane in tudi on postane dobro razpoložen.

Feri Lainšček v klasični pravljici *Mišek Miško in Belamiška* (2009) ne skriva medbesedilne navezave na Shakespearovo dramo *Romeo in Julija*. To je zgodba o Belamiški, ki živi v Mišjem Gradcu, sivi mišek Miško pa v Mišji vasi, kamen spotike za njuno srečno ljubezen sta zgolj njuna barva (bela in siva) in družbeni položaj (meščanka Belamiška Miškolc in kmečki Miško Mišinski), a Lainšček z močjo svoje besede in vere v resnico sporoča, da prava ljubezen premaga vse ovire. Vihrava mladost je – kot že tolikokrat – temelj strpnosti. Zaljubljena Belamiška in mišek Miško postaneta begunca, saj jima drugače družba ne dovoli, da bi bila skupaj. Prej prepirljivi meščani z obema očetoma na čelu, belim Rudolfom in sivim Jurijem, družno odhitijo reševati begunca,

ta pa sta našla svoje zatočišče pri črnem mišjaku, gozdnem čuvarju. Šele ko očeta obljubita, da ne bosta več preprečevala srečevanj Belamiške in Miška in si sežeta v roke, gozdni čuvaj pokaže mišji družbi pot do svoje koče, v kateri objeta počivata zaljubljenca. V ljubezni in v sanjah, če verjamemo vanje, je pač vse mogoče. Mišja družba je predstavljena antropomorfno, saj imajo miši zelo podobno urejeno družbo kot ljudje. In posledično tudi enake predsodke.

Majda Koren je v delu *Medved in miška 1* (2010) objavila osem kratkih živalskih pravljic, v katerih sta glavna lika medved in miška, slikanico je ilustriral Bojan Jurc. Tretjeosebni pripovedovalec skozi besedilo, ki ga močno podpirajo ilustracije (na vsaki strani sta po dve ilustraciji, pod njima je umeščeno nekaj vrstično besedilo), govori o vsakdanjih življenjskih situacijah dveh antropomorfnih likov. Medved in miška živita v gozdu, v katerem prebivajo tudi druge živali, s katerimi se družita. Živali sicer igrajo karte, gledajo televizijo, se družijo, medved in miška se peljeta celo z avtobusom in si ogledata mestni muzej, vendar živali ne opravljajo človeških poklicev ali hodijo v šolo. Književni prostor ni mestno okolje, temveč naravno okolje živali, zato sodijo zgodbe med klasične živalske pravljice. V drugem delu, *Medved in miška 2* (2013), prav tako z ilustracijami Bojana Jurca, se glavna lika odpravita po slovenskih krajih in v zamejstvo, njun obisk kraja je večinoma natančno časovno določen. Izbirata take kraje, kjer mestoma povežeta pomemben (ponavljajoč se) dogodek v kraju s kulturnimi ali naravnimi znamenitostmi, npr. gresta ob pustu v Trst, na Pohorje, ko je Zlata lisica, na Jurjevo v Belo krajino. Druge zanimive prostore obiščeta zaradi kulturne dediščine, npr. mlin na reki Muri, Triglav z Aljaževim stolpom; ali kraje povežeta s povedkami, npr. pod Peco je votlina kralja Matjaža, obisk povežeta z gradovi iz snega, ki jih delajo tam vsako leto. Vsak obisk kraja je predstavljen na štirih straneh.

Med klasične živalske pravljice pisateljice **Anje Štefan** sodijo štiri zbirke, in sicer *Melje, melje mlinček*, *Kotiček na koncu sveta*, *Štiri črne mravlje* in *Gugalnica za vse*. V prvih treh zbirkah je objavljenih sedem pravljic, torej že v izboru besedil avtorica upošteva ljudsko število. Vse živali so personificirane, opazna je odsotnost ljudi. Čeprav imajo živali človeške lastnosti, delno pa tudi

živijo na način človeške družbe (npr. živijo v vasi ali v hiši) ter predstavljajo tipične negativne in pozitivne človeške lastnosti (škodoželjnost, nečimrnost, pohlep, prijateljstvo, pomoč), je avtorica ustvarila klasične motive živalskih pravljic, kakršne poznamo iz folklorne pravljичne tradicije. Avtorica upošteva strukturo folklorne pravljice, v kateri izpoveduje mitske resnice in pozitiven odnos do življenja. V zbirkah so zanimivi naslovi, saj se skoraj vsi navezujejo na predmete (jabolko, piščalka, mlinček, srajčka, robček, darilo, zvonček, suknjica, zlatnik ...), čeprav so glavni in stranski liki živali. Najpogostejši živalski liki v pravljicah Anje Štefan so domače živali (kokoš, petelin, mačka, pes) in avtohtone živali (zajec, miš, sraka, veverica, medved). Vse živali živijo v okolju brez ljudi, v svojih lastnih hišah, postavljenih na prelepih gozdnih jasah (jež, miš, mačka, pes), v gozdovih ali v živalskih prebivališčih, npr. duplinah (veverica), luknjicah (miš). Tudi domače živali ne opravljajo funkcije, ki jo zasedajo v človeški družbi. Le nekatere med njimi imajo poklice (npr. petelin je krojač, drugič mlinar). Nasploh za pisanje Anje Štefan velja, da njene pravljice sodijo med realistične, ker se v njih ne dogajajo čudeži, temveč glavni literarni lik pripelje s svojo spretnostjo in poštenostjo zgodbo do srečnega konca. V pravljicah je dobro pač vedno nagrajeno. Zbirka *Melje, melje mlinček* (1999) ima podnaslov sedem pravljic za lahko noč. *Jabolko* je zgodba o ježu, ki domov prinese lepo jabolko, to mu pade na tla in se razpoči, takrat se izkaže, da je imela v jabolku svoj dom majcena miška. Jež jo povabi, da lahko živi pri njem, saj ve, da je on izgubil le obrok hrane, miška pa svoj dom. *Čmrlj in piščalka* (pravljica je izšla leta 1998 kot samostojna slikanica) je zgodba o čmrlju, ki je našel piščalko, a ker ni znal igrati nanjo, se je odločil, da bo poprosil črička, naj ga nauči. Po poti k čričku je piščalko izgubil in nikakor je ni mogel več najti. Čmrlj ga je potolažil, da ima lep trebušček in lahko igra naj kot na boben. Lepo sta igrala, komar pa je našel piščalko, a mu to ne pomaga, saj ni muzikaličen in samo zoprno brenči. *Darilo* je zgodba o prijateljstvu med psom, mačko in mišjo, ki živijo v slogi v hišici na sončni jasi. Skupaj opravljajo vsa dela, tudi drva pripravijo, ko se začne mraz in si prijetno zakurijo v kaminu. Mačka si takrat zaželi, da bi dobili kakšno darilo. Ko se zbudijo, res zagledajo tri zvončke, s katerimi zvoni-

jo vsak le po enkrat na dan, le ob praznikih zvončkljajo na vse pretege. *Melje, melje mlinček*, naslovna zgodba knjige, v kateri je glavni lik petelin. Ta najde mlinček v kleti, ga lepo očisti in začne z njim mleti žito. Kmalu se je razvedelo, da petelin melje, pa so začele živali k njemu nositi pšenico, rž in druga žita, da jih je mlel, za plačilo pa so mu pustile kak kos dobrot, ki so jih pekle iz moke. *Zajtrk* je zgodba o zajčici in zajčku, ki sta se zjutraj odpravila iskat kaj za pod zob. Vse jablane so bile previsoke, zato nista dosegla jabolk, pa je zajčica zaduhala korenček. Do sitega sta se najedla in ugotovila, da slastne jedi včasih rastejo tudi pri tleh. V pravljici *Srajčica* je glavni lik kokoš, ki je našla tri zlate gumbke, si jih hotela prišiti na srajčico, a je ugotovila, da je ta preveč stara. Kupila je blago, ga odnesla h krojaču, tam pa ugotovila, da je med potjo izgubila gumbe. Petelin krojač jo je poslal, naj jih poišče, med tem pa ji je sešil čudovito novo srajčico. Kokoška gumbov ni našla, dobila pa je najlepšo srajčico, menda pa gumbe še kar išče, a bo najbrž srajčka prestara, če jih bo slučajno našla. *Robček* je naslov zadnje pravljice, v kateri je miška našla robček, ki ga je izgubila deklica. Vrana ji robček ukrade s pretvezo, da ji ga bo odnesla domov. A tudi vrana je okradena: robček je vseč veverici, ki jo vrana prosi, da ji zaveže robček oz. po vranje ruto. Red naredi veter, ko odpihne robček v miškino luknjo in pokrije spečo žalostno miško. Zbirka *Kotiček na koncu sveta* (2005) vsebuje sedem pravljic. *Petelin in njegova suknjica* je pravljica o krivični obsodbi in priznanju napake. Petelin je namreč nekega toplega jesenskega dne šel nabirat kostanj in ker mu je bilo vroče, je slekel suknjico, potem pa je ni več našel. Za krajo suknjice je obtožil sosede, mačka, psa in zajca, se do njih grdo vedel, suknjico pa mu je prinesla račka, našla jo je namreč v gozdu. V opravičilo za svoje ravnanje je petelin spekel kostanj in povabil vse, ki jih je obtožil kraje, kajti (Štefan 2005: 12): »Kostanj ima čudežno moč: čim zadiši, prinese veselje.« Pravljica *O kokoški, ki ji je šlo vse narobe* je zgodba o nizu nesrečnih dogodkov: kokoši je padla kanglica v vodnjak, veter ji je odpihnil moko, strgala si je obleko in razbila lonček z modro črto. Žalostna je taval naokrog, najraje bi kar umrla, pa je opazila prelep travnik, poln cvetic. Nabrala je šopek, ga odnesla domov in svet je postal takoj bolj sončen in prijazen. *Nabrbtnik* si je kupila miška, ki je okle-

vala, kakšne barve naj bo, da ga ne bo izgubila (zelenega v travi, rumenega v trobenticah in belega v moki), odločila se je za modrega. A modra je tudi voda, mimo katere je šla, zato si je pri sraki sposodila barve, porisala nahrbtnik in takrat je vedela, da je njen in da ga ne bo nikoli izgubila. V zgodbi z naslovom *Zvonček*, ki ima nekatere elemente pripovedke (lisica ne je hrušk), ima zlati zvonček čudežno moč, zajček ga namreč najde na hruški in kadarkoli z njim zacinglja, se pojavi hruška. Lisica vzame zajčku zlati zvonček, z njim pohlepno zvoni in hruške jo zasujejo. Medved sreča žalostnega zajčka in ta mu pove vse o zvončku, zato se medved odloči, da bo lisici vzel zvonček in ga vrnil zajcu. Medved in zajec odkopljeta lisico izpod hrušk, zajček ima spet zvonček in medvedu rade volje vedno znova kakšno podari. Lisica pa se od takrat menda hrušk sploh ni dotaknila. V basensko zasnovani zgodbi *Luknjica* je glavni lik miška, ki ni imela svojega bivališča. Hodila je okrog in nekega dne jo je napadla mačka, pa se je miška skrila v listje, v travo in nato še v jamico. Tako je našla svojo luknjico (Štefan 2005: 34): »'Ja, ja,' si je rekla in še sama ni mogla verjeti, 'včasih kakšno miš tudi mačka spravi do sreče.'« *Zlatnik* je pravljica o pohlepni in prevzetni kokoši. Ta je namreč med trdim delom na njivi našla zlatnik, šla v mesto in si tam nakupila vse, kar ji je bilo všeč. Na poti domov ji je spodrsnilo na brvi, padla je v vodo in reka je odnesla njeno novo torbico, klobuk, čevljuje in nitke. Dokler ni bila pohlepna, je namreč mislila postati šivilja, zdaj pa je ostala brez vsega. Naslednje jutro je morala spet trdo delati. *Kotiček na koncu sveta* so našle deklica in tri njene mačice, ki so iskale dom zase. Deklica ni imela staršev in z mačicami je našla že tri zapuščene hiške, a mačke so vedno rekle, da to ni njihov dom in da morajo dalje. Na koncu sveta jih je čakala lepa bela hišica, v njej je bilo vse pripravljeno zanje, postelje in pogrnjena miza, hrana, stoli, celo copatki, »vse jim je bilo po meri in vsega je bilo ravno prav« (Štefan 2005: 45). V knjižni zbirki **Čebelica** je izšla izvirna slovenska slikanica *Štiri črne mravljice* (2007), ilustriral jo je Zvonko Čoh. V slikanici je sedem zelo kratkih živalskih pravljič, vsako od njih pa je ilustrator tudi likovno upodobil. Štiri mravljice so kolektivni glavni literarni lik v vseh zgodbah, zaradi njihove naivnosti in radovednosti se jim zgodi vedno kaj sila zanimivega. V prvi pra-

vljici si želijo srečati medveda (naslov zgodbe je *Medved*), a srečajo pamet. V drugi, z naslovom *Uhani*, imajo problem: ker bi rade nosile uhane, a nimajo ušes, najdejo izviran način za novo modo: uhane si pripnejo na klobuke. V tretji zgodbi, *Gledališče*, mravljice spoznajo, da je gledališče pravi prostor zanje, saj so tam vsi nagnjeni kot mravlje. *Dež*, četrta zgodba, v kateri neprijazna narava sproži strah, se z lahkoto odžene (Štefan 2007: 10): »Če se stisnemo, tesno tesno tesno, potem tesnoba gre. To je vse.« Štiri črne mravljice tudi sanjarijo, kako bi prišle na Luno (*Luna*), kamor jih odnesejo pravljice. V zgodbi *Mandarine* pa ugotovijo, da sonce najbrž diši kot mandarina. Ob koncu se odpravijo še na morje (*Morje*), in čeprav so tam prvič, ugotovijo, da so pravzaprav morske mravljice, ker imajo rade morje že od nekdaj. Ob koncu zapiše Anja Štefan (2007: 18): »Morske mravlje niso navzven nič posebnega. Čisto take so kot vse druge. A navznoter ... navznoter imajo srce, brezmejno kot morje.« Take so te črne mravljice! V zbirki *Gugalnica za vse* (2013), ilustrirala jo je Marjanca Jermec Božič, je objavljenih triindvajset živalskih pravljič. V zbirki je pravljičarka predstavila bogato paleto različnih živalskih literarnih likov (miši, medvede, dihurje, zajce, lisice, volkove, sove, ježe ...), skoraj vsi liki so antropomorfni, živijo namreč kakor ljudje, opravljajo podobna dela in se tako tudi vedejo. Od antropomorfnega vzorca odstopa pravljičica *Bobek se odpravlja spat*, v kateri deček vse plišaste zooigračke zloži pred spanjem na posteljo, zanj pa zmanjka prostora. Npr. miši poslušajo pravljičice, ki jih pripoveduje mama miš, namesto da bi opravljala gospodinjska dela; mali volkec se vozi s kolesom, in ko se kolo pokvari, prosi očeta, naj ga popravi, a ta nikoli nima časa, saj raje bere časopis, na stara leta pa se čudi, zakaj ga sin ne obiskuje; pujsek pa, ko zraste, ni nič kaj samostojen, ker je za vse vedno poskrbela mama. V pravljičici *Teta Marjanca in medved* gre za strukturo naraščajoče zgodbe, kjer živali pomagajo Marjanci spravljati deblo iz gozda; najprej pomaga miška, nato še zajec, jazbec, lisica, na koncu pride še medved na pomoč. Sam odnese deblo k hiši, a zato želi plačilo, Marjanca pa mu kar naprej nalaga delo (če želi kolačke, je treba prej prinesti drva, omesti dimnik ...), zato gre medved raje nazaj v divjino. Naslovna zgodba, *Gugalnica za vse*, izpostavlja temo pravičnosti: zajec naredi gugalnico, naj-

prej se guga sam, potem jo odstopi tudi drugim živalim, polhu, jazbecu in mravlji. Mimo pride lisica, jih nažene z gugalnice, zanjo vrstni red ne velja. A ko pride volk, ki je močnejši od lisice, se ta potuhnjeno umakne in mu da prostor. Živali so razočarane, takrat pa mravljica piči volka, ta ugotovi, da je prav, če gugalnico deli tudi z drugimi, torej najmanjša žival vzpostavi red. Ne gre za vprašanje moči, temveč za srčnost. Lisica pa se ne guga, ker noče sprejeti pravičnosti. Pravlјice so izrazito naslovniško odprte, saj otroke nagovarjajo z zanimivimi živalskimi dogodivščinami, odrasle pa predvsem s premislekom o tem, da je treba otrokom podariti čas in ljubezen.

4.2.1.3 Sodobna umetna pravljica

Tako je Drveče mesto dobilo novo, nezamenljivo čudoviti mero za čas. Mehko mucasto, da se ji ni moglo upreti. Nič čudnega, da so se na številčnicah ur začele pojavljati podobe muc. Prebivalci mesta pa so, kadar se jim je zdelo, da preveč hitijo, že kar iz navade govorili: »Čas je, da si vzamemo za eno mucu časa!« Kdorkoli je kdaj obiskal Drveče mesto, si je lahko v njem na vsakem koraku privoščil tisto znamenito – za eno mucu časa! In če imaš tudi ti mucu, ki ti sede na zvezek, ko delaš domačo nalogo – je nikar ne odženi proč! Vzemi si za eno mucu časa in – kdo ve! – morda, morda se bo lepega dne izkazalo, da sploh ni navadna muca, ampak pravcata čudežna mehkošapka ...

Bina Štampe Žmavc: *Muc Mehkošapek*.

Pogašeni zmaj. 2003: 116.

Za sodobno pravljico so značilni navezava na sodobnost, poglobljeni opisi literarnih likov, mogoče je določiti književni prostor in čas (kronotop), najpogosteje je zgodba povezana z mestnim otrokom oz. je v sodobni živalski pravljici kronotop sodobno mestno okolje, v katerem prebivajo živali. Pri živalski pravljici se kaže v dveh variantah: žival kot glavni literarni lik ali pa oživljena zooigrača kot glavni literarni lik. Dejstvo pa je, da je pravljica pravljica le dotlej,

dokler bralec njen obstoj razlaga (oz. prepoznavna) skozi njene folklorne značilnosti. Torej če kratko sodobno fantastično delo ne vsebuje osnovnih sestavin žanrskega spomina (Bahtin, 1982), to so v primeru sodobne pravljice pravljlični klišeji ali prepoznavni elementi pravljlične poetike (čarobni elementi, posebni motivi, tipični literarni liki in njihove funkcije), delo ne sodi med pravljice. Za pravljlični žanrski spomin morajo biti v delu prepoznavni vsaj trije elementi ali arhetipi – razmerje med dobrim in zlim, čudežnost, semantika igre v pripovedni strukturi – da ga smemo uvrstiti med pravljice.

Maček Muri (1975) **Kajetana Koviča** je slovenska slikanica z najvišjo naklado, in sicer je v letu 2015, ko maček Muri praznuje svojo štiridesetletnico, dosegla že okrog 140.000 izvodov v različnih (po)natisih. V vseh izdajah so ilustracije Jelke Reichman, te so klasične, nekajkrat pa se pojavi tip stripovske ilustracije. Besedilo je sestavljeno iz šestih enokitičnih pesmi, ki se izmenjujejo s proznim besedilom. Zanimivost te sodobne živalske pravljice predstavlja zgodba, ki se odvija enakomerno skozi pesmi in prozno besedilo, kar pomeni, da pesmi niso le dodatek k zgodbi, temveč so enakovredni del besedila. Slikanica se začne in konča s pesmijo, ki v krožni zgradbi fabule uvede glavni (naslovni) literarni lik, mačka Murija, pisatelja. Zgodba prikaže tipičen dan v Mačjem mestu, pri čemer je skozi tretjeosebne pripovedovalca zaobjet zorni kot glavnega literarnega lika, saj je ta prisoten ves čas zgodbe. Književni čas je omejen na en dan: od jutra (Kovič 2009: 6), »ko zapoje zvonček v uri,/ prebudi se maček Muri«, do noči, ko Muri piše Mačjo knjigo, si navije budilko (Kovič 2009: 28), »in potem do jutra spi,/ ko ga zvonček prebudi.« Krožna zgradba zgodbe se na koncu povrne v svoje izhodišče. Književni prostor je Mačje mesto, v katerem imajo same mačje stvari in nobenega psa, v tem mestu imajo Mačji trg, mačjo občino, mačjo šolo, gostilno Pri črnem mačku, slaščičarno Mačji jeziki, čevljarsko delavnico Pri obutem mačku, draguljarno Mačkine solze, brivnico Pri obritem mucu in mačji stadion, izjeme so Glavna ulica in Vrtna ulica ter krčma Pri veseli kravi. Književni prostor je dokaj natančno opisan in je primerljiv s človeškimi mesti. Ulice, trgi, trgovine in drugi objekti so enaki kot v sodobnih urbanih mestih, zato so otrokom (bralcem/poslušalcem) blizu.

Tudi književni liki so koncipirani na način, ki je značilen za človeško družbo: Muri je pisatelj, muca Maca je lenobna in lepa in ima veliko občudovalcev, Liza je točajka, Mucelj in Macelj sta policaja, ki ulovita nepridiprava, strašnega Čombeja, Macafuzelj je šolski hišnik, krasni Pepe je frizer, župan se imenuje Veliki maček, glavni kuhar je maček Žane, nastopata tudi dva mačja otroka, Mika in Miki, šofer mačjega avtobusa in drugi mački. Književni liki imajo individualne, natančno izrisane značaje, ki so povezani z njihovim poklicem in družbeno vlogo. Vedejo se zelo človeško, temu primerna so tudi njihova opravila: telefoniranje, obisk pri prijateljih, branje Mačjega časopisa, petje muckov v mačji šoli, spravljanje mačjih otrok v posteljo, udeležba na nogometni tekmi, navijanje, prehranjevanje, pitje velikega mleka. V pravljici o mačku Muriju gre za poosebitev književnih likov, v območje človeškega pa sodijo tudi književni prostor in motivi, ki delujejo kot posnetek človeške družbe. Gre torej za popolno personifikacijo tako na nivoju zgodbe (snov, tema, motivi) kot tudi na nivoju literarnih likov in literarnega prostora. Interaktivna različica na zgoščenki je nastala leta 2001, vsebuje pa dve plasti: zgodbo, ki se zvrsti kot neke vrste risani film, in igrice, pri katerih lahko otroci izbirajo zahtevnostne stopnje. Avtorji interaktivne zgoščenke so se pri izdelavi le-te popolnoma držali izvirnega slikaniškega besedila in ilustracij, dodali so samo igrice in druge aktivnosti. *Mačka Muri*ja smemo šteti za prvo slovensko multimedijsko knjigo. Koncept, scenarij, razvoj iger, animacije in programiranje je opravil Mitja Koštomaj, ilustracije in animacije je naredila Maša Kozjek, glasbo pa je prispeval Jerko Novak. Interaktivna slikanica *Maček Muri* je hkrati literatura, risanka, multimedijski program in otroško igrišče.

Mačji sejem (1999) ima enako pesniško-prozno strukturo kot *Maček Muri*, tudi ilustracije za slikanico je prispevala ista ilustratorica, Jelka Reichman. Zgodba se začne nekega aprilskega dne na mačjem letališču Mucodrom, iz pesmi pa izvemo, kam, kdaj in kdo potuje. Maček Muri, ki še vedno piše Mačjo knjigo, z županom pričakuje tuje goste, ki prihajajo v Mačje mesto (Mačistan) na mačji sejem, ta je še posebej namenjen mlečnim izdelkom. Ob odprtju sejma zapojejo tudi Mačjo himno, tujci pa, poudari Kovič (1999: 7) strpnost, so »imeli

različne kožuhe, a so bili vsi prijazni.« Mački se naselijo v različne hotele, Pri plešastem levu, Pri blagi Moniki, v Hotelu Bristol. Največje atrakcije sejma so parmezan Mišja radost, sir za hujšanje, borovničevo črno mleko in mavrična smetana. Ob tem pa še klobase, mačja očala ter Mačji lunapark. Zanimivi so (rimani) napisi na stojnicah, ki zvenijo kot reklamna sporočila. Maček Muri odpelje zvečer muco Maco v lunapark, kjer se prav prijetno zabavata. Naslednji večer je bil županov slavnostni sprejem, na katerem je Maca, Murijeva spremljevalka, prav posebej lepa, zato požanje nemalo pozornosti, naslednji večer pa ji mački (pod vplivom Mačje sonate, ki jo izvede maček Paganini) priredijo petje podoknic, kar pa se konča s pretepom. Čez tri dni so sejem zaprli, tujci so odpotovali, Macograf in Muri sta objavila obširno reportažo, nato pa sta Muri in Maca prijetno klepetala ob šumečem mleku.

Zmaj Direndaj (1981) je prav tako sodobna živalska pravljica, v kateri so vsi liki personificirani, živali pa so v mestnem okolju postavljene v vloge človeških poklicev in navad. Glavni in naslovni lik, Direndaj, živi v Zmajskem mestu, v katerem pa – za razliko od mačjega – prebivajo tudi druge živalske vrste. Ko Direndaj odraste, dobi službo na zmajskem mostu, kar mu kmalu postane dolgočasno, zato se nekega dne odloči, da ne bo šel več tja. Župan ukaže Žalostnemu Berniju, bernardincu stražmojstru, o katerem pravijo, da je bil včasih Lepi Berni, preden se je zapil, naj poišče Direndaja. Berni je Direndaja hitro našel, a ta ni imel pretiranega namena oditi k županu na zagovor, zato je poskusil prepričati Bernija, da bi šla na malico. Pri zlati puri in Pri žejnem zčaju mu ni uspelo, a ko sta šla mimo gostilne Pri pasji radosti, se tudi Berni ni mogel več upirati. Z naštevanjem vseh jedi, ki jih Direndaj poje, Kovič doseže komični učinek, ki se stopnjuje v nesrečo, ko se zmaj zaradi hrane zagozdi med gostilniškimi vrati. Pomaga mu Debela Julia, kuharica, ki sodi v težko kategorijo, Direndaja porine, ta pa odleti skozi vrata daleč ven iz mesta. Ko se vrača, opazi oglas, da kdor pripelje zmaja Direndaja k županu, dobi zaboj s čokolado. Sklene se pripeljati sam, saj je vendar sladkosneden. Konec je srečen: Žalostni Berni gre na zdravljenje alkoholizma, župan dodeli Direndaju manj dolgočasno službo (postane znamkolepilec), Berni in Direndaj postaneta dobra

prijatelja. Tudi v gostilo Pri pasji radosti hodita, le da za vsak slučaj raje sedita na vrtu. Skozi vso zgodbo uporablja Direndaj pragmatični frazem *prosim vas*, ki ima skozi zgodbo različne pomena, to večpomensko besedno zvezo pa Kovič v vsaki situaciji tudi pojasnjuje, s čimer gradi simpatičen tip besedne komike.

Polonca Kovač je ena tistih sodobnih slovenskih avtoric, ki je napisala veliko živalskih zgodb. Čeprav so njene živalske zgodbe zbrane v antologiji *Zverinice od A do Ž* (2007, 2012),⁵⁸ sem za predstavitev uporabljala posamezna literarna dela, ker po značilnostih sodijo v različne kratkoprozne in srednje dolge prozne vrste. Njena zbirka *Zverinice z Večne poti* (1975) vsebuje sedemnajst živalskih pravljic o živalih, ki živijo v ljubljanskem živalskem vrtu na Večni poti. V vsaki pravljici je glavni lik ena žival, živali imajo ohranjene svoje biološke lastnosti, seveda z omejitvami, ker je njihov prostor omejen na kletke, ograde in druge v živalskem vrtu zanje prirejene prostore. V spremni besedi k *Zverinicam z Večne poti* je zapisal Janez Kajzer (1994: 84): »Za živalsko preobleko *Zverinic z Večne poti* se namreč malce premeteno skrivajo ljudje s svojimi dobrimi in slabimi lastnostmi in ravnanji.« Živali se pogovarjajo le med seboj, avtorica nikoli ne prestopi meje govorjenega med človekom in živaljo, edina, ki lahko govori z živaljo in jo tudi razume, je majhna Evica v prvi zgodbi, ki je s pitonovim odgovorom, da si je vzel prost dan in se sonči na njihovem vrtu, čisto zadovoljna. *Pitonova zgodba* je na začetku precej žalostna, saj se vsi obiskovalci živalskega vrta pred pitonovo stekleno kletko zmrdujejo in ponavljajo, kako je grd. Tega se naveliča in pobegne iz živalskega vrta, naleti na dva slepca, ta ga popeljeta na Rožnik med druge živali, predstavi se jim kot Pi Ton, okličejo ga za kralja rožniškega, saj je tako velik. Zjutraj gre piton počivat na nek vrt med solato, kamor pride Evica po peteršilj, nič se ga ne ustraši. Ko vsi govorijo le o pobegli kači, vpraša mala Evica mamo, če je piton kača velikanka in da ena

⁵⁸ V antologiji del Polonce Kovač *Zverinice od A do Ž* (2007, 2012) so skoraj v celoti objavljene štiri avtoričine knjige, in sicer *Zverinice z Večne poti* (razen Krokodilske zgodbe, ki je uvodno poglavje knjige *Vesoljsko jajce ali 1 + 1 = 5*), *Pet kužkov išče pravega*, *Težave in sporočila psička Pafija*, *Jakec in stric bladilnik* ter *Vesoljsko jajce ali 1 + 1 = 5*, v sklepnem delu antologije je objavljen intervju Marjane Kobe z ustvarjalko ter bio-bibliografski podatki, slednje sta pripravili Breda Mahkota in Darja Lavrenčič Vrabec.

taka pač leži v njihovem vrtu. Pustil se je ujeti, saj je bil utrujen, a ko so pozneje kadarkoli ljudje spet govorili, kako je grd, je vedel, da so ljudje res neumni, saj sta dva slepca vedela več od njih. *Kamelina zgodba* ima temelj v nečimrnosti: kamela je želela, da jo vsi občudujejo, zato se je tudi javila, da gre v živalski vrt. V bistvu je bila zelo zoprna, predvsem do osla, ki ji je hotel ugoditi v vsem, kadar pa je zaslutila, da jo opazujejo ljudje, je postala vsa ljubka in mila. *Racmanova zgodba* je zgodba malega račka Vinka, ki je bil sila pameten, a je imel dar govora le, kadar je bil sam. Ko so imele race vojno, je Vinko ugotovil, da je ta nesmiselna, njegova teta je to slišala in povedala drugim. Vinko si je pridobil spoštovanje, v družbo pa še vedno ni zahajal, ne nazadnje je bil sam sebi dobra in duhovita družba. *Pingvinska zgodba* govori o drugačnosti: devetindevetdeset pingvinov počne iste reči, le Debeloglavček dela kaj po svoje. Njegov brat se domisli, da ga v takih primerih posnema in potem tudi vsi drugi pingvini naredijo tako. *Jazbečeva zgodba* govori o premetenem jazbecu, ki uspešno krađe kmetu koruzo in se vedno pravočasno skrije. Enkrat pa sreča jazbec dinosavra Kocla, to ga tako zmede, da pozabi na kmeta, ta ga končno ujame in odnese v živalski vrt. Tam mu nič ne manjka, le prepričan je, da dinosavra pa le ne bo videl nikoli več. *Krokodilska zgodba* govori o krokodilih Vladimirju, ta jemlje življenje resno, vse premisli, sešteva, računa, in Mojmirju, ta pa življenje uživa in čuti dobre stvari. Vladimir Mojmira ne razume, saj ima drugačna merila, Mojmir pa najbrž tudi zaradi lastnega imena gleda na življenje bolj spontano in srčno. *Prašičeva zgodba* pripoveduje o naivnosti: prašič Jani, ki je že dolga leta orlov sosed, je namreč prepričan, da orel ne je živih zajcev, tako namreč tolaži majhnega zajčka v orlovi kletki. Ko spozna, da se je motil, zajčku uspe rešiti življenje in ga spusti na prostost. *Družinska zgodba* nastavlja zrcalo ponosnim staršem: turška petelinka in petelinček sta dobila pišče, ki pa je bilo zelo družabno, domov je povabilo cel kup novih prijateljev in ga ni zanimalo, kaj sta prej počela njegova starša (npr. poslušala kosa pri petju, gledala čudovite sončne zahode), kljub temu pa sta bila starša na pišče silno ponosna. *Rodbinska zgodba* govori o žabah, ki se znajo napihovati, le mlada žabica se ne zna, zato jo žabje sorodnice v ribniku živalskega vrta ne cenijo preveč. Malce se potepa naokoli

in sreča žabca, ki mu je vseč ravno zato, ker se ne napihuje, zato se poročita in živita v gozdni mlaki. Kadar pridejo njeni sorodniki na obisk, družinica malce potrpi z njimi, ker je precej nevljudno norčevati se iz starih napihnjenih žab. *Želva zgodba* (istega leta je izšla tudi kot samostojna slikanica z naslovom **Klepetava želva**) je opis še ene negativne (človeške) lastnosti: klepetavosti. Želvica je namreč kar naprej govorila, nobeni želvi ni dala miru, te pa so želele le počivati. Ko ji želvi poveljnik pove, da tako ne bo šlo več, se želvica umakne v svoj oklep. Želve se domislijo rešitve: v kot ograde postavijo telefonsko govornico in želvica lahko odtlej po mili volji klepetata, hkrati pa ne moti želv, ki si želijo miru. *Krapova zgodba* govori o lenobi: krap ves čas lenari na dnu ribnika, zgane se šele takrat, ko mu led skorajda uklešči rep. S plavanjem pa reši tudi druge ribe, ki prej zaradi ledu skorajda niso imele več prostora pod ledom. Ko se led stopi, postane krap spet len. *O občutljivi kozi* je zgodba o smiljenju samemu sebi: kozi se zdi, da ji je najbolj vroče, najbolj trpi, ker je zaprta za ograjo najbolj ... vse. Avtorica sklene zgodbo z ugotovitvijo, da se pač v vsakem živalskem vrtu najde kaka občutljiva koza. Lahko da tudi dve. Zgodba *O zelo občutljivi veverici* razlaga pogled na življenje: mala veverica, ki jo prizadene čisto vse, se začne umikati na vrh drevesa, kajti od tam stvari niso videti tako krute kot od blizu. Ko jo nekega dne vedenje bratcev spet razžalosti, se ne razjoče, temveč pomisli, kako bi bil videti prepir z vrha drevesa – in ne zajoče. Zgodbi *O občutljivi kozi* in *O zelo občutljivi veverici* sta izšli tudi kot samostojna slikanica z naslovom **O dveh občutljivkah** (1989). *Bobrova zgodba* govori o drugačnosti: bobrček Peter je pridno gradil jez, a ne točno takrat kot vsi drugi bobri, zato je požel vrsto nerazumevanja. Čeprav je delal tudi ob nedeljah, ko so drugi bobri počivali, niso sprejemali njegovega načina življenja. *Papagajska zgodba* izpostavlja pravo materinsko ljubezen. Druge papagajke so se s svojimi mladiči le postavljale, Papagajka pa se je s svojim kar naprej igrala, se pogovarjala in smejala. Rekla so ji, da je njen mladiček grd, ona pa je vedela, da je njen in je zato edino pravi. *Opičja zgodba* opisuje prijazen značaj opice Ančke, ki je imela veliko razumevanja za ljudi, ki so hodili k opičjim kletkam. Dobro je shajala z ljudmi, saj je bilo treba tako malo, da jim je bila vseč (npr. da je odvila kamen iz papirčka in se

čudila, da ni bil bonbon). Ko je zbolela, ji je nečak opisoval, kaj se dogaja zunaj: da so podrli ograjo in da se lahko opice prosto gibljejo. Ančka je spoznala laž, ko je ozdravela, a ji je nečak dejal, da ji je povedal tisto, kar si želi oz. kar se bi mu zdelo bolj prav. *Pavova zgodba* je povezana s polhoma Mihcem in Markom. Vzvišeni pav se sprehaja naokrog in polha ga vprašata, kako je to mogoče, če so pa vse druge živali zaprte. Da ima svoje principe, jima razloži. Ker ne vesta, kaj so principi, jima naslednjič pove, da nekaj ne počnemo, če nam ni všeč. Mihec in Marko preneseni pomen razumeta dobesedno in ne pojesta plesnivega žira, po štirih dneh lakote pojesta principe, torej žir, in skleneta, da bosta šla v svobodo. Pav se razjezi nanju, ker kdo da ga bo pa občudoval, a polha zbežita v pravo svobodo in pava niti ne poslušata več.

Bina Štampe Žmavc je izdala slikanico *Muc Mehkošapek* (1998), ilustriral jo je Svetlan Junaković, zanj je dobila avtorica leta 2000 prestižno literarno nagrado Janusz Korczak na Poljskem. Pozneje je izšla tudi v zbirki *Pogašeni zmaj* (2003). Med avtoričinimi živalskimi pravljicami, ki večinoma sodijo med klasične pravljice, je zgodba o dečku in mucu posebnost. Književni prostor izbrane pravljice je Drveče mesto, v katerem vsi hitijo. Glavni otroški lik je deček Maj, ki ima muca Mehkošapka. Maja in druge otroke odrasli venomer preganjajo, naj vendar pohitijo, nihče nikoli nima časa. Nekega večera Maj zaspi ob pisanju domače naloge in takrat se zgodi prehod v sfero fantastike: njegovo domačo nalogo konča Mehkošapek. Prvi večer se Maj izrednosti dogodka še ne zaveda, naslednji večer pa Mehkošapek spregovori in Maju pravi, da si mora vzeti za eno muco časa. Kmalu Maj in Mehkošapek skleneta tudi drugim otrokom podariti muce, kajti vsi ljudje bi morali imeti kanček časa. Muce spremenijo Drveče mesto, to postane prijazno do ljudi in do živali. Bina Štampe Žmavc je skozi izrazito večplastno zgodbo upodobila problem sodobne odtujene družbe, katere temeljno težavo – odtujenost – je vendarle mogoče premagati, pa čeprav je ob tem potreben kanček domišljije.

Animalistična pravljica *Sreča je* (2008) **Neli Kodrič Filipić** govori o človeški družbi, čeprav so glavni literarni liki polži Flip, Blip in Pob, ki jih avtorica postavi v njihovo naravno okolje in imajo ohranjene vse biološke lastnosti svo-

je vrste. Temeljna tema zgodbe je Pobovo nezadovoljstvo in pritoževanje nad vsem. Pob je najmlajši od trojice polžev, ki se mu zdi, da je njegovo življenje v neimenovanem prostoru, kjer nihče ne živi in kjer ves čas brije veter, sonce pripeka, izsušena zemlja pa ne daje obilo hrane, popolnoma nezanimivo in pravzaprav nevredno življenja. Starejša polža mu ves čas dopovedujeta, da je še premlad in sploh še ne ve, kaj življenje je (Kodrič Filipić, 2008: 8): »'Kakšno srečo imamo,' je ganjeno dejal Flip. 'Čeprav smo majhni in ranljivi, lahko uživamo v lepih trenutkih, kot je ta.'« Nekega dne polži zagledajo v daljavi nekaj, česar ne znajo opisati, radovednost jih žene naprej in naprej. Prilezejo do ograjenega vrta sočne zelenjave, polnega polžev. Pob je navdušen, druga dva pa takoj prepoznata, da je s polži nekaj narobe, saj se ne zmenijo za nikogar, temveč samo jedo: prepoznata, da med njimi ni nobenega starega polža. Pob spleza na ograjo, Flip in Blip ga rotita, naj se vrne k njima, ker je ograja na vrhu ukrivljena navznoter in vrnitev ni več mogoča, a ju Pop ne posluša, skoči na vrt in uživa v hrani. Takrat pride na vrt človek s košaro, na kateri piše Restavracija Polžji raj, začne nabirati polže, med drugim pobere tudi Poba, a se mu zdi ta preveč suh in ga odvrže z vrta. Pob je rešen, saj so polži že slišali za strašen kraj, kjer ljudje jedo polže, od takrat je srečen tudi ob malih stvareh, ker začne ceniti življenje.

Mojca Osojnik je izdala tri živalske avtorske slikanice, dve sodita med sodobne pravljice.⁵⁹ *Polž Vladimir gre na štop* (2003) je zgodba o tem, kaj vse mora preživeti počasni polž, ki želi na solatnem vrtu zajtrkovati. Predvsem porabi ves dan, da pride do zelene solate, kajti polži pač niso narejeni za letenje ali vožnjo z avtomobilom ali za skakanje kot žabe. Živali, ki vzamejo Vladimirja na štop, so drugačne, predvsem pa se premikajo drugače, kot je to za Vladimirja normalno, zato ga pikajo bodice ježa Egona, tudi oklep želve Agate ni kaj pri-
da udoben, pa še počasna je, žaba Greta tako skače, da mu je neznosno slabo,

⁵⁹ *To je Ernest* (1997) je klasična pravljica o ljubezni med človekom in živaljo. Deklica Ana, prvoosebna pripovedovalka zgodbe, dobi muca Ernesta, ki ga nadvse vzljubi. Skupaj počneta pravzaprav vse, npr. se igrata, bereta, gledata televizijo. Ernest ima vsekakor simpatičen značaj, je prikupen muc, ki le včasih (zaradi razigranosti) ponagaja. Tema pravljice je prijateljstvo.

ko pa ga na štop pobere vrabec Boris, se Vladimirju zvrsti in pade z višine na drveči avto. Nekaj časa se avtomobila uspešno oklepa, a ne zmore dolgo: odlepi se in pristane za svojim sivim kamnom. Ves dan je porabil, a se znajde točno na mestu, kjer je začel. Polž Vladimir zajtrk in kosilo sicer zamudi, na večerjo pa se odpravi čisto sam ... in mu uspe. Takrat ugotovi, da se *tudi počasi daleč pride*, kar je imenitno spoznanje. Če si nečesa res želimo, bomo to dosegli, če se potrudimo. V slikanici ***Kako je gnezдила sraka Sofija*** (2005) avtorica zanimivo kombinira »ustaljene« lastnosti srake (te prepoznamo predvsem v basnih), kot so prevelika radovednost, kraja svetlečih predmetov in nespametnost, z netipičnimi, torej individualiziranimi lastnostmi glavnega (tudi naslovnega) literarnega lika. Vrabčevka Beti je predstavnik tradicionalnih ptic, saj si takoj ob prihodu v gozd začne spletati gnezdo. Sraka Sofija se, nasprotno, odloči, da bo njeno gnezdo nekaj posebnega. Najprej iz mesta prinese rdečo skledo, a ko začne deževati, voda ostane v skledi in se Sofija skoraj utopi. Njeno »gnezdo s stilom« dobi nato še streho, ki jo sraka naredi iz ukradene rute, a ruto veter kmalu odnese. Sofija spozna, da bo morala narediti kaj drugega, in se odloči, da bo zgradila svoje prebivališče kot človeško hišo, pri čemer pa ne upošteva, da potrebuje vrata: v delovni vnemi namreč ne pusti nobene odprtine, zato jo morajo druge živali rešiti. Mojca Osojnik je v avtorskih slikanicah ustvarila pristrčne podobe živali, ki pa so antropomorfne in imajo lastnosti ljudi, torej živali sodijo v kategorijo *mi v krznu* (oz. perju ali oklepu). Sraka v slovenski mladinski književnosti nima najbolj prijetnih lastnosti, je kradljivka, se dere, privlači jo blišč, ob vsem tem pa v zgodbah najpogosteje reagira tako, da je evidentno nespametna, te lastnosti dosledno v zgodbi izpelje tudi obravnavana ustvarjalka.

Peter Svetina je doslej izdal dve sodobni živalski pravljici o mrožku, in sicer ***O mrožku, ki si ni hotel striči nohtov*** (1999) in ***Mrožek dobi očala*** (2003), pravljici sta leta 2013 izšli tudi v slikanici ***Mrožek, mrožek***. Čeprav so živali antropomorfne, je v obeh slikanicah predstavljeno naravno živalsko okolje, ledena plošča na daljnem severu, morje, in hkrati popolna preslikava človeškega sveta na živalski svet: način življenja (otročstvo, šolanje, služba), institucije (npr.

opera, šola, banka) in odnos do sveta, ki v avtorjevem delu temelji na strpnosti ter sprejemanju drugačnosti. Živalska pravljica *O mrožku, ki si ni hotel striči nohtov* Petra Svetine prinaša bivanjsko temo: včasih je nujno vztrajati pri svojih stališčih, čeprav se zdijo vsem okrog nas nesprejemljiva. Mrožek si namreč ni hotel postriči nohtov, četudi je imel zaradi tega same težave. Že ob vstopu v šolo se sošolci niso želeli igrati z njim, saj so njegovi dolgi nohti preluknjali žoge in balone. Potem se je hotel zaposliti, a tudi v nobeni službi ga niso marali, ker bi z nohti npr. poškodoval konzerve ali bankovce. Mrožek se je nekega dne odločil, da bo zapustil svoj rodni kraj nekje daleč na severu na ledeni plošči in je odšel v svet. Toda kjerkoli je hodil, nihče ga ni hotel zaposliti zaradi njegovih dolgih nohtov. V velikem mestu pa je nekega večera zaslišal čarobno glasbo in zvoki so ga pripeljali v koncertno dvorano, v kateri je igral živalski orkester, dirigiral mu je severni jelen. Dirigent je po koncertu opazil žalostnega mrožka in ga vprašal, če ga njihova glasba ni nič razveselila. Mrožek, ki mu je bila glasba nadvse všeč, je povedal svojo žalostno zgodbo o večnem odklanjanju, ker je pač malce drugačen. Orkester se ga je razveselil, saj so nujno potrebovali nekoga z dolgimi nohti, da bo lahko igral kontrabas brez loka, ker so tega pač izgubili. Mrožek je dobil službo in prijatelje, njegova vztrajnost pa je bila nagrajena. Nadaljevanje mrožkove zgodbe se odvija v slikanici *Mrožek dobi očala*, ko mrožkov orkester gostuje prav v njegovem rodnem kraju na daljnem severu. Zaplet zgodbe je mrožkovo napačno igranje, zato so bili pred koncertom že vsi malce obupani. Severni medved je ugotovil, da mrožek najbrž potrebuje očala, zato se je odpravil k optiku in ta mu res predpiše očala. Mrožek se zgrozi, a njegovi orkestrski prijatelji ga ponovno pozitivno prešetijo: vsi člani orkestra pridejo na oder z očali (stopnjevanje s ponavljanjem oz. naštevanjem, kdo vse ima očala), mrožek igra pravilno, publika pa je osupla zaradi očal in navdušena nad kakovostnim koncertom. Poslušalci česa takega še niso videli in slišali!

4.2.2 Basen

Osnova basni je, da v njej nastopajo živali, ki imajo človeške lastnosti in v celoti prevzemajo vloge ljudi. Basni so po svoji notranji zgradbi epska besedila (Kos 1995:161–162), »vendar z didaktičnim pomenom, kar se pogosto kaže kot posebej izrečen nauk na koncu teksta. Motivno in tematsko se naslanja na like in dogodke iz živalskega in rastlinskega sveta, ki jih personificira, vendar so mogoče tudi basni s človeškimi osebami ali celo bogovi.« Kos definira basen bistveno širše kot npr. Matjaž Kmecl, ki poudarja predvsem, da je basen (Kmecl 1995: 297) »didaktična vrsta z živalmi, ki se obnašajo kot ljudje.« Res je, da imajo živali v basni vnaprej dano oz. določeno vlogo (lisica je zvita, volk krvoloč, zajec strahopeten ...), kar je bistvena lastnost, ki loči basen od živalske pravljice. Tudi v drugih definicijah se omenjajo podobne lastnosti basni, te je Stjepan Blažetin (2003: 10) v članku *O basnama* povzel takole: »1. V basni so glavni literarni liki živali. 2. Živali imajo človeške lastnosti. 3. Basni so alegorične. 4. Pojavljajo se v folklorni in avtorski književnosti.«⁶⁰ Ravno to, da ima basen alegorični karakter, se zdi njena najpomembnejša lastnost, saj vsaka basen vsebuje dve plasti: eksplicitno, na kateri gre za zgodbo o živalih, in implicitno, ta plast pa govori o ljudeh in človeški družbi.⁶¹ Vnaprej določena karakterna lastnost živali in njeno črno-belo slikanje omogočata alegoričnost celotnega besedila: lastnost posamezne živali je ena sama in vedno enaka. Že z omembo živalskega literarnega lika torej bralec razbira vlogo lika, šele v naslednjem nivoju to lastnost prenese na človeško družbo. Dubravka Težak v uvodu k antologiji *Basne* opozarja še na eno pomembno razlikovalno lastnost med basnijo in pravljico, in sicer pravi (Težak 2001: 16–17): »Za razliko od optimističnega vidika klasične pravljice, ki predstavlja polepšano sliko sveta in ima

⁶⁰ Blažetin na tem mestu navaja še razliko, ki jo opazi pri definicijah v *Općoj enciklopediji* in *Hrvatskom leksikonu*, in sicer da enciklopedija navaja, da so lahko basni prozne ali pesniške oblike, leksikon pa omenja basen zgolj kot prozno književno vrsto.

⁶¹ Trditve o alegoričnem karakterju basni se pojavljajo pri različnih teoretikih, npr. Stjepan Blažetin (članek *O basnama*), Dubravka Težak (*Basne: antologija*), Milivoj Solar (*Teorija književnosti*).

skoraj vedno srečen konec, ker dobro premaga zlo, je basen pogosto pesimistična. /.../ Basen namreč prinaša življenjsko filozofijo, izhajajočo iz sinteze dolgotrajne izkušnje.« Zgodba basni se razvija skozi dvogovor, zato sta najpogostejše zastopana le dva literarna lika: eden z izrazito pozitivno lastnostjo in drugi z izrazito negativno (največkrat sta lika navedena že v naslovu basni, npr. *Maček in kokoš*, *Palček in orel*). Basen zaradi svoje kratkosti praviloma nima zastranitev, sporočilo je skrito v dialogu, podrobnejših opisov literarnih likov ali prostora načeloma v basni ni. Dialog je skoncentriran na en sam dogodek, ki se izteče pozitivno ali negativno, zato ima basen pogosto izpeljan nauk (ali moralo), ki se nahaja na začetku besedila kot prolog, na koncu besedila kot epilog ali pa ni posebej izražen in ga je potrebno iz zgodbe izluščiti. Basen torej opozarja na dejanja in odnose, razkriva nemoralnost, je torej na implicitni ravni kritika posameznika ali družbe.

Monika Kroje Telban je v monografiji *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic: živalske pravljice in basni* (2015) v uvodnem poglavju (9–31) podala zgodovinski oris basni v svetu in pri nas ter navedla temeljne značilnosti te folklorne književne vrste. Med drugim avtorica ugotavlja, da ostre meje med živalskimi pravljicami, basnimi in povedkami o živalih ni, zato basni deli po obliki, strukturi in žanru (Kroje Telban 2015: 22): »1. [D]aljše ali krajše pripovedi v prozi ali rimani obliki, 2. šaljive zgodbe, 3. razlagalne povedke, 4. eksampli ali prilike, 5. primerjave ali parabole, 6. uganke, 7. pregovori, frazemi, wellerizmi.«

4.2.2.1 Ljudske basni

Ščinkavec zagleda v vrhu visokega drevesa polža, ki z veselim očesom gleda z višočine na zemljo.

»I, kako neki si ti prišel sem gor?« ga vpraša ščinkavec.

»Pripezal sem,« mu kratko odvrne polž. Brez potrpljenja ničesar ne dosežemo.

Ljudska: *Ščinkavec in polž. Slovenske basni in živalske pravljice*. 1975: 23.

Med slovenskimi ljudskimi basnimi je opaziti dve skupini živali, domače in avtohtone divje živali, torej živali, ki so od nekdaj živele na slovenskem ozemlju. Za predstavitev slovenske otroške folklorne basni mi je služila knjiga *Slovenske basni in živalske pravljice* (1975), ki jo je uredil Alojzij Bolhar.⁶² Ob koncu zbirke je dodan seznam zapisovalcev folklornega gradiva, ki so ga avtorji izdajali tudi pod svojimi imeni (Anton Martin Slomšek, Matija Valjavec ...), zato sem basni, ki so predstavljene pri posameznih avtorjih, v pregledu antologije izpuščala. Ob analizi se je pokazalo, da so med divjimi živalmi najpogostejši liki zveri: lisica (lisjak), volk in medved (*Medved in lisica, Lisjak in vrabec, Volk in pes*). Lisica je zelo pogosta žival tudi v basnih, kjer, kakor piše Monika Kropej (2007: 119), »privzema človeške lastnosti, najpogosteje zvijačnost in goljufivost. Vendar pa je nauk tako živalskih pravljic kakor basni navadno isti: posnemajte lisico v njeni modrosti in bistrournosti, varujte pa se njene hinavščine in zlobe.« Lisica marsikdaj sladkobno vabi živali, seveda da bi jih pojedla, a ji to velikokrat ne uspe. Čeprav kontakt med domačimi in divjimi živalmi ni tipičen, je v izbrani zbirki na to temo zanimiva basen *Zaupaj, a glej komu!* (1975), v kateri lisica nagovarja kokoši, ki sedijo na visokem drevesu, naj pridejo dol, ker (1975: 45) »naznanjam vam veselo novico, da se je danes sklenil mir med vsemi živalmi. Volk se je sprijaznil z ovco, lisica s kurami, mačka z mišmi, pes z zajcem itd. Sploh se oznanja danes obča prijaznost živalim po vsem svetu.« Petelin lisici ne zaupa, zato se naredi, kakor da z drevesa vidi na obzorju lovce in psa, ob tem pa si misli, da če lisica ne laže, ne bo nikamor pobegnila. Pa je šla, takoj ko ji je omenil izmišljene prihajajoče, in sicer z izgovorom, da psi pa morebiti še ne vedo za sklenjeni živalski mir.

Najobširneje zastopana skupina so ptiči, in sicer med njimi najpogosteje orel, golob, vrabec, vrana, lastovka, štoklja, kragulj (npr. *Ptičji zbor, Trije golobi, Vrabec in lastovka, Kragulj in vrane*). Zdi se, da manjši kot je ptič, bolj je nagnjen

⁶² Pri zbirki *Slovenske basni in živalske pravljice* (1975), ki jo je uredil Alojzij Bolhar, je potrebno pripomniti, da je urednik uvrstil med basni tudi nekatere razlagalne povedke, ki smo jih analizirali pri poglavju o pripovedki/povedki.

h goljufiji, kakor na primer v basni *Palček in orel* (1975: 11), v kateri so ptiči tekmovali, kateri zmore leteti najvišje, tisti bo postal kralj. Palček (stržek) se je skril štorklji pod perut in ko je ta omagala, se je boril z orlom; na videz ga je premagal, a živali kmalu razkrijejo prevaro, orel postane kralj. Menda od takrat posmehljivo to ptico imenujejo kraljiček, basen pa se zaključi s pregovorom, da kdor visoko leta, nizko pade, saj so se ptice norčevale iz kraljička. Vzorčni primer basni, torej da je kratka, nastopata dve živali, med njima poteka dialog, nauk je izražen ob koncu zgodbe, je npr. basen *Ščinkavec in polž*, ki sem jo kot primer navedla na začetku poglavja.

Pomembno mesto v zastopanosti imajo tudi žuželke: čebela, čmrlj, mravlja, muren, muha (*Muren in mravlja*, *Muha in pajek*). V dveh basnih *Čbelica in čmrlj*, je čebela pridna, delovna, čmrlj pa skrbi le zase. V prvi varianti mu čebela, ko ji čmrlj pravi, kako je suha, ker daje med tudi drugim, reče (1975: 13): »Naj bom kot trska, zato me pa tudi ljudje ljubijo bolj kakor pa vse druge moje vrste, tebe pa se boje in te ne marajo.« V drugi varianti gre leni čmrlj nabirat med zase tik pred nevihto, pridna čebela zleti v panj pravočasno, čmrlj pa zaradi dolgotrajne nevihte ni mogel do hrane in je od lakote poginil.

Pojavljajo se, ob zgoraj navedenih, tudi še sesalci, npr. miš (*Lakomna miš*), jež (*Jež in lisica*), pa tudi veverica (*Veverica in opica*) in zajec (*Zajec in jež*). V basni *Gosposka in poljska miš* je predstavljeno razmerje med mestom in podeželjem oz. bogastvom in revščino. Mestna miš, ki je bila imenitna in rejena, saj je živel v izobilju, je nekega dne prišla na obisk k poljski miši. Slednja je živel skromno, zato jo je mestna miš povabila k sebi. A izobilje hrane, ki je je bilo v mestni shrambi res veliko, je zaradi strahu pred hudobno gospodinjo, pastjo in domačim mačkom kar zbledelo. Pobegnila je domov, saj je ugotovila, da je varnost pomembnejša in udobnejša kakor izobilje v nenehnem strahu.

Med neavtohtonimi živalskimi skupinami so omenjeni velblod (*Velblod in osel*), opica in najpogosteje lev (*Lev in lisica*). Da ni vse v moči, temveč sta pomembni tudi iznajdljivost in potrpežljivost, je morala basni *Lav in miška* (1975):

Mogočni lev se je ujel v nastavljeno mrežo. Bolj ko se je skušal izmotati iz nje, bolj se je zapletal vanjo. To je videla drobna miška in je takoj pritekla k njemu. Pričela je gristi mrežo in ni odjenjala prej, dokler mreže ni pregrizla in tako pomagala mogočnemu levu na svobodo.

Med domačimi živalmi se omenjajo mačke (*Mačke in miši*), psi (*Pes in maček*), kokoši in petelini (*Maček in kokoš*, *Pes in petelin*), kozel ali koza (*Mlada koza in volk*) ter osel (*Osel ostane osel*). V basni z naslovom *Kozi* se pokaže prava trma, malce pa tudi nečimrnost: na ozki brvi sta se srečali, a ker se nobena ni hotela umakniti, sta se spopadli in obe pristali v potoku, šele mrzla voda ju je ohladila.

Redki so stiki med domačimi in divjimi živalmi, posebej zanimivo pa se zdi, da telesni ustroj še ne pomeni vnaprejšnje zmage, plenilci torej niso vselej zmagovalci. Nekaterne basni, ki so uvrščene v Bolharjevo zbirko, seveda niso avtohtono slovenske, bile so le zapisane kot ena izmed različic (med njimi je najznamenitejša basen *Muren in mravlje*). Večina basni ima ohranjeno izrazito dvodelnost: prvi del kot zgodbo (fabulo), drugi del pa je najpogosteje zapisan v obliki pregovora. Pregovor je vzgojno-poučno naravnani in bi ga moral bralec zaradi splošno sprejetih moralnih stališč upoštevati.

4.2.2.2 Literarizirane basni

Zelo podobno strukturo kot folklorne imajo tudi literarizirane basni, še posebej v starejši književnosti, ko so avtorji zapisovali (in izdajali pod svojim imenom) različice folklornih basni. Začetnik avtorske basni na Slovenskem je bil Janez Svetokriški, ki je tovrstne zgodbe vpletal v svoje pridige. Za vzorčni primer starejših literariziranih avtorskih basni sem izbrala zbirko *Slovenske basni* (1967), ki jo je zbrala in uredila Darinka Petkovšek. Zbirka vsebuje basni v vezani (pesniški) in nevezani (prozni) obliki, pri čemer je urednica izbrala 31 avtorjev, ki so pisali basni od razsvetljenstva do šestdesetih let 20. stoletja (torej do izida antologije), avtorji so zastopani z različnim številom uvrščenih basni.

Predstavljeni so avtorji, ki sodijo v kanon mladinske književnosti, in sicer je za predstavitev izbrana po ena basen posameznega ustvarjalca. Zbirka se začne z basnijo v pesniški obliki **Valentina Vodnika** *Kos in brezen*, ki je njegova najpomembnejša ali vsaj najbolj poznana basen. O tej basni je na podlagi Vodnikovega proznega zapisa iste zgodbe Boris Merhar (1956: 188) ugotovil, da »podaja /.../ ljudsko vremensko modrost o breznu – marcu: da je – kot prehodni mesec med zimo in spomladjo – nevarno sprevrgljiv in utegne kot tak marsikomu prekrizati njegove račune.« Kos zaradi slabega vremena doživi hude družinske izgube, čeprav se je – morda neprevidno – veselil lepega vremena. **Fran Levstik** je v basni *Jež in lisica* predelal znani motiv ježeve nehvaležnosti: lisica vsega premraženega sprejme sredi zime v brlog, a ko se jež ogreje, jo pika z bodicami, lisica se umika, na koncu pa jo spravi iz brloga. Dialogsko zanimiva je tudi *Mačka, miš in miška*, kjer je pred vsako kitico navedena žival, ki govori (dialog poteka med mačko in miško ter med miško in mišjo). Mačka, ki se dobrih mladi in naivni miški, vidi edino prepreko v izkušeni mišji mami, ki pa vseeno ne more preprečiti miškine lahkomišelnosti. Ker miška ni ubogala mame, jo je lahko mačka pojedla. **Simon Jenko** je v basni *Vran in lisica* prav tako povzel poznani motiv samovšečnosti, ko vran verjame laskanju lisice o njegovem lepem petju. S polnim kljunom želi dokazati svojo superiornost (Jenko 1967: 19): »Kar se petja tiče, to pa vem,/ da se z vsakim drugim merit' smem,/ misli vran si, s kljunom zine,/ južina mu 'z kljuna šine.« Rezultat njegove nepremišljenosti je, da ostane brez hrane. **Josip Stritar** (pri pesniku je opazna velika raznolikost živali, npr. čebela, osa, klen, rak, močerad, konj, miši) je v basni *Prijatelja* poudaril, da se prijateljstvo pokaže v težavni situaciji. Kos in kalin naj bi bila namreč prijatelja, a ko pride mimo medved, se kalin potuhne, nič ne pomaga kosu. Kos sicer zaradi prebrisanosti preživi, naredi se mrtvega, medved ga pusti pri miru, a v tistem spozna, da bi mu pravi prijatelj moral pomagati v hudi stiski, pa ga je pustil na cedilu. Anton Aškerc je v antologijo uvrščen z basnijo *Delfin in morski polž*, ki je glede na izbiro živali posebnost, saj je v avtohtonih slovenskih basnih malo morskih (in na sploh vodnih) živali. Gre za prepoznavni motiv tekme med hitro in počasno živaljo, pri čemer je hitra vedno izzivalec,

počasna pa s premetenostjo (ker razdalje ne premaga sama, temveč na telesu hitre živali) zmaga. Morski polž je na delfinovem repu prispel do Benetk, tam se je pravočasno odlepil in nato delfinu razkril resnico: čeprav ni plaval sam, je bil na cilju prej kakor delfin.

Vidnejši prozni ustvarjalci basni, uvrščeni v izbor *Slovenske basni*, so prav tako predstavljeni z enim delom, izjemi sta **Anton Martin Slomšek** (*Jež in lisica*) in **Janez Trdina** (*Stara in mlada lisica*), pri katerih predstavljam knjižne izbore njunih basni. **Dragotin Kette** je v izboru predstavljen z basnimi v pesniški obliki (*Osel in petelin*, *Sultan in kužek*) in s proznimi basnimi. Med slednjimi je morebiti najbolj tipična *Mravlji*, v kateri iz dvogovora med mravljama izvemo, da se je ena ves dan trudila prinesti v mravljišče velik kos sladkorja, druga pa je ves dan nosila manjše koščke. Prva svojega dela ni opravila, sladkor je morala pustiti na pol poti, druga pa je bila uspešna (Kette 1967: 39): »'Brezumnica,' reče druga, 'vidiš, jaz pa sem nosila le bolj majhne koščke; le pojdi pogledat, kakšen kup jih je! Seveda, ti hočeš vse naenkrat. Nu, pa imaš. Boš vsaj vedela za drugikrat!« **Josip Ribičič** je v izbor uvrščen z basnijo *Meč in zlato*, ki je ena redkih, v kateri sta glavna in hkrati naslovna lika poosebljena predmeta. Prepirala sta se, kdo od njiju je močnejši: meč razbije vrata, vsi se ga bojijo, zlatu odpirajo vrata in vsi si ga želijo. Skleneta, da se ne bosta prepirala, temveč sta od takrat nerazdružljiva, ker meč lahko prinese smrt tudi tistim, ki si želijo zlato.

Pet basni (1999) **Antona Martina Slomška** je ilustrirala Andreja Peklar, ilustrirana knjiga je izšla ob razglasitvi Antona Martina Slomška za blaženega (*Pajek in miška*, *Muhe*, *Jež in lisica*, *Mlade postrvi*, *Kokla in pišče*). Gre za pet celostranskih ilustracij, za vsako basen ena, na katerih je Peklarjeva naslikala ključne prizore iz basni. Skoraj vse živali so ilustrirane antropomorfno: miš ima oblečene hlače, muha nosi frak in klobuk, jež in lisica imata oblečene plašče, medved spi pokrit z odejo, kokoš nosi predpasnik, le ribe nimajo oblačil in so naslikane v svojem naravnem prostoru. Ilustracije pri vsaki basni se nahajajo tudi nad naslovom, na njih so upodobljeni glavni literarni liki, na naslovnici so vse kopenske živali, tudi te so upodobljene izrazito počlovečeno (so oblečene, tipičen način človeškega sedenja, lisjak bere knjigo, ima očala), izjemi sta ptici.

Slomšek je predelal folklorne motive, npr. basen z istim naslovom *Jež in lisica* ter z isto temo sodi v ljudsko slovstvo, objavljena je v različnih antologijah,⁶³ obravnavala pa sem tudi pozneje upesnjeno Levstikovo različico). Basni so namenjene manjšim otrokom, problematizirajo odnos med starši in otroki, predvsem otrokovo neposlušnost, svojeglavost in nesprejemanje modrosti odraslih, kar je na nekaj mestih Slomšek poudaril s kontaktno smerjo, usmerjeno v bralca, npr. (Slomšek 1999: 20): »Deca! Tako se godi otrokom, ki ne ubogajo radi svojih staršev. Peklenski som zapeljivosti jih požre.«

Janez Trdina je zapisoval in preoblikoval folklorne basni (izšle so v *Zbranem delu 4*, 1952), v delu *Kdor drugemu jamo koplje: basni* (2004) pa so prvič izšle v slikaniški obliki. Štirinajst besedil je izbral in uredil Iztok Ilich, slikanico je ilustriral Božidar Mišo Strman. Ilustracije se raztezajo čez dve strani (na ilustraciji je besedilo), upodobljen je nauk zgodbe, ki prikazuje glavni literarni lik v ključni situaciji. Naslovi basni so pregovori ali stalna rekla. Npr. v basni *Lenuhu ni pomoči* pes pozimi zmrzuje in sklene, da si bo postavil kočo, a poleti na sklep pozabi, ker mu je vroče in prebivališča ne potrebuje. Ko pride spet zima, spet zmrzuje, saj je tak (Trdina 2004: 5) »vsak lenuh in tako se tudi vsakemu lenuhu godi.« Sledijo basni o domišljavi vijolici (*Ni vse za vsakogar*), medvedovem ravnanju brez premisleka, kar ga stane življenja (*Pomisli, preden storiš*), pasji sebičnosti (*Za darilo ne zahtevaj plačila*), podli izdaji in prilizovanju močnejšemu (*Velike in male ribe*), požrešnosti in pohlepu (*Ne želi si več, kot zmoreš*), samohvali (*Velikost ni vse*), pomembnosti zornega kota za razumevanje položaja (*Ne zavidaj drugim*), naivnosti in povzpetništvu (*Ne zaupaj sladkim besedam*), lahkomiselnosti (*Ne podcenjuj izkušenj*), neposlušnosti (*Poslušaj, preden ni prepozno*), zavidanju in posledično o podlih dejanjih (*Kdor drugemu jamo koplje ...*). V navedenih basnih so glavni liki predvsem divje živali (lisica, medved, vrana, ribe), pa tudi domače živali (pes), domače živali se pojavljajo tudi v vlogi stranskih likov predvsem kot plen (kokoši, konj), dve basni imata glavne like rastline (vijolice, bučo, travo, bukev). Posebej zanimivi sta basni *Prazna*

⁶³ Ena od folklornih različic basni *Jež in lisica* je objavljena tudi v zbirki *Živalska govorica: slovenske basni in pripovedi o živalih* (2011), ki sta jo zbrala in uredila Monika Kropčej in Roberto Dapit.

domišljavost in *Lastna hvala ne traja dolgo*. V prvi se konjska figa sili v družbo pomaranč (Trdina 2004: 9): »Neumnež in bebec gre v družbo učenih in modrih in si misli v svoji ošabni domišljiji, da je tudi sam učen in moder.« Druga basen se zdi v sodobnosti še prav posebej aktualna. *Lastna hvala ne traja dolgo* (Trdina 2004: 31):

Zvezde so se prijazno pomenkovale. Naenkrat postane ena izmed njih neizrečeno svetla in zdajci ošabno svoje bolj temne sestrice pogleda. A njena svetloba je žarela le kratek čas. Zvezda se je bila utrnila in je potem hitro na nebu ugasnila. Zemeljski čast in slava sta tej zvezdi enaki. Prideta in se nekaj časa napihujeta, potem spet hitro mineta. Sledita jima zaničevanje in zasmehovanje.

4.2.2.3 Avtorske basni

Bralec (naivno): »Zakaj pri tebi pogosto nastopajo živali?«

Basen (pojasnjuje):

»Ker zverine ne znajo brati.«

MORALA (natika očala):

lepo je brskati med vrsticami.

Slavko Pregl: *O iskanju smisla. Basni*. 2014: 3.

V sodobni otroški književnosti basen ni preveč razširjena vrsta, izpostaviti pa velja **Miroslava Košuta**, in sicer piše avtor basni v pesniški obliki, in **Slavka Pregla**, proznega ustvarjalca basni. Skupna točka obema basnopicema je uporaba humorja, predvsem je ta prisoten v humornem poantiranju, ki pa vseeno ohranja nek nauk ali življenjsko resnico.

Košuta je v zadnjih letih izdal tri zbirke basni, in sicer *Basni kratke sape* (2000), *Trije velblodi* (2001) ter *Nove basni kratke sape* (2003). Niko Grafenauer je v spremni besedi h Košutovi *Križadi* med drugim zapisal (Grafenauer 2006: 121): »V slikanicah se spet srečujemo s pesniškimi upodobitvami živalic

in živali, s kratkimi, v rimanih stavkih povedanimi basnimi, kar je pesnikova zvrstna novost, njihov moralni nauk pa zavrt v humorno govorico in razrešitev, z liričnimi utrinki iz dogajanja v živi naravi, s pogledom na morje, nad katerim razpirajo svoja krila galebi in se na njegovi gladini belo blešči jadro.« Za vse tri Košutove basenske pesniške zbirke je značilno, da so glavni liki velikokrat divje eksotične živali, npr. slon, tiger, velblod, želva, krokodil, seveda pa najdemo med protagonisti tudi neke vrste stalni živalski repertoar avtohtonih in domačih živali, ptice, žabe, medvede, lisice in volkove, ovce, gosi ipd. V basnih, kjer živijo živali v živalskih vrtovih, je opazna kritika ujetništva. Za natančnejšo obravnavo bo predstavljenih nekaj primerov iz zbirke *Nove basni kratke sape*. Posebej zanimivi sta pesmi *Kamela žejnemu v puščavi* 1 in 2, v kateri je prva kitica v obeh pesmih enaka: kamela pravi žejnemu, da bi moral misliti na vodo prej. Konca sta različna in sta odvisna od živali, v prvi varianti gnu pravi, da bi bil pijan, če bi popil toliko kot kamela, v drugi varianti lev ne vidi težav z žejo, saj si lahko privošči kar kameljo kri. Pesnik vnaša v basenska besedila sodobno tehnologijo, na primer v basni *Tiger v sodobni kletki* (2003: 33) gleda tiger televizijo, le virtualni lov mu ni všeč. V basni *Gos in kos* ob besedni igri izrablja pesnik tipično vlogo neumne gosi in pametnega kosa, ki uporablja računalnik (2003: 8):

– Nekoč, ko še nosili so ščipalnik,
so pisali le z našimi peresi,
se hvali gos.

– Nekoč, a danes kdo in kaj in kje si?
odvrne kos,
vtem ko prižge si računalnik.

V nekaterih basnih je konec nepričakovano pozitiven, npr. *Želva na hrbtu* je sicer v neugodnem položaju, a je vseeno vesela, ker prvič vidi zvezde. Basen *Košuta* opušča strukturo dvogovora z dvema protagonistoma, saj je glavni lik en

sam, morala basni pa je izrečena brezosebno, kakor npr. v primeru *Polž in biba*, kjer se polž ob snubitvi hvali, da ima hišo, morala pa mu odgovarja, da njegova žena nikoli ne bo mogla stopiti vanjo, torej bo stala pred vrati.

Enega tipičnih basenskih motivov, da kjer se prepirata dva, ima tretji dobiček, je Košuta povezal z biološkimi lastnostmi živali v pesmi *Žabici in štoklja* (2003: 10):

Prva žabica: - Jaz skačem višje!

Druga žabica: - Jaz skačem dlje!

Štoklja pa: - O meni v knjigi piše,
da s slastjo požrem obe!

Zbirko *Nove basni kratke sape* je ilustriral Marjan Manček, gre za ilustrirano knjigo, ki ima že na naslovnici motiv iz opisane basni *Gos in kos*, na veznih listih so živali, ki so glavni liki (iste slike se pojavijo tudi v knjigi). Vsaka basen ima eno sliko, na kateri je nakazan problem ali rešitev zapleta.

Pomemben basnopisec je **Slavko Pregl**, doslej je izdal devet knjig basni (tri nimajo živalskih literarnih likov): *Papiga v šoli* (1978), *Zdravilo za pore-dneže* (1982), *Če bi in če ne bi* (1993), *Papiga že spet v šoli* (2001), *Petelin na gnoju* (2008) in *Basni* (2014).⁶⁴ Gre za ilustrirane knjige, ki književnovrstno sodijo med basni. Tudi Pregl v zgodnjih zbirkah večinoma predstavlja personificirane živali, čeprav se v nekaterih besedilih neposredno dotakne ljudi, npr. (Pregl 2008: 21): »'Da te ni sram,' je zakričala muha na komarja. 'Kri piješ dobrim ljudem.' 'Točno,' je prikimal komar. 'Slabi si jo med seboj pijejo sami.'«

⁶⁴ Že v *Sladkih denarnicah* (2009) in *Čudnih časih* (2011) Pregl napoveduje samosvoj princip pripovedi, v katerih so glavni literarni liki poosebljeni pojmi, stalne besedne zveze in predmeti, kar v celoti izpelje v delu *Velika skrivnostna skrivnost* (2013). Basenski okvir s kratko poantirano eksemplarično zgodbo in naukom, ki ga je potrebno izluščiti iz besedila, Pregl z omenjenima zbirkama, čeprav imata podnaslov basni, približuje aforizmu. Avtor se od živalskega sveta usmeri na poosebljene pojme in predmete, seveda pa je ob tem poudarjen njihov primarni pomen (npr. zamuda zamuja, modrost razlaga, da bodo še velikokrat izumili toplo vodo, pralni stroj je pameten, ker svoje umazano perilo vedno pere za zaprtimi vrati).

V njegovih besedilih gre za alegorično poigravanje z jezikom in večpomen-skostjo besed, npr. (Pregl 2001: 46): »Kos je ravno kosil, ko je zagledal koso, da kosi.« Preglu je uspelo ustvariti zbirke basni, ki temeljijo na komiki, četudi mestoma upovedujejo tragične ali življenjsko pomembne teme. Besedila pravi-loma niso dvodelna, pač pa je nauk potrebno izluščiti iz zgodbe. *Basni* je avtor razdelil v tri skupine, in sicer *Pripovedke iz zasebnega zverinjaka*, *Prikrita pogo-varjanja*, *Morala udari na plan*.

Ob koncu obravnave basni naj omenim še antologijo *Kdo pojasni krasne basni?* (2014), ki sta jo pripravila Igor Saksida in Mojca Honzak. V zbirko sta uvrstila tuje in slovenske basni, med slednjimi pa sta oblikovala tri velike sku-pine: Pretežno pernate, Pretežno zverinske, Pretežno rogate in druge, sodobne. V antologiji so zajete basni v pesniški in v prozni obliki, po izvoru pa sodijo med ljudske (npr. *Ptičji zbor*, *Polž in kobilica*, *Lisjak in grozdje*) in avtorske (npr. Cvetko Golar, Anton Martin Slomšek, Matej Bor, Miroslav Košuta, Slavko Pregl, Alenka Konc Lorenzutti). Živali sodijo med avtohtone in domače, npr. medved, lisica, merjasec, jež, volk, žaba, koza, osel, petelin, maček.

Basni so od nekdaj veljale za vpogled v dogajanje človeške družbe, sko-zi zgodbe so pripovedovalci in pisatelji opisovali družbeno kritiko. Ali kakor poudarja Alojzij Bolhar (1975: 8): »[V] basni nastopajoče živali ravnaajo mar-sikdaj razumnejše kot človek in so mu zato tudi za zgled. Človeške slabosti so predstavljene navadno v šaljivi, zasmehljivi ali ostro zbadljivi luči. Tako je basen nekakšno ogledalo, v katerem vidi tako posameznik kot ves narod samega sebe, svoje napake in slabosti.«

4.2.3 Povedka (pripovedka) in mit

Povedke ali pripovedke so krajša prozna besedila, ki so, za razliko od pravljice, bolj povezane s svojim okoljem, ena stvar mora biti v njih resnična (prostor, čas, oseba). Pogosto je v povedkah književni prostor naveden kar z geografskim imenom, v nekaterih se da natančno določiti književni čas, v ne-katerih pa nastopajo realne osebe iz različnih zgodovinskih obdobj. Zanimivo

je, da je za razliko od živalskih pravljic živalskih povedk zelo malo, skoraj vse se gibljejo na meji med mitom in povedko, in ker gre v večini za metamorfozo človeka v žival in obratno ali za kak drug čaroben dogodek (npr. človek razume govorico živali), so takšna kratkoprozna dela izjemoma obravnavana skupaj, ker je mejo med živalsko povedko in mitom, kjer je žival glavni literarni lik, skorajda nemogoče postaviti (in utemeljiti).

4.2.3.1 Folklorne povedke (pripovedke) in miti

Zajec je nekoč prišel k psu čevljarju. 'Gospod mojster, pomerite mi par čevljev. Silno me zebe v tačke.' Pes res sešije dobre čevlje. Zajec pride in jih pomeri. Ko pa je imel že čevlje obute, pravi, da so dobri, in steče v goščo, ne da bi se zmenil za plačilo. Pes pa jo ubere za njim. Od tistega časa še dandanes vsa pasja žlahta išče pobeglega zajca, da bi plačal čevlje. Pa ga ne more dobiti. Najbrž ga tudi nikoli ujela ne bo, ker malokateri pes tako hitro kot zajec teče.

Ljudska: *Zakaj pes teče za zajcem. Babica pripoveduje*. 1979: 92.

V delu *Slovenska slovstvena folklor*a Marija Stanonik (1999: 261) o povedki pravi: »Njeni nosilci in sprejemalci trdijo, da podaja resnične ali vsaj verjetne dogodke. Pripoveduje o znanih osebah, krajih in zgodovinskih dejstvih. Njena struktura ni zahtevna. Je kratka, pogosto se konča s tragično poanto oziroma poučnim jedrom.« Stanonikova dalje navaja bajčne povedke, ki jih enači z bajkami,⁶⁵ legendne povedke (ki jih avtorica opiše enako kot legende), zgodovinske povedke (z zgodovino imajo skupnega le toliko, da jim ta posoja

⁶⁵ V pričujočem besedilu sem se odločila za natančnejšo delitev, kjer bajke in legende izvzemam iz povedk, ostale kategorije povedk sem združila pod enotnim nazivom. Taki odločitvi je botrovalo dejstvo, da slovenska literarna teorija posebej opredeljuje legende, posebej bajke, posebej povedke (pripovedke), le-teh pa nadalje ne drobi. Stanonikova piše (1999), da lahko povedke delimo glede na razpoložljivo snov, npr. navaja delitev Janeza Dolenca, ki deli povedke še na strašljive, coprniške, novelistične, živalske, roparske.

časovni okvir ali so literarni liki resnične zgodovinske osebnosti), razlagalne povedke (imenovane tudi aitiološke povedke, skušajo pojasniti lastnosti žive in nežive narave), socialne povedke (tematizirajo družbeno življenje), šaljive povedke (samostojni žanr, ki ga povezuje humornost upovedanega) in anekdote (te so prvotno vezane na konkretno osebo ali dogodek, vendar prehajajo v splošnejši okvir), v knjigi *Slovenske povedke* (2003) dodaja Marija Stanonik še kategorijo strašljivih povedk. V *Očrtu literarne teorije* (1995) Janka Kosa so med drugim predstavljene značilnosti bajke (mita) in pripovedke (povedke). Kos za obe književni vrsti pravi, da se navezujeta na tradicionalne zgodbe, pri čemer za bajko izpostavi motivno navezanost na mitologijo, pri pripovedki pa, da je (Kos 1995: 163) »neverjetna zgodba, postavljena v stvarno okolje, ki je verjetno.«

Živalske povedke večinoma sodijo med aitiološke, saj razlagajo določeno živalsko lastnost. V zbirki *Slovenske basni in živalske pravljice* (1975, ur. Alojzij Bolhar), kjer so umeščene med pravljice, najdemo precej pojasnil o neki živalski lastnosti (*Od kdaj je koza domača žival*) ali o odnosih med živalmi (*Zakaj črti pes mačko, a mačka psa?*, *Od kdaj so mravlje kruljave?*) ali o odnosih med živaljo in človekom (*Nehvaležnost je plačilo sveta*). Ena zanimivejših povedk o odnosih med živalmi, objavljena v zbirki *Slovenske narodne pravljice* (1952), je *Kako se je ženila veverica*, ki sodi v krog tistih besedil, kjer gre za nenavadne ženitovanjske kombinacije. Veverica se je namreč najprej poročila z ježem, a jo je ta bodel in je od njega zahtevala, naj se umakne iz njenega gnezda. Jež je padel z drevesa in se ubil, od takrat ježi ne plezajo več na drevesa. Potem se je poročila z veveričkom, a se menda še danes prepirata.

Vzorčni primer živalske povedke je *Mojca Pokrajculja*, ki jo je zapisal zbiratelj **Vinko Möderndorfer** in je prvič izšla v zbirki *Koroške narodne pripovedke* leta 1937, leta 1940 pa prvič tudi v slikaniški obliki.⁶⁶ Preprosta zgodba s ponavljanjem ima nepričakovan konec. Naslovni lik, deklica Mojca Pokrajculja, najde krajcar in si zanj kupi piskrček, ki ji služi kot prebivališče ter prenoči pet živali.

⁶⁶ *Mojca Pokrajculjo* je ilustriralo več ilustratorjev, npr. Marija Vogelник (1940), Marija Kralj (1954 in več izdaj), Marijan Manček (1976 in več izdaj), Breda Varl (2005), Andreja Peklar (2005, 2006). Slikanica je izšla tudi v slovenskem znakovnem jeziku.

Vsako žival, ki potrka na njena vrata, povpraša, kaj zna, in šele nato jo spusti v svoj dom: lisica je šivilja, volk je mesar, medved čevljar, zajček krojač in srnjak drvar. Čez dan so pridno delali, zvečer pa je lisica pod pretvezo, da jo boli trebuh in si bo skuhala kamilic, kar trikrat šla v kuhinjo in je polizala ves med. Naslednji dan so drug drugega obtoževali za krajo medu, medved pa se je domislil, da bo sonce izvabilo med na smrček tistega, ki ga je polizal. Vsi so zaspali, le lisica se je hitro obrisala okrog ust in z medom namazala zajčka; tega so spoznali za krivega in so ga neusmiljeno podili. Zajček si je v teku polomil prednji taci in zato ima še danes krajši. Čeprav je naslovni lik deklica, gre vendarle za živalsko povedko, in sicer sodi med razlagalne pripovedke, ker govori o resnični lastnosti zajca, to so krajše sprednje tačke. Povedka *Mojca Pokrajculja* in pri ljudskem slovstvu že obravnavana pravljica *Deklica veka*, ki imata nekaj skupnih motivov, sta bili pogost navdih tudi za dramske ustvarjalce (več o tem v poglavju *Dramatika, priredbe*).

V nekaterih mitoloških povedkah (pogojno mitih) so glavni literarni liki mitološke živali, med njimi sta razširjeni vsaj dve: zmaj in zlatorog. V zbirki *Najlepsi slovenski miti in legende* (2004), zgodbe je izbrala in uredila Dušica Kunaver, so objavljene tri zgodbe o zmajih, ki so krajevno natančno določene. Prva je *Celovski zmaj*, ki so ga pogumni kmetje premagali tako, da so na stolp privezali bika, njegovo rjojenje pa je pritegnilo zmaja in takrat so ga premagali. V spomin na ta dogodek so leta 1636 na glavnem trgu v Celovcu postavili spomenik. *Ljubljanski zmaj* je povezan s potjo Argonavtov, ki naj bi iz stare Grčije prispeli vse do Ljubljane. Ljubljanskega zmaja je premagal Jazon, danes pa je zmaj simbol Ljubljane. *Zmaj v Matkovem kotu*, imenovali so ga lintvern, je grizel kamen in je naredil luknjo v zid, ki je kraj varoval pred povodnjijo, zato se je voda razlila v jezero in zmaj je utonil. Zlatorog je posebno mitološko bitje, ki je v zgodbah povezano z divjim lovцем, ki ga ustrelji, a s pomočjo čudežnih triglavskih rož ozdravi in premaga lovca (ga zrine ga v prepad). Monika Kropelj pravi (2008: 120): »Zlatorog je v ljudskem predstavnem svetu bel gams z zlatimi rogovi, vodnik belih koz, ki so se v varstvu belih žena pasle po čudovitih vrtovih vrh gorskih grebenov.«

4.2.3.2 Literarizirane povedke

Mitološke povedke so ustvarjali tudi nekateri klasični ustvarjalci slovenske mladinske književnosti, npr. Josip Brinar, Jože Tomažič in Jože Hudales, Janez Trdina, predvsem po zgledu na ljudsko slovstvo, torej gre za literarizirano folklorno slovstvo.

Janez Trdina je v *Bajkah in povestih o Gorjancih*, prvotno jih je objavljajl v Ljubljanskem zvonu (po letu 1882), nato v petih knjigah med letoma 1903 in 1909, deloma posthumno, objavil tudi nekaj živalskih povedk. Zanimivi sta dve mitološki ptici, rajska ptica in zlatoper. *Rajska ptica* je povedka o izgubljenem ali začaranem času (motiv je poznan tudi iz nekaterih drugih povedk, npr. o škratu perkmandeljcu, ki vodi rudarja po mežiškem rudniku kar tristo let). Grof ostane trideset let ob poslušanju ptice z zlatim kljunom in presenetljivo melodijo, njemu pa se zdi, da je bil v gozdu le kakih petnajst minut. Ko se vrne iz gozda, ugotovi, da se je njegovim kmetom življenje poslabšalo, z njihovo pomočjo nazaj prevzame oblast. *Ptica Zlatoper* je živela na čudežnem drevesu, ki ga je ovijala vinska trta, vse troje je posebnost Gorjancev. Ptica se je hranila le s tistim grozdom in pila roso, ki se je nabrala na drevesu. »Zlatoper so jo imenovali zato, ker je imela v desni peruti zlato pero. Čudna moč je bila v tem peresu. Kdor bi napisal z njim tri prošnje, bi se mu morale izpolniti vse tri, in ko bi jih poslal cesarju ali papežu ali pa svojemu najhujšemu sovražniku.« (Trdina 1954: 84) Seveda si je marsikdo želel peresa, a ga ni mogel dobiti; puščavnik jim je govoril, da se ga dobi s koso in tremi svetniki, a nihče ni znal razvozlati odgovora. Mikec izpolni navodilo: pokosi okrog čudežnega drevesa in moli k trem svetnikom, zato mu da ptica zlato pero, fant pa napiše prošnjo cesarju, da bi se poročil z njegovo hčerjo, ker ta vse zapravi, je druga prošnja, namenjena cesarju, naj denarno pomaga, tudi to se uresniči. Mikec noče več take žene, zato se poroči s pridno kmetico, na smrtni postelji pa sinu izroči pero: ostala je le še ena želja, svetuje mu, naj jo izrabi za pobožnost, kar tudi stori. Menda imajo Belokranjci od takrat veliko pameti in pobožnosti.

Josip Brinar je v zbirki *Pohorske bajke in povesti* (1933) med drugim objavil tudi povedko Kačja kraljica, v kateri je književni prostor Velbarjev otok (Mariborski otok), na katerem so živele kače. Limbuška graščakinja si želi imeti kačjo krono, a vsi mladeniči, ki si drznejo na otok, so mrtvi, ker jih kače ubijejo.

Jože Tomažič v zbirkah *Pohorske bajke*, *Pohorske pravljice* (obe 1943 in več izdaj) objavil več povedk, ena zanimivejših je *Začarana kača* (objavljena v zbirki *Pohorske bajke*), kjer gre za poznan motiv prelepe deklice, ki je začarana v gnušno kačo. Radvanjski svinjski pastir je pasel svinje na Habakukovi gorici in vsak dan mu pobegne najbolj rejena svinja, zato se odloči, da bo raziskal, kam odhaja. Svinji priveže luknjasto vrečo prosa in zasleduje, kam gre. Svinja ga pripelje na dvorišče nekega hleva, tam pa pastirja pričakajo tri črne kače, ena izmed njih ga ogovori. Pove mu, da so začarane sestre in da jih lahko reši, če bo upošteval navodilo. Rešitelj ni popolnoma upošteval kačjega navodila, saj mora biti naslednje jutro trikrat umit in še pred sončnim vzhodom mora biti na kačjem dvorišču. Zamudil je in le enkrat se je z roso mimogrede umil, zato je rešil le eno od treh kač – začaranih sestra, s katero se poroči, drugi dve pa čakata na svojega rešitelja.

Hudalesova povedka *Začaranci v Pekrski gorci* iz zbirke *Zlati krompir* (1968) je motivno precej podobna Tomažičevi zgodbi o svinjskem pastirju, vendar v tej zgodbi ne gre za metamorfozo kače v dekle oz. za pomoč pri njenem odčaranju. Bogati kmet, ki je imel v lasti tudi Pekrsko gorco, je imel pastirja Muleja, ki je naenkrat začel vsak dan izgubljati po enega prašiča. Hlapec postane pozornejši in ugotovi, da je ena od svinj še prav posebej nemirna, zato priveže na njen rep svoj bič ter ji sledi, ko ta odtava v goščavo, od tam pa v podzemeljsko jamo pod Pekrsko gorco. Tam ga pričaka (Hudales 1968: 51) »vitka, v snežno belo tančico oblečena žena«, ki z drugimi začaranci živi v podzemni jami, in mu pravi (prav tam): »Žal se danes ni posrečilo. Če bi si tedaj, ko si se spotaknil ob potoku, zmočil ali umil obraz, bi danes bili rešeni.« Ker je Mulej dobrega srca in bi rade volje, če bi le vedel, ugodil ženski, ga ta, kljub temu da ni njen rešitelj, nagradi s tremi pestmi zlata. Mulej je gospodarju poplačal vse izginule prašiče in še mu je ostalo dovolj bogastva, še vedno pa je ostal svinjski pastir (Hudales 1968: 52): »Čudno je le, da od tedaj ni izginila nobena več.«

4.2.3.3 Avtorske povedke (pripovedke)

Zelo, zelo davno, v časih, ko so okrog lomastili dinosavri, je bilo vse večje, kot je danes. /.../ In v deželici, ki se danes imenuje Slovenija, je živela kokoš velikanka po imenu Mimi. Še danes vedo povedati, da je bila največja kokoš na svetu. Velika je bila kot Šmarna gora, visok hrib pri današnjem glavnem mestu, Ljubljani. Tam blizu je tudi živela. Bila je bele barve, imela je krasno rdečo rožo na glavi, ki se je v soncu svetila daleč naokrog. Imela je prijazne rjave oči. Bila je miroljubna in plašna živalca.

Desa Muck: *Kokoš velikanka*. 2007: 2, 4.

Povedk z živaljo kot glavnim literarnim likom skorajda ni, pač pa gre največkrat za odnos med živaljo (stranski lik) in človekom kot glavnim literarnim likom. Med avtorskimi povedkami velja omeniti delo Dese Muck, Andreje Peklar in Mateta Dolenca.

Leteča ladja (2002) **Mateta Dolenca** je zbirka sedemnajstih kratkih besedil, ki so mešanica pravljic, mitov, povedk in legend o vodah vsega sveta, je torej zbirka kratkih zgodb, ki preigravajo starodavne motive, verovanja, upanja, življenjske resnice. Nekateri motivi so prepoznavni, deloma pa so v knjigo uvrščena tudi izvirna avtorska Dolenčeva besedila, ta se nanašajo predvsem na Jadransko morje, na otok Biševo, pa tudi na Bohinjsko jezero in sečoveljske soline. V zgodbe o morju, pomorščakih, otočanih in morskih bitjih sta vpletena ljubezen in spoštovanje do skrivnosti morja, med njimi je devet takih, ki se motivno-tematsko navezujejo na živali.⁶⁷ V severnem Atlantskem oceanu, ob Shetlandskih otokih, živi posebna vrsta ljudi, to so morski možje in morske deklice. Zgodba z naslovom *Morska deklica iz otočja Shetland* govori o morski deklici, ki govori o morski deklici, ki ji človeški mladenič skrije kožo, da se ne more vrniti nazaj v morje, je poznan mit (najdemo ga pod različnimi naslovi,

⁶⁷ Med besedili je tudi *Jonovo potovanje v ribjem trebuhu*, ki je starozavezna Biblijska legenda.

npr. *Tjulnja koža, dušna koža* pri Clarissi Pinkola Estés), vendar je njena narava močnejša od same (mišljeno kot brezpogojne) ljubezni do otrok. Naslednja, *Deklica jegulja*, govori o starodavni dogodivščini, ko kraljevič ni poljubil začarane jegulje, le-ta je bila v resnici prelepa deklica, odsekal ji je glavo in tako pogubil lepotico. *Želve z Začaranih otokov* so zgodba, postavljena v leto 1563, ko je stara španska dvojambornica kar štiri mesece plula po morju in se vedno znašla v megli, okrog nje pa ni bilo nobenih viharjev, ladja se je vedno znašla pred istimi, začaranimi otoki. Nasedla je na čeri, se potopila, z njo pa so utonili tudi vsi mornarji. Čez nekaj časa so začele lesti iz vode orjaške želve, toliko jih je bilo kot utopljenih mornarjev. Naslednja zgodba, *Bohinjska jezerska pošast*, je prvoosebna avtorjeva mitična zgodba o kapitanu Nemu, ki naj bi ga srečal v Bohinjskem jezeru. V morju ima vsaka kopenska žival svojega dvojnika, razen lisica, ker je le-ta pretentala samega Angela smrti, izvemo v zgodbi *Kako je lisica ukanila morskega kralja*. *Slepa riba iz Juvike* pa je spletla posebno prijateljstvo z ostarelim ribičem Olafom – vedno, ko se je ujela v njegovo mrežo, jo je spustil: najprej iz usmiljenja, nato pa že kar iz prijateljstva. *Kolomber, riba usode*, si izbere mornarja, ki ga vse življenje zasleduje, da ga požre, izjemoma pa se zasučje drugače: kolomber je, tako pripoveduje stari Sebald, vse življenje zasledoval Stefana, ob koncu njegovega življenja pa mu je poklonil Morski biser, le-ta prinese lastniku duševni mir. Tudi Sebald se odloči, da bo šel na morje iskat svojega kolomberja ... Na hrvaškem otoku Svetac naj bi mali Dinko pisatelju zaupal skrivnost, da v neki jami živi morski medved, čeprav so vsi govorili, da je ta žival v Jadranskem morju že izumrla. *Nesrečna ljubezen morskega medveda* je zgodba o vmešavanju ljudi v zakone narave, kar ni prav, kajti narave ne moremo »popraviti«.

Marjan Tomšič je v zbirki *Zgodbice o kačah* (1996) objavil pet povedk, katerih temeljna tema je srečevanje človeka s kačami, ta razmerja oz. srečevanja so zelo nenavadna. Lahko jih sproži kaj zunanjega, npr. dečkovno igranje piščali v zgodbi *Pernata kača* (ta lahko spreminja svojo obliko) ali razliti gadji strup (v zgodbi *Frcun in njegov strupek*) ali človekova okrutnost (v zgodbi *Gad v steklenici*, ko je Dolfo ubijal kače, eno pa zaprl v steklenico in jo tako mučil;

ko kača umre, ima Dolfo hude sanje, da ga muči kača). V zgodbi *Meni eno, tebi eno* je temelj zapleta poznani motiv kače, ki prihaja k otroku (v tem primeru k petletni deklici Marizi) pit mleko, kakor v ljudski pravljici *Bela kača s kronico*. Povedka se zaključi drugače: dekličin oče ustrelj kačo, deklica zboli in šele ob njeni bolezni se oče spomni, da mu je njegov oče govoril o črni kači, v njej je vedno duh pokojnika, ki pride k hiši, da vidi žive sorodnike. Deklica je preživela in je še vedno imela poseben odnos s kačami, umrl pa je njen dedek. *Kamenica* je kača s čarobno močjo, ki jo je iz radovednosti našel deček Inn, čeprav mu je neki glas sporočil, naj ne odpre kamna. Kača ga piči v roko, deček preživi, a od takrat njegova roka kar sama piše zgodbe.

Kokoš velikanka (2007) **Dese Muck** je bila velika kot Šmarna gora, ime ji je bilo Mimi in živela je še v tistih časih, ko je bilo vse še zelo veliko (na primer kokoši so bile večje od dinosavrov). Z ljudmi se je kar dobro razumela, saj so bili tudi oni dobri do nje: hranili so jo z velikanskimi praprotnimi semeni, rešili so jo, ko se je zataknila pri vhodu v Postojnsko jamo ... Mimi jim je v zameno preorala travnike in s krempeljci rahljala zemljo. Ko pa je Mimi izlegla jajce, so si ga hoteli ljudje prilastiti, velikanska kokoš pa se s tem nikakor ni strinjala. Iz jajca je pričivkal velik piščanec in ker ga je hotela kokoš obvarovati pred ljudmi, sta pobegnili. Potem je nastopila ledena doba, ljudje so se prepirali za zemljo, kot to (Muck 2007: 23) »počnejo še danes marsikje na svetu. Oblika dežele Slovenije je zavoljo tega vedno bolj spominjala na podobo bežeče kokoši in je še danes taka.« Kadar besedilo opisuje nekaj resničnega – v tem primeru je to oblika naše države, omenjeni so tudi resnični kraji, na primer Cerknjsko jezero, Postojnska jama – vse druge stvari pa so izmišljene, ga uvrščamo med povedke. Kokoš velikanka je v isti knjigi prevedena tudi v angleščino, prevedla jo je Erica Johnson Debeljak, naslov dela je *The Giant Hen*. Delo je izšlo kot ilustrirana knjiga, ilustracije zanj sta prispevala Polona Kunaver Ličen in David Ličen.

Pogojno enakovreden človeku je lik zlatorogega jelena v zgodbi **Andreje Peklar Fant z rdečo kapico** (2005). Čeprav avtorska slikanica dejansko razlaga o situaciji iz Vač, je v osrednjem delu zgodbe v ospredju razmerje med dečkom in jelenom. Ljudem je šlo dobro, živeli so v izobilju, bali so se le jeze Zlatorogega

jelena, ki je uničeval njihov pridelek. Lovci so ga želeli na vsak način ujeti, a se jim je vedno izmuznil. Deček z rdečo kapico je jelena našel in se z njim pogovoril: jelen je bil nestrpen do ljudi, ker so mu ti pobili družino. Dečku uspe vzpostaviti mir med svojim ljudstvom in Zlatorogim jelenom, za nagrado pa dobi situlo.

4.2.4 Kratka fantastična zgodba

»Veš,« je rekel učitelj čez čas, »pravzaprav Pikiju niti ni toliko do Pariza.

Pogovarjala sva se pač.«

»Tudi midva se pogovarjava, ne?«

»Seveda. Živalski vrt pa vseeno drži?«

»Seveda. Če sem rekel, bomo šli.«

In smo šli.

In tako potujemo, v resnici in v sanjah, na severni tečaj in pod Rožnik, smejemo se opicam v kletkah in sedimo na saneh, ki jih vlečejo psi skozi polarno pokrajino. Čarovniki smo in učenci, kljukci in mile jere, radovedneži in poredneži.

Da bi še dolgo tako potovali.

Kajetan Kovič: *Moj prijatelj Piki Jakob*. 2012: 116.

Med kratke fantastične zgodbe sodijo besedila, ki združujejo lastnosti dveh književnih vrst, in sicer pravljice ter fantastične pripovedi. Tovrstna proza ima precej omejen obseg, zajema krajše časovno obdobje, glavni književni lik se zaveda vdora fantastike v realni svet, književni prostor in čas sta pogosto precej natančno določljiva. Najpomembnejša razlikovalna lastnost med pravljico in kratko fantastično zgodbo je dvodimenzionalnost, torej obstoj dveh svetov (racionalnega in iracionalnega), ki delujeta vsak po svojih zakonitostih, zato enačenje med sodobno pravljico in kratko fantastično zgodbo (kratko fantastično pripovedjo) ni mogoče. Marjana Kobe v *Pogledih na mladinsko književnost* navaja nemško raziskovalko Anno Krüger, ki je leta 1952 (Kobe 1987: 109–110)

»... opazila razlike med ljudsko pravljico in tako imenovano klasično umetno pravljico (nem. das Kunstmärchen) na eni strani ter specifično novo naravnostjo sodobne fantastične proze za mladino /.../; v nasprotju z ljudsko pravljico, ki se vsa dogaja v enem samem svetu, v svetu čudežev, je avtorica v strukturi nove literarne vrste kot temeljno izluščila dva svetova, v katerih se dogaja zgodba: realni in irealni svet, svet resničnosti in svet fantastike; hkrati je ti dve kategoriji razbrala kot enakovredni ravni dogajanja v zgodbi.«

V monografiji *Didaktika mladinske književnosti* Metka Kordigel Aberšek (2008: 416) ob že omenjeni dvodimenzionalnosti izpostavlja še tri pomembne elemente fantastične pripovedi: »prehajanje z realne na fantastično raven je mogoče razložiti z razlogi, ki veljajo v realnem svetu; v fantastičnem svetu veljajo zakoni otrokovih želja; pripoved se konča z vrnitvijo v realni svet. Ta vrnitev je pojasnjena z razlogi, ki veljajo v realnosti.«

Navedene značilnosti utemeljujejo kratko fantastično zgodbo (pripoved), pri čemer je, za razliko od pravljice, nujna odsotnost temeljnih pravljinih elementov, predvsem milenarizma (dobro je nagrajeno in zlo kaznovano), čudežnosti in navezanosti na mitsko. Fantastično (dvodimenzionalno: racionalno in iracionalno) se v primeru kratke fantastične zgodbe popolnoma oddalji od fantazijskega (iracionalnega, v katerem je vse mogoče), kjer se zaplet čarobno (pravljino) razreši. V kratki fantastični zgodbi so posebej zanimive izmišljene zgodbe (v ang. poimenovane tudi fanciful story kot izmišljene, zabavne zgodbe) oziroma Zena Sutherland (1996: 248) ugotavlja, da »so bile zgodbe o skritem življenju igrač in drugih predmetih Andersenova novost, to formo so avtorji v 20. stoletju uporabili na otroškem nivoju in z novimi, privlačnimi temami, kar je nekatere od teh zgodb umestilo v otroško klasiko.« Vzorčni primer tovrstnih zgodb je gotovo *Medved Pu* (1926) **Alana Alexandra Milneja** z ilustracijami E. H. Sheparda, kjer zooigrača prevzame vlogo glavnega literarnega lika v stoletni hosti, kjer prebivajo živalski liki (osliček, pujsek, kenguruja Kenga in Ru, sova ...), v njihov svet pa zmore vstopiti le deček Christopher Robin, ki razume govorico živali.

Branka Jurca je v zbirki *Okoli in okoli* (1960) objavila dve fantastični zgodbi, in sicer *Poredni zajček* in *Karlinca*. V prvi zgodbi deklica Tinka zvrača krivdo na namišljenega prijatelja zajčka. Karkoli naredi narobe, reče, da je kriv zajček, a nekega dne, ko je drugim otrokom skrila žogo pod grm, jo je poiskala, jim jo vrnila in priznala, da jo je ona skrila. Od tistega dne Tinka nikoli več ni lagala. *Karlinca* pa je majhna deklica, ki si želi lepih igrač, kakor jih imajo otroci na dvorišču. Nekega dne jim pravi, da bo dobila konja, a ji nihče ne verjame, še več – vsi otroci jo zasmehujejo. Pozneje, ko je bila Karlinca sama doma, je odšla v park, na vrtiljak, kjer se je peljala na najlepšem belem konjičku, čeprav ni imela denarja. Ko se je vrtiljak ustavil, sta s konjičkom pobegnila h Karlinci domov. Deklica je res imela konja in od takrat so se vsi radi igrali z njo. Karlinca in Tinka se z namišljeno živaljo oz. z zooigračo pogovarjata in tako vstopata v fantastični svet.

Ela Peroci je napisala kratko zgodbo *Modri zajec*, uvrščena je v antologijo *Povestice tik tak* (1998), ki je izšla ob avtoričini 75-letnici. V zgodbi se odpira še eden od možnih načinov animalistične književnosti: gre za fiktivnega zajca, o katerem pisateljica pripoveduje hospitaliziranim otrokom, ko jo eden izmed njih prosi, naj mu pove zgodbo o modrem zajcu. Otroci ozdravijo in gredo domov, modri zajec izgine. Eno najbolj odmevnih del **Ele Peroci**, *Muca Copatarica*, z ilustracijami Ančke Gošnik - Godec je v slikaniški obliki prvič izšlo leta 1957. Po morfoloških značilnostih sodi delo med kratke fantastične zgodbe, saj je prestop iz realnega v fantastični svet nedvoumen. Zgodba je grajena na nasprotju pospravljeno/urejeno – razmetano/neurejeno. Otroci Janezek, Špelca, Tine, Tonka, Jurček in drugi iz Male vasi namreč ne pospravljajo copat in nekega jutra, ko jih ni več ob posteljah, jim mame povedo, da je copate odnesla muca. Bosi in v srajčkah se odpravijo iskat mucin dom, kmalu ga najdejo. Tam je vladal red: Copatarica jih povabi, naj poiščejo svoje copate, ki so bili pokrpani, ocedeni in lepo zloženi na policah. Vsi otroci so bili zelo zadovoljni, le najmlajši, Bobek, ni našel svojih copat. Muci Copatarici se je zasmilil, zato mu jih je vendarle izročila, ko ji je obljubil, da bo bolj pazil nanje. Vsem otrokom je muca Copatarica rekla, da jim bo pozimi zašila nove copatke, če jih bodo pri-

dno pospravljali. Pot otrok nazaj v vas ni opisana, zgodba se zaključi s časovnim preskokom, saj pada prvi sneg, muca Copatarica šiva copate, sklep je retorično vprašanje tretjeosebne pripovedovalca.

Leopold Suhodolčan z dvema kratkima fantastičnima zgodbama, ki sta izšli v slikaniški obliki, predstavlja ne preveč pogoste živali v slovenski mladinski književnosti: v slikanici *Dvanajst slonov* (1976), delo je ilustrirala Jelka Reichman, slone, ki pridejo na obisk k deklici Barbari, v *Piku Dinozavru* (1978), ilustrirala ga je Marjanca Jemec Božič, dinozavra. Zgodbi vzpostavljata dvodimenzionalnost z odnosom realnega otroškega lika do irealnega dogajanja oz. poosebitve literarnega lika (sloni, dinozaver), kar pa se vedno zgodi v odsotnosti odraslih likov. V *Dvanajstih slonih* je Barbarina velika želja, da bi prišel na obisk slon. Očka ji pravi, da to najbrž ni mogoče, a deklica vsem meščanom, ki jih sreča, naroči, naj pošljejo slona, če ga vidijo, k njej na obisk. Barbara je ostala sama doma, starša sta šla na praznovanje, hitro je pospravila stanovanje in pričakovala obisk, in res so sloni začeli prihajati: najprej Sebastijan, pa Jakob in Filip, nato Miha, Luka in Ferdinand, nazadnje pa je pozvonilo še šest slonov. Barbara jim je postregla piškote in pijačo, sloni so pazili na skodelice, da jih ne bi razbili, nato je utrujena Barbara legla v posteljo in zaspala, dvanajst slonov pa je tiho odšlo. Delo *Piko Dinozaver* ima v ospredju dva literarna lika, realnega dečka Benjamina in poosebljeni lik oživiljenega dinozavra, ki je hkrati tudi naslovni lik slikanice. Prestop iz realnega v fantastični svet se zgodi zaradi Benjaminove želje po psu. Nekega dne Benjamin zagleda vrvico, jo potegne in na njej je dinozaver. Benjamin bi dal ime svojemu psu, če bi ga imel, Piko, a ker gre za dinozavra, ga poimenuje Piko Dinozaver. Z njim hodi po mestu, odrasli ljudje in otroci se ga najprej bojijo, nato pa se otroci z njim igrajo. Dinozaver se vrne v Muzej, kjer tudi stanuje, Benjamin pa obljubi muzejskemu čuvaju, da bo naslednji dan dinozavra spet prišel pogledat. Zaključek je torej povsem realen: muzejski eksponat dinozavra stoji nepremično, ni poosebljen. Fantastično dogajanje sproži nerealizirana želja po psu, dogajalni prostor je neimenovano človeško mesto.

Fantastičnih zgodb, kjer bi bila zooigrača (oživljena igrača) glavni literarni lik, v slovenski književnosti ni prav dosti, najbolj poznan primer je delo **Kajetana Koviča** *Moj prijatelj Piki Jakob* (1972). Piki Jakob je namreč plišasti medved, ki ga je glavni otroški lik dobil od svojega očeta, ta pa je medvedka kupil v Parizu. Otroški lik prevzame vlogo učitelja, ki uči svoje plišaste medvedke v medvedji šoli, se z njimi igra in skozi domišljjski svet ustvarja posebne odnose v navezanosti na plišasto igračo. Piki Jakob je popolnoma antropomorfen, čeprav se njegova vloga mestoma »skrči« na vlogo igrače. Piki Jakob ima otroško logiko razmišljanja, ki postane v delu glavni humorni element: ker stvari razume dobesedno, venomer zapada v težave (npr. ko Piki igra z učiteljem šah in mu ta reče, naj požre figure, jih medvedek dejansko poje, zato ne moreta odigrati naslednje partije šaha). Zbirka dvajsetih kratkih fantastičnih zgodb, vsaka zase je zaokrožena celota, povezujejo jih Piki Jakob, učitelj in ravnatelj, je prva Kovičeva mladinska prozna knjiga, o kateri je v spremni besedi Kovič (2012: 119–120) zapisal: »V tej drugi zbirki (avtor se navezuje na pesniško zbirko *Zlata ladja*, op. a.) je bila tudi pesem z naslovom Medvedja šola. To, kar je v pesmi popisano, ni bil moj izum, ampak izum mojega sina Jurija. Od številnega sorodstva je ob rojstnih dnevih dobil številne medvedke in se je začel z njimi igrati medvedjo šolo. On je postal medvedji učitelj in medvedje so postali pravi, skorajda živi člani naše družine. Iz medvedje šole so se razvile še druge medvedje igre. Začele so zanimati tudi mene.« Piki Jakob je antropomorfna zooigrača, ki živi pri učitelju, majhnem dečku, in njegovi družini v četrtem nadstropju, na polici za igrače. Učiteljev oče je kupil Pikija v Parizu, zato zna ta menda govoriti francosko, rad pa ima tudi francosko solato. Realni neimenovani deček, ki v zgodbah nastopa v vlogi učitelja, v svoje igre vključuje tudi druge poosebljene plišaste igrače, in sicer medvede (Timiko, Josipa Jupiterja, Benjamina, Marka Prvega, Marka Drugega, Filipa) in psa Flokija, a so ti epizodni liki. V vsaki zgodbi, ki je zaokrožena celota, imata Piki in (ali) učitelj nosilno vlogo, zgodbe imajo eno temeljno temo (ta je razvidna že iz naslova, npr. Piki igra šah, Športni dan, Gasilska četa), kratek čas dogajanja, enoten književni prostor (najpogosteje je to kar družinsko stanovanje) ter pozitivno rešitev težave oz. zapleta. Tematsko se knjiga nave-

zuje na otrokove vsakdanje domišljajske igre, npr. na medvedjo šolo z vlogami učitelja in učencev, opravljanje vozniškega izpita, pisanje v spominske knjige, športni dan. Piki Jakob je tisti, ki vzpostavlja dvodimenzionalni dogodek, npr. lahko poje francosko solato, ugrizne zobozdravnika, sliši mačko žvižgati. Marjana Kobe (2001: 266) ugotavlja: »Ko se učitelj igra medvedjo šolo, se uveljavlja tudi zorni kot igrač. Še več, pisatelj princip igre tako zelo stopnjuje, da medvedje igrače ohranjajo poosebljeno držo, se pravi eksistenco živih bitij, tudi tedaj, ko njihov učitelj – otroški literarni lik – v dogajanju sploh ni navzoč! To pomeni, da poosebljene igrače zmorejo bivati tudi samostojno, kot samobitna kategorija irealnega/iracionalnega/imaginarnega.« Komični zapleti najpogosteje izhajajo iz Pikijevega dobesednega razumevanja prenesenih pomenov: poje šahovske figure, ko mu učitelj naroči, naj jih požre, ko ima zato priložnost, ali ko ugrizne zobozdravnika, ker mu učitelj naroči, naj stisne zobe, ko ga bo bolelo. Omeniti velja še Kovičev prozni tekst *Pogovori z mačko Moniko*, ki je izšel v avtorjevi pesniško-prozni antologiji *Križemkraž* (1991: 111–142). V dvanajstih pogovorih, torej dvanajstih kratkih fantastičnih zgodbah, ki se odvijajo med mačko Moniko in pisateljem, je iracionalni element njuna zmožnost komunikacije. Monika ima drugače ohranjene vse mačje lastnosti oz. lastnosti hišnega ljubljénčka, avtor pa je skozi pogovore predstavil celo življenje mačke Monike (Kovič 1991: 111):

Nekega dne je prišlo v našo hišo nekaj majhnega, okroglega in črnobelega. Pricapljalo je po stopnicah v prvo nadstropje, popraskalo po vratih, in ko so se vrata odprla, je odstopicalo v vežo in se izkazalo kot domino muca. Mačka se je malo razgledala in se med različnimi, iz veže dostopnimi prostori odločila za kuhinjo. Tam si je naročila skodelico mleka, ki je po njenih navodilih moralo biti pomešano z vodo, malo sladkano in mlačno. Ko je mleko popila, je skočila na klop v jedilnem kotu, se zleknila na blazino ter izjavila, da bo ostala pri nas.

Monika in pisatelj, ki sta velikokrat sama doma, se pogovarjata o njej in njenem ravnanju, zgodbe imajo zelo direktne naslove (npr. *Monika in mačja brana*, *Monika in rože*, *Monika in vzgoja*, *Monika in potovanje*). Zgodbe razkri-

vajo Monikina ravnanja, njeno rast, razvoj, v sklepnem delu (*Monika in pisatelj*) se še zadnjič pomenkujeta, mačka z občudovanjem pravi pisatelju, da ima tudi prismuknjeno plat, izreče mu kompliment, nato (Kovič 1991: 142) »se je obrnila na drugo stran, dala glavo pod taco in v celoti zaspala.«

Zanimiva sta še dva avtorja kratkih fantastičnih zgodb, Marjan Tomšič in Mate Dolenc, ki sta ustvarila poseben tip tovrstnih zgodb, saj le-te po svoji osnovni motivaciji sodi v realistično prozo, ravno v stiku med človekom in živaljo pa se vzpostavijo elementi fantastičnega, ker prvoosebna pripovedovalca (pisatelja) razumeta govorico živali, le-te se z njima pogovarjajo, vse druge lastnosti pa imajo živali ohranjene, torej živijo v divjini, ohranjene imajo svoje biološke lastnosti.

Marijan Tomšič je v zbirki *Zgodbice o kačah* (1996) objavil tudi deset kratkih fantastičnih zgodb, v katerih avtor kljub nenavadnim dogodkom, ki so predstavljeni v iracionalnih delih zgodb (prehod iz realnega dogajanja na irealni nivo je vedno jasen), izraža globoko spoštovanje do kač. Na ovitku knjige je zapisal Tomšič (1996: platnica): »Uboge kače, vsega so krive. Menim, da se jim godi krivica. Zato sem se odločil, da zberem nekaj resničnih in nekaj pravljičnih zgodb, v katerih kače niso le hudobne, ampak tudi prijazna, celo simpatična bitja. In kjer se nam razkrivajo v svoji večpomenskosti (simboliki) kot velika skrivnost.« Npr. v zgodbi *Hudi duh* kača uroči pripovedovalca ali v zgodbi *Kača od čuda*, kjer se ta tako dobro skriva, da je človek nikoli več ne najde. *Obják in kačun*, v njej avtor prvoosebno opiše pripovedovanje kmeta Objáka, kako je srečal oz. videl pražival, podobno kuščarju. Neverjetnost zgodbe Tomšič poudari že uvodoma, ko zapiše, da ljudje pravijo, on je zgodbo slišal, ni pa živali nikoli videl, ker vidi jo le tisti, ki se mu sama pokaže. V zgodbi *Reši moje otroke* je zanimiva menjava knjižnega jezika v uvodu, ki ga pripoveduje prvoosebni pripovedovalec, v nadaljevanju pripoveduje gasilec Džovani, tudi ta je prvoosebna, a Tomšič popolnoma prilagodi besedni red in besedišče istrskemu narečju (Tomšič 1996: 11): »Čuj, jaz ti bom povedal eno čudno štorijo. Je vse živa resnica! Bi prisegel, ma to se ne sme delat.« Gasilca kača ob požaru prosi, naj reši njene otroke, a ko je uspel priti do borovcev, kakor mu je naročila

kača, tam ni bilo ničesar. V ilustrirani kratkoprozni zbirki *Kar je moje, je tudi tvoje* (2004), ilustracije je prispevala Andreja Peklar, je Tomšič predstavil svoj poseben odnos do narave in živali, ki živijo v okolici njegove hiše. V zgodbah je fantastični element pogovor med živaljo in prvoosebni pripovedovalcem, ki ga smemo enačiti s pisateljem (saj se večkrat poimenuje).⁶⁸ Je pisatelj, ki mu sinička v istoimenski zgodbi, kot je naslov knjige, pravi: »Veš, problem je v tem, da se le redki ljudje znajo pogovarjati s pticami in sploh z živalmi. Večina meni, da smo pač neumna, nagona bitja in da se z nami ni možno dogovoriti, torej skleniti pogodbe. Ti si izjema. No, takih je še nekaj. Vsega skupaj ena peščica.« Marjan Tomšič je torej pisatelj, ki se zna pogovarjati z živalmi, zato ga imajo živali radi in ga spoštujejo. V Istri, kjer pisatelj živi, pride na dvorišče njegove hišice vse polno zanimivih živali, s katerimi ima prav poseben odnos: ose, ki si delajo osir, veverice, ki mu prinašajo drobne vejice v zameno za lešnike, mandlje in orehe, mravlje, ki osvojijo njegovo sobo, modras, ki ga ne piči, pa bi ga lahko, sršeni, kozice iz dežele Kamenice, lisica, martinčki in martinčice, ptice. Največ zgodb je o pticah, sinicah, šojah, kosih, kragulju Ferdinandu. Pisatelj v devetnajstih kratkih zgodbah opiše svoj odnos do živali, pogosto jim pomaga, jih hrani, ves čas pa se sprašuje, koliko se človek, pa četudi se zna pogovarjati z živalmi in je zato izjema med ljudmi, sme vmešati v njihov način življenja. V delu skoraj v vseh zgodbah nastopajo kot glavni ali stranski liki ptice (plavček, sinica, šoja, kragulj ...), ki živijo v svojem naravnem okolju. To je neizprosno, kajti preživetje – se pokaže – ni odvisno od človeka, temveč od naravne prehranjevalne verige: pripovedovalec pozimi hrani sinice, ki so bolj debele kot običajno, zato pa tudi težje, posledično počasneje letijo in kragulj jih lažje ujame. Pripovedovalca gloda (Tomšič 2004: 65) »velik dvom. Kaj je prav in kaj ni prav. Kaj je v skladu z zakoni narave in kaj ni?«

Mate Dolenc je v petih zbirkah kratke proze predstavil poseben odnos človeka in živali, skorajda vse zgodbe, objavljene v navedenih zbirkah, sodijo med kratke fantastične zgodbe: *Morsko dno pripoveduje* (2004), *Zabloda labo-*

⁶⁸ Dve objavljeni zgodbi odstopata od vzorca kratke fantastične zgodbe, in sicer *Pibec*, to je divji maček, ki ga želi pripovedovalec udomaćiti, in *Matija in Matko*, to je zgodba o polhih.

da in druge zgodbe (2006), *Polnočna kukavica in drug zgodbe* (2008), *Kraljičini lipicanci in druge zgodbe* (2009) in *Maščevanje male ostrige* (2010). *Morsko dno pripoveduje* je zbirka osemnajstih kratkih fantastičnih zgodb, katerih glavni literarni liki so morske živali, ki imajo zmožnost govora, živijo v naravnem okolju. Glavni liki, leščurji, morske vetrnice, ugorji, želve, škarpene, jegulje in druge živali ter rastline v Dolenčevih zgodbah govorijo, razmišljajo, se prepirajo, se imajo rade, torej živijo pač svoje bolj ali manj zadovoljno podmorsko življenje. Že v predgovoru avtor opozarja, da je na Zemlji samo četrtnina kopnega, tri četrtnine njene površine pa prekriva voda. V takem prostranem svetu se gotovo dogaja polno zanimivih reči, le da jih človek, ki je v zgodbah največkrat omenjen kot plenilec in uničevalec morskih živali, ne razume. Naslednje štiri Dolenčeve kratkoprozne zbirke imajo enotno strukturo, v katerih pisatelj razkrije bralcu, da se je v samoti hišice na robu gozda v Bohinju, kjer pogosto ustvarja, priučil govorice živali, zato ima z njimi tudi poseben odnos, saj mu živali razlagajo svoje ravnanja in poglede, ki so pogosto popolnoma drugačni od ravnanja ljudi. Večina ljudi se pač ne zna pogovarjati z živalmi, lahko jih le spoštujemo in poskušamo po svojih močeh skrbeti za naravo, ki je njihov dom. V zbirki *Zablode laboda in druge zgodbe*, potem pa tudi v vseh naslednjih, Dolenc obravnava in prikazuje predvsem svet živali, narave in ohranjanje le-te ter kritiko sodobne slovenske družbe. Bralec skozi zgodbe izve marsikaj o avtorju samem: Dolenc je umetnik, ki pogosto ustvarja v počitniški hišici v Bohinju, kjer ima *dež mlade*, kakor rečejo domačini, v samoti ustvarjanja pa se je naučil prisluhniti živalim, za katere pravi, da se je priučil njihove govorice. V zgodbah se živali pogovarjajo z avtorjem in mu zaupajo svoje življenjske težave, modrosti, ravnanja. Ljudje v zgodbah imajo precej negativno vlogo, prikazani so kot grabežljivci, ki so pozabili na naravo, saj brez slabe vesti podrejo staro bukev, onesnažujejo naravo, streljajo medvede in vrane (*Stoprvi medved, Vrana, ki je imela dost*), osvetljujejo mesta, zato se ne vidi zvezd in podobno. Ker pisatelj razume živali in se z njimi celo pogovarja, opiše tudi njihova ravnanja, ki so morebiti včasih prav čudna, vendar so skladna z njihovo naravo. V zbirki *Polnočna kukavica in druge zgodbe* opisuje Dolenc predvsem svoje doživljanje

narave in odnos do živali. V knjigi pisatelj hudomušno razloži na primer to, da so polhi in veverice vegetarijanci in torej jedo samo rastline, a avtor hitro doda, da polhi jedo njegovo hišo, saj jih ponoči sliši, ko grizljajo strešne tramove. Težav pa nima le s polhi, pač pa tudi s kunami, o katerih pravi, da so podobne mačkam, ki jih je povozil vlak (so torej stanjšane in podaljšane): dve kuni sta se naselili kar ob motorju njegovega (sicer še nevoznega) avtomobila, ki je premogel prav okusne cevi in kable, dokler jih kuni nista pomalicali. Ker se vse spreminja, se spreminjajo tudi navade živali: mačke jedo le še pečene miši, ki si jih nikakor ne ulovijo same, pač pa se pustijo streči, v Bohinjskem jezeru uspevajo take progaste ribe, za katere se zdi, da so oblečene v pižame, Bohinjci pa redijo škotske krave (te so bolj podobne bizonom ali pa nemara bivolom), moderne vietnamske prašičke, dalmatinske osle ... In glede na zgoraj povedano potem pravzaprav sploh ni čudno, da šimpanz razlaga pisatelju o tem, da izvira iz človeka, ko pa ga pisatelj opomni, da je znanstvenik Darwin razlagal razvoj ravno obratno, mu šimpanz zabrusi (Dolenc 2008: 44): »Mogoče jaz res ne izviram iz človeka, ti pa prav gotovo izviraš iz opice!« Zbirka *Kraljičin lipicanec in druge zgodbe* vsebuje trinajst besedil. Medbesedilnost je opazna v dveh zgodbah, in sicer v zgodbi *Pujskova gripa* in *Pingo in Frigo*. V prvi pripovedovalec v sanjah sreča literarne like iz znamenitega dela Alana Alexandra Milna *Medved Pu* (Puja, oslička Sivčka, Pujska, Kengo, Ruja, Tigra, Sovo, Christopherja Robina in druge), živali pa se odločijo, da bodo pujska pojedle, ker je razširjena prašičja gripa. Ko se avtor zbudi, v knjigi preveri, če je Pujsek še živ, in ugotovi, da je. V drugi navedeni zgodbi gre za povezavo z delom *S Tango smo trije* Justina Richardsona (pravica do starševstva kljub istospolni ljubezni). Nekatere zgodbe bolj kot o živalih govorijo o ljudeh, npr. v zgodbi *Kaj nam pa morejo* prvoosebni pripovedovalec ugotavlja, da se ljudje po grabežljivosti in krvoločnosti ne razlikujemo od volkov. Najbolj poetična je zadnja zgodba, *Moj tovariš Jaroslav*, Jaroslav je bil namreč star osel, na katerega je bil pripovedovalec navezan. Le ugibal je, kje so njegove kosti, v mislih pa se je pomenkoval z njim, delil z njim lepe otoške spomine. Jaroslav je bil namreč vse svoje življenje doma na Biševu, na otoku, ki je avtorju prav posebej prirasel k srcu.

Zbirka ***Maščevanje male ostrige*** vsebuje dvanajst zgodb. Čeprav so glavni liki živali, pripoveduje avtor predvsem o družbenih razmerjih. Začetni zgodbi (*Kdo si, muc?* in *Pogrešanje*) in zadnja (*Knjige, potoček in plamenček*) se dogajajo v Bohinju, v *hišici na robu gozda*, v ostalih zgodbah nas avtor popelje po jadranskih otokih, v Piranski zaliv in živalski vrt v Ljubljani. Pisatelju živali povedo marsikaj o njihovem videnju ljudi: vsekakor ljudje nismo tako zelo pozitivni, kot se nam morda zdi. Še ribe vedo, da plinski terminali škodujejo morju, ljudje pa delajo proti naravi. Opiše tudi požrešnega goža, ki požre kamen namesto jajca, na otoku pa vlada tudi visoka vročina, ki jo polni zvok škržatov, saj so ti (Dolenc 2010: 48) »glasbeniki sredozemskega sonca«. Pisatelj pogrša črnega muca, ki se je udomačil pri njem in potem kar naenkrat izginil, v mačjih očeh pa pripovedovalec prepozna pogled umrlega prijatelja. Zbirka ***Krave so mi povedale*** vsebuje enajst kratkih zgodb (med njimi je nekaj realističnih, ena sodi k nonsensu), v večini je književni prostor Bohinj, torej pisateljeva hišica na robu gozda, kjer vedno znova opazuje in občuduje domače in gozdne živali. Med Dolenjčevimi domačimi živalmi je najzanimivejša papiga Togo, ki jo je avtor predavnimi leti pretihotapil iz Afrike (zna mu reči butelj in občuduje Vanetov računalnik). Prav nadležne so faraonke, ki sicer niso domače živali, najraje pa se naselijo pri kom doma. Čebele in ose so lahko zelo nevarne, kar je skušal tudi pripovedovalec, ko je bil še majhen in so ga opikale. Tam blizu hišice na robu gozda pa se znajo dogajati tudi zelo čudne reči: pisatelj opazi lisjaka, ki rad krade stvari, na vrata pa mu potrkajo Nezemljani, ki obožujejo zeljno juho s fižolom (oziroma zeljnato juho s fhžolom, kakor pravijo sami). Kadar si ljudje pripovedujejo strašljive zgodbe (na primer, kako je kdo kar izginil ali pa naj bi ga celo odpeljali Nezemljani), se rado primeri, da se potem res zgodi kaj čudnega. Ali kakor zapiše Dolenc (2012: 32): »Enkrat je moralo priti do tega. Enkrat se je moralo zgoditi. Ko tako dolgo čemš v hišici ob robu gozda, se zgodi vse mogoče, čeprav se včasih zdi, da se ne zgodi nič. /.../ V resnici se dogaja vse mogoče in nekatere stvari se ti morajo zgoditi, so ti prav usojene. Sploh meni.« In potem sploh ni čudno, da zna pisatelj prisluhniti tudi bohinjskim kravam.

Zanimiva je serija slikanic o živalih **Marjana Mančka**, kjer avtor že v naslovu omeni žival, ki je glavni literarni lik, *Kozliček Mek*, *Kužek Vuf*, *Mucek Mjav*, *Ovčka Be*, *Piščanček Pik*, *Pujsek Lul*, *Zajček Uh*. Gre za prenovljeno izdajo avtorskih slikanic iz leta 1980, namenjena je najmlajšim otrokom. Povedi so zelo preproste, živali so antropomorfne, a ne vse enako. Pri vsaki živali otrok spozna nekaj pomembnega, npr. kuža Vuf ne more v Živalski vrtec kadarkoli na obisk k prijatelju Dingu. Njegova pasja družina je predstavljena povsem antropomorfno, oče bere časopis, mama kuha kosilo, živali so oblečene v človeška oblačila. Mucek Mjav spoznava letne čase skozi umivanje, ki je vsakodnevna otrokova rutina. Piščanček Pik srečuje različne poosebljene pojme (strah Ah, jezo Grr, žalost Joj, veselje Haha), ki jih sprašuje, če so njegova mama, saj jo išče, že odkar se je izvalil. Hkrati z veseljem najde tudi Kokljo, mama Koklja in piščanček vzameta veselje kar s seboj domov.

Marjeta Novak v slikanici *Arne na potepu* (1999), ilustrirala jo je Jelka Reichman, na nevsiljiv način ob glavnem liku, mladiču labradorcu Arneju, predstavlja pasji dom in tri ekosisteme: travnik, mlako in potok. Živali govorijo, med seboj se razumejo ne glede na biološko vrsto, ki ji pripadajo. Arne je imel svoj dom s pasjo hišico na dvorišču, na sosednjem dvorišču je živela njegova mama. Ker jo je vedno gledal skozi ograjo, je mislil, da je progasta. Mama mu je povedala zgodovino labradorcev, ta pasma je dobila ime po Labradorju, polotoku v Atlantskem oceanu. Arne se je odločil, da bo šel na Labrador, torej mora najprej najti ocean. Pobegnil je z dvorišča, na travniku srečal buldoga Wolfa, nato so mu mravlje pokazale pot čez cesto, ki se je je neznansko bal. Prispel je do vode, mislil je, da je že pri oceanu, a mu je žaba razložila, da je pri mlaki (ni upal vprašati, kaj pomeni mlaka), tudi potok je zamenjal za ocean, kar mu je razložila postrv. Razmišljal je, v katero smer naj gre. Po poti je srečal še mačko Cufi, pa istega buldoga, in prispel je nazaj na domače dvorišče, tako labradorska mama ni bila več v skrbeh zanj.

Andrej Rozman Roza je s *Čofli* (2012), kratkoprozno zbirko enaindvajsetih fantastičnih prigod, delo je ilustriral Zvonko Čoh, ponudil vpogled v življenje čoflov in ljudi, natančneje: kako družina čoflov sobiva s človeško družino.

Posamezna poglavja so zaokrožene celote, zgodbe povezujejo isti literarni liki, književni čas pripovedi je kratek, saj so dogodki nizani z veliko naglico, s čimer pisatelj krepi pustolovsko plat zgodbe. Realni književni prostor je omejen na stanovanje Milenkine družine in na bližnjo okolico, fantastični prostor pa na podzemno jamo, prebivališče čoflov. Čofli namreč (Rozman 2012: 5) »živijo v podzemlju pod Rožnikom. Pet jih je in hodijo ven le ponoči.« Človeško družino tvorijo mama Zemljomila, oče Vodoslav in otroci Mehurčica, Čof in Valčica. Ne najlepša, a pomembna lastnost čoflov je požrešnost, zaradi nje se dogajanje pogosto zaplete. Čofli so sicer prijazna bitja, a zaradi svojega velikanškega apetita kar naprej zabredejo v težave. Čof, ki se je odkradel od doma, je v človeškem svetu hitro našel deklico Milenko, ta pa si želi čofla Čofa za domačo žival. Čof se v človeškem svetu odlično znajde, v Milenkino družino vnese, sicer s čudežno močjo svojega pogleda, razumevanje in prijaznost. Stik med realnim svetom ljudi in fantastičnimi bitji, čofli, ki pa prebivajo v našem svetu, je najprej skrit in omejen le na Milenkino družino. Čofli, ki se sicer sporazumevajo z radijskimi signali, navidezno so ves čas tiho (seveda s stališča človeškega sveta), svojo personifikacijo dokažejo s ponavljanjem teksta iz risanke, a se, kar se tiče človeškega jezika, pri tem tudi ustavijo. Pomemben fantastični atribut je njihov hipnotizirajoči pogled, s katerim lahko spreminjajo človeški karakter v boljšega. Dogodivščine Čofa in Milenke ter njunih družin so humorne, zabavne, polne dramatičnih preobratov, ki pa se vendarle iztečejo v srečen konec: čofli se vrnejo domov v podzemlje, Milenkina družina pa uspešno debitira s priredbo Sneguljčice v gledališki predstavi.

Tatjana Kokelj je v zbirki z naslovom *Naježene prigode* (2003), ki jih je ilustrirala Mojca Cerjak, zbrala deset kratkih zgodb o ježkih Miku in Jaku (*Divji mož, Na izletu, Rojstni dan, Izidorjeva njiva ...*). Ob glavnih likih je pogosto omenjen še zajec Izidor, drugi liki so epizodni. Vsaka zgodba je zaokrožena celota, povezujeta jih glavna lika. Mik in Jak živita v hišici, imata vrt, predvsem pa se vedeta človeško. Zanimiva je dvojna vloga živali, ki je opazna skorajda v vseh zgodbah, npr. (Kokalj 2003: 3): »Ježka Mik in Jak sta sedela na vrtu in se grela na toplem soncu. Ptiček je žvrgolel na drevesu.« Zgodbe imajo

skupno temo, in to je strah. Na platnici Tatjana Kokalj (2003: brez paginacije) nagovarja otroškega bralca: »Prigode niso nastale zato, da bi vas plašile. Rade bi vam le zaupale, da je strah čisto odveč.« Zajca se torej ustrašita drevesa, ko piha veter in maje njegove veje, zamenjata ga za velikana, zajec Izidor jima pove, da se majejo veje. V drugi zgodbi opazimo medbesedilno navezavo na pravljico Janko in Metka, ker sta ježka metala po gozdu drobtinice, da bi našla pot domov, pozabila pa sta, da tudi v pravljici drobtinice niso pomagale; spet ju je rešil zajec Izidor. Ježa sta naredila rojstnodnevno zabavo, zaradi nesporazuma gresta iskat Izidorja, Jak po nesreči pade v potok, a ga Izidor reši, nato res praznujejo. V eni od zgodb ju seveda nehote prestraši Izidor, ki jima prinese imenitno izdolbeno bučo, v njej pa svečo; ježa sta mislila, da gre proti njuni hiši čarovnica. Skoraj v vseh zgodbah je Izidor tisti, ki pomaga, premisli, svetuje, nekega dne pa je bil obupan Izidor, saj so na njegovo njivo postavili strašilo, on pa ni vedel, da mu strašilo nič ne bo naredilo, to mu je razložil šele vrabec Vojš. Ko so hruške zrele in začno padati z drevesa, mislita ježka, da je padla Luna z neba. V nekaterih zgodbah so omenjene le drobne vsakdanje nevšečnosti, npr. kako je Mik stopil v blato in je mislil, da mu ni rešitve; ali ko se ježa ustrašita miši, ki živi na njunem podstrešju in celo trdi, da je njeno. Mik in Jak sta sicer ježa, a pestijo ju natančno take težave kakor majhne otroke.

V slikanici, ki jo je ilustriral Adriano Janežič, *Zajec Dodo* (2004), avtorica najprej predstavi pomembne literarne like: deklico Polonco (ki hodi v prvi razred) in živali, ki živijo pri njej, to so muca Julia, žaba Mara, zajec Dodo, medved Bomi. Sledijo kratke zgodbe, v posamezni zgodbi se zgodi en zaokrožen dogodek, literarni liki pa so ves čas enaki. Zgodbe se dogajajo v realnem svetu, kjer igrače oživijo in imajo antropomorfne lastnosti. Polonca in njene igrače pa srečujejo tudi prave živali (npr. psičko na morju, veverico v gozdu). Gre torej za prave živali (epizodne like) in za zooigrače, ki jih vzame Polonca s seboj na morje, težava se pokaže že pred odhodom, saj nikjer ni zajca, vrne ga sosedov deček Blaž. Na morju je bil vihar, ki je psički Niki podrl pasjo hišico, Polonca in njene igrače so jo pomagale popraviti. Naslednji sklop zgodb se dogaja jeseni, ko zorijo kostanji. Polonca in Dodo sta jih šla nabirat, v gozdu pa sta srečala

veverico in ni jima bilo mar, da so druge živalske igrače ostale doma. V zgodbi *Sladka presta* skozi Dodovo naivnost avtorica opozarja, da otrok ne sme prise-dati v tuje avtomobile. Zooigrače doživijo tudi vožnjo z lepim avtomobilom – igračo, se srečajo s policistom, ki preiskuje, kdo je pojedel ribo (seveda jo je Jula), in s pisanimi baloni iz hiše preženejo dolgčas. Zbirka fantastičnih zgodb *Zajec Emil* (2007) ima tri glavne like, deklici Gajo in Nežo ter naslovnega zajca Emila. Zgodbe se odvijajo od jeseni do poletja, torej v času šolskega leta, vsaka zgodba je zaokrožena celota, glavni liki so v vseh isti, drugače pa v posamezni zgodbi nastopajo epizodni liki (čarovnik, mišek Jon, zajec Žarko ...). Deklici iz realnega sveta prestopata v irealni svet vedno, ko stopita v stik z irealnim zajcem in drugimi živalmi. Gaja in Neža sta sestri, ki si zelo želita imeti domačo žival, vendar jima je starša ne dovolita. V parku srečata zajca Emila, s katerim se spoprijateljita in od sklenitve prijateljstva prehajata iz realnega v irealni svet, kjer živali govorijo, seveda se pogovarjajo tudi z deklicama, in se spet vračata nazaj v realni svet. Deklici se z Emilom igrata, mu prinašata hrano, zajec ju predstavi tudi drugim živalim, je zelo skrben in poskuša vsem pomagati, npr. poišče gumb, ki ga je izgubil stari Vandelin; poišče čarovnika, ki mišku Janu poišče prijateljico; oprosti krajo malice, ki mu jo je odnesel jež pred zimskim spanjem. Zgodbe so naslovljene in izražajo temelji motiv, npr. *Gumb*, *Ledeno jezero*, *Volk*. Zadnja zgodba uvaja nov lik, vrtnega palčka, ki se ponudi, da bo čuval Emilovo, Gajino in Nežino hišico na drevesu.

Serijskih osmih slikanic **Ferija Lainščka** o Žlopih vsebuje zgodbe o 'najhitrejših' bitjih na svetu, njihovih medsebojnih odnosih (družinski odnosi, prijateljstvo, nevoščljivost ipd.) ter bivalnih razmerah in pomembnih dogodkih, povezanih z njihovimi življenji. Vsaka slikanica ima že v naslovu podano osrednjo temo zgodb, ki so zbrane v knjigi (npr. *Zimska pravljica*, *Prvi šolski dan*), vrstni red branja ni določen, knjige tudi nimajo oznake, v kakšnem vrstnem redu so izhajale (razen letnic izida), vsaka knjiga je zaokrožena celota, prvi dve knjigi vsebujeta več kratkih zgodb, vse naslednje imajo eno temeljno temo skozi vso slikanico. V celotni seriji se natančno izrišejo karakterne lastnosti glavnega lika, žlopka Huja, epizodni liki so opisani manj poglobljeno. Književ-

ni čas v posameznem delu je kratek, obsega en sam dogodek ali niz povezanih dogodkov, ki se zgodijo le v nekaj dneh. Prvo delo serije nosi istoimenski naslov, torej *Žlopi* (1999), v knjigi avtor predstavi žlope in Žlopanijo. Žlopanija leži (Lainšček 1999: 5) »prav v osrčju Združenega kraljestva pravljicnih dežel«, čeprav je marsikdo prepričan, da se nahaja za živo mejo ob koncu ulice. Žlopi so najhitrejša bitja na svetu, saj se žlop prebere zrcalno od polž, ki je, za razliko od žlopa, najpočasnejše bitje. So si pa po videzu precej podobni, a jih ni mogoče zamenjati. Tipičen žlop v spanju smrči, ima hišico, ki je podobna polžji, odloži jo le v Žlopaniji, ker tam hiš nihče ne krade. Predstavljeni so glavni liki serije: žlopek Hu (hiter), ata Oto (prvak v igri skrivalnic) in ded Aldo (lahko močno stisne kamen, da se ta spremeni v prah) živijo pod Žlopasto steno, ob jezeru v Cvetni dolini pa prebivajo žlopka Žžu (zna napraviti napitek proti lenobi in zaspanosti), mama Jo (izdeluje ogrlice za srečo) in babica Vilma (izdeluje mazilo zoper slabe lastnosti). Babica Vilma je tista, ki zna dajati pametne nasvete (kam naj se žlopi odpravijo na izlet), Žžu mimogrede ozdravi Huja lenobe in zaspanosti, ko jo ta spremlja ob nabiranju zeli in ugotovi, kako lepa so jutra, ata Oto pa mami Jo ponovno izpove veliko ljubezen. Dvakrat avtor združi fantastični in realni svet: s književnim prostorom, da je Žlopanija morda blizu nas, vsekakor pa na Zemlji, in z omembo štiriperesne deteljice, ki jo imajo žlopi najraje, ob direktnem nagovoru bralcem pa pripovedovalec pripomni, naj bralec podari štiriperesno deteljo žlopu, če ga morebiti sreča. V knjigi *Zimska pravljica* (1999) Huja kaznuje policija, ker je s svojo rolko prekoračil hitrost, za kazen jo mora namazati s polžjo slino, tako bo vse leto zelo počasen. Hu in Žžu se prepirata, kdo gre h komu na obisk, porineta drug drugega z brvi in za oba se prepir konča z buškami. Hu bi moral obiskovati glasbeno šolo, a se starša prerekata, kateri instrument naj bi igral, Hu predlaga, da bo igral trobentico, ker te cvetijo le pomladi in mu ne bo treba vse leto vaditi. Hu je malce zaljubljen v Žžu, a mu marjetka (igra ljubi – ne ljubi) sporoča, da ga Žžu ne ljubi. Hu tudi ne mara sobotnega čiščenja hiške, a ko sanja, da so mu jo ukradli in se zbudi v soboto s hiško, jo z veseljem očisti. V zadnji zgodbi si Hu zaželi snežaka za novoletno darilo in ga dobi, šele potem njegovi

prijatelji razumejo, da je moral za snežaka pasti sneg, ki ga prej ni bilo. *Velika dirka* (2000), ki poteka med žlopi v Žlopaniji, je zgodba o Hujevem poštenju in dobroti. Ker je edini, ki se res pošteno, brez skritih namenov in brez prevar bori na dirki, ob koncu tudi zmaga in je bogato nagrajen. *Policaј Bertі* (2001) je glavni lik v istoimenski zgodbi, je Hujev stric in pride na obisk k Huju, dedku in očetu. Bertі razlaga Huju o svojih neustrašnih policijskih podvigih, a ga babica Vilma s kremo zoper slabe lastnosti razkrinka, da je pravzaprav tat vseh dobrot, ki so v zadnjih dneh izginile. Skesano konča počitnice, le Huju je malce žal, da ne bo mogel več poslušati zgodb o junaštvih. *Zlato kraljestvo* (2001) so pravzaprav Hujeve moraste sanje, v to podzemno kraljestvo se odpravi iskati Žužu, ki naj bi se poročila z zlatim kraljevičem. Na poti zmoti netopirja (zanimiv medbesedilni prizor s Shakespearovo dramo Hamlet), pomagajo mu pajki, nato mu priskočijo na pomoč vsi prebivalci teme. Izkaže se, da kraljevič ni zlat, temveč mu zlatar vsako noč nanese zlato na telo. Hu reši s pomočjo podzemnih prebivalcev Žužu in skupaj zbežita v Žlopanijo. Ves prestrašen se zbudi, ob sebi pa zagleda Žužu in ji pove vso zgodbo. Žužu je vesela, ker ve, kaj vse je Hu pripravljen narediti zanj, čeprav se je vse dogajalo le v sanjah. V delu *Poraz in zmaga* (2001) je ob Huju glavni lik še žlopek Popek. Popkovi se preselijo v mesto in nasilni Popek želi s pretvezo premagati Huja, a se prevara zanj slabo konča. Takrat spozna, da je prijateljstvo vredno več kot nasilništvo, s Hujem postaneta prijatelja in tudi drugim žlopom ne grozi več. Tema medvrstniškega nasilja je postavljena v mestno okolje, kjer živi tudi Hu, omenjeni so tudi drugi žlopovski vrstniki. *Planet Jojo* (2002) je zgodba o igrači jojo, ki naj bi jo pred davnimi leti prebivalci istoimenskega planeta pustili v Žlopaniji. Jojo obvlada le tisti, ki verjame v planet in njegove prebivalce. Žlopku Huju stari mojster, ki izdeluje te igrače, pokloni srebrni jojo, ponoči pa ga pridejo trije prebivalci s tega planeta poučit, kako naj se z njim igra. Naslednji dan je Hu v igri najboljši, toda zaveda se, da ne more nikomur zaupati svoje skrivnosti, ker mu nihče ne bi verjel. Zadnje delo iz serije ima naslov *Prvi šolski dan* (2002). Hu, Popek in Žužu postanejo prvošolci, vsak se po svoje spopada s strahom pred šolo, ker ne vedo, kaj jih čaka. Popek izgubi svinčnik, nato pa se

prepira med malico in pomendra krofe, a svojo napako hrabro prizna, da ne bi bil kriv Hu, ki mu je prej odstopil svoj svinčnik. Ugotovita, da je prijateljstvo najpomembnejše.

Maja Novak je v zbirki treh kratkih fantastičnih zgodb z naslovom *Male živali iz velikih mest* (1999) ustvarila poseben tip te književne vrste. Zgodbe odlikuje poglobljeno označevanje književnih likov, izrazita poetičnost jezika in zlasti paradoks, s pomočjo katerega glavni književni liki premagajo nezadovoljstvo zaradi lastne zunanje podobe. V prvi zgodbi, *Čudežno potovanje malega Kozima*, morski prašiček, ki je najraje od vsega pesnil in grizljal peteršilj, po svojem odsevu v vodi ugotovi, kdo sploh je, zato postane razočaran nad seboj, saj bi rad bil pesnik, a se mu zdi to nemogoče. Ker je leta 1555, to je dogajalni čas, pismen, je vendarle poseben, živi namreč pri pomembnem tiskarju Bartolomeju v Firencah. Bartolomej morskega prašička podari najboljšemu prijatelju Galeazzu Gastonu, čarovniku, ki je zaprt v Firencah, saj je bil nasprotnik tega mesta v bojih med mestnimi državami. Zaradi razgledanosti Kozimu uspe rešiti Gastona: znano dejstvo je bilo, da so bili mrtvi morski prašički pokazatelji kolere na ladjah; zdaj se dela Kozimo mrtvega in njegov novi gospodar lahko skupaj z njim zbeži iz zapora, saj se ječar ustraši bolezni. Avtorica prvoosebno zaključí, da je brala staro knjigo, v kateri je bil omenjen pesnik, ki je bil priljubljen in je imel veliko prijateljev (Novak 1999: 26): »Ime mu je bilo Kozimo, rad je grizljal peteršilj in bil je smešno podoben morskemu prašičku.« Druga zgodba, *Avrelij, Gaja in Plamen tisočerih misli*, govori o tem, da se vsak trud in skromnost enkrat poplačata. Deklica Lučka je imela najprej zlato ribico Avrelija, na katerega je bila zelo ponosna, in ko se pohvali pred Uršo, da ga je dobila, jo ta zasmehljivo zavrne, naj pazi na ribo, če je res zlata, ker hodi okoli polnočni tat, ki krade zlato. Nato je dobila Lučka še Gajo, bila je vesela. Ko je Urša praznovala rojstni dan, je v njihovi hiši, polni ljudi, tat ukradel diamant in ga zakopal v pesek Lučkinega akvarija. Šele ribici sta znameniti diamant, imenovan Plamen tisočerih misli, izbežali iz peska, od takrat sta Lucija in mama lepše živeli. Tretja je *Poučna pri-lika o pogumnem vrabčku*, v kateri majhen ptič Ciril razume stisko in hrepenenje odtočnega žleba Filipusisa, ki je postavljen na strehi neke cerkve v Benetkah.

Filipusis je mešanica zmaja, leva, bila in ribe, kakor da se srednjeveški umetnik, ki ga je klesal, ne bi mogel odločiti, kaj naj sploh izkleše. Njegova največja želja je, da bi neke noči poletel nad mestom, ki mu že stoletja pripada (Novak 1999: 54): »Vse mesto, najlepše mesto na svetu, se kakor na dlani šopiri pred mano! Vsako slepo uličico in vsako zakotno dvorišče lahko vidim z zvonika – pa jih v resnici ne vidim, nikdar si jih ne bom mogel ogledati od blizu!« Vrabec Ciril je šel prosit za pomoč mačka Grigorija, ki je obvladal telekinezo, da bi Filipusis enkrat poletel nad mestom. Mačku se prošnja ni zdela vredna odziva, saj ni videl v tem koristi zase. Po dolgem premisleku vendarle prileze na vrh cerkve in pomaga zmaju poleteti (Novak 1999: 66): »Nekaj sto metrov nad strehami je pod luno brezšumno veslala poltonska granitna pošast, ki se je presrečno smehljala in radovedno upogibala vrat, da ne bi spregledala nobene podrobnosti ulic pod sabo.« Vrabec Ciril se je medtem bahal pred vrabčevkami, kako pogumno je obiskal mačka in ga nagovoril za pomoč.

Andrej Nespanec (2014) **Barbare Simoniti** in ilustratorja Petra Škerla je sicer slikanica o dečku, ki pa v sanjah prestopi v fantastični svet živali, kamor ga popelje netopir Nan, ker (Simoniti 2014: 20): »Jasno ko črna noč! Kdor ne more spati, zamudi vse sanjske zgodbe!« V sanjskem svetu se skozi Škerlove ilustracije izpolnijo poprejšnje dečkove želje, njegovo srečanje s kitom, z galebi (ki jih ima sicer natisnjene na odeji), z ribami (ki jih vidi v parketu, zloženem na ribjo kost), sanje so asociacije vseh bližnjih, vsakdanjih stvari.⁶⁹

Antonov cirkus (2008) **Petra Svetine** je kratka fantastična zgodba, katere glavni lik je Anton Bon. Anton je bil najprej mornar, iz Afrike je pripeljal leva Leopolda in nato ustanovil cirkus: levu je vtaknil glavo v gobec, pri naslednji točki pa je odpel arijo iz opere. Kmalu so se jima pridružile še bolhe, ki so tudi uprizarjale svojo točko. Nekoč jih je pot zanesla v Ljubljano, kjer so na sejmišču v paviljonu F nastopali, ljudem je bil cirkus kar všeč, a se je kmalu zapletlo.

⁶⁹ Slikanica *Andrej Nespanec* vzpostavlja podobne zgradbene principe, kot jih je v slikaniški prostor uvedel **Maurice Sendak** s kultno slikanico *Tja, kjer so zverine doma* (izvirnik 1963, prevod v slovenščino 2013). Sendakove zverine so plod otrokove domišljije, so pravzaprav odgovor na avtorjevo vprašanje (Sendak 2013: platnica): »Samo ena stvar me zanima. Vprašanje, ki mi ne da miru, se glasi: Kako otroci preživijo?«

Bolhe so zaradi novega šampona, ki sta ga uporabljala Anton in Leopold, odšle od njiju, saj jim je neznosno smrdel, Anton zaradi prehlada ni mogel peti, tako je Antonu in levu ostala samo točka, ko Anton vtakne svojo glavo v levov gobec. Gledalci niso bili več zadovoljni. Lev se je odpravil v mestno knjižnico, da bi našel kakšno igro za njun cirkus, pa ni našel le igre, s seboj je pripeljal kar igralce: tri gospodične podgane, Rozalijo, Teodoro in Anastazijo, pa še mačka Fabriciusa von Schwarzenkatza, po domače so mu rekli Kapone. Vrnile so se tudi bolhe, naselile so se pri nastopajočih, malce pa tudi med občinstvom. Antonov cirkus je postal zelo slaven, občinstvo je bilo na cirkuških predstavah vedno zadovoljno in nasmevano.

4.2.5 Nonsens

Nilska konja Hubert in Marcel sta sedela pod platano in v vodo metala blatne kroglice.

»Kako rad bi zložil kakšno pesem,« je rekel Marcel.

»Ti lahko pomagam?« je vprašal Hubert.

»Pa veš, kaj je to pesem?« je rekel Marcel.

»Hja, mislim, da ne,« je odgovoril Hubert. Potem sta tiho obsedela in naprej metala v vodo blatne kroglice.

»Pesem je en tak šopek iz samih rim,« je čez čas pojasnil Marcel.

»Kaj pa je to rima?« je vprašal Hubert.

»Rima je recimo trava – zelenjava,« je odgovoril Marcel.

»Kaj je rima, trava ali zelenjava?« /.../

»Poglej,« je rekel, »ne vem, če ti bo všeč, ampak meni je uspelo zložiti eno tako pesem.« Hubert je v tacah držal šop trave pa glavo ohrovtu in glavico zelja in dva pora in tri korene in peteršilj. Vse lepo povezano v velik šopek, travo in zelenjavo.

Peter Svetina: *Šopek iz samih rim.*

Modrost nilskih konjev. 2010: 2–3.

V monografiji *Nonsens* (1997) Barbara Simoniti že v predgovoru utemeljuje, da nonsens v literaturi ni nesmisel, temveč je (Simoniti 1997: 3–4):

»... zelo duhovit literarni žanr, ki se igra z jezikovnimi možnostmi in s spreminjanjem pomenskih odnosov, ne s smislom. /.../ Domislek se začne z znanim izhodiščem in se konča nepričakovano, pomensko povsem drugje. Takšnega zapleta ni mogoče pričakovati, zato je zabaven. Osnova zanj je prenos abstraktnega pomena na konkretno raven. /.../ Povezava je na videz logična, ker sta si zvezi podobni, kakor da bi bili oblikovno povezani, pa to seveda nista. Značilna je tudi pikolovska natančnost. /.../ Njen namen je, da stopnjuje verjemljivost domisleka.«

Barbara Simoniti je kot izhodiščno delo svojega preučevanja vzela arhetipsko delo tega žanra *Alico v čudežni deželi* (1865, prevod v slovenščino) **Lewisa Carrolla** (pseudonim Charlesa Lutwidga Dodgsona),⁷⁰ hkrati je opozorila, da je slovenski prevod neustrezen, saj ne vsebuje nonsensa. Dalje teoretičarka utemeljuje teorijo nonsensa s treh izhodišč: kot literarni pojav, kot žanr in slog ter kot ubeseditveni postopek.⁷¹ Pri slednjem Simoniti ugotavlja, da črpa večinoma iz literarnih figur, torej iz rabe pomenov, ki nastanejo iz medsebojnih besedno-pomenskih zvez. Matjaž Kmecl (1995: 122–144) deli figure na ogovorne (nagovor, retorično vprašanje, vzklík, dialogizem), akumulacijske (ponavljanja, kopičenje), logične (paralelizem, stopnjevanje, nasprotje), slovniške (inverzija, sileps) in razširjene (opis, izpoved, dialog). Za nonsensno kratko zgodbo uporablja Igor Saksida v *Slovenski književnosti III* (2001) izraz nesmiselnice. Temelj nonsensa/

⁷⁰ Tudi v Carrollovi *Alici v čudežni deželi* so nekateri literarni liki živali (najpomembnejši je zajec), čeprav je glavni lik seveda človeška deklica, ki se znajde v fantastični deželi.

⁷¹ Barbara Simoniti (1997: 203): »Prvine ubesedovalne ravni, ki so besedilo določujoče zaznamovale, sem vzpostavila kot nonsens stileme – literarno-slogovne prvine, s katerimi nastaja nonsens učinek. Nonsens stilemi so prvine nonsens diskurza, določene z značilno vrsto komunikacije: nakazovanjem in odvzemanjem pomena ter ustvarjanjem uravnotežene referenčne napetosti med njima. Zato je zanje bistvena njihova umestitev v sobesedilo.«

nesmiselnice je jezikovna igra, ki mestoma preraste že v ironijo. Saksida v članku *Kaj je nonsens in kako učinkuje?* zapiše (Saksida 2015: v tisku):

»Prevajanje besede nonsens s slovensko ustreznico nesmisel je torej ustrezno (v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* je nonsens pojasnjen kot *nesmisel*, *neumnost*, tak postopek je nonsens; to je nonsens; prim. tudi Stanovnik, 1984), vendar je temeljni besedi treba brati kot ne-smisel in ne-umnost. Nonsensno besedilo je stvaritev brez smisla zunaj stvaritve same, je hkrati tudi ne-umnost, torej kot stvaritev brez uma (logike) – ki hote ruši jezikovna pravila in vzpostavlja prostor osvobodjene domišljije.«

V nonsensni zgodbi *Rdeča kapica in butalski medved* **Mateta Dolenca**, objavljeni v zbirki **Krave so mi povedale** (2012), se Rdeča kapica na moč razhudi, ker je namesto volka v postelji medved in kar po mobilnem telefonu pokliče pomoč.

Primož Suhodolčan je doslej izdal štiri dele *Živalskih novic*, ki so že po zunanji obliki posebnost: ilustrator Uroš Hrovat je serijo zasnoval kot časopis. Na naslovnici so vsi naslovi zgodb in njihovi podnaslovi (ilustrator se poigrava tudi s tipologijo črk, pri čemer večje črke seveda pomenijo tudi večjo ali bolj poudarjeno senzacijo). Namesto kazala so torej naslovi in podnaslovi posameznih zgodb ter strani natisnjeni kar na platnicah, pri nekaterih najbolj senzacionalnih je dodan tudi kratek povzetek novice. Pisatelj Primož Suhodolčan je predstavljen kot poročevalec, ilustrator Uroš Hrovat pa kot fotograf (poročevalce in fotografе imajo namreč vsi pravi časopisi). Vse štiri knjige vsebujejo ob zanimivih kratkih živalskih zgodbah tudi ilustracije in stripe (npr. tri novice v stripu: *Vojna smrdi*, *Zajec Peter*, *Joško in Boško*), ob koncu druge knjige pa je še *Leksikon novih živalskih vrst*, ki je vsekakor vreden posebne omembe, kajti v leksikonu so popisani npr. zmajorepi bradavičar, flekasta hodipica, kratkonogi dvoprsti zehavec, redkozobi smrdoprđ in druge zanimive živali, o katerih se je možno poučiti le v Suhodolčanovem delu. V tretjem delu *Živalskih novic*, ki je

bil uvrščen med deset nominiranih del za desetnico 2010, se pojavijo nekatere živali, ki jih v prejšnjih dveh delih ni bilo. Naslov prve zgodbe je *Maci Motorist*, maček Maci se v njej predstavlja kot James Bond, pa tudi njegova dejanja so enako pogumna. *Vojna za travo* je vojna med ovcami in kravami, od katere imajo korist krti. *Komar Barbar* je zelo moteče bitje, a se ga da ugnati s sladoledom. Zgodba *Letalna šola* opisuje, kaj vse morajo – zaradi želja svojih staršev – početi živalski mladiči (morda pa ne samo živalski?!). *Za bobra je dobra!* je novica o zlaganih bogataših, ki jih razkrinka že prvi naliv. *Sraka z bolšjaka* pa je naivna, očitno ni brala prejšnjih Živalskih novic, ker če bi jih, ne bi nasledla zajcu Petru. Zadnja zgodba v knjigi, *Ritglavski park*, z ilustracijo spominja na Jurski park, s poimenovanjem pa na Triglavskega, tudi v Ritglavskem pa seveda živijo dinozavri, še neodkrite vrste, čeprav so najbrž kar poznane vrste, ki živijo povsod okrog nas: speedozaver, salamodon, tomoramimetizaver, elektrodaktil ... Četrty del *Živalskih novic* vsebuje pet zgodb, Suhodolčan se poudarjeno poigrava s preoblikovanjem stalnih besednih zvez, npr. že v podnaslovu prve zgodbe *Pepi in perutnina* (Suhodolčan 2014: 6): »Kdor visoko poje, tega se daleč sliši!« Seveda se na koncertu vse zaplete ravno zaradi poigravanja z že znanimi besedili. V drugi zgodbi Suhodolčan uvaja nov lik, leva Rumba, ki se ne znajde v svetu sodobne tehnologije; tretja zgodba je cinična do vseh eko-, saj si v sodobnem času niti medved ne more privoščiti novega kožuha, ker se krzna ne sme več nositi. Na veznih listih so oglasno predstavljene zgodbe iz prvih treh delov *Živalskih novic*, med zgodbami pa je polno oglasov, ki so večinoma parodija na že znana besedila. Vse štiri knjige so zbirke kratkih nonsensnih zgodb (v širšem kontekstu sodijo med kratke fantastične zgodbe), v katerih nastopajo živali, mravljinčarja Darko in Marko, kokoš Kiki, zajec Peter, papagaj Pepi in drugi, ki imajo zmožnost govora, v nekaterih zgodbah pa so postavljene v antropomorfnе položaje. To niso navadne živali, temveč znajo govoriti, se prepirajo, lenarijo, so zaljubljene in še kaj. Pravzaprav gre za tipični primer živalskih zgodb, ki v popolnosti predstavljajo človeško družbo: navade ljudi, hierarhijo družbe, socialna razmerja, družinske odnose ipd. Mravljinčarja Darko in Marko najraje jesta pašteto, Kiki pa, čeprav je kokoš, ne zna znesti jajca, Papagaj Pepi poje ta-

kšne pesmi, ki užalijo vse njegove poslušalce, zajec Peter prenaša sporočila med želvakom in želvo ter tako postane 'pravi' mobilni telefon. V Živalskih novicah se reklamira tudi vegetarijanska restavracija Štala z zanimivim jedilnikom. Živalske novice torej vsebujejo vse elemente dnevnikov po rubrikah (npr. iz naših krajev, dnevni dogodki, mali oglasi), njihova največja odlika sta besedna in situacijska komika. Besedno komiko izpelje Suhodolčan zelo dosledno predvsem pri poimenovanju živali, situacijsko pa uporabi v vseh zgodbah.

Modrost nilskih konjev (2010) **Petra Svetine** je zbirka enaindvajset duhovitih in zabavnih živalskih kratkih zgodb. Avtor je v zgodbah na humoren način opisal vsakdanje dogodke iz živalskega sveta, ki pa pravzaprav ni povsem živalski svet, temveč so odnosi med živalmi zelo podobni kot v človeški družbi. Vse živali so poosebljene, književni prostor ni natančneje opisan, a imajo živali svoja stanovanja, podobna človeškim. Glavna literarna lika, nilska konja Hubert in Marcel, ki sta tudi najboljša prijatelja, se družita z različnimi živalmi, te pa opravljajo zanimive poklice, na primer pelikan Ludvik ima svoj slikarski atelje, kavki Izolda in Karel sta popotnika, žabec Zograf je saksofonist, kobilice Zofija, Tereza in Rebeka so nogometašnje ... Vse živali, ki jih na svojih poteh srečujeta Hubert in Marcel, so prijazne in zvedave ali pa jih vsaj nilska konja razumeta tako. Na primer nekega dne, ko so okrog njiju letale mušice, sta bila nilska konja prav srečna, ker sta imela tisti dan veliko družbe! Opaziti je, da jima matematika ne leži najbolj: v zgodbi z naslovom *Dvanajst pingvinov* štejeta istega pingvina, pa tega sploh ne opazita, v zgodbi *Kako široko je poletje* pa izmerita, da je le-to široko 217 metrov in 45 centimetrov! Temeljna odlika dela je premislek o vrednoti prijateljstva: v sodobni (človeški) družbi, ki je naravnana izrazito storilnostno, so modrosti Huberta in Marcela pravzaprav večne bivanjske resnice, ki jih ljudje ne bi smeli pozabiti: nilska konja se znata pogovarjati in preživljati čas drug z drugim. Živali iz Svetinove knjige prerastejo v simbol idealne, prijazne in strpne, človeške družbe. Po izboru uredniškega odbora *Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig*, ki ga vsako leto izdaja Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo (za leto 2010 je bil naslov priročnika *Geneze – poti v bistrournne nesmisle*), je v

kategoriji slovenske izvirne leposlovne novosti zmagalo delo *Modrost nilskih konjev*. Ob tem je uredniški odbor zapisali v utemeljitvi priznanja zlata hruška 2011 (Otrok in knjiga 2012/84: 79): »Nosilka glavne vloge v tem fantazijskem prizorišču je vseobsegajoča modrost, ki jo tu zastopajo nilski konji in druge živali. Ti liki izrisujejo različne navadne ali nenavadne človeške lastnosti, ki se na koncu vsake zgodbe iztečejo enkrat v tehten razmislek, drugič v zabaven domislek. Zgoščeno besedišče pisatelja in ekspresivno karakterna spremljava ilustratorja pripovedi barvata z življenjskim optimizmom, naivnim humorjem in bistrournimi nesmisli, kako narediti nekaj lepega iz nič.«

4.3 Realistična daljša proza (pripoved ali povest)

Prelepa žival! Ni prevelik, pa tudi ne premajhen. Visok je dobrih šestdeset centimetrov. Ima močne prsi. Ves je košat, pokrit z bujno temno sivo, bleščečo dlako, ki je precej dolga in ponekod lepo kodrasta. Na prsih in sprednjih tačkah je snežno bel, prav tako košat in po večini kodrast. Glavo ima kakor lev. Tilnik močan in širok. Navzdol obrnjena dolga uhlja sta poraščena z dolgo, ponekod kodrasto temno dlako. Košat rep mu je za spoznanje privihan, da mu pedenj dolga, spodaj bela, zgoraj temno siva dlaka pada navzdol. Kadar teče, je videti, kakor da vihra za njim živa, dolga in košata žival.

Angelo Cerkvenik: *Ovčar Runo*. 1978: 11.

Pripoved ali povest je srednje dolgo besedilo, ki, kakor utemeljuje Janko Kos (2001: 157), »se ne razlikuje bistveno od romana pa tudi ne od dolge novele in je zato nadomestek za te zvrsti ali pa njihova manj dovršena različica.« Kos (2001: 158) nadaljuje, da se »v novejši književnosti izraz povest uporablja zlasti za nekatera mladinska pripovedna dela.« V mladinski realistični pripovedi, kjer termin realistična seveda ne pomeni literarnozgodovinskega obdobja, temveč temeljni zgodbeni element, da je vse, kar je v literarnem delu napisano,

mogoče. Realistično delo je torej v svojem temelju realno glede na književne like, književne prostore (dogajališče), književni čas, dogajanje mora biti realno ali vsaj mogoče, posebno kategorijo realnega pa v animalistični prozi predstavlja pripovedovalec. Za realnost zgodbe pripovedovalec ne more biti žival, temveč je ta največkrat tretjeosebni pripovedovalec ali pa je pripoved pisana s perspektive enega od človeških literarnih likov, ki je z živaljo v nenehnem stiku in opisuje njene odzive, vedenje in dejanja. Zena Sutherland (1996: 351) v monografiji *Children & Books* posebej opozarja na to kategorijo živalskih zgodb, pri čemer, kakor opozarjam že v uvodnem poglavju, avtorica meni, da pisatelj ne bi smel razlagati vedenja ali nekega motiva za ravnanje živali skozi njen govor ali mišljenje in da mora biti glavni živalski lik opisan skladno z naravnim vedenjem živali. Teoretičarka poudarja, da se avtorji tovrstnih zgodb običajno specializirajo za eno živalsko vrsto, ki jih posebej zanima ali z njo živijo, tako lahko posamezno žival nenehno opazujejo ter prepoznajo reakcije in načine obnašanja. Kot odličen primer daljše realistične animalistične proze sta gotovo romana Jacka Londona *Klic divjine* (1903, prevod v slovenščino 1937) in *Beli očnjak* (1906, prevod 1949), za katera Milan Crnković (1990: 180) ugotavlja, da sta »obrnjeni varianti iste teme: kruta življenjska pot živali, psa; v prvem primeru po zakonu nagona odide domača žival v divjino, v drugem primeru, prav tako s prevladovanjem nagona, iz divjine v udomačitev.« Jack London je še posebej v *Belem očnjaku* natančno opisal naravo, njeno tišino, neukročenost in težke preživitvene razmere za živali in ljudi. Beli očnjak, bolj volk kot pes, se naveže na človeka, tako se tudi književni prostor seli iz divjine na severu, v človeško naselje na jugu.

V tej skupini besedil morajo biti živali opisane z naravnimi biološkimi lastnostmi, velikokrat je s tem povezan tudi kronotop, torej naravno okolje s časovnimi določili za neko žival. Pri tem mislim na preživitvene strategije npr. pozimi; pa tudi na delitev dnevnih in nočnih živali; torej menjavo dneva in noči ter menjavo letnih časov v naravnem okolju živali. Preden sem iskala vire, sem bila prepričana, da imamo v slovenski mladinski književnosti veliko realističnih živalskih pripovedi, a se je pokazalo, da so živali večinoma stranski literarni liki,

čeprav so mestoma celo naslovni liki. Npr. tak primer je zbirka desetih knjig *Zvesti prijatelji Bogdana Novaka*, v kateri je pes Hani eden od literarnih likov kolektivnega lika taborniškega odreda srednješolcev.

Angelo Cerkvenik v povesti *Ovčar Runo* (1937) ima točno določene književne prostore: zgodba se začne v sicer neimenovani bosanski planini, kjer zlobneži zaradi denarja ugrabijo pastirskega psa Runa in ga odpeljejo v Zagreb k dr. Mataniču; nato pes pobegne in bralec spremlja njegovo dolgo pot nazaj na planino. Zgodba se dogaja nekaj mesecev in se zaključi z Runovo vrnitvijo nazaj k pastirju Mišku. Ovčarja so vsi ljudje gledali z občudovanjem, kar je razvidno že iz opisa, podanega v uvodu poglavja. Runo pa je tudi prijazen pes, ki nikomur ne naredi nič hudega, razen kadar se brani. V Zagrebu mu skorajda nič ne manjka, živi s prijazno družino, zanj skrbi stari vrtnar Mate, zmaga celo na tekmovanju, a njegova narava ga žene nazaj v planinski svet. Ko mu uspe pobegniti, na poti proti domu srečuje večinoma grobe ljudi, zato vedno znova pretkano pobegne. Ko prispe nazaj k svojemu pastirju Mišku, mu ta predstavi ovčarko Sivo, s katero dobita mladiče in tako nadaljujeta ponosni rod ovčarjev. Tudi Mate, vrtnar, za katerega se izkaže, da je izgubljeni Miškov brat, se vrne na planino. Idilična povest na eni strani govori o neukročenosti divje narave, želji psa po svobodi, ponosnem opravljanju stražarske službe, na drugi pa o večinoma slabih ljudeh, ki si želijo psa na silo pokoriti, a jim ne uspe.⁷²

Branko Hofman je izdal dve realistični povesti o psu Ringu, *Ringo Star* (1980) in *Ringo potepuh* (1990), Ringo je hišni ljubljencek, ki se ne sporazumeva v človeškem jeziku, družina razume njegove pasje potrebe, ko se nauči razlikovati vrste laježa in cviljenja. V prvi knjigi Hofman opiše, kako sploh pride pes k družini sedemnajstletnega prvoosebnega pripovedovalca Smiljana, ki ga kličejo Smola, in njegove desetletne sestrice Helence. Smola (na praksi) in Helenca (v šoli) sta sama doma, njuna starša sta na dopustu, stric Čane ju hodi redno kontrolirat. Deček Dado ne ve, kam bi s psom, ki mu ga oče ne dovoli imeti doma, zato psa zastonj ponuja komurkoli, le da bi zanj lepo skrbel, pravi

⁷² Zanimivo je, da je veliko bolj znano delo **Erica Knighta** *Lassie se vrača* (1942), ki ima zelo podobno temo, izšlo šele pet let za *Ovčarjem Runom*.

celo (Hofman 1987: 14): »Kar imaš rad, ne moreš prodati; lahko pokloniš.« Helenca se odloči, da bi imela psa, čeprav živijo v bloku, Smola pa ji ga dovoli, kar se najbrž ne bi moglo zgoditi, če bi bila starša doma. Ringo je prisrčen pasji mladiček z rdečo dlako, črnimi očmi, ostro prišiljenima uhljema, Dado pravi, da je irski ovčar. Pozneje se izkaže, da ta pasma ne obstaja, velika verjetnost je, da pes najbrž sploh ni pasemski. Vsej družini se prikupi, čeprav kar naprej povzroča preglavice, dela škodo, npr. zgrize Helenčino pižamo, polije barvo po preprogi, zgrize očetove čevlje, ko pa prevrže mamin asperagos, ga ta ne želi več v svojem domu. Helenca in Ringo pobegneta, vsi ju iščejo, na koncu pa ju najdejo v blokovski kleti, stric Čane deklico in psa pelje na svoj dom. Dogovorijo se, da bo Ringov dom pri Čanetu in teti Mariji, saj živita v primestni hiši, kjer je tudi zelenica, in je prostor za psa primernejši. V drugem delu *Ringo potepuh* Smiljanovo dekle Tanja ugotavlja, da (Hofman 1990: 19) »je Ringo osvajalec, ki se človeku takoj prilepi na srce.« Ringo še vedno živi pri stricu Čanetu in teti Mariji, a zdaj je že malce zrasel, še vedno pa dela škodo in druge pasje nevšečnosti. Književni čas je postavljen v poletje, Smiljan zaključi prakso in s tem šolanje za mehanika, zato smejo on, Helenca, Ringo in Tanja na morje, v kamp. V prvem delu avtor uporablja sleng, v drugem delu pa tudi štajersko narečje, ki ga govori deček Luj. Luja spoznajo v kampu, Helenca ga zelo ceni, saj se spozna na pse. Zgodba je bolj osredotočena na doživljanje počitnic, nekako mimogrede je mestoma ali s pohvalo ali z grajo omenjen tudi Ringo. V predzadnjem poglavju *Kužimuži tekmovalje* so tekmovali psi iz kampa, prijavljenih je bilo osem, bili so različnih pasem, v tabeli (1990: 108) so navedeni tudi njihovi lastniki. Zgodba se zaključi z Ringovo zmago in s pripravami na odhod domov.

Vitan Mal je izdal knjigo *Teci, teci, kuža moj* (1975), po kateri je bil leta 1977 posnet film *Sreča na vrvici* (režiral ga je Jane Kavčič),⁷³ po filmu pa je izšla še knjiga *Sreča na vrvici* (1977), v kateri je pes Jakob ob dečku Maticu glavni

⁷³ Katja Podbevšek je v časniku Naša skupnost aprila 1977 ob premieri filma zapisala, da je Jane Kavčič napisal scenarij po motivih iz knjige *Teci, teci, kuža moj*, film je tudi režiral. Naslov filma je prevzet po uvodni pesmi *Sreča na vrvici*, za katero je besedilo napisala Svetlana Makarovič (www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-DJ9ED3VM/42d0d6a3...), pridobljeno 5. 9. 2015).

literarni lik. V zgodbi sta ves čas prepleteni dve temeljni temi, ki se navezujeta na dečka in psa: socialna slika sodobnega mestnega otroka, ki je precejkrat osamljen, in njegova navezanost na pasjega prijatelja. Matic se mora dokazovati v družbi vrstnikov, prav posebej se ne marata s Črnim bliskom, dečkom iz sosesčine, ki se igra poglavarja Indijancev. Matic spozna novofundlandca Jakoba na snemanju filma, režiser mu ga ob koncu snemanja podari in takrat se začnejo težave. Deček živi v bloku, njegova mama, še bolj pa sosedi, so proti tako velikemu psu, saj menijo, da pes ne sodi v blok. Jakob nehote kar naprej naredi kaj narobe (prestraši sosedo, podre smetiščne kante, ugrizne sosedovega dečka v roko, ker ga je izzival ...), pritožbe kar dežujejo. Matičeva mama želi, da gre Jakob od hiše. Prej sprti najstniki združijo svoje moči, pokadijo pipo miru, vsi želijo pomagati, da bi Matic nekako vendarle obdržal psa. Na oglas, objavljen v časopisu, otroci organizirajo deklico Natašo, ki je Matičeva mama ne pozna, da gre po psa, ki naj bi živel pri njih na velikem vrtu. Mama, čeprav sumničava, da je prišla deklica sama, ne pa s starši, na koncu vendarle popusti in privoli, da deklica psa odpelje. Otroci so Jakobu naredili skrivališče na terasi, zdaj je bil pes njihov, vsi so skrbeli zanj. Čez nekaj dni je Matica ponoči zbudila nevihta, odhitel je na teraso, da bi potolažil Jakoba, a so se vrata, ki so vodila v blok, v neurju zaloputnila. Matic je preživel noč na terasi, močno je zbolel, Jakob je bil razkrinkan. Mama je dala Jakoba nazaj dreserju, a ko je Matic to ugotovil, je bil zelo razočaran nad vsemi odraslimi, ker ti ne razumejo otrok.

4.3.1 Realistična pripoved z govorečo živaljo

Čas. Neki Albert se je menda dosti ukvarjal z njim. Zdelo se mu je, da je precej relativen, da se nanj ne da zanesti. Da je izmuzljiv kot jegulja. /.../ Zakaj vam to pripovedujem? Da boste že končno enkrat doumeli, da psi nimamo glave samo za to, da vohamo, prislušujemo, gledamo, uničujemo brikete in takšne banalije, ampak da tudi razmišljamo. To velja še posebej za labradorce. Ker smo naravnost usekani na to, smo tako rekoč nekakšni filozofski psi. Zazrite se v obraz labradorca. Kaj boste videli? Visoko čelo,

nekaj gubic, ki so posledica razmišljanja, in moder pogled. Podoben profil kot pri Sokratu. Čas ne teče vedno enako hitro.

Dim Zupan: *Hektor in male ljubezni*. 2009: 5–6.

Besedila, v katerih živali govorijo med seboj, ne pa tudi s človekom, delujejo povsem realistično, razen seveda zmožnosti govora živali. Književni prostor in čas sta v tovrstnih zgodbah realna, vsi dogodki se odvijajo v realnem svetu in so, vsaj načeloma, mogoči. Takšen tip pripovedi je uvedla **Beatrix Potter** leta 1902 z zgodbami, ki so izdane pod skupnim naslovom *Peter Zajec* in so pogosto poimenovane kot moderne zgodbe govorečih živali (npr. Sutherland, 1996: 243).⁷⁴ Zena Sutherland zaradi govora živali uvršča to skupino besedil med fantastiko, nasprotno npr. Jožica Čeh Steger meni, kar sem poudarila že v teoretičnih izhodiščih, da ne gre za personifikacijo, temveč za avtonomni govor živali.

Nana, mala opica (1937) **Josipa Ribičiča** je pripoved, katere temeljni zaplet je človek s svojim nespoštljivim ravnanjem do živali, v delu je močno izražen negativen odnos do specizma. Literarni liki so mlade opice, ki jim starejši rodovi razlagajo, kako nevarni so ljudje, ker imajo puške in ugrabljajo opice. Ugrabili so tudi Nano, a je ta prišla po srečnem spletu okoliščin nazaj v opičji svet (potopi se ladja in Nana se reši, morski tok jo prinese nazaj na dom), kjer pa bralec lahko opazuje njeno razdvojenost: človeški svet jo je toliko spremenil, da se oblači v človeška oblačila in pripoveduje o nastopih v cirkusu, kjer je zabavala ljudi, o njih govori z občudovanjem. Nana, Anova hči, se je v cirkusu odvadila džungle, moti jo tišina, boji se leva in hijen, ki jih papagaj Koko prežene, ker govori človeški jezik, vse živali pa se bojijo ljudi. Naslednji dan pridejo ljudje na obalo in ugrabijo opice, iz kletke na ladji jih reši Kanafin, s svojim junastvom si pridobi Nano, s katero se poročita in imata nov rod opic. Tem Nana pripoveduje o ljudeh, a zdaj njeno pripovedovanje ni občudujoče, zaveda se, da je džungla njen pravi dom, zato se ne oblači več po človeško.

⁷⁴ V to skupino prišteva Zena Sutherland tudi znameniti deli **Rudyarda Kiplinga** *Knjiga o džungli* (najprej je izšla v dveh delih, 1894–1895) in *Veter v vrhah* (1908) **Kennetha Grahameja**.

Težave in sporočila psička Pafija (1986) **Polonce Kovač** je pripoved, deljena na enajst poglavij, ki imajo dvodelne opisne naslove (npr. *Kako je Pafi prišel na kmetijo in kaj se mu je tam zgodilo*; *Kako je bil Pafi pohvaljen in zakaj mu to ni bilo všeč*). Temeljni motiv poglavja je izražen v naslovu, naslov pa večinoma omenja tudi stranski literarni lik, ki je ob Pafiju v nekem poglavju pomemben. Stranski liki so sicer vse živali, ki domujejo na kmetiji v Orehovici, hišna številka 5, pošta Poljane, občina Škofja Loka, kakor podaja književni prostor avtorica v začetni zgodbi, in le nekaj ljudi, kmet gospodar, kmetica, njuna hči Nataša, Žgajnarjev Tone, v prvi zgodbi je omenjena še prva Pafijeva lastnica, gospa Rozinka, v zadnji pa tatova Črni in Polizani. Živali, ki so pozitivne, imajo zanimiva lastna imena in po eno poudarjeno opisano karakterno lastnost: muca Margareta je vedno nasprotnega mnenja kot Pafi; krava Mici svetuje vsem živalim na kmetiji, a jim s tem para živce, vseeno pa je dobra; najbolj pozitivna žival je prašič Štefan Svinjski; teličkoma je ime Icek in Ficek; petelinček je Zmagoviti, ta se repenci na prikupen način. Dve živali, ki nimata lastnih imen, sta prikazani izrazito negativno: vol se sam okliče za šefa vseh živali, a ga Pafi užene, da postane bolj ponižen; tudi kozel je negativen, saj je žaljiv do vseh živali, a tudi z njim opravijo. Ko želita neko noč roparja Črni in Polizani ukrasti telička, sta Pafiju sumljiva, ker mu dasta več kot eno bedrce in banano.⁷⁵ Ob vseh tegobah, ki jih Pafi doživlja na kmetiji zaradi svojega značaja, saj je kar naprej s kom v konfliktu, se vendar zaveda, da je življenje kar prijetno. Ne nazadnje tudi on odrašča in se vsak dan kaj koristnega nauči. Izrazita besedna komika je prisotna v celotnem besedilu, navajam le zgled (Kovač 1982: 53–54):

»Zakaj pa ti misliš, da so luže packarija, Margareta?« »Ker so mokre in ker je v njih blato in ker si umažeš tačice,« je rekla Margareta in Pafi je že odprl gobček, da bi spet zalajal 'trapa', ko se je Štefan že oglasil: »Zakaj so pa tebi luže všeč?« Pafi je pomislil. Zakaj so mu luže všeč? »Ker jih

⁷⁵ Ko je živel pri prvi lastnici, je bila to njegova hrana, a nikoli ni dobil več kot eno bedrce in eno banano, zato ve, da je na kmetiji nekaj narobe. Najprej mu je ime Goldi fon Kampel, na kmetiji pa dobi ime Pafi, ker reče kmetica kmetu, ki kužka prinese domov, da je čisto paf.

lahko piješ, ker lahko čofotaš po njih in ker ... in sploh.« Pafi se ni mogel spomniti ničesar boljšega. »Aha,« je rekel Štefan. »Margareta gleda na luže po mačje in ti po pasje. Meni na primer je pri lužah najbolj všeč blato. Ampak to je seveda čisto svinjsko stališče.«

Zgodba o Pafiju deluje realno, ker so književni prostor, književni čas, literarni liki opisani čisto realistično, le da živali govorijo, mislijo, čutijo in mestoma ravnaajo kot ljudje. Na primer Krava Kunigunda, ki je rada svetovala vsem živalim na kmetiji, pa (Kovač 1986: 36) »ni bila svetovalka le pri takšnih preprostih zadevah, ampak je vedela kako in kaj tudi, če je bila stvar občutljiva in kočljiva.« Na delno antropomorfizacijo nakazuje še več primerov, npr. Kunigunda svetuje Pafiju, ki si želi na lov (Kovač 1986: 39): »Kadar je kmet v hlevu, moraš pokazati lovsko strast in napoditi Švigljevo družino. Potem pa kmetu kar naravnost povej, da bi šel rad na lov. In boš šel!«; kozel si pred kmetom poje pesem Lisička je prav zvita zver, in sicer takoj po lisičinem napadu na hlev (1986: 43); Icek Pafiju, ki se ves čas prepira, razlaga teorijo komunikacije.⁷⁶

V seriji sedmih knjig **Dima Zupana** o labradorcu Hektorju avtor opisuje Hektorjevo življenje od njegove skotitve do smrti. Labradorc Hektor ne opisuje le svojega življenja, temveč celotno življenje svoje okolice po avtobiografskem principu realističnega vzorca doživljajske proze. Glavni lik serije in hkrati tudi personalni pripovedovalec je torej Hektor, zato serija sodi po svoji temi med animalistične pripovedi (na tem nivoju zgodbe je opaznih veliko zooleksemov). Zaradi živalskega antropomorfnega pripovedovalca, ki skozi svojo pripoved podaja pravzaprav imaginativno humanizirano vizijo sveta, sodi delo med realistične pripovedi z govorečo živaljo, saj se s stališča ljudi ne dogajajo nikakršni čudeži in je dogajanje postavljeno v naš vsakdanji svet. Človeški literarni liki namreč ne vedo, da jih Hektor in druge živali razumejo, se o njih pogovarjajo, imajo o ljudeh vrednostno lestvico, se čudijo njihovem ravnanju.

⁷⁶ Kovač (1986: 49): »'Veš, takole mislim,' je rekel Icek in iskal besede. 'Ti vsakomur rečeš: ti si tak in tak. TI delaš to grdo, nikoli pa ne rečeš: JAZ sem žalosten, MENE to boli, a veš. In potem se vsi nasršijo in te morajo nazaj, a veš. Ker enostavno ne vejo, da si ti žalosten in preplašen, a veš.'«

Celo obratno: ljudje menijo, da so oni tisti, ki poskrbijo za živali. Dogodivščine so zanimive in zabavne, a hkrati tudi zelo resne, takšno je tudi življenje nas vseh. Labradorci Hektor že v prvi knjigi, *Hektor in ribja usoda* (2006), dobi svojo družino: takrat devetletni dvojčici Mijo in Pijo ter njuna starša, očeta Štefana in mamo Janjo. Hektor pripoveduje, kako se je skotil, kako so zanj skrbeli rejca Reza in Bogo ter njegova labradorska mamica. Pripoveduje o bratih in sestrah, najprej jih je bilo sedem (od tod naslov ribja usoda!), o drobnih dogodivščinah, ki se zgodijo v takem labradorskem gnezdu. Predvsem pa Hektor pripoveduje, kako je bilo, ko so ga pri šestih tednih starosti kupili in je dobil svoje nemogoče ime, prej ga je njegova pasja mama namreč klicala Kodrček. Hektor mora v pasjo malo šolo, kjer naj bi se naučil lepega vedenja in poslušnosti. Sam sebi se zdi najbolj svoboden ob dopoldnevih, kadar sta Mija in Pija v šoli, njuna starša pa v službi. Takrat je namreč cela hiša samo njegova in Hektor si nemudoma privošči prepovedana mesta, kjer poležava. Drugi del, *Hektor in mala šola* (2007), je zgodba o njegovem šolanju. Malemu labradorcu s strašnim imenom v pasji mali šoli sploh ni všeč, še najmanj pa razume, zakaj se vsi ljudje okrog njega tako trudijo, da bi dobil nekakšno pasjo značko, torej priznanje za poslušnost. Hektor šolanje uspešno zaključi in kljub svoji mladosti že malce ve, kdaj je njegovo vedenje nesprejemljivo za okolico. *Hektor in velika avantura* (2009) je predvsem zgodba o pasjem pogumu. Hektor ne mara policistov in poštarjev (poštarjev še posebej ne, zato njihovega sleče s hlač), sosedovega mačka Feliksa (ki ga, žal, povozi avto), človeških zakonov, ki so vedno trapasti (npr. o hribčkih na cesti, o obveznosti, da morata biti gospodar in pes zvezana z vrvico), najboljšega mnjenja pa nima niti o človeški šoli, ker otrok ne nauči spoštljivega odnosa do živali in zanesljivosti. Hektor zelo rad je, zato ima izdelano taktiko, kako priti do človeške hrane, ki mu prav posebej prija, še raje pa se sprehaja. No, a je tudi s sprehodi križ: če se sprehaja sam, ljudje rečejo, da se potepa, zato mora na sprehod nujno vzeti kakega človeka, ti pa so sila počasni (še najbolj se obnese oče Štefan). Ljudje namreč stopicljajo, ne hodijo tako lepo kot psi, na sprehodu pa morajo biti ljudje z vrvico priklenjeni na svojega psa. Najraje gre Hektor v Tivoli, ker tam srečuje kraško ovčarko Moniko. Dvakrat

pa se Hektor prav posebej izkaže: v parku napade dva psa, ki nagajata njegovemu očetu; pred slapom reši Janjo, ki zaradi človeške nerodnosti pade v vodo. Za slednje je bogato nagrajen, saj je družina na pikniku in rešitelju pripada kar pol človeške hrane. Naslovni lik v delu *Hektor in male ljubezni* (2009) razlaga pasje modrosti o imenitnosti psov, ki se morajo pošteno truditi, da vsaj za silo vzgojijo svoje gospodarje, razpreda pa tudi o ljubeznih: vsak pes ima pol ljubezni in pol sovraštva, torej nekaj ljudi, živali, dejanj, ki jih ima rad, in drugo polovico, ki je ne mara. Pravi, da so pasje ljubezni majhne, a ima vsak pes polno majhnih ljubezni (Zupan 2009: 19): »Pri nas ne obstaja ena sama velika ljubezen, kot nekakšen bog, ampak imamo namesto tega cel kup malih ljubezni. Za vsako stvar, ki si to zasluži, po ena mala ljubezen, lepo pregledno in pošteno.« Neke mrzlega zimskega popoldneva, ko ga mama Janja pelje na sprehod, on pa ugotovi, da je oboževana psica Nike pustila sporočilo, da se ženi, pobegne. Na ulici pred hišo, v kateri živi Nike, sta že dva psa, skupaj čakajo, če bi kakorkoli uspeli priti do svoje ljubljene Nike. Človeški lastniki tega ne razumejo ... pravzaprav očitno ljudje precej manj razumemo pse, kot oni razumejo nas. V peti knjigi, *Hektor in duh po človeku* (2010), se vrti Hektorjeva dogodivščina okrog odhoda družine na zimske smučarske počitnice. Štefan je prepričan, da bi tokrat lahko Hektorja pustili v oskrbi v pasjem hotelu, a seveda se ne izteče tako. Labradorec gre z družino, na smučišču pa postane pravi junak, saj iz plazu reši žičničarja. Vsa družina kar žari od ponosa! Hektor je vesel, da je z družino na počitnicah, čeprav ne razume ljudi, čemu se veselijo novozapadlega snega in dobrih snežnih razmer. Šesta knjiga iz serije o labradorcu Hektorju, *Hektor in velika solza* (2010), opominja na živalske in človeške žalosti: Hektor je bil žalosten, ker je poginila njegova občudovana psička Nike, Mija je bila nesrečno zaljubljena, Pijin fant se je odselil na Švedsko in je bila tudi ona nesrečna, oče Štefan je imel razmerje z Angelo (kar je k sreči zavohal le Hektor), mama Janja pa je bila žalostna zaradi suma, da jo mož vara. V tej zmešnjavi žalosti se družina odpravlja na morje. Tam pa gredo stvari še samo iz slabega na slabše: Hektor ima bližnje srečanje s šarplanincem Bobijem, ki je nevzgojen in ima tudi takšne lastnike: bahava dečka Elvisa in Rastka ter njunega očeta. Hektor v

spopadu premaga Bobija, oba psa pa morata vseeno k veterinarju. Kljub vsem zapletom je Hektor na morju vendarle tudi srečen, saj njegov rod izvira iz Nove Fundlandije, kjer je njegova pasma psov pomagala ribičem pri ribolovu, torej ima Hektor morje tako rekoč v krvi. Naslov literarnega dela je povezan z morjem: Hektor, Pija in Mija se zavedajo, da so solze slane, in ker je morje prav tako slano kot solze, so v skrbeh, če je morebiti tudi morje žalostno, kajti žalost je še bolj nalezljiva kot sreča. Družina je ponosna na Hektorja, objamejo se in to je tisti trenutek prave družinske sreče. Morje je res slano kot solza, a jočemo lahko tudi iz veselja, zato je morda morje slano kot solze sreče ... Zadnja Hektorjeva zgodba, *Hektor in zrela bruška* (2011), govori ravno o Hektorjevi starosti: razmere v domači hiši so se spremenile, saj sta Pija in Mija že odrasli (zato imajo zdaj pri njih doma občasno tudi njune fante, ki pa Hektorju niso všeč), še vedno pa ima labradorc rad mamó Janjo, za katero pravi, da je punca z veliko pasjo dušo. Oče Štefan hodi z njim k veterinarju, ki pa psu ne more pomagati. Mija postane slikarka, zelo se trudi naslikati Hektorjev portret, a s svojim delom ni zadovoljna, kajti za odlično sliko je potrebno s čopičem na platno ujeti dušo. Po veliko poskusih Miji uspe, zato bo Hektor – vsaj na sliki – vedno s svojo družino. Tako kot v jesenskem vetru z drevesa odpadejo zreli sadeži hruške, tako se utrne tudi Hektorjevo srečno in dolgo pasje življenje. Hektorjeve dogodivščine so zanimive in zabavne, a hkrati tudi zelo resne, takšno je tudi življenje nas vseh. In tak je red v naravi, na katerega želimo ljudje pozabiti. Redko se dogaja, da bi avtor uspešne, zelo brane serije le-to zaključil s temo, za katero zagotovo ve, da med bralci ni prav priljubljena. Še redkeje se zgodi, da je zadnje delo take serije eden od njenih vrhuncev, če ne prav njen najboljši del. A Dimu Zupanu je uspelo oboje. *Hektor in zrela bruška* je v slovenskem prostoru in tudi širše zagotovo edinstvena pripoved o staranju, starosti in smrti, namenjena mladim bralcem, ki kot vsa vrhunska mladinska literatura močno nagovarja tudi odraslega. Avtor, ki se s humorjem in blago ironijo vseskozi uspešno brani pred tem, da bi mu pripoved zdrsnila v sentimentalnost, pa ostaja prepričljiv in v skladu sam s seboj, tudi ko Hektorju dovoli izreči njegov (svoj) pogled na bistvo sobivanja v tem našem skupnem svetu (Zupan 2011: 56): »Pogledal sem jih, mojo družino, ki so

družno točili solze, in se vprašal, kaj je bilo tisto, kar nas je vse moje življenje tako tesno držalo skupaj. Ljubezen. To je bila ljubezen.« Ob seriji o Hektorju je Dim Zupan izdal še fantastično pripoved *Jaz, Franci grdi* (2014), v kateri je dogajanje postavljeno v precej mirno sosesko, kjer se v skladovnici drv skoti sedem muckov, najmlajši in vedno odveč je bil Zguba. Mucek komaj preživi, nato pa ga vzame domov deček Mato, preimenuje ga v Francija Grdega; ker zanj zelo lepo skrbi, si maček kmalu opomore, dobi dlako in postane prijazen, lep in ponosen muc. Franci je prvoosebni pripovedovalec, s svojega zornega kota opisuje celotno dogajanje, gre pravzaprav za njegovo (srečno) biografijo.

V seriji *Čudežna bolha Megi Dese Muck* je doslej izšlo šest pripovedi, katerih glavna lika sta vedno naslovna bolha serije Megi in ena žival, hišni ljubljencek, ki ima v posamezni knjigi glavno vlogo: pes, zajec, želvica, papagaj, podganica in mačka. Megi po ulicah prenaša pes Zak, v bistvu pa nima čudežnih lastnosti, temveč vedno najde realno rešitev problema. Ob koncu leposlovnega dela knjige je v vsakem delu serije objavljeno še poglavje veterinarke Mateje Plevnik, ki o živalih iz zgodbe na preprost način poda še biološka dejstva o neki živali (kaj žival je, kako ji pripravimo dom, kakšno nego potrebuje ...). Serija sodi med ilustrirane knjige, vse je ilustrirala Maša Kozjek. Vse knjige v seriji imajo enak uvod (Muck 2012: 3):

Ljudje se motimo, če mislimo, da si sami izberemo svojo domačo žival. V resnici si one izberejo nas. Najti pravega človeka zase pa je za živali najtežje. Zato jim pomagajo čudežne bolhe (po latinsko Siphonaptera magica), ki slišijo tudi na ime Megi. Če se vam bo kdaj, ko boste ljubeče opazovali svojo novo domačo živalico, zgodilo, da se bo na njej nekaj zasvetilo, kot bisernat ali srebrnkast preblisk, potem je to bolha Megi. K vam bo pripeljala nato tisto žival, ki ji pripadate.

Prva knjiga *Čudežna bolha Megi in bernardinec Karli* (2012) je predvsem opozorilo (bodočim) lastnikom psov, kako ti trpijo, če ljudje ravnaajo z njimi neprimerno. Mladi par, Katarina in Uroš, si je za hišnega ljubljencek izbral bernardinca, a ko je ta zrasel in je par dobil dojenčka Igorja, je bilo pri hiši kar

naenkrat vse narobe. Bernardinec je bil prevelik, par se je bal za Igorja, zato je bil Karli pregnan iz hiše, dobil je pasjo uto, prostor okrog nje pa je omejevala visoka ograja. Karli je zdaj velikokrat sameval za ograjo, ko pa se je hotel igrati z Igorjem, sta se starša spet prestrašila. Odločila sta se, da bosta kupila manjšega psa, tako je k hiši prišla majhna bela psička Pikica. Megi je prišla na njenem ušesu in ko je zagledala Karlija, je ugotovila, da je postal žalosten pes, da torej nima pravih lastnikov. Karli Megi zaupa, da je njegova najboljša prijateljica mačka Mašenka, zato Megi z mačko skuje načrt. Mašenka zvečer odklene pesjak, skozi okno gre v hišo in ukrade verižico, Karli pa plane v hišo in vse zgleda, kakor da je prepodil napadalca. Od takrat ga družina spet spoštuje, spet lahko živi v hiši, tudi na Pikico se navadi. *Čudežna bolha Megi in zajček Branko* (2012) je zgodba o neprimernem ravnanju z živaljo, ki jo je dobila petletna Metka za rojstni dan. Tokrat je bolha Megi takoj vedela, da Branko ni dobil pravega otroka. Deklica ni razumela, da Branko ni igrača in da mu ni prijetno, kadar ga oblači v oblekice za punčke, ga zavija v odejico, vleče kapo na njegova ušesa, včasih pa se sploh ne zmeni zanj. K Metki je prišel na obisk sošolec iz vrta Simon, ki mu je bil zajec takoj všeč in vedel je, da Metka ne ravna lepo z njim. Zajec se je zatekel k Simonu in ko mu je hotela Metka obuti copatke, jo je opraskal. Metka ni hotela več imeti Branka, podarila ga je Simonu, Megi pa ve, da ni naredila nič, da bi žival našla pravega lastnika, ker (Muck 2012: 57) »kadar so tako zelo drug za drugega, se najdejo sami. Ne potrebujejo nobene pomoči.« V pripovedi *Čudežna bolha Megi in želvici Taška in Toni* (2013) ob Megi odigra pomembno vlogo še čudežna vodna bolha Marina, ki skrbi za želve. Za pomoč zaprosi Megi, ker ne ve, kako naj reši težave dveh želv, Taške in Tonija. Zanju vzorno skrbi deklica Romanca, zato se zdi Megi, da je njena prijateljica pretiravala ob iskanju pomoči. A kmalu se izkaže, da dela Romančin mlajši brat želvicama hudobije, kadar ga nihče ne gleda (v akvarij vlije črnilo, na oklepa jima priveže kamne, Tonija hoče vreči čez balkon, pobarva mu oklep ...). Starša in Romanca najprej sploh niso razumeli, kaj počne petletni deček. Megi in Marina skupeta načrt: ko Beni naslednjič muči želvici, se Taška naredi mrtvo, takrat se deček res ustraši in obljubi, da nikoli več ne bo počel kaj hudobnega. V delu *Čudežna bolha Megi in papagaj*

Slavko (2013) Desa Muck opozarja na kopičenje živali. Mama štirih otrok, ki so imeli doma že polno živali, tri pse, deset mačk, žabe, črve ipd., je enemu od sinov kupila papagaja. Deček ga je poimenoval Tarzan, z njim ni lepo ravnal, njegova sestra Marjetica pa je imela občutek za papagaja, uganila je tudi njegovo pravo ime – Slavko. Mačke so pomagale, da je lahko Marjetica odnesla Slavka v prijetnejši dom, k teti: ena izmed njih se je ulegla v Slavkovo kletko, druga pred njo, tako je družina mislila, da sta papagaja pojedli, med tem je bil Slavko že na varnem. Marjetica ga je vsak dan obiskovala in kmalu jo je Slavko znal poklicati po imenu, izgovoril pa je tudi ime Megi, niti deklica niti njena teta nista vedeli, kdo je to. *Čudežna bolha Megi in podganici Ančka in Katka* (2013) je delo, v katerem je temeljna tema nesprejemanje živali enega od staršev. Devetletna deklica Nikica si je že dolgo želela hišnega ljubljence in ko se je družina preselila v večje stanovanje, so ga šli ona, brat Oskar in očka kupit v trgovino za male živali. Nikica bi najraje izbrala podganico, a je vedela, da mama podgan ne mara, na koncu pa ji je oče dovolil, da je izbrala podganici Katko in Ančko. Zgodba se zaplete, ko mama dejansko noče v svojem domu podgan, zato pošlje očeta in hčer nazaj v trgovino, naj zamenjata podgani za kanarčka. Res ga prineseta domov, a izkaže se, da sta obdržala tudi podganici, ki ju čez nekaj dni odkrije mama v drvarnici. V tem času nastane v hiši direndaj in vse se zdi, kakor da je kanarček odletel skozi odprto okno. Mama se počuti krivo, zato dovoli deklici obdržati Ančko in Katko, kanarček pa se je ves čas skrival na omari, to je bil seveda načrt čudežne bolhe Megi, ki je v družini dobro opravila svoje delo. Mama se počasi privadi na podganici, skrivaj ju tudi ljubkuje. Doslej zadnje delo, izdano v seriji, ima naslov *Čudežna bolha Megi in muca Živka* (2014). Književni prostor je zavetišče za živali, kjer zdaj dela čudežna bolha Megi, ki je dopolnila 100 let. V zavetišču izve pretresljivo zgodbo bele muce Živke, ki so jo ljudje pustili pri hiši, ko so se odselili, nato so jo izdali še novi lastniki, saj so jo odpeljali v zavetišče. Njena tolažba in velika ljubezen je bil črni maček Marko, ki ji je bil tako predan, da jo je našel v zavetišču. Nikakor ni nameraval zapustiti Živke, zato je bil neprijazen do ljudi, ki so ga želeli odnesti domov. Nekega dne ga je izbrala deklica Katarina, a se tudi do nje in njene družine ni vedel prijazno, zato so ga pripeljali

nazaj v zavetišče. Takrat je Katarina opazila, kako rada se imata Živka in Marko, vzeli so oba, čez nekaj časa pa so imeli polno belih, črnih in belo-črnih mladičev. Bolha Megi je bila zelo vesela z razpletom žalostne Živkine zgodbe.

Suzana Tratnik je v pripovedi *Zafuškana Ganca* (2010), ki vsebuje osem kratkih zaokroženih zgodb, predstavila dogodivščine iz življenja prijazne podgane Gance Podrepnik. Naslov literarnega dela, torej to, da je nekaj zafuškano, v človeškem jeziku pomeni same pozitivne reči. Naslovi poglavij so opisni in napovedujejo temeljni motiv poglavja: *Velika senzacija*, *Pri bežigradskem kurniku*, *A la Koko in Ganca*, *Preko evropskih rovčkov*, *Dinamično sproščene počitnice*, *Praznik jela*, *Sanjsko življenje* in *Gančina reportaža*. Glavni literarni lik je antropomorfen, enako pa velja tudi za vse druge (tudi epizodne) literarne like. Tratnikova skozi živalsko perspektivo pravzaprav opisuje človeško družbo, navade, odnose, čeprav ti med ljudmi gotovo niso tako idilični, kot je prijateljstvo med Ganco in Kokojem, ter povezanost vseh živali, ki jih Ganca srečuje. Temeljna odlika *Zafuškane Gance* je komika. Zanimivi so neologizmi, npr. glodalci in glodalke, glodalni kvartet, ropotaža, Ganekspres (avtobus, ki vozi po podganih rovih), kokosilo, zafuškano ..., ki jih avtorica spretno vpleta v besedilo. Na besedilni ravni komiko vzbujajo tudi ponovitve zloga, kakor ves čas govori Koko (npr. pri vprašanju o sanjah (Tratnik 2010: 24): »Ganca kakoko je to, če sanjaš?«, ali petelinovo vprašanje Ganci (Tratnik 2010: 26): »Ko, ko, ko?!«, ki pomeni, kaj pa je). Avtorica s pomanjševalnicami (pašček, nahrbtniček ...) in podrobnim opisom imenitno naslika zunanjo podobo podgane rjavkaste barve, z ostrimi belimi zobmi, Gance Podrepnik. Podgana živi najprej v rovčku v centru Ljubljane, a mora od tam zbežati, saj je bila napovedana velika deratizacija. Tratnikova z zelo enostavnimi razlagami skozi vso knjigo pojasnjuje besede, ki so otrokom težje razumljive, na primer deratizacija pomeni, da ljudje uničijo podgane. Ganca poišče stanovanje in službo v restavraciji Pri Kokojeviču (oziroma dipl. gospodu Kokoju (pernattusu), kot piše na izvesku) za Bežigradom, posebej naj opozorim, da se je nujno držati odpiralnega časa, če bi želeli tam kdaj poskusiti kakšno jed (Tratnik 2010: 7): »Od 17.00 do 19.00. Odprto vsak dan, razen vikendov, praznikov, prvih petkov v mesecu, zadnjih ponedeljkov v

prestopnem letu in sredinskih sred v času toplotne inverzije.« Petelin Koko in podganca Ganca sta postala prava prijatelja, čeprav sta bila na moč različna. Kuhala sta si nove jedi (špagete na način gančjih repkov, hišno juho a la Koko ...), zvečer gledala televizijo, no, gledala jo je Ganca, ker je Koko vedno ob prvem mraku prav po kurje zaspal. V programu, ki ga je spremljala Ganca, so posebej nagovarjali vse *glodalce* in *glodalke*, Ganca pa je na televiziji najraje spremljala *ropotaže*. Od tod ji ideja, da bi potovala in tudi sama pisala o zanimivostih različnih dežel. Najprej sta se s Kokom odpravila na Laponsko, kjer sta doživela nepozabne počitnice. Organizacija počitnic poteka po podganjih rovčkih, pošta potuje zelo hitro, podgane vseh dežel pa so združene in dobro organizirane. Koko in Ganca sta se na Laponsko odpravila v *vseživalskem kopenskem avtobusu*, kjer sta doživela *dinamično sproščene počitnice*, kar je tudi naslov petega poglavja, in spoznala daljnega Gančinega sorodnika, severnega jelena, obiskala sta podganjo savno, poskusila smučati, počela sta same zanimive reči. Imela sta torej zelo zafuškane počitnice. Po vrnitvi domov je bil praznik dela in ker se na ta praznik nič ne dela, sta Koko in Ganca v bližnji piceriji naročila slastno pico, a se je zapletalo ... nazadnje sta jedla pri podganah, ki imajo praznik jela namesto praznika dela. Ganca je naučila Koka sanjati, v sanjah pa ta spozna, kako zelo je navezan nanjo. V zadnjem poglavju, *Gančina ropotaža*, poroča oz. ropotira Ganca o Laponski, mimogrede glodalcem in glodalkam podaja tudi pomembne nasvete, na primer (Tratnik 2010: 29): »Če pa ste gostje v tuji podganji deželi, prvega dne pojdite v mesto. Če vidite kakšno zanimivo žival, jo nemudoma prosite, naj vas fotografira. Zato vedno imejte s seboj fotoaparati in bodite lepo skrtlačeni.« Deratizacija je končana, nevarnosti torej ni več, zato se lahko Ganca vrne na svoj dom. Četudi živi v Centru, jo bo pot najbrž večkrat zanesla na kokosilo k prijatelju Kokojeviču. Ganca za vedno ve, da je pri njenem prijatelju zafuškano, kar bi po človeško torej pomenilo lepo in veselo.

Andrej Predin v ekološki pripovedi *Gnusna kalnica* (2013), delo je ilustriral Adriano Janežič, odpira aktualno vprašanje človekovega odnosa do narave, natančneje do onesnaževanja okolja s smetišči. Tretjeosebni pripovedovalec podaja zgodbo z zornega kota prebivalcev smetišča, *ljubeče* imenovanega Gnusna

kalnica. Živali na smetiščih so organizirane kakor človeška družba, postavljene so torej v antropomorfne položaje, med seboj komunicirajo, nikoli pa ne stopijo v direktni pogovor z ljudmi. Podgana Bernarda ugotavlja, da je Gnusna kalnica ogrožena, saj ljudje že dve leti pri njih ne odlagajo smeti, zato so se blizu smetišča začele pojavljati cvetlice, metulji, ptice. Prebivalci odlagališča, župan krt Robert, ščurek Leon, mramor Vladimir in drugi, se zavedajo, da (Predin 2013: 8) »le ljudje premorejo znanje in moč, da nakopičijo tone neprecenljivih odpadkov.« Pravi preplah zavlada, ko se prebivalci smetišča zavedo, da se ljudje začenjajo drugače vesti do narave: čistijo namreč divja odlagališča. Narava, ki je prerasla Gnusno kalnico, da je ljudje niso opazili, postane zaveznica njenih prebivalcev.

4.4 Fantastična daljša proza

Fantastična daljša proza vsebuje tri književne vrste: fantastično pripoved (in roman), znanstvenofantastično pripoved (in roman) in fantazijsko daljšo prozo (klasična fantazija in sodobna fantazija). Ob analizi virov iz slovenske mladinske književnosti se je pokazalo, da sta v daljši fantastični prozi na Slovenskem z živaljo kot glavnim literarnim likom produktivni le fantastična pripoved in klasična fantazija.

4.4.1 Fantastična pripoved

Ko je drugič zlezel na njen hrbet, je uspelo; štoklja je s kljunom še malo odmaknila okensko stranico in nekako sta se prerinila ven. Štoklja se je odgnala in prvi hip je bilo videti, da bo pogrnila po tleh, ki res niso bila daleč, saj je bilo okno v pritličju, Lukec pa je vseeno narahlo kriknul. Toda potem sta se dvignila in nenadoma je postalo vse zelo lahko – Lukec ni čutil nobene teže več, kot da bi imel tudi sam votle ptičje kosti. Letela sta mimo polne Lune in proti gozdu in hribom.

Mate Dolenc: *Velika ptičja zadeva*. 1987: 15.

Značilnosti fantastične pripovedi je opredelil Gregor Artnik (2010) v magistrskem delu z naslovom *Literarnozgodovinski razvoj slovenske mladinske fantastične pripovedi*. Pozneje je avtor v članku *Mladinska fantastična pripoved in njena umestitev v koncept sodobne slovenske mladinske fantastične proze* (2012) predlagal sedem tematskih tipov fantastike: ekološka, distopična, nonsensna, grozljiva/srhljiva, satirična, fantazijsko-avanturistična, znanstveno-fantastična.

Najpomembnejše značilnosti fantastične pripovedi so: dolžina besedila (gre za daljša prozna besedila), pojavnost (hkrati, čeprav vzporedno ali zaporedno) pojavljanje realnega in irealnega literarnega prostora ter literarnih likov v njiju, natančnejša karakterizacija likov, sorazmerno natančno določena književni čas in prostor, jasno je razvidna ločnica med realnim in fantastičnim, kar je temelj dvodimenzionalnosti. Vse druge lastnosti tega daljšega tipa besedil so enake kakor pri kratki fantastični zgodbi (poimenovani tudi kratka fantastična pripoved) in so v poglavju *Kratka fantastična proza* tudi natančneje pojasnjene.

Besedila, v katerih imajo živali in ljudje zmožnost razumeti drug drugega, se kažejo v treh variantah: prestop iz realnega sveta v fantastični in nazaj, dialog med živaljo in človekom in tretja varianta, kjer se dogajanje odvija v fantastičnem svetu, ki ima lastne zakonitosti.

4.4.1.1 Osrednji vzorec besedil je vezan na prestop iz realnega v fantastični svet in spet nazaj.

Kristina Brenkova v fantastični pripovedi *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka* (1972) govori v prvi vrsti o deklici, ki v ponedeljek zjutraj na poti v šolo doživi prometno nesrečo, je v nezavesti, in s tem je izzvana dvodimenzionalnost, saj deklica hkrati potuje po fantastičnih svetovih, ki se imenujejo po dnevih. Knjiga je ilustrirana, ilustracije je prispevala Marlenka Stupica, vsi živalski liki (razen delfina in nekaterih epizodnih živali) so na ilustracijah upodobljeni antropomorfno, na nekaterih ilustracijah lisica ni oblečena, na večini pa je. V fantastičnem svetu deklico Delfino pričaka lisica Zvitorepka, ki je njena spre-

mljevalka, zaupnica, ne nazadnje tudi skrbnica, Zvitorepka je pravljичni lik, s katerim je vzpostavljena dvodimenzionalnost. Zlati ključek, ki pomeni vrnitev deklice v človeški svet, ima Delfina obešen na verižici, ves čas se zaveda, da je pomemben, a ne ve, kaj pomeni. Na Ponedeljkovi cesti srečata Delfina in Zvitorepka partizana in prespita pri njem, na Torkovi cesti srečata dvojčka, na Sredini cesti mačko in miš. Sredino cesto je z deklico in lisico prehodila tudi muca Brezdomka, pot jih je pripeljala do muce Copatarice, kjer tudi prespijo. Posebej je poudarjena medbesedilna navezava na slikanico *Muca Copatarica*, ne le na besedilo Ele Peroči, temveč tudi na ilustracije Ančke Gošnik – Godec (Brenk 1972: 45): »Lesena vrata, zelene polknice na vsaki strani okenc, kot makov cvet rdeča streha. Tako hišico zna naslikati le odlična slikarka in otroci se je nikoli ne naveličajo gledati.« Kristina Brenkova na ta način utrjuje vstop deklice Delfine v fantastični svet, ker deklica zmore vstopiti v fiktivni svet zgodbe, pri mucu Copatarici zagleda na polici tudi knjigo *Lisica Zvitorepka*, kar bralcu neposredno nakaže, da je torej tudi lisica pravljичna. Četrtekova cesta ju pelje skozi gozd, kjer srečata mravlje in rajsko ptico, Petkova cesta je vsa zasnežena, na njej sta srečali volka in vsi trije so prespali pri godcu, ki je imel violino z eno samo struno, a je znal igrati vse melodije. Sobotna cesta je bila železnica, z vlakom sta se peljali do hiše Mojce Pokrajculje, kjer sta prenočili. Na Nedeljini cesti sta srečali lisjaka, Zvitorepka in lisjak sta odšla po svoje, delfin pa je deklico Delfino odnesel do vrat v Delfinskem zalivu pod mavrico. Ko jih je odklenila s svojim ključkom, se je v bolnišnici zbudila iz kome, torej se je zbudila v realnem svetu. Drugo avtoričino delo, ki sodi med fantastične pripovedi, je *Srebrna račka, zlata račka* (1975), ilustrirala jo je Marlenka Stupica. Zgodba se najprej odvija v Matičevi sobi, v soboto zvečer, ko pride srebrna račka k njemu in mu reče, da bi rada postala zlata. Matic se zaveda vdora fantastike v realni svet, saj se čudi, ker račko razume in se lahko z njo pogovarja. Račka mu je nemudoma povedala, da mora z njo na pot, ker če želi postati zlata račka, jo mora na poti spremljati človeški otrok, pa tudi to, da starša sploh ne bosta vedela, da ga ni doma, ker se bosta do nedelje jutraj že vrnila. Celotna zgodba potovanja se zgodi v eni noči. Drugi fantastični element je njuno potovanje (Brenkova 1975: 11–12):

»Matic se je začutil lahkega kot peresce. Ni vedel, če je račka zrasla ali pa se je on pomanjšal: zlahka je sedel na njen hrbet in že sta kar skozi zaprto okno sfrčala proti nočnemu nebu.« Srebrna račka in Matic na svoji poti takoj srečata Strahka, ki ju ves čas spremlja, potujejo po deželah različnih barv in srečujejo epizodne like: v beli deželi dimnikarčka, dedka in babico, v rdeči deželi belega zajca Damjana, v rumeni deželi Čenčo Marenčo in Lažnivega Kljukca, nato v zeleni deželi robota, v temi so v belem stolpu obiskali deda Vseveda. Šele ded Vseved rački in Maticu pravi, da jima bo poskušal pomagati, hkrati pa se dela, kakor da Strahka sploh ne opazi. Svetuje jima, naj najdeta mamko Bršljanko, Strahka pa obdrži, tako je bila zdaj njuna pot lažja. Nato srečata Lajko z raketo, zlato morsko ribo, kozo, mamko Bršljanko in na koncu zlatoroga (Brenkova 1975: 96–97): »Na vrhu bele gore se je pasel Zlatorog. Okrog njegovih dveh zlatih rogov se je ovila tenka srebrna lunina vrv. /.../ Zlatorog je počasi premaknil glavo in njegovi rogovi so se zableščali v lunini svetlobi, da je deček kar zamežikal. 'Zdaj pa velja, naj stane, kar hoče,' je odločno šepnila račka. Nato je spretno zakrmarila nad Zlatorogom. Zabliskalo se je in iz zlatih rogov je na račko in Matica preskočil zlati blisk. Nato se je stemnilo.« Ko je videl Matic zlatoroga, je pomislil na zlatoroga, ki ga je videl v izložbi prodajalne, torej se je v najbolj fantastičnem trenutku v njegove misli prikradel košček realnosti. Hkrati je to vrh zgodbe, saj račka postane zlata. V razpletu se vračata nazaj proti Matičevemu domu, srečujeta literarne like, ki sta jih srečevala že na poti proti zlatorogu. Nato se Matic prebudi v svoji postelji, vidi račko, ki kar skozi zaprto okno odleti, njegova mama pa ni videla niti račke niti zlatega peresca, ki je odletelo iz sobe, ko je odprla okno. Živali imajo ohranjene lastnosti, tudi ilustratorka jih je naslikala v naravni podobi brez atributov človeškega.

Jože Snoj je v delu *Avtomoto mravlje* (1975) uveljavil tip fantastike, v katerem deška literarna lika prestopita v irealni svet, ki ima svoje lastne zakonitosti v državi mravelj. Delo je ilustrirala Melita Vovk, sodi pa v tip fantastike, kjer sta otroka postavljena v magično-mitični svet (Kobe 1987: 133), saj je njuno izhodišče realni svet, s tekom čez travnik pa se, z zornega kota gledalca, ki stoji na istem mestu, z oddaljevanjem na drugo stran travnika pomanjšujeta in

stopita v fantastični militantni svet mravelj (Snoj 1975: 5): »Vid, Jošt in Repèk, kodrast bel psiček, so tekali po travniku. /.../ Tekli so še in tekli naprej, zmeraj manjši in drobnejši so postajali v daljavi, in nazadnje so bili drobceni kot tri pikice. Takrat so, ne da bi v začetku sploh vedeli, prestopili mejo dežele mravelj.« Otroka in pes so se v deželi mravelj pomanjšali, saj so se jim zdele mravlje zelo velike, Snoj na ta način loči realni svet od fantastičnega. V devetnajstih poglavjih, ki imajo zelo dolge opisne naslove, v katerih avtor poda temeljno temo poglavja (npr. *Kako je Vid rešil tov. Dobromravova in kako se je začelo nenavadno potovanje v mesto Mravljevo*), se zvrsti pustolovščina v deželi mravelj. Izkaže se, da imajo te visoko organizirano militantno družbo, pripoved opisuje distopično državo, v kateri prebivalci (torej mravlje) živijo v ustrahovanju, grožnjah, vohunjenju ipd., kar je najbolj evidentno prikazano s poimenovanjem vladarice kraljice oz. njenega veličanstva Marinke Mravljinke Mravljajke VIII., kraljevske predsednice republike Mravljevo. Vid in Jošt primerjata svoje življenjske razmere z načinom življenja v Mravljevem (o ljubezni, disciplini, šolanju, igri ipd.), pri čemer ju tovariš Dobromravov zavrne, da se ljudje s svojo ljubeznijo in nedisciplino vedejo povsem brezumno in potratno. Otroka v nekem trenutku začutita strah in pogrēšata starše, nato že kogarkoli od ljudi, ki se jima zdijo veliko bolj prijazni kakor mravlje (Snoj 1975: 72): »Preveč čudnega sta v zadnjih dolgih urah že doživela, da bi si še domišljala, kako da jima mora biti vse jasno na tem velikem in širnem svetu, če pa jima še v tem majhnem mravljinem grečedalje bolj zapleteno.« Joštu, Vidu in Repku se uspe s pomočjo čebel Mije in Maje rešiti iz Mravljevega, mesto je postavljeno v globino, zato je treba poleteti navzgor k svetlobi. Šele takrat se dečka zavedata, da sta še vedno majhna, zato s povečevalnim poletom čebeli poskrbita, da se dečka povečata: neseta ju na hrbtih, ko pa pridejo do domačega travnika, začneta dečka leteti proti domači hiši in se povečujeta do normalne velikosti, hkrati pa vesta, da ljudem ne smeta pripovedovati o deželi mravelj, saj jima ne bi nihče verjel.

Mate Dolenc je doslej izdal tri fantastične pripovedi. Njegovo prvo izdano mladinsko delo je fantastična pripoved *Morska dežela na železniški postaji* (1986), ki ima dva naslovnika: napeta fantastično-pustolovska zgodba je na-

menjena mladim bralcem, kritika političnega sistema pa odraslim. Književna prostora sta dva: v realnosti je to železniška postaja v Ljubljani, kjer stoji vagon z napisom Sea Land (Morska dežela), prestop v fantastični svet se zgodi, ko glavna lika, oče in hči, vstopita v vagon in se znajdetata v Morski deželi. Združitve realne in irealne plasti besedila je tako nakazana že v naslovu pripovedi. V realnem svetu preteče zelo malo časa, glavna lika tako rekoč mimogrede pogledata še v zabojnik in nadaljujeta svojo pot, v fantastičnem svetu je dogajalni čas bistveno daljši. Morska dežela ima svoje lastne zakonitosti, vzpostavljen je politični režim z vladavino morskega psa, imenovanega Staro žrelo. Prebivalci Morske dežele so personificirane morske živali, tem pisatelj nadene izrazite lastnosti (npr. ugor je plemenit, tjulenj žalosten, leščur zajedljiv, hobotnice so ljubeznive, delfini so razigrani in se venomer smejejo ...), ki so pogosto izražene že v naslovih poglavij, naslovi so opisni.⁷⁷ Glavna lika, Urša in njen oče (ta je prvoosebni pripovedovalec zgodbe), v realnem svetu prekršita pravilo, ker prečkata železniško progo na mestu, kjer je to strogo prepovedano in prehoda sploh ni. Kršenje se nadaljuje z njunim vstopom v vagon. Na istem mestu, kot vstopita v fantastični svet, se v realni svet tudi vrneta in takoj sta soočena s tukajšnjo oblastjo. V fantastičnem svetu spoznavata drugačne življenjske razmere, takšne, ki pripadajo svetu pod morsko gladino (ribe roparice, ki se jih vsi bojijo ipd.) in bi lahko bile resnične ter veljavne za svet, ki ga človeška bitja premalo poznamo. Očitno je izkušnja drugega načina življenja napornejša za očeta, saj se ta ob koncu zgodbe odloči, da ne bo šel nikoli več v Morsko deželo, a si ob besnem Urškinem pogledu takoj premisli. *Velika ptičja zadeva* (1987) se na realistični ravni dogaja zgolj eno noč, fantastični čas je daljši. Glavni literarni lik iz realnega sveta je deček Lukec, ki ga štorclja odnese v fantastični svet ptičev. Tudi prostora sta dva: realni prostor je Lukčeva soba, v začetnem poglavju gre Lukec spat, štorclja potrka na njegovo okno in ga odnese v ptičji svet, v sklepnem poglavju ga prinese nazaj sova, Lukec pa vso zgodbo pove pisatelju; fantastični ptičji svet ni posebej poimenovan, vse ptice so personificirane. Pisatelj

⁷⁷ Npr. *Kar naenkrat se znajdemo globoko pod morjem in srečamo veliko rib, Mnogo hudih lovk, pa ljubezniv značaj, Potem srečava žival, ki ne ve, koliko je stara, tako stara je.*

kot prvoosebni pripovedovalec nastopa le v uvodu in epilogu, vsa ostala poglavja so pisana tretjeosebno. V fantastičnem svetu zavladajo nevzdržne razmere, saj si krokar Pepe prilasti oblast, ubil naj bi kralja ptic Simorga,⁷⁸ in spremeni ime, postane Feniks.⁷⁹ Avtor za vse ptice ohranja simbolne lastnosti,⁸⁰ čeprav se – ne glede na načelni status – prav vse uklonijo samooklicanemu vladarju in njegovim nesmiselnim ukrepom (selitev vseh ptic v njim nenaravna okolja, ukazi o spremenjeni prehrani ipd.), saj menijo, da bodo le tako lahko preživele in ohranile svoj zarod. Ko Feniks odloči, da bo spremenil smer rečnega toka in bo odslej reka tekla navzgor, zgodi pa se ne nič, doživi velik aplavz, nekatere ptice mu namreč slepo zaupajo, druge so pragmatične. Le majhna tukalica upa ugovarjati, da Feniks ni storil ničesar, motiv poštenosti spominja na Anderse-novega dečka v pravljici *Cesarjeva nova oblačila*. Čeprav je tukalica majhen ptič, je ta družina iz razreda ptičev razširjena skoraj po vsem svetu, naseljuje se ob jezerih, rekah in močvirjih. Tukalica s svojo poštenostjo zamaje Feniksovo oblast, ptice se združijo proti njemu in ko ugotovijo, da je moč v množici, spo-znajo, da so one same Simorg. Neumni novi Feniksov red je za vselej premagan. Deček Lukec, ki je bil v fantastičnem svetu priča zborovanju ptic,⁸¹ marsičesa ni

⁷⁸ Po *Slovarju simbolov* (Chevalier, Gheerbrant 1993: 543) je simorg mistična ptica, povezana z zdravilstvom, modrostjo, je simbol mističnega učitelja.

⁷⁹ Po *Slovarju simbolov* (Chevalier, Gheerbrant 1993: 143) je feniks bajeslovni ptič, ki nikoli ne umre oz. zgori in se znova rodi iz svojega pepela.

⁸⁰ Golob je danes najpogostejše simbol miru, v knjigi je prinašalec novic. Lastovka je ptica, ki je na Slovenskem pogosto povezana s selstvom, odhodom od doma. Orel, ptica ujeda, je plenilec. Orel je kraljevski ptič, pogosti simbolni spremljevalec bogov Germ (2006: 148) piše, da »lahko orel nemote-no zre naravnost v sonce – lastnost, ki jo pripisujejo tudi levu kot kralju živali«. Sova (čuk) je pogosto znanilec smrti, pameten in razsoden. Sraka v slovenski mladinski književnosti nima najbolj prijetnih lastnosti, je kradljivka, se dere, privlači jo blišč, ob vsem tem pa v zgodbah najpogostejše reagira tako, da je evidentno nespametna. Štorklja sodi po biološki vrsti med močvirnike in je ena naših najbolj znanih ptic selivk. Je tudi prinašalka otrok in sreče, saj se vrne v naše kraje pomladi, ko je narava prijaznejša, tudi plodnejša. Z njenim prihodom so zimske tegobe in pomanjkanje premagani, nastopi nov letni cikel (Germ 2006: 2007–209). Vrana je simbol zla, naznanja nesrečo, žalost in smrt.

⁸¹ Zelo podoben motiv je že v 12. stoletju upesnil pesnik, teoretik sufizma in hagiograf Farid ud-Din Attar v pesnitvi *Zborovanje ptic*.

razumel, saj so težka bivanjska vprašanja presegla njegovo znanje in razumevanje. Preden se vrne v realni svet pa vendarle razume, kaj sta resnica in laž, kaj je oblast in kakšni so nesmiselni ukrepi.

4.4.1.2 Zgodba se odvija v realnem svetu, fantastični element je dialog med živaljo in človekom ali antropomorfno vedenje živali.

Josip Ribičič je v krajši fantastični pripovedi *Miškolin* (1931) ustvari podobo mišjega sveta, ki je preslikava človeške družbe. Leta 1969 je delo izšlo prvič tudi v slikaniški obliki, ilustracije je prispevala Jelka Reichman. Miši imajo enake institucije kot ljudje, enake so tudi njihove težave, strahovi, kazni in prijetna doživetja. Književni prostor je Zemlja, a je Ribičič dvodimenzionalnost vzpostavil z vzporednostjo mišjega in ostalega sveta. Dom Mišonovih, kjer najprej živijo oče Mišon, mama Mišonka in mali Miškolin, nato pa še njegova sestrčna Miša, je (Ribičič 2005: 3) »gosposko stanovanje. Izglodali in uredili so jim ga že njihovi pradedi. Bilo je pod krušno pečjo in je vanj vodil tako majhen vhod, da ga človeško oko še opaziti ni moglo.« Miškolin mora vsako noč skrbeti za Mišo, ko gresta oče in mama po hrano, zato je nima preveč rad. Ko pa Miša malo zraste, postanejo njune igre zanimive, pa tudi nevarnosti, v katere se podajata, so vedno večje, npr. iz varnega doma gresta v človeško hišo, v svet (Ribičič 2005: 16): »Svet je prostor, ki nima ne konca ne kraja!« In v tem zunanjem svetu (v veliki sobi) ju napade mačka, komaj se rešita. Nato mačka straži pred mišjim domom, saj jih je dobila od gospodinje, ker ta ne razume živalske govorice, da bi ji mačka razložila, da je preganjala miši. Naslednji veliki korak za Miškolina je šolanje, to poteka v človeški šoli, a ponoči in na podstrešju. Na višji mišji šoli so se učili o glodavcih, še posebej o miših, o najhujšem naravnem sovražniku, mački, pa o človeku in njegovih mišnicah, ki so zelo nevarne. Učitelj je posebej poudaril (Ribičič 2005: 36): »Človek je nehvaležna stvar. Miška ga ima rada in ga nikoli ne zapusti. Miška spremlja človeka vsepovsod po svetu. Samo pes mu je tako zvest. Od miške bi se človek lahko naučil zvestobe. Pa se ne! Pregarja jo, kjerkoli in kakorkoli more. Miške bi rade živele v miru z njim.

Pa ne morejo, ker on tega noče. Zato se ga morajo izogibati.« Nevarnost mišnic se še posebej pokaže, ko učitelj ob demonstraciji ostane v njej, nato zleze k njemu eden od Miškolinovih sošolcev, saj se počuti krivega, da je učitelj ujet, ker je ravno on našel mišnico. Po treh tednih je pouka konec, zgodba pa se zaključi z Miškolinovo in Mišino poroko.

Fantastična pripoved **Kristine Brenkove**, *Prigode koze Kunigunde* (1984), je zgodba o mami kozi Kunigundi in njenih kozličkih, Črnki in Belku. Delo je ilustrirala Ančka Gošnik-Godec, ki je upoštevala antropomorfnost živalskih nekaterih likov v besedilu in jih je tako tudi naslikala, drugi liki v besedilu nimajo človeških lastnosti (npr. jež, svizci), a so na ilustracijah oblečeni (izjema je sraka). Mama Kunigunda, ki je od svojih prednikov slišala zgodbo o čudovitem mestu Kozlevjek, se je nekega dne odločila, da ga mora videti. Tam je doživela same nenavadne reči, npr. videla je prodajalno s travo in senom, prvič je bila v kinu (ogledala si je film Volk in sedem kozličkov), ko pa se je vrnila, njenih otrok ni bilo več na kmetiji. Sraka se je ponudila, da jih pomaga najti, koza je bila zelo zaskrbljena, ker sta se šla Črnka in Belko potepat. Zvečer, ko ni mogla več hoditi, a je bila zelo v skrbah za otroka, si je rekla, da (Brenkova 1984: 62) »nikoli ne smeš obupati, saj bo jutri spet vse dobro!« Nato je zaspala pod drevesom, a so jo ponoči zbudili polhi, teh živali ni še nikoli videla. Naslednje jutro je sraka že odkrila njena mladiča na jasi, tam je bilo res lepo: na jasi je bilo polno hrane, mimo je tekel potok, stala je stara staja. Kunigunda se je odločila, da se z otrokoma ne bo več vrnila na kmetijo. Popravili so stajo, se spoprijateljili s svizci, preživljali mirno zimo, ko je Kunigunda otrokoma razlagala, kaj vse je doživela v mestu. In odločila se je, da se bodo na pomlad, ko se bodo svizci zbudili iz zimskega spanja, z njimi odpravili visoko v gore, ker tam je bil njihov prvotni dom. V večini mladinskih del gre za postopek udomačitve, koza Kunigunda, ki je domača žival, pa sprejme odločitev, da bodo z otrokoma postali spet divje živali, vrnili se bodo nazaj v svoje naravno okolje, kjer bodo svobodno živeli.

V pripovedi **Jožeta Snoja** *Barabákos in kosi ali Kako si je Pokovčev Igor po pravici prislužil in pošteno odslužil to ime* (1969) je že v naslovu in podnaslovu nakazan glavni literarni lik, deček, ki ima v človeškem svetu ime Igor, v Kosji

državi pa mu pravijo Barabákos.⁸² Prav tako je izražena temeljna tema, to so nečednosti, ki jih deček počne, zato se ga kosi bojijo, na koncu pa se spremeni in postane njihov prijatelj. Književni prostor je realni svet, v katerem obstaja Kosja država. Mikrolokacija dogajalnega prostora je večkrat poimenovana z realnimi geografskimi imeni, npr. Golovec na vzhodu, Rožnik na zahodu, Rožna dolina, Bežigrad, Mirje, in čeprav ni neposredno navedeno, je vrt gospoda Poljanca (v knjigi je poimenovan kot tovariš Poljanec) umeščen v Ljubljano. Kosja država obsega češnjo in živo mejo na Poljančevem vrtu. Literarni liki so kosi, dva človeška lika, Igor in Poljanec ter njegova maček in pes. V Kosji državi, ki predstavlja irealni del zgodbe, živijo kosi kot ljudje, imajo enake institucije (npr. šolo, bolnišnico), opravljajo različne (človeške) poklice (zdravnik, policist, vojak) in imajo državno strukturo, ki je podobna človeški. Vsa imena literarnih likov so povezana s kosi: kosjo družino, ki je pomembna za dogajanje, tvorijo oče Kos, mama Kosulja in mladič Kosobrinček, ob njih so navedeni tudi drugi kosi, npr. stric Kosorepec, teta Kosíca, kosji zdravnik Médikos, predsednik države Staríkos, in štirje literarni liki, ki niso kosi, Barabákos, Velikós (Poljanec), Máčkos in Pèskos. Mestoma pisatelj povsem naravoslovno razloži obnašanje ptic (Snoj 1969: 45–46): »Pametni kosi vzamejo navadno vsak košček jajčne lupinice v kljun in jo zanesejo kolikor mogoče daleč stran od svojih gnezd. Tako zamešajo sledi, ki bi najrazličnejšim hudobnežem kazale pot do njihovih skritih zelenih domkov.« Ker je Barabákos uničil jajčka v gnezd, celo je ostalo le eno, iz katerega se je izvalil Kosobrinček, so kosi napovedali vojno človeškemu dečku, ob tem pa so morali paziti še na Máčkosa, da ne bi pojedel mladiča. Kosobrinček se vede kakor otroci: rad posluša zgodbe (še posebej o velikem črnem spancu in o tem, kako je prišla na svet prva pomlad in da so v češnjevih cvetovih skriti beli oblaki), preobje se češenj in mu je slabo, potem pa misli, da so češnje hudobne ipd. V Kosji državi nastopi strah, ko dobi Barabákos zračno puško, s katero strelja vse naokoli, najprej zadene mačka, nato pa ubije

⁸² Snój za učinkovito slikanje Kosje države uporabi besedno igro, saj se poigrava s tvorjenkami, natančneje priložnostnicami s sestavino »kos«: npr. v imenih literarnih likov; govori pa tudi o košnji (trava se kosi), delijo se kósi kruha, k večpomenskosti besede prispeva s priimkom tudi ilustrator Božo Kos.

strica Kosorepca. Nek dopoldan se je Barabákos pogovarjal s čebelo, ki mu je razložila, kako je zaslužna za oplojevanje sadnega drevja in da šele potem zraste sadje, nato pa je moral do popoldanskega pouka Igor napisati še spis z naslovom Ptice – moje prijateljice. Igorju ni bilo nič nerodno, celo posmehoval se je naslovu spisa, vendar ko je ustrelil Kosorepca, naslednjo noč ni mogel spati, v sanjah ga je strašila velikanska mravlja. Naslednje jutro si je mislil, da ga lahko potolažijo češnje s Poljančevega vrta, a na češnji je potekal zbor vseh kosov. Barabákos je streljal na mamo Kosuljo in jo ranił, sin Kosobrinček pa je mislil, da je mama mrtva (Snoj 1969: 123): »Pred njima je razkoračeno in negibno stal Barabákos in nemo buljil vanju. Barabákos /.../ je najbrž znal tudi kosjo govorico. Drugače si ne moremo razlagati solz, ki so mu zalile oči, ko je poslušal Kosobrinčkove obupane krike in gledal stisko matere Kosulje. Kosobrinček se ni zmenil zanj. Tudi kosu postane kdaj v življenju čisto vseeno, kaj se bo zgodilo z njim.« Barabákos je odvrget puško, nežno pobral Kosuljo, poiskal pomoč pri gospodu Poljancu in ta je obljubil, da bo skrbel za ptico, dokler ne ozdravi. Deček je priznal Poljancu, da je ptico poškodoval, dogodek pa ga je spremenil. Odslužil je svoje ime Barabákos, postal je prijatelj živali.

Pet kužkov išče pravega (1982) **Polonce Kovač** je zgodba o jazbečarski mamici in njenih petih mladičkih na B, ki se trudijo poiskati zase najustrežnejšega lastnika. Tega iščejo po svojih karakternih lastnostih in na koncu vsem to tudi uspe. Srečni so v svojih novih domovih, jazbečarska mamica pa se ob koncu literarnega dela počuti v košari malce osamljeno, saj so vsi jazbečarji odšli, in si začne izmišljati imena na C. Tretjeosebna pripoved je pisana s pasje perspektive, vse živali govorijo, ohranjene imajo svoje pasje lastnosti. V okvirno zgodbo, začne in zaključi se z jazbečarsko mamico, je vloženih pet zgodb jazbečarskih mladičkov, ki iščejo gospodarja, vsako poglavje je naslovljeno, naslov pa hkrati poudarja najpomembnejšo mladičkovo lastnost. *O jazbečarju, ki je hotel videti svet* je zgodba o Bobiju, najbolj radovednem kužku v leglu. Bobi je prvi, ki odcaplja iz legla, najprej pade v klet (v črno luknjo), kmalu zatem pa najde Miho, ta si namerava ogledati Afriko, Indijo, Japonsko, Bobija vzame s seboj. Ob koncu Bobijeve zgodbe Polonca Kovač (1982: 28) zapiše: »Bobi in Miha sta prehodila svet po dolgem in počez in prav dobro sta se ujemala. In nikjer, res prav

nikjer nista padla v črno luknjo.« Drugi najde lastnika Bukso, in sicer v zgodbi z naslovom *O jazbečarju, ki je hotel vsakogar razumeti*. Ta najde dom pri prijazni osamljeni sosedi, ki mu je nakvačkala blazino iz samih srčkov. Njuno življenje je bilo mirno in prijazno, kajti (Kovač 1982: 36–37) »na njunem vrtu in v njuni hišici se je svet vrtel počasi in prijazno.« Tretji jazbečar, Biser, je predstavljen v zgodbi *O jazbečarju, ki je hotel blesteti*. Najprej ni imel sreče z lastniki, to je bila bogata družina, po ovratnico za Bisera so šli celo v Celovec (Biser razume, da bodo šli celo v Vec), a kaj, ko se ni nihče z njim v resnici ukvarjal, družina pa se je le prepirala. V gostilni, kjer je Biser spoznal lovca Franceljna in ga poprosil, če ga vzame, bivši lastnik pa ga je z veseljem odstopil, se začne tudi zanj srečno lovsko življenje. Edina deklica v leglu, Bubika, je predstavljena v zgodbi *O jazbečarski deklici mile narave*. Tudi njena lastnica, deklica Simonka, je bila zelo prijazna, le z mamo se je večkrat prepirala za nepomembne reči, ker je mama zahtevala red, Simonka pa je to razumela, kot da je družinski člani ne marajo. Bubika Simonki zatrdi, da jo imajo vsi radi in tako sta obe srečni. Zadnji, Bolfi, se v zgodbi *O zelo trmoglavem jazbečarju* postavi v bran svojemu lastniku, dečku Sašku, ki je tudi trmast. Saško hitro ugotovi, da mora reči nasprotno od tistega, kar v resnici želi (npr. Bolfi jo ucvre po svoje in ko mu Saško reče, da so mu itak vsi rekli, da pes ni za v blok, gre iz trme lepo domov). Bolfi se vedno postavi za Saška, najprej naredi red v družini pred blokom, ki je Saška izkoriščala, nato pa napove še vojno odraslim, ki z avtomobili divjajo po dvorišču. Divjak Boris povozi Bolfija, ta ima k sreči zlomljeno le tačko, to pa sproži protest vseh mam v bloku, ki dosežejo, da zaprejo dvorišče za vse avtomobile. Bolfi postane heroj, saj imajo odslej otroci prostor za igro. V delu *Pet kužkov išče pravega* deluje besedilo realistično, in sicer opisi ljudi, njihovih ravnanj, karakterne lastnosti jazbečarjev, književni prostor (neimenovano mesto) in čas dogajanja, edini fantastični element je zmožnost psov, da se pogovarjajo z ljudmi in da jih tudi ti razumejo.⁸³

⁸³ Npr. Bobi posluša, kako se Miha poslavlja od mame, ko se odpravlja v svet (Kovač 1982: 26): »Upam, da se ti ne bo nič hudega zgodilo,‘ je rekla Mihova mama in še naprej nesrečno gledala. ‘To sploh ni nujno,‘ se je zdaj vtaknil Bobi. ‘Saj je treba samo paziti, da te ne povozi ali pa da ne padeš v črno luknjo. Jaz to že znam, ker me je moja mama naučila.‘ ‘Ej, to je moška beseda, tovariš,‘ je rekel Miha. ‘Najbolje bo, če jo mahneva skupaj v beli svet ...’«

V fantastični pripovedi *Strupena Brigita* gre za temo onesnaževanja morja. Ladja Brigita Montanari, zapiše **Mate Dolenc** (1989: 21), »zaradi katere so vse ribe bolele glave«, je namreč strupena. Uvodno poglavje pripoveduje prvoosebni pripovedovalec, pisatelj (Dolenc 1989: 5): »Če še ne veste – in kako bi tudi vedeli, ko te zgodbe še niste prebrali, saj se je komaj začela – pri nas doma imamo morskega fantka in prepričan sem, da takega fantka ni daleč naokoli ali pa sploh nikjer.« Pisatelj, ki se s sinom odpravi v zapuščen zaliv, kjer je bilo tako tiho, da (Dolenc 1989: 30) »takšne tišine še nisem nikjer slišal«, z zanimanjem prisluhne prvoosebni pripovedovalki Oradi, ribi, ki pove zgodbo o zastrupljeni ladji in Morskem fantku. Prvoosebna pripovedovalca, oče in Orada, se skozi vso zgodbo izmenjujeta, perspektiva literarnega dela pa je kljub temu v celoti scenična. Čeprav gre nedvomno za literarno delo s fantastičnimi elementi, velja opozoriti na ekološko problematiko, ki je glavna tema knjige. Oče in sin Vane v zapuščenem zalivu ujameta Orado, ta začne pripovedovati in s tem ustvari vstop v fantastični svet. Morski fantek Poldek je padel s turistične ladjice in za vselej ostal prebivalec morja, le včasih ponoči pride k dečku Vanetu. Vdora fantastike se zaveda, saj se čudi temu, da zmore pod vodo normalno živeti. Ribji zbor odpravi vzrok glavobola tako, da se združijo vse hobotnice in potegnejo nevarno, potopljeno ladjo Brigito Montanari, na kateri so uskladiščene strupene snovi, na kopno. Morski literarni liki so poimenovani po znanih likih iz grške in rimske mitologije in ohranjajo identične lastnosti (npr. kako sta si Pozejdon in njegov brat Had razdelila oblast), čeprav mestoma Dolenc mitološke like preimenuje oz. mitološkim imenom dodaja tipična dalmatinska imena, tako npr. Pozejdon dobi lastno ime Ante.

Delo *Tinček in tri zlate ribice* (2013) **Dima Zupana** je postavljeno v Tinčkovo sobo, kjer so ob dečku živeli še tri zlate ribice, Frajla, Fifka in Flegma (večkrat v vlogi sodnic), maček Feliks in kanarček Fiko, pripovedovalec je tretjeosebni. Najprej povzroča težave maček Feliks, razmere postanejo nevzdržne, ko postane kanarček predsednik sobe, ker vsem soli pamet in je kar naprej nesramen. Zato se zlate ribice odločijo, da bodo Tinčku izpolnile željo: namesto kanarčka bi rad imel papagaja, kar se po spletu okoliščin tudi zgodi, a ga vsi prebivalci sobe hitro utišajo, ko želi prevzeti oblast.

Vinko Möderndorfer je napisal tri fantastične pripovedi o mucu Langusu, deklici Gaji in njuni domišljjski prijateljici, čarovnički Gajki. V trilogiji avtor sopostavlja realni in fantastični svet, slednji je pravzaprav domišljjski svet deklice Gaje, dogajališče je namreč realni svet, deklčin dom. Vse tri knjige imajo enak podnaslov, in sicer *Vesele dogodivščine popolnoma navadnega mucka Mikija: za vse otroke in druge odrasle*. Torej lahko sklepamo, da sta Miki ali Langus in Gaja, z domišljjsko čarovnico Gajko vred, bolj odrasla od odraslih. Dogodivščine se lahko zgodijo le takrat, ko sta Gaja in Miki sama, torej ko ni prisotnih odraslih. *Muc Langus & čarovnička Gajka: vesele dogodivščine popolnoma navadnega mucka Mikija: za vse otroke in druge odrasle* (2002), pripoved prikazuje navezanost deklice Gaje na muca Mikija ter njen bogati domišljjski svet, zato se v domišljiji potepata po čarovniških svetovih. Osamljenost preganjata z begom v domišljijo, kjer se jima dogajajo zanimive reči. Res pa je, da pustijo te fantastične zanimive dogodivščine včasih čisto konkretne posledice v realnem svetu, na primer razbito vazo in razmetano sobo. V drugem delu, *Vrnitev muca Langusa & čarovničke Gajke: nadaljevanje veselih dogodivščin popolnoma navadnega mucka Mikija* (2006), se začne zgodba zapletati, ko bi želel Miki, oprostite Langus (zelo je jezen na tiste, ki ga ne kličejo z njegovim čarovniškim imenom), pojesti kakšnega slastnega goloba. Ampak golobi vendar niso tako naivni, kot si predstavlja mucek. In potem se Langus in Gaja srečata z dvema čarovnicama, Gajko in Grauzico, s katerima preživita zanimiv popoldan. In četudi se dogaja zgodba v domišljiji, nekaj, kar izreče čarovnička Gajka, nepreklicno drži: »S šolo, ki ne zna otrok naučiti, kako si pridobiš in obdržiš prijatelje, je nekaj hudo narobe.« Tretji (zaključni) del, *Potovanje muca Langusa & čarovničke Gajke* (2009), je časovno zamejen z realnim časom, to je Gajin šesti razred osnovne šole. Gaja je že prerasla igre in sanjarjenja z mačkom Mikijem, izpostavljen je proces njenega odrasčanja in prve zaljubljenosti v dečka Filipa. Maček Miki, ki se ob čarovnički Gajki spremeni v Langusa, je še vedno igriv, nagajiv, kadar je sam doma (oz. je z namišljeno Gajko), naredi marsikaj narobe. Deklica Gaja pa ima svojega mačka in namišljeno prijateljico še vedno rada.

Eva in kozel (2006) **Majde Koren** je tipična fantastična pripoved, saj sodobni otrok, glavni literarni lik, kreira svojo vzporedno realnost z domišljijo, saj personificiranega kozla ne more videti nihče drug kot Eva. Eva je majhna deklica, prvoosebna pripovedovalka, ki hodi v drugi razred in živi z mamo in svojim prijateljem kozlom, za katerega je potrebno reči, da je Evin najboljši prijatelj. Na platnici knjige piše o Evi in kozlu takole: »Eva nima ne hrčka ne zlate ribice. Ima pa kozla! Čeprav bi ga večina odraslih verjetno imela za navadno plišasto igračo, Eve to ne moti, saj jo razume dosti bolj kot mami in oči. Njemu lahko pove vse.« Knjiga vsebuje dvajset drobcev iz Evinega življenja, ki nikakor niso nepomembni, čeprav odrasli včasih ne razumejo, da je nekaj, kar se njim ne zdi pomembno, za otroke še kako pomembno: na primer to, kako sploh lahko pozvoni pri Evinih vratih nek kozel, če pa se ve, da Eva stanuje v tretjem nadstropju bloka; o trapastih spisih, ki jih je potrebno pisati za domače naloge in drugih nalogah/nadlogah; o dnevih in počitnicah, ki jih otrok preživi z očkom, ker ta ne živi več skupaj z otrokom in njegovo mamo; o nagajanju sošolcem in pretepu; o razočaranju nad prijatelji, o dejavnostih v šoli, kamor poleg učenja sodijo še proslave in športni dnevi in še kaj, o boleznih in mamini pozornosti. Ker ljudje ne bi razumeli, kaj Evi kozel pomeni, mu celo ukaže, naj se dela, da je plišast, ker tako ga lahko vzame s sabo tudi na počitnice.

4.4.1.3 Dogajanje se odvija v fantastičnem svetu, ki ima lastne zakonitosti.

Svetlana Makarovič je doslej izdala tri fantastične pripovedi o kosovirjih, *Kosovirja na leteči žlici* (1974), *Kam pa kam, kosovirja* (1975) in *Mi, kosovirji* (2009). V vseh treh knjigah je struktura enaka: posamezne zgodbe imajo naslove, vsaka zgodba je zase zaokrožena celota, zgodbe povezujeta glavna literarna lika Glili in Glal, stranski liki so epizodni. Igor Saksida (2001: 442) piše, da »kosovirja upodabljata nekatere običajne lastnosti otroštva: nagajivost, radovednost, prepirljivost – pisateljica s temi prikazi seveda ne želi vzgajati; še več – zdi se, da je nenehno na strani svobodnega, vsakršnih zapovedi nasprotujočega otroka.« Kosovirja, ki imata stik z ljudmi, pravzaprav predstavljata obrnjeni

fantastični svet: fantastična lika potujeta po realnih deželah in pogosto srečujeta realne literarne like, predvsem so to živali (npr. krokodili, pingvini, sove) in ljudi; deloma na potovanju srečata tudi mitološke (npr. coprnico Zofko, škrate Kuzmo in njegovo ženo) in povsem izmišljene like (npr. ptiča Kivika, pajka Tutajo, Deževno teto, štramfeljne).

Kosovirja na leteči žlici je fantastična pripoved z dvema glavnima likoma, Glili in Glalom, ki sodita med radovedne kosovirje. V prologu avtorica opiše kosovirja na način znanstvenega besedila (zveni kot prepis iz biološkega učbenika zoologije), s čimer ustvari književni prostor, Kosovirijo, in glavna lika kot nekaj realnega. Makarovič (1974: 3):

KOSOVIR, mali (*Cosovirius ferus ululans*) je zanimiva žival, ki živi v Kosoviriji. Kosovirje delimo na radovedne in neradovedne. Imajo rjav kožuh, ki se odlikuje po izredni mehkosti. Krasi jih dolg, košat rep, ki se navadno končuje v okroglast čop. V gobčku ima kosovir šestnajst ostrih zob, s katerimi razkosava paradižnike, ki so glavna kosovirska hrana. /.../ Obe vrsti prebivata v žlicah, na katerih rasejo paradižniki. Z žlicami se tudi premikajo po zraku.

V štirinajstih poglavjih Glili in Glal potujeta po različnih deželah, npr. po Soviriji, Krokodiliji, med drugim prispeta tudi v deželo ljudi. Venomer sta izpostavljena pustolovščinam, nekatere od njih zvenijo prav nevarno, a se iz vseh dogodivščin srečno izvlečeta. Kosovirja se odpravita proti severojugovzhodu, potujeta z žlicami in se prehranjujeta s paradižniki, ki rastejo kar na kosovirskih žlicah. V prvem poglavju se srečata z neurjem, oblak požre Glili, a se vse srečno konča. V drugi zgodbi srečata snežno sovo, ki ju najprej namerava pojesti, a si premisli, saj so ne nazadnje kosovirji in sove daljni sorodniki. V tretjem poglavju prispeta v Krokodilijo, kjer se spoprijateljita z nič kaj krvoločnim krokodilčkom, ki jima pomaga izkopati v pesku izgubljeno žlico. V naslednjem poglavju pajek Tutaja piči Glili in ta se nikakor ne prebudi. Ptič Kivik pove Glalu, da bi moral Glili pripraviti do kihanja, to namreč prežene zastrupljenost.

Glal ne ve, kaj naj naredi, da bi Glili kihnila: svizci mu predlagajo, naj jo prehladi, ker če si prehlajen pač kihaš, Cepetalo in Vohljaček pa imata boljše rešitev – Glili nasujejo pod nos poper in ta res kihne ter se zbudi. V naslednjem poglavju srečata Deževno teto, ki ni nič kaj prijazna, a ko zlomijo njen dežnik, s katerim je delala dež, tudi Deževna teta izgine. V sedmem poglavju se začneta kosovirja kar naenkrat prepirati, za prepir je kriv veter prepirljivec. Nato pomagata goski prešteti mladičke, čeprav gosi ne razumeta najbolje, ko zatrjuje, da sicer vidi tri goskice, a jih je treba vseeno prešteti. Že malce naveličana poti vprašata vrabca, če je še daleč do severjugovzhoda, in ta jima odvrne, da ne, pravzaprav da je to v bližnjem mestu, kjer živijo ljudje. Glili in Glal komaj čakata, da bosta videla »človeke« in »človekinje«, ker jih še nikoli v življenju nista srečala. V mestu najprej srečata domišljavo mačko, nato doživita kup neprijetnosti s človeškimi mladiči, s paradižniki nahranita staro gospo in se spoprijateljita z njeno mačko, nato se odločita, da bosta odpotovala domov. Na poti srečata letalo, malce se popeljeta na njegovem krilu in se čudita, da znajo ljudje leteti, kar naenkrat pa se znajdetta doma, v Kosoviriji. O svojem nenavadnem potovanju želita pripovedovati prvemu kosovirju, ki ga srečata, a je žal neradovedne sorte.

Kam pa kam, kosovirja? ohranja ista glavna literarna lika kot v predhodni knjigi, to sta Glili in Glal, radovedna kosovirja. Epizodni liki so nekateri znani liki iz drugih del Svetlane Makarovič (Kuzma, Zofka), z nekaterimi se bralec sreča prvič. Glili in Glal že v prvem poglavju srečata škrate Kuzmo,⁸⁴ ki ju povabi domov, s čimer ju reši pred lisico Zvitko, ki ju misli kar požreti, in pred strašno nevihto. Kuzmova žena je precej hudobna in nepriljudna škartinja, a ko ji Glili laska, dovoli, da kosovirja prespita. Škartinja plete črtasto nogavico, naslednji dan jo celo podari kosovirjema; ta se skrijeta pod nogavico in tako varno zbežita pred požrešno Zvitko Potuhičevo, ki ju čaka pred Kuzmovo hišo, da bi ju požrla. Glal ujezi lisico, zaradi svojih norčij pa skoraj postane žrtev velike hobotnice. Na pomoč mu priskoči mala hobotnica in ga reši iz morskih globin.

⁸⁴ Kuzma je poročen in ima urejen dom, torej nima istih lastnosti kot v pravljici *Škrat Kuzma dobi nagrado*.

Glili in Glal nadaljujeta pot, na kateri najprej naletita na smejalno rožico, zaradi katere se morata nenehno smejati, a jo k sreči vzameta s seboj. Nato srečata Strašnika, ki jima govori grozljive pesmice, a se rešita s pomočjo smejalne rožice. Prispeta v deželo pingvinov, se skupaj z njimi na pingvišču pingvirata, pingvinita in pingvujeta, a čeprav nista čisto prepričana, kaj ti izrazi pomenijo, se vsi skupaj lepo igrajo. Glili in Glal, ki sta pač radovednejša od pingvinov, razjasnita staro zmoto, da so Lebdivke nevarne in grozne, to so namreč prijazne tete, ki lahko pričarajo lebdenje. Kosovirja zadovoljna odletita naprej, saj sta pomagala skleniti prijateljstvo med pingvini in Lebdivkami. Kosovirja srečata tudi lazarja, ta venomer pametuje in vse govori v pregovorih, zato se hitro odpravita naprej. Največja nesreča ju doleti, ko ju ljudje zaprejo v kletko v živalskem vrtu, a jima prijazen deček pomaga pobegniti. Od vseh dogodivščin sta že precej utrujena, zato se odločita, da bosta odpotovala nazaj v Kosovirijo. Za prevozno sredstvo izbereta metlo čarovnice Zofke, ki se najprej razhudi, ko pa ji podarita črtasto nogavico, ki jo je spletla Kuzmova žena, jima dovoli, da na njeni metli potujeta vse do razpotja, ko se onadva odpravita v Kosovirijo, Zofka pa gre proti severojugovzhodu na obisk k Strašniku (o smejalni rožici kosovirja Zofki raje nista razlagala). Tik pred domom najdeta popolnoma obnemoglega Galila, kosovirja radovedne sorte, ki je skoraj umrl v puščavi; poskrbita zanj in skupaj se vrnejo v Kosovirijo. Galil se odloči, da bo postal neradovedne sorte, Glili in Glal pa se širokoustita o doživetjih na potovanju. Galil se nekaj časa dela, da ga vse skupaj ne zanima, a pripoved se zaključi z njegovim radovednim vprašanjem o dogodkih (Makarovič 2002: 71): »In potem?«

V tretji knjigi, *Mi, kosovirji*, ki je postavljena v zimski čas, se radovedna kosovirja Glili in Glal, ki se jima pridruži majcena kosovirka Gi in hoče z njima na pot, pa ji to preprečita, srečata s štramfeljni. Negativni lik je čarovnica Rora, vendar je s skupnimi močmi vseh literarnih likov premagana. Skozi vso pripoved avtorica vpleta pesmi, te niso le dodane v besedilo, temveč se dogodki razvijajo tudi skozi liriko. Stari kosovir Ghul je v spanju momljal o štramfeljnih, ki živijo v Visokih mahovih, nekje za Sivim morjem, a ker je zaspal, radovedna kosovirja pa želita čim prej odkriti, kdo in kakšni so štramfeljni, se odpravita na pot.

Na poti je veliko ovir: najprej potujeta skozi čudno meglo, nato ju skoraj poje risji mladič (ris in njegova mama ju celo odneseta v brlog, a se jima uspe rešiti). Ob srečnem razpletu pa zagledata malo Gi, ki je šla na pot za njima, zato jima ne preostane nič drugega, kakor da jo vzameta s seboj. Ob razpihovanju megle naredijo škodo sinicam, nato pristanejo na ladji, čeprav (Makarovič 2009: 33) »so vedeli, da na ladjah žive človekarji, in teh so se grozno bali, kajti vsaka žival že ve, da srečanje z njimi zmeraj prinese težave ali pa celo smrt.« Seveda se rešijo tudi pred besnim človekom, nato se vozijo po strmem bregu, naenkrat pa se znajdejo v črni luknji, kjer drsijo po temnem in mrzlem rovu v globino, tako kosovirji prestopijo v popolnoma drugačen svet, kjer se srečajo z mačkami, srečanje je bilo prijetno. Z nekakšnim lebdenjem, ko jih zračni vrtinec odnese vedno višje, prestopijo na travnik, na robu katerega je stala velika omara. Mimo prileti ptič vodomec, ki jih opozori na nevarnost, omara namreč pripada zlobni Rori. Čarovnica Rora, še pove vodomec, je brez srca, ker ga je bila nekoč izgubila. Kosovirji rešijo deklico Mrvico, štramfeljni pa preženejo dekličino žalost: ker je pomagala nekemu dečku, ta pa ni pokazal hvaležnosti, se je počutila odveč (in že prej je pobegnila od doma, ker je ni imel nihče rad). Brez poslavljanja se odpravijo kosovirji iz Visokih mahov nazaj v Kosovirijo, seveda ne brez pustolovščin na poti, doma pa najdejo starega Ghula, ki ga prav nič ne zanima, kaj so trije radovedni kosovirji doživeli na poti.

4.4.2 Klasična fantazija

Močvirna Loka je naselbina z dolgo in ponosno zgodovino. Začela se je, ko so prvi dobravski prišleki na vrhu brega zaježili Loški potok in postavili leseno zapornico. Prej deroči potok se je umiril in razlil v Loški ribnik. /.../ Glas o rodovitni močvari se je hitro razširil in od povsod so prihajali vedno novi priseljenci. Čeprav so pripotovali z daljnih koncev Zelene Dobrave in so se med seboj zelo razlikovali, so se vsi skupaj začeli imenovati močvirniki.

Barbara Simoniti: *Močvirniki*. 2012: 9 – 10.

Jakob J. Kenda v monografiji *Fantazijska književnost* vpelje termin klasična fantazija, kamor sodijo besedila, ki se neposredno navezujejo na ljudsko pravljico in mit in ne presegajo dolžine pol milijona znakov. Kenda (2009: 366) pravi, da je »klasična fantazijska literatura glede svojega časa dogajanja opredeljena šibko, čeprav čas ni nikdar tako nedoločen kot pravljичni«, enako pa velja tudi za književni prostor. Literarni liki so precej kompleksno opisani, dogajanje vsebuje manjšo stopnjo odmika od pravljичnih in mitičnih motivov. Fantazijska književnost se od fantastične loči po tem, da je vedno enodimenzionalna (kot pravljica, ki je njen vzor) in upoveduje večne resnice, se torej dotika nezavdnega v človeku, in ima, sicer na bistveno daljšem besedilu, ohranjen pravljичni vzorec: milenarizem, polarizacijo literarnih likov, vero v dobro. Za predstavitev sem izbrala dva odlična primera, ki sta dovolj različna, da osvetlita animalistično klasično fantazijo z več zornih kotov, in sicer *Groznovilca v Hudi hosti* **Jane Bauer** in *Močvirnike Barbare Simoniti*. Deloma je skupno to, da je književni prostor podan z lastnim imenom, vse živali živijo antropomorfno življenje, ki je v Močvirnikih še bolj poudarjeno. V *Groznovlci v Hudi hosti* je glavni literarni lik sicer vila, v *Močvirnikih* Močeradek, vsi stranski liki so živali. Njihovi skupnosti, torej tista v Hudi hosti in tista v Močvirni Loki sta zgledno urejeni, sta nekakšni živalski utopiji, ki skozi pravljичno perspektivo dokazujeta, da je svet vendarle lep in prijazen.

Jana Bauer je v delu *Groznovilca v Hudi hosti* (2011) predstavila čarobni svet Hude hoste, v katerem živijo živali, ki govorijo in se mestoma vedejo kot ljudje, pri čemer mislim predvsem na čustva živali in njihove odzive na dogajanja. Čeprav je glavni literarni lik groznovilca, imajo živali v literarnem delu zelo pomembno vlogo. V enajstih poglavjih, (npr. *Groznovilca pride v Hudo hosto*, *Čarobna mivka* ...), je glavni literarni lik groznovilca Ježumila. Fantastično pripoved je ilustrirala Caroline Thaw, na ilustracijah so živali večinoma predstavljene antropomorfno, vse hodijo kot ljudje (po zadnjih nogah), imajo pa tudi druge človeške attribute, npr. jež nosi očala; neverica ima na glavi ruto; polh nosi kapo; sovino stanovanje je opremljeno z omarami, mizo, s štedilnikom ... Književni prostor je gozdna pokrajina s pomenljivim imenom Huda hosta, v kateri

živijo živalski prebivalci, jež, veverica, sova, medved in drugi. Mednje s svojim čajnikom pristane groznovilca (= grozna mala vila). Zaradi prababičine kazni, ker ji je razbila čajno skodelico, mora groznovilca nekaj časa preživeti tam. S treskom pristane v Hudi hosti in prileze iz čajnika (Bauer 2011: 7): »Ven je prilezlo majhno bitje. Namrščeno. Strašansko besno. V poletni oblekici in s čepico, iz katere sta rasli nekakšni rogovili.« O njej izve bralec še to, da sodi med groznovilce in da so te skregane z vetrovi, da zelo preklinjajo in zakopavajo vsaka svoj zlatnik (nenehno ga premeščajo). Mala groznovilca je hkrati simpatično prikupna in včasih tudi malo razburjena in sitna, predvsem pa je v delu natančno predstavljena (lahko bi rekla kulturna) razlika v vedenju med groznovilco, ki je tujka, in gozdnimi prebivalci. Sprva je gozdni prebivalci niso prav veseli, saj moti njihov mir in ustaljen način življenja. Jež, ki je imel največ pripomb o tej majhni vili, saj ga je prvi dan uporabila namesto krtače za lase, postane njen dober prijatelj. Groznovilco, ki na začetku res malce nagaja prebivalcem Hude hoste, ves čas zagovarja sova. Na primer, ko jež protestira pri sovi, da se morajo groznovilce nujno znebiti, mu ta odgovori (Bauer 2011: 28): »Groznovilca je majhen, razposajen, prestrašen mladič. Kam naj jo pošljemo? Domov? Moral bi slišati, kako strašno preklinja šele njena babica. Ne, jež, groznovilco bomo obdržali. Poskusili jo bomo imeti radi. Kakšna topla šapica in nekaj blagih besed ji ne bo škodilo.« Ker groznovilca se loti vsega: naredi kopališče, mimogrede koga ukroti, priredi čajanko ... Najraje od vsega pa ponoči ob Lunini svetlobi skače naokoli in taca po lužah. In ko dobi prababičino sporočilo, da se lahko vrne nazaj domov, je prebivalci Hude hoste najraje ne bi spustili, pa tudi njej se zdi, da jih bo pogrešala, seveda si obljubijo, da se kmalu spet vidijo.

Močvirniki: zgodbe iz Zelene Dobrave (2012) **Barbare Simoniti** so primer živalske utopije, v kateri je avtorica ustvarila prijazen književni prostor Zelene Dobrave in skozi proces prepoznavanja dobrega predstavila na koncu odlične odnose njenih prebivalcev.⁸⁵ Pisateljica je na zavihku knjige zapisala

⁸⁵ Že v spremni besedi h knjigi *Močvirniki* navaja teoretičarka Marjana Kobe kot literarno referenco delo *Veter v vrhju* (1908) Kennetha Grahameja. Delo sodi med tista literarna dela, ki so vzpostavljala kanon mladinske književnosti ali kakor zapiše Andrej Ilc (1995: 221) v spremni besedi *Velika*

posvetilo bralcem (Simoniti 2012: brez paginacije): »Narava mi je vir navdiha in vse življenje živim v njej. Na sprehodu opazim zgodbe, ki se dogajajo okoli mene: zgodbe vetra in oblakov in rumenečega listja ... Ko sem nekoč v gozdu pogledala okoli sebe malo natančneje, z domišljijскими očmi, sem spoznala močvirnike. Njihov svet leži v senci starodavnih dreves, in čeprav močvirniki ljubijo vlago in mir, se jim stalno nekaj dogaja.« Delo je ilustriral Peter Škerl, ki je za ilustracije prejel več nagrad.⁸⁶ Gre za res bogato ilustrirano knjigo, ki že na veznih listih z zemljevidom predstavi književne prostore, ki jim je avtorica nadelala opisna imena (Loški ribnik, Hudourni Dol, Mahovni Rovt, Loški potok, Rogozni rokav, Trstikova mlaka, Kalužne mokrice ...). Ob koncu knjige je Barbara Simoniti dodala po abecednem redu prebivalce Močvirne Loke, na naslednjem seznamu pa obiskovalce, sorodnike in prijatelje iz drugih krajev. Počasen ritem literarnega dela ustreza načinu življenja prebivalcev Močvirne Loke. Gre za skupnost različnih živali, ki jim ustreza življenje v močvirju (močeradi, krašče, žabe), kamor se preseli tudi Močeradkova družina. Ustvarijo si prijeten dom, Močeradek obiskuje šolo, njegov oče Močeradnik najprej opravlja službo nadzornika zapornice, nato postane župan. Književni prostori in literarni liki so natančno opisani, podobe na ilustracijah kažejo njihov način oblačenja in opremo njihovih domov. Skupnost živi popolnoma antropomorfno, saj imajo vse institucije kakor ljudje (šola, trgovino, gostilno, časopis), upravljanje (župana), poklice (pek, krčmar, upravnik jezua), živijo v enakih prebivališčih kakor ljudje, enako tudi hodijo in govorijo. Njihove hiše so ljubke, pazijo na čistočo in red, najslabše vreme zanje pa je sončno. Ravno zato je morebiti najlepši opis Močeradkovega čudenja soncu, ko ga prvič ugleda: »Česa tako lepega Močeradek še nikoli ni videl! Sonce je bilo rumeno kakor njegove pege in rumena

hvalnica svobodi in brepenenju, velja obdobje, »ki ga zamejujeta izid Carollove Alice v čudežni deželi (1864) in začetek prve svetovne vojne (1914) /.../ za prvo zlato dobo angleške literature za otroke in mladino«.

⁸⁶ Škerl je prejel Nagrado Hinka Smrekarja 2012, Levstikovo nagrado 2013, Častno listo IBBY 2014; za besedilo je prejela Barbara Simoniti Levstikovo nagrado 2013, knjiga je bila uvrščena med zlate hruške in nominirana za večernico in desetnico. Knjiga je bila leta 2013 sprejeta med Bele vrane.

barva je za močerada najlepša! /.../ Sončni žarki so se mu zdeli kakor počasni curki vode. Do zdaj je mislil, da je voda najlepša stvar na svetu, ker se čarobno spreminja. Zdaj pa mu je bilo sonce prav tako všeč – če ne še bolj! Ves gozd se je bleščal in se prečaral v povsem nove oblike.« V Močvirni loki je nekaj časa življenje precej napeto, malce zaradi političnih prepиров, malce pa zaradi vremenske katastrofe, a se vse dobro izteče in močvirniki živijo prav prijetno in mirno življenje.

5 Živali v mladinski dramatiki

Kar pohiteti bo treba, da bom ob pravem času zapel. Do takrat se moram še vsega sestaviti, ker kikirikanje zahteva celega petelina.

Dane Zajc: *Petelin se sestavi*.

Obtoženi volk, Kralj Matjaž in Alenčica, Petelin se sestavi. 1978: 77.

V slovenskih mladinskih dramskih delih, ki so izšla v knjižni obliki, je opazno manj animalističnih likov kakor v poeziji in prozi. Tudi sicer se na Slovenskem izdaja malo dramskih del, kar je razvidno iz statističnih podatkov Pionirske – Centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo, in sicer v celotni letni produkciji mladinske književnosti predstavlja dramatika manj kot 1 % izdanega gradiva,⁸⁷ posebej pa velja opozoriti, da izhajajo le izvirna slovenska dela, prevodne dramatike nimamo. Izbrana dramska mladinska dela predstavljam kot literarna besedila, zato ni upoštevana razvrstitev po uprizoritvenih določilih, kakor jih navaja Igor Saksida (1998: 50): gledališke igre, lutkovne igre, radijske igre, televizijske igre in filmski scenariji. V monografiji *Slovenska mladinska dramatika* Saksida (1998: 89) ugotavlja, da »pregled besedil kaže prevlado otroških gledaliških iger – nosilec dramskega dogajanja v njih je otrok, pa tudi tema je povezana z otrokom oz. otroštvom.«⁸⁸ Besedila, po katerih so

⁸⁷ Statistični podatki o izdanih knjigah so dostopni v *Priročnikih za branje kakovostnih mladinskih knjig*. V letu 2012 so izšla 3 dramska dela, kar je predstavljalo 0,4 % vsega gradiva (Zadavec 2013: 10), leta 2013 je izšlo 6 dramskih del, to je 0,8 % (Zadavec 2014: 19) vsega gradiva. Vsa dramska dela, izdana v knjižni obliki, so izvirno slovenska.

⁸⁸ V monografiji Saksida upošteva dramska dela, objavljena do devetdesetih let 20. stoletja, ki so bila objavljena v različnih časopisih (začetki v revijah Vrtec, Angelček, Zvon, 1966 začne izhajati specializirana revija Lutka) in almanahih (npr. *Pomladni glasi*) ali v knjižni obliki (npr. zbirka *Otroški oder*,

nastali slovenski mladinski filmi (npr. Sreča na vrhovi, vsi filmi o Kekcu) in so prvotno izšla kot daljša prozna besedila, obravnavam v poglavju o prozi. Enako velja tudi za nekatere radijske igre (npr. serija o labradorcu Hektorju Dima Zupana), so pa v poglavju o dramskih delih obravnavane tudi priredbe, kadar so le-te izšle v knjižni obliki.

V uvodu *Nenavadne poroke* je Vinko Möderndorfer (2011: 165) zapisal: »Z igrami, v katerih nastopajo živali, ne bi smeli imeti težav. Živali pravzaprav najraje igramo. Sploh, če imajo živali človeške lastnosti. Pa saj jih zares imajo. Ali pa imamo ljudje živalske lastnosti. Velikokrat je tudi to res.«

5.1 Izvirna dramska besedila

Pavel Golia v prizoru iz mladinske igre *Zajčja šola*, objavljenem v *Sončnici na rami* (1996: 111–118), nastopa deset zajčkov (učenci) in zajklja (učiteljica). Dialogi so pisani v verzih. Didaskalije podajajo književni prostor, to je jasa v gozdu, torej naravni prostor živali, hkrati pa učiteljica nosi očala in ima palico, deluje strogo (atributi človeškega sveta). Podan je tudi način govora (Sončnica ... 1996: 111): »Zajčki odgovarjajo gladko, a z odrezanimi zlogi, kakor marljivi otroci v prvih šolskih letih.« Avtor torej že takoj v začetku vleče vzporednice s človeškim svetom oz. svetom otrok (učencev), zajklja opravlja človeški poklic. Zajčki odgovarjajo na vprašanja, ki se navezujejo na njihov obstoj in varnost, npr. koga imajo zajci radi (sorodnike, domovino), koga se morajo bati (lovca, ker potem iz njihovega mesa delajo pečenke in obare), katere živali so njihovi plenilci (volk, lisica, jastreb), kako si s previdnostjo ohranijo življenje, njihova najljubša hrana. Nato pride na vrsto zajčja zgodovina, kjer se pogovarjajo o padlem junaku Tresohlačku, ki ga je ubil lovec Jerebina, in na splošno o ljudeh, njihovih najhujših sovražnikih (Sončnica ... 1996: 117):

Mladi oder, Pojdimó se gledališče). Leta 2000 (torej po izidu monografije) je začela izhajati še zbirka *Lutkovni oder* založbe Aristej. Saksida v monografiji navaja Kazalo naslovov literarnih besedil (1998: 203–210), pri čemer je zanimivo opazovati, katere živali se pojavljajo v navedenih naslovih: medved, volk, ptica (posebej še orel, vrabec, vrana, sinja ptica), miš, maček, kresnica, konj, krava, teliček, pujs, petelin, zajec, veverica, žaba (krastača).

Zajklja

»Ali človek, naš sovrag,
vedno, proti vsem je tak?«

Šesti zajček

»Človek rad ima otročičke,
če njegove so krvi,
zajčke, srne in ptičke
pa preganja in lovi.
Svoje oblači kar v kožuhe,
daje jim pogač in kruha,
nas pobija kakor muhe
in napósled scvre in skuha.«

/.../

Zajklja

»Kaj pa lov z gonjači? Kdo
izmed vas ve, kaj je to?«

Vsi zajčki

»Nezaslišano barbarstvo!
Najostudnejše mesarstvo!«

Izbrani odlomek je odličen primer specizma, ki se ga poosebljeni zajci zavedajo: njihovo življenje je ogroženo na podlagi biološke vrste, lovci pa so najbolj negativna skupina ljudi. Avtor direktno opozarja, da žival postane meso in le-to hrana ljudem.

Žarko Petan je v igri *Obtoženi volk* (*Obtoženi volk, Kralj Matjaž in Alenčica, Petelin se sestavi* 1978: 5–45) uporabil motiv Rdeče kapice, in sicer s stališča volkove krivde, čeprav je v spremnem besedilu zapisal (Petan 1987: 47–48): »Pa tudi pravde o krivdi volka nisem nameraval dognati do konca, ker sodišča zaenkrat še nimajo paragrafov, po katerih bi lahko sodila pravljičnim osebam.« S tega stališča ne čudi zadnja didaskalija v igri, kjer je avtor poudaril, naj za-

ključno pesem zapojejo le pravljичni liki, da bo razmejitev na pravljичni (liki iz Rdeče kapice) in realistični svet (sodišče) jasno predstavljena. Volk, ki ga je sicer sodnik obsodil na smrt, je pobegnil nazaj v pravljico, z njim pa tudi drugi pravljичni liki. Proti volku sta pričala tudi brata Grimm, ki sta pravljico zapisala pred davnimi leti, iz nje pa izhaja, pravi Jako Grimm Petan (1987: 30), da je »Volk hudobna zver, Rdeča kapica pa ljubezniva deklica.« Petan je z igro *Obtoženi volk* ustvaril tipični primer travestije, ki je zaradi izbire temeljnega teksta razumljiva tudi otrokom.

Petelin se sestavi (*Obtoženi volk, Kralj Matjaž in Alenčica, Petelin se sestavi* 1978: 71–93) **Daneta Zajca** je lutkovna igra o bistvu obstoja: petelin se mora najprej v celoti sestaviti, da bi zmogel kikirikati ob sončnem vzhodu, ker kikirikanje pač zahteva celega petelina. V igri se ves čas prepletata dve ravni dogajanja: petelin se je sestavljal (perje, glava, jezik, vrat z osmimi vretenci, krila, rebra, noge, rep in roža), hkrati je ves čas srečeval živali (mravljo, majskega hrošča, sovo, pava, lisico, kačo), ki jih je moral spretno premagovati. Še posebej pazljiv je moral biti z lisico, ki ga je hotela odpeljati k svojim mladim lisičkam za zajtrk. Pomagal mu je pav, s katerim je petelin prijatelj. Petelin se je, čeprav ga je bilo zelo strah, sam odpravil do zvezde, jo prebudil in zakikirikal v bleščeč sončen dan. Metafora sestavljanja petelinovega telesa (petelin je lahko mišljen tudi kot zoopredmet ali zooigrača) je seveda temeljno vprašanje človekovega bivanja: treba se je sestaviti, pregnati sovražnike iz svojega dneva, da bi ga lahko začeli in preživel.

Frane Puntar je napisal zelo poetično igro z naslovom *Medved z vrtnico* (1988). Vrtnica je metafora za vse dobro v njem (ali v nas), gre za besedilo o tem, kaj čutimo, in ne o tem, kaj vidimo. Dramske osebe so medved, lisica, miš, zajec, čarovnik in vrtnica. Ko si medved dovoli v svojem srcu čutiti vrtnico, začuti radost (Puntar 1988: 10):

Miš: Vrtnica v srcu ...

Zajec: Srce v medvedu ...

Lisica: Zajec v gozdu ...

Čarovnik: Gozd pod gorami ...

Medved: Gore za vodami ...

Vsi: Vse skupaj pa v vrtnici ... sredi srca.

Ervin Fritz je v delu *Sreča in nesreča* (2010) objavil tudi dve živalski igrici. Prva, njen naslov je *Pesje* (6–28), govori o pasjih željah. Dogajalni prostor je Glinškova ploščad v Ljubljani, tako prostor imenujejo ljudje, psi pa ga imenujejo Pesje, ker je to (Fritz 2010: 7) »ogromna ploščad samo za pešce, otroke in pse.« Dogajanje se razvija okrog štirih psov, kodrčka Romea, kokeršpanjela Zora, jazbečarja Doda in mešanke Miši, tudi zorni kot dialogov je pasje videnje sveta. Romeo, Zoro in Dodo niso bili preveč zadovoljni s svojimi gospodarji, zato jim je Miši prerokovala z njihovih tac. Nekega dne je njenega gospodarja, ki je bil pijanec, iz bifeja odpeljal črn avto, psi vedo, da če gospodarja odpelje avto z rdečim križem, se vrne, če pa črni, ga ni več nazaj. Vse njihove tegobe so pravzaprav majhne v primerjavi z Mišinimi, ki že tri dni ni imela lastnika, a jih skupaj uspešno rešijo. Zoro je videl na televiziji oddajo o tem, kako iščejo prijazne lastnike psom (in tudi mačkam), zato je predlagal, da gredo pred televizijsko hišo počakat voditeljico oddaje, ta bo že vedela, kje najti novega človeka za Miši, ker ga vsak pes pač potrebuje. Miši je dobila prijazno deklico, odselila se je s Pesjega, a so njeni prijatelji prepričani, da dobro živi. Druga igrica je fantazijska in ima naslov *Čudežna kura* (92–114). V njej nastopajo čudežne živali, kura Brsklja (nosi zlata jajca), konj Miško (zna pričarati hrano), koza Geza (bljuva zlatnike), čudežna palica Leskovka (natepe vse, ki niso dobri), Kurja Babica (čudežna starka) in star zakonski par. Pri paru je živela kura, ki sta jo starca želela pojesti, a jima je od strahu znesla zlato jajce, nato pa je pobegnila. Brsklja je prišla h Kurji Babici, pri kateri so živeli konj, koza in palica, Babica ji je razložila, da so to njeni bratje in sestre.⁸⁹ Kmalu je prišel k hiši starec, ki ga je žena poslala iskat kuro, ki nese zlata jajca; kuro so skrili, Babica pa je starcu podarila konja, a so mu ga Porogljivci (vaščani, pri katerih je prespal na poti)

⁸⁹ Zanimiv je medbesedilni vložek, ko živali pri Babici v njeni stekleni krogli gledajo lutkovno predstavo Sneguljčica.

zamenjali za staro kljuse. Starček se je vrnil k Babici, podarila mu je kozo, a so mu porogljivci tudi to zamenjali. Tretjič mu je dala Babica palico, ta je premlatila Porogljivce, starec je dobil svoja darila nazaj. Babica in kura pa tudi nista živeli v pomanjkanju, saj je kura nosila zlata jajca.

Slikanica **Nika Grafenauerja** z ilustracijami Daše Simčič *Špicmožic in Halomuha* s podnaslovom *Pripovedka o živalih* (2009) je mešanica žanrov: avtor je za delo izbral podnaslov, ki naj bi slikanico uvrščal med prozo, vendar delo vsebuje dialoge, ki so pisani v verzih, ob tem se pojavljajo pri vsaki živali še življenjske modrosti, ki spominjajo na nauk, kakor ga najdemo v basnih. Prav zaradi žanrskega sinkretizma in pestrosti izbranih živali (teh je kar dvajset) sem slikanico izbrala za primer natančnejše analize. Na naslovnici sta upodobljena glavna literarna lika, Špicmožic in Halomuha, prav tako v predstavitvenem dialogu (pogovarjata se po telefonu), nato je na vsaki lihi strani besedilo, na vsaki sodi strani pa je upodobljena žival, ki ji je namenjeno vprašanje. Pri vsaki živali ima besedilo tri sestavine, ki so tudi grafično ločene med seboj: naslov (vprašanje in navedba živali, npr. *Vprašanje prašiču*, *Vprašanje srni*), sledi osrednji del besedila, ki je natisnjen s pomanjšanimi velikimi tiskanimi črkami in ga sestavlja vprašanje o neki tipični lastnosti ali ravnanju živali, ki ji je vprašanje zastavljeno, in odgovor vprašane živali, v sklepnem delu je dvogovor med Halomuho in Špicmožicem zapisan kakor v dramskem besedilu: navedba govorečega (v ležečem tisku, sledi dvopičje) + govor (navadne male tiskane črke). Živali so večinoma upodobljene antropomorfno: so oblečene in predstavljene v okolju, ki je tipično za človeka (pohištvo). Iz njihovih oblačil je jasno, ali gre za samce ali samice (torej poudarjeno žival ženskega ali moškega spola), npr. muha v krilu, kokoš s predpasnikom, mišek v kratkih hlačah, najbolj je stereotipnost oblačenja opazna v primerih, kjer je naslikan par, npr. koza v majici in krilu, kozel v hlačah in suknjiču, prašiča v kopalkah, ona v dvodelnih rožnatih. Nekatere živali niso v celoti oblečene v oblačila, kakršna nosimo ljudje, temveč imajo le kak kos oblačila (npr. vrane imajo čepice, krt klobuk, osa čevlje), izjemi sta hrček in pajek, ki sploh nista oblečena. Pri nekaterih živalih se razlike med spoloma težko opazijo (npr. pri žuželkah), zato v konkretnem primeru pajek

prevzema vlogo slovničnega moškega spola, nasprotno so pri nekaterih drugih živalih razlike zelo opazne (npr. koza – kozel, ovca – oven, krava – bik ipd.). Večinoma so živali postavljene v okolje, ki je tipično za človeka (npr. martinček v kopalkah in s klobukom na glavi leži ob morju na ležalniku, srna je v plašču in sedi za mizico, na kateri ima kavno skodelico, prašič sedi pri mizi, ko je raznovrstne jedi), mestoma tudi le na barvne ploskve, ki okolja ne prikazujejo (npr. pri kozi, zajcu, pujsku) ali v naravnem okolju živali (žaba na listu lokvanja, pajek na mreži, vrane na drevesu).

Uvod slikanice, v katerem sta predstavljena naslovna lika, je zapisan kot didaskalije za dramsko besedilo: Špicmožic je škrat, Halomuha je nevidna in živi v telefonskih linijah, Grafenauer ju definira kot pravljčni bitji. Prvi dialog poteka med Špicmožicem in Halomuhjo, zaradi dolgočasja se odločita, da si bosta ogledala živalski svet: škrat peš, Halomuha pa za dialog z živalmi uporablja internet. Živali odgovarjajo na njuna vprašanja, torej vstopajo v dialog z naslovnima likoma. Predstavijo se koza (zakaj je prepirljiva), zajec (zakaj je bojzljiv), pujssek (zakaj se rad valja v blatu), prašič (zakaj je požrešen), muha (zakaj je vsiljiva), martinček (zakaj je len), srna (zakaj je plaha), ovca (zakaj je pohlevna), kukavica (zakaj podtika svoja jajca v druga gnezda), žaba (kaj pomeni, da je dvoživka), kokoš (ali res vsak dan znese jajce), hrček (zakaj kopiči zrnje), mišek (ali ima res rad sir), lisica (zakaj ji pravimo zvitorepka), osa (kje ima osir), vrana (zakaj se zbirajo v jatah), sova (zakaj je nočna ptica), večča (zakaj jo privlači luč), pajek (zakaj plete mreže) in krt (zakaj živi pod zemljo). Vsaka žival odgovori na zastavljeno vprašanje, ki je povezano z njeno (splošno znano) lastnostjo. Kot primer navajam *Vprašanje kozi* (Grafenauer 2009: 10):

KAJ SI, KOZA, SPET KOZLU REKLA?

REKLA? Z NJIM SEM SE NA SMRT SPOREKLA.

NE SLIŠIM DOBRO. KAJ STA SPEKLA?

MEKEKE, SEM MU REKLA JAZ,

KOZEL MI JE PA ISTO ZABRUSIL V OBRAZ.

Halomuha: Halo, so vprašanja tam v tvojem svetu
enaka kot tu na spletu?
Povej!
Špicmožic: Enaka so. Pojdiva naprej!

Živali v svojih odgovorih nekajkrat uporabijo frazeme (stalne besedne zveze, ki imajo ustaljen pomen), npr. zabrusiti v obraz, biti prvi pri koritu, biti v službi na sončni upravi, nekateri so že sami po sebi animalistični (npr. krtova dežela, nekaj ni od muh) ali pa so stalne besedne zveze uporabljene kot lastnost živali (npr. lisica zvitorepka, sova modrijanka). V besedilih je najti tudi pregovore, povezane z živaljo, ki odgovarja, npr. *Vprašanje vrani* vsebuje pregovor, da vrana vrani ne izkljuje oči. Dve vprašanji sta namenjeni isti živalski vrsti, pujsku in prašiču, pri čemer se avtor poigrava z različnimi pomeni, in sicer od ljubkovalnice (pujssek), prašič (nevtrarno), do slabšalnice (svinja), ki bolj namiguje na lastnost ljudi (svinjsko se vesti) kakor pa na lastnost te domače živali.⁹⁰

Halomuha se je preveč približala pajku, ki ji je zašepetal na uho (in to seveda pomeni bližino), da je že ujeta v njegovo mrežo. Izkaže se, da je spletni pajek požrl Halomuho, zgodil se je internetni zločin: Halomuha je bila očitno motnja za algoritem (spletnega pajka), ki ga uporablja spletni iskalnik. Posrečen zasuk dogodkov izhaja iz naravnega reda, v katerem je muha pajkova hrana. Špicmožic, ki je ostal sam, se odloči, da bo poiskal svojo pravljico.

Samo Simčič je izdal dve igri v enem delu, in sicer *O ptički, ki je ukradla zlato jabolko* in *Žalen* (1987). Prva vsaj deloma sodi med besedila o živalih, zgodba v osnovi namreč na novo vzpostavlja motiv iskanja književnih likov iz pravljič (ne le živalskih). Petletni Grega, ki mu starši zaradi pomanjkanja časa ne povedo pravljič o ptici, ki je jemala zlata jabolka, se odpravi v fantastično deželo Hibernijo, da poišče pravljico. Stari volk, njegov vodnik po deželi, mu

⁹⁰ Podobno razmerje med pomenskimi razlikami besed je uporabila **Svetlana Makarovič** v pravljici *Praščikov koncert* (prvič objavljen v zbirki *Miška Spi*, 1972). Avtorica se v pravljici poigrava z večpomenskostjo besede prašič: ljubkovalno za klavirskega virtuozu (prašiček, pujssek), slabšalno za prašiče, ki so prišli motit koncert (prašiči), in s stalno besedno zvezo svinjsko se vesti za karakternost lastnost (tudi ljudi!).

razloži (Simčič 1987: 16): »Vsak prebivalec Hibernije je oseba iz kake pravljice in zna to pravljico tudi povedati. Tukaj nekje je tudi tvoja pravljica ...« Fant iz pravljice pove pravljico o sebi, ptička pa razloži, zakaj je kradla jabolka: v njih so bili biseri namesto pečk, komur je dala biser, ta je imel srečo v življenju. Tudi vsi prisotni dobijo biser, vključno z Grego. Živali nimajo vodilne vloge, čeprav je že v naslovu živalski lik, zgodba pa je zanimiva predvsem zaradi dosledno izpeljane pravljичne motivacije, npr. kača se, ko dobi biser, preobrazi v prelepo dekle in pove, da je bila začarana; srečen konec. Na to opozarja v spremni besedi že Boris A. Novak (1987: 57): »Simčič ve, da imajo pravljice v otroškem svetu podobno vlogo kot miti v antičnem svetu. Pravljice kažejo otrokom ustroj sveta, naravo medčloveških odnosov in preizkušnje, ki človeka čakajo na poti skozi življenje.«

V igrici *Pujskovo kolo* iz knjige *Najlepša beseda* (1984) **Denisa Poniža** nastopajo Pujsek, mačka Tončka, pes Ludvik, volk Dlakon in medved Pepe. V živalski skupnosti so imele vse živali razen Pujska svoja prevozna sredstva. Pujsek si je želel kolo, ker pa ni imel denarja, mu je Ludvik predlagal, naj ga sam sestavi. S pomočjo Tončke in Ludvika je bilo kolo kmalu narejeno, Pepe, ki ima vlogo policista, pa je ves čas pazil, da volk Dlakon ni pojedel Pujska. Pujsek je na koncu neizmerno srečen, le pobarval bo še kolo, da bo lepo rožnato s črnimi pikami.

Bina Štampe Žmavc v delu *Ernica gosénica* s podnaslovom *Lutkovna igrice v petih vrtnih prizorih* (2000) na poetičen način predstavlja razvoj ličinke metulja od gosénice, ki si zgradi kokon in se zabubi, nato se razvije v metulja. Dramsko delo je pisano v verzih. V delu skozi vse prizore nastopajo polž, kresnička, črček, lastovka, ki so pozitivni liki, v prvih štirih prizorih *Ernica gosénica*, v zadnjem prizoru se spremeni v metulja Draguljčka. *Ernica* je ves čas jedla in pridno pletla svoj svileni šal. V prvem prizoru je negativni lik žolna, ki je želela pojesti *Ernico*, ko ji to ni uspelo, se je odselila z vrta. V drugem prizoru je negativni lik roža mesojedka, tudi ta je hotela pojesti *Ernico*, mimogrede je užalila še polža, živali spet pomagajo prijazni *Ernici*. V tretjem prizoru je negativni lik roža, ki je klicala škropilnico, naj jo reši pred *Ernico*. *Ernici* je zavetje ponudila divja vrtnica, gosénica se je poslovila od živali in rastlin, saj

ji je končno uspelo splesti svileni šal, v katerega se je zavila. Živali in rastline so občudovale majhno bubo, naslednji dan iz nje vzleti nov metulj (Štampe Žmavc 2000: 31), ki mu vsi zapojejo:

S prvim soncem obsijan,
je nov metulj zletel iz sanj,
kot bi mu lahna zlata krila
pripela majhna sončna vila.

Kot zrasel bi iz skrite želje
vsem cvetnim glavicam v veselje,
darilo sonca vam in nam,
metulj Draguljček, dober dan!

O petelinu in pavu (2001) **Bine Štampe Žmavc** ima podnaslov *Vesela igra za otroke*. Skozi celotno igro (tudi radijsko) se petelin in pav prepirata, kdo od njiju je pomembnejši in o tem sprašujeta epizodne like: trem čebelam in krtu se zdita oba nekoristna, drevesnemu duhu se zdita nadležna, ker s prepirom povzročata hrup, lovec bi ustrelil oba, potepuh in mesar menita, da je petelin pomembnejši (boljši), pesnik in slikar pa svoj glas namenita pavu. Neurje na koncu oba preplaši, razveselita se sonca, ki posije, nehata se prepirati. Zanimive so perspektive dramskih likov, ki o isti stvari podajajo popolnoma nasprotujoča si mnenja: ene same resnice o petelinu in pavu najbrž ni.

V dramskem delu *O kuri, ki je izmaknila pesem* (2012) **Bine Štampe Žmavc**, s podnaslovom *Vesela igra za otroke*, predstavlja temeljni zaplet Kokode-sino zabavno sklepanje, ko je po radiu slišala (Štampe Žmavc 2012: 5) »pravkar rojeno, še neimenovano pesmico izpod peresa našega pesnika.« Pomislila je, da ima pesnik le eno pero, ona pa jih ima veliko, torej lahko tudi ona izvali svojo pesem izpod peresa. Kako naj izvali pesem, je vprašala kurjega čarovnika Čarodajsa, ta pa ji je za vsak nasvet računal zlata jajčka. Dejal ji je, naj med valjenjem prepeva, ker se nasvet ni obnesel, ji je priporočil pomoč petelina, a ko tudi drugič ni

bilo s pesmico nič, ji je predlagal, naj jo izmakne. Čarodajs ob zadnjem predlogu izrabi frazo (Štampe Žmavc 2012: 16): »Spretni *kurji tat* bi prav zlahka skočil negodni pesmici za vrat, hočem reči izza vrat ... in si jo vtaknil pod pero ... hočem reči pod peresa ... in jo vzel za svojo ... Pesmico.« Pesnik je takoj opazil, da na njegovi mizi ni več pesmice. Ukradena pesmica je bila žalostna, hotela je nazaj k pesniku, Kokodesa pa ji je prigovarjala, da ni ukradena, temveč jo je le posvojila. Pesmica noče postati kokošja pesmica ali celo pravi kokošji šlager, kakor si je bila zamislila Kokodesa. Drugi zaplet se je zgodil na promenadi, ko se je Kokodesa postavljala z ukradeno pesmico, Kura pa ni razumela, da se je Kokodesa hvalila, temveč je mislila, da je pesem bolezen, saj petelina vpraša, *kje jo je staknila*. Kura je ob petelinovem pojasnilu zaključila, da bo raje ostala pri valjenju piščancev, kakor da bi valila (Štampe Žmavc 2012: 22) »taka pesniška jajca.« Kokodesa se sploh ni zmenila za Kuro, še naprej je sanjari o *kolosalni kurieri*. Veseloigra se začne razpletati, ko je pesnik povsod iskal svojo pesmico, pri čemer mu pomagajo živali: sraka mu je rekla, da jo je odnesla kura, tudi maček Mustafa mu je to potrdil. Pesnik je ugibal, da je pesmica morda poškodovana v bolnišnici, sledi komičen dialog med pesnikom in zdravnikom, slednjega namreč uradniško zanima njeno ime, starost ipd., na ta vprašanja pesnik ni znal odgovoriti. Sledi dialog z drugim zdravnikom v nezgodni ambulanti, ki je pesmico spremenil v pesnico in se je pogovarjal, kakor da gre za osebo. Nato je obupanemu pesniku grlica povedala, da je njegova pesem v kokošnjaku, pesnik jo je končno našel. Na koncu je pesmica spet vesela (Štampe Žmavc 2012: 38–39):

Jaz pojem, jaz sijem,
kot mesec žarim,
med sanje se skrijem,
se z jutrom zbudim.

Sem pesem čarobna,
spoznaš me miže,
dišča in drobna
kot cvet za srce!

Dišeča in drobna
kot cvet za srce ...

Danes nastopamo (1998) je zbirka štirinajstih, večinoma izvirno avtorskih dramskih prizorov **Tatjane Kokalj**, delo je namenjeno učencem na razredni stopnji, da bi se spoznali z dramskim besedilom, ga znali prebrati in uprizoriti. V dveh so živali dramske osebe, obema je skupno tudi to, da gre za divje avtohtone živali. *Pri medvedu Marku* (1998: 22–23) je prizorišče postavljeno v gozd pod kostanj, medved Marko rešuje križanko, v kateri so gesla o zimi, a jih ne zna rešiti. Druge živali, zajec, veverica in jež, se pripravljajo na zimo, Marko pa ne razume, zakaj imajo toliko opravil (Kokalj 1998: 23): »Veverica: 'Medved Marko, ti ničesar ne razumeš. Ti zaspiš in tvojih skrbi je konec.'« Marko gre iskat prijeten brlog za zimsko spanje. Prizorišče druge dramatizacije, njen naslov je *Vrabc in lastoviček* (1998: 47–51), je mestni park, ob naslovnih pticah nastopajo še sinica, sova in lastovica. Vrabc izzove malega lastovička, naj poleti z najvišjega hrasta, ta se boji zasmehovanja, zato poleti in se poškoduje. Sova nastopa v vlogi zdravnika, sinica se ponudi za oskrbo, vrabc pomaga lastovičku načrtovati dolgo pot do Afrike, saj je že čas, ko ptice selivke odletijo na jug. Lastovičku najbolj pomaga ljubezen, obišče ga namreč lastovička, ki mu prinese mušjo kašo za dobro zdravje. Prizor se konča v soboto s poslavljanjem, naslednji dan lastovke namreč letijo na jug.⁹¹

Zbirka *Gledališče otroke išče* (2011) **Vinka Möderndorferja** vsebuje tudi dve živalski igri, in sicer *Miši v operni hiši: igra za otroke in ostale odrasle* (2011: 3–73) in *Nenavadna poroka: ena živalska igra* (2011: 164–200). *Miši v operni hiši* so, kakor nakazuje že naslov, prebivalke opere, zato imajo tudi imena, ki

⁹¹ Omeniti velja še zbirko gledaliških igrice za otroke Tatjane Kokalj z naslovom *Volk na obisku* (2006), kjer se v naslovni zgodbi osemletnemu Niku prikaže volk v trenutku, ko je deček sam doma, in v trenutku, ko pride domov mama, volk izgine. Opazna je dvodimenzionalnost zgodbe, čeprav v dvogovornih dimenziji seveda ne moreta biti izraženi. Enak postopek je avtorica uporabila v igrici *Mišji kralj*, kjer deklica Katja lahko ukazuje miši v času, ko je sama doma. Obe deli lahko interpretiramo tudi s stališča otrokove osamljenosti in njegovega pogovora z namišljenim živalskim prijateljem.

so s to zvrstjo glasbe povezana, in gre torej za medbesedilnost z znamenitimi operami: Romeo, Aida, Toska, Kunigunda, Zigfrid, Rigoletto, ob njih nastopajo še mišji operni strah Janez, pripovedovalec in ljudje (primadona, glasbenik in maestro). Zigfrid in Kunigunda sta dobila mišjega dojenčka, ki sta ga nameravala poimenovati Janez, po dedku. Druge miši so vztrajale, da to ni pravo ime za operno miš, zato sta mu dala starša ime Romeo. Mišek Romeo je bil zelo radoveden, rad se je smukal okrog opernih pevcev in dirigenta, še bolj pa je užival, ko je ugotovil, da vedno naredi kakšno dobro zmešnjavo. Največjo je naredil med opero Romeo in Julija, ko je operno primadono tako prestrašil, da je ta padla na pevca, oba skupaj pa na orkester, predstava je bila uničena. Mišek Romeo se je, ker ga nihče ni razumel, zakaj tako rad nagaja, odpravil na zeleni travnik, pot do tja pa mu je pokazal mišji strah Janez, njegov znameniti prednik. *Nenavadna poroka* se dogaja v idiličnem gozdu, kjer zajec raznese novico, da se bosta Lisica in Petelin poročila. Živali so bile razburjene, saj se jim to ni zdelo prav, le Vrana je trdila, da imata pravico do izbire. Volk, gozdni sodnik, je poslušal argumente, na koncu pa je menil, da so obtožbe upravičene, zato je prepovedal poroko med Petelinom in Lisico (Möderndorfer 2011: 195): »Ljubezenska zveza med Lisico in Petelinom je velik gozdni problem. Poleg tega Petelin ni gozdna žival.« Ježa, Sovo in Zajca motijo še nespodobnost, da se združita dve nezdružljivi vrsti (ona sodi med zveri, on med perjad); po njihovem gre za vprašanje, kakšni bodo mladiči, še posebej pa izpostavljajo, da sta lisica in petelin naravna sovražnika oz. je petelin hrana lisici, ali kakor zatrjuje Jež (Möderndorfer 2011: 185): »A si predstavljate, da Lisica ponoči ne gre v kurnik kur krast, ampak k Petelinu v vas! In Petelin ne brani svojih putk pred Lisico, ampak ji poje zaljubljene serenade! Čista zmešnjava! Vse knjige pravljic, zgodb in basni bi bilo treba na novo napisati!« Lisica in Petelin sta na koncu zapustila ta idilični gozd, ki ima v bistvu nestrpne in zelo ozkoglede prebivalce, filistre.

Jelena Sitar je v knjigi *Zgodbe za lutke in prste*⁹² (2001) pripravila niz kratkih zgodb, ki niso pisane v obliki dvogovorov in didaskalij, pač pa kot prozna besedila, ki jim je avtorica dodala namige za izvedbo, kjer ni podajala le opisa prizorišča, likov, njihovih karakterjev ipd., temveč je v poglavju, naslovljenem *Od zgodbe h gledališču*, ki sledi vsaki zgodbi, dodala tudi temeljno izhodišče literarne predloge, material za izdelavo lutk in kulis, pripravo in predlog za izvedbo. Avtorica pravi (Sitar 2001: 7), da »prstno gledališče ni namenjeno velikim predstavam. Majcene lutke, ki jih natakemo na prste, so nekje na poti med gledališčem in igračo.« Tri zgodbe imajo živalske like: *Ptički v gnezdu* (2001: 17–22), *Polhki pred spanjem* (2001: 47–50) in *Tri mačke* (2001: 55–57). Prva je poetična pravljica s krožno zgradbo o pisani ptici, ki je v prazno gnezdo spustila rumeno, modro, zeleno, rdeče in pisano jajce. Iz vsakega jajca se je izvalil ptič iste barve, nato je odletel v deželo take barve, kot je bil sam. Pisana ptica pa je ostala kar v gnezdu, ki je bilo prazno ... Druga zgodba osvetljuje pravzaprav otrokovo podaljševanje časa pred spanjem skozi podobo polhov. *Tri mačke* pa so kratke domislice o njihovi spretnosti skrivanja, drugačnosti in plodnosti.

5.2 Priredbe

Pri mladinski dramatiki opazimo, da je precej besedil poprej izšlo v prozni varianti, in gre torej za priredbe (Saksida 1998: 82): »Ne glede na to, da je ob nekaterih starejših besedilih težko govoriti o povsem izvirni motiviki, saj je opaziti več vsebinskih vzporednic s slovensko in tujo mladinsko dramatiko, se kot priredbe označujejo igre, ki so dramatizacije znanih nedramskih besedil.« Priredbe so urejene po letnicah izida, ne po rojstni letnici avtorjev priredb.

⁹² Avtorica je na enostaven in zanimiv način razložila razliko med proznim in dramskim delom (Sitar 2001: 9): »Zgodbe, posebno pravljice, se vedno dogajajo nekoč. V tistem času, tam nekje, daleč za devetimi gorami. Tam stanujejo, dokler so spravljene v knjigah. /.../ Ko pa zgodbe prebiramo, prihajajo počasi k nam in nam razodevajo skrivnosti iz daljav, potopljenih v daljnjo preteklost. Ko zgodbe igramo, so zdaj. Z igranjem ali pripovedovanjem jih oživljamo, zase in za gledalce, podobno kot pri glasbi.«

5.2.1 Priredbe koroške povedke Mojca Pokrajculja

Po pogostosti izstopa priredba koroške folklorne povedke *Mojca Pokrajculja* po zapisu **Vinka Möderndorferja** v *Koroških narodnih pripovedkah* (1937), in sicer sta jo leta 1950 priredili Vida Taufer in Lili Novy, njen naslov je *Mojca in živali*, nato Bina Štampe Žmavc (2002: 7–45) ter Jelena Sitar (2013: 31–60), obe dramatizaciji imata naslov *Mojca Pokrajculja*. Čeprav črpajo dramatizacije iz iste prozne zgodbe, so pravzaprav na moč različne. Za preučevanje priredb je izjemnega pomena opazovanje temeljnega besedila in sprememb, ki so vpeljane v različnih priredbah.

Mojca in živali **Vide Taufer** in **Lili Novy**, ki ima podnaslov *Otroška igra v šestih slikah*, najbolj odstopa od temeljnega besedila, in sicer po obliki in po vsebini. Dramsko besedilo je v celoti napisano v verzih, z zaporedno rimo, didaskalije so tudi grafično ločene od glavnega besedila. Avtorici sta ob Mojci uvedli še človeški lik Piskroveza, živalski liki so Lisica, Zajček, Medved in Volk. Na začetku je dodana uvodna slika, v kateri se vsak dramski lik predstavi s šestvrstičnico, v kateri razkrije svoj karakter; npr. Lisica že uvodoma pove, da nima prijateljev, ker je zahrbtna (Taufer, Novy 1950: 5):

Hej, Lisica zvita sem,
se sladko dobrikam vsem;
vendar, čujte čudno reč,
prav nikomur nisem všeč.
Nihče ni še do nocoj
bil zares prijatelj moj.

Predstavitev dramskih oseb vzpostavi razmerje med dobrimi (Piskrovez, Medved, Volk), naivnimi (Mojca, Zajček) in negativnimi (Lisica) liki. Piskrovez podari Mojci piskrc, čeprav je deklica prej našla krajcar. Mojca je prespala v gozdu skupaj z Zajcem, ki ga je rešila pred Lisico. Naslednji dan je našla hišico, ta je na las podobna njenemu lončku, saj (Taufer, Novy 1950: 16) »[1] ončku mojemu povsem je slična,/ vzbočena, okrogla in pritlična«. Zaradi neurja

so začele k njej prihajati živali, Mojca jih je sprejela, vsaka žival je obljubila, da bo pomagala: Lisica se je ponudila za gospodinjo, Medved bo šival copate, Zajec je krojač in bo šival hlače, Volk je drvar. Na koncu pride tudi Piskrovez. Lisica je ukradla med ter ga skrila, za krajo pa je obtožila Zajčka; Piskrovez in Medved sta razkrinkala Lisico, le-ta pa se nič ni kesala, še hvalila se je s svojim tatinstvom, zato jo naženejo, Zajček pa pride nazaj.

Bina Štampe Žmavc je živalim, ki pridejo prenočevat k Mojci, spremenila poklice (lisica je sodnica in ne šivilja, volk je v obeh delih mesar, medved je čebelar in ne čevljar, zajček je klobučar in ne krojač in srnjak je pesnik in ne drvar). Že s spremembo poklica je uspelo avtorici vzpostaviti popolnoma nova razmerja, konec to prav posebej poudari (Štampe Žmavc 2002: 45):

Res je žalostna resnica,
da lisica je tatica
in da daleč je pravica,
če sodnica je tatica.

Izhodiščnemu besedilu je Bina Štampe Žmavc dodala pesmi, ki jih dramski liki pojejo. Dramskemu besedilu je kot uvod Jana Kolarič napisala neke vrste režijsko knjigo z vsemi napotki o uprizoritvi (*Kako smo z Mojco Pokrajculjo iskali resnico in pravico*, str. 5–26), Kristina Krhin pa je prispevala risbe likov in prostora.

Jelena Sitar je v svoji priredbi *Mojce Pokrajculje* uvedla veliko več dramskih oseb, saj ob Mojci in živalih nastopajo še Metla, Trgovec, Mraz, ki grize, Mraz, ki ščiplje, Slana, Burja, Mraz, ki zbada in Sonce, čeprav je seveda temeljni zaplet in razplet še vedno položen med lisico in zajcem. Konec določijo otroci (Sitar 2013: 61): »Ker nismo hoteli uzakoniti krivice, na koncu prepustimo, da o zajčkovi usodi odločajo otroci, ki imajo prirojen čut za pravičnost.«

Vse tri dramatizacije Mojce Pokrajculje so izrazito dvodelne, kakor je dvodelna tudi ljudska povedka, ki je temelj besedila: v prvem delu je govora o piskrčku – Mojčinem domu in živalih – obiskovalcih; drugi del predstavlja konflikt: krajo in laž, ki ju lisica v prvi varianti uspe prikriti, v drugi postane njena

nepoštenost še bolj zaznamovana, saj je vendar sodnica, ki bi morala biti zgled poštenosti, v tretji varianti pričakujemo pozitiven konec za zajčka in negativnega za lisico. Druga in tretja varianta imata dodane pesmi, v tretji priredbi je Jelena Sitar celo zapisala, da gre za mali muzikal (dodani so notni zapisi pesmi, uglasbil jih je Igor Cvetko).

V zbirki priredb **Tatjane Kokalj *Slamnati bikec*** (2002) je priredba povedke *Od kdaj ima zajček kratek rep?* (2002: 18–19). To je ena od variant motiva, ki se nahaja v Mojci Pokrajculji: lisica polize med in za svoje dejanje obtoži zajčka, ko ga volk za kazen podi, zajčku odtrga rep.

Deklica in lonček je objavljena v knjigi **Veliko malo prstno gledališče** (2010: 15–18) avtorja **Igorja Cvetka**. Temeljno besedilo je ljudska pravljica *Deklica veka*, ki je ena od variant Mojce Porajculje. Živali (muha, žabica zajček in lisička) so prosile deklico, če smejo vstopiti v lonček, nato pa je prišel še medved, brez vprašanja je vstopil, lonček se je razbil.⁹³ Cvetko je v knjigi priredil in drammatiziral znane folklorne pravljice, povedke in basni tako, da je ohranil njihovo temeljno poanto. Vsa prirejena dela so zelo kratka (nekaj vrstic), dramski liki (oz. njihovi dvogovori) so ločeni po barvah, dodan je opis izvedbe, priporočene izdelave lutk (z nazornimi risbami in navedbo materiala) ter scene in scenskih rekvizitov. V vseh priredbah nastopajo živali, gre za avtohtone (medved, lisica, mravlja, zajec, žaba, volk, petelin, muha, polž, muren) in domače živali (kokoš, koza, prašič, vol).

5.2.2 Druge priredbe

Ivan Minatti je v knjigi ***Slamnati voliček*** (1951) izdal tri priredbe, saj ima delo podnaslov *Lutkovne igre po narodnih motivih*. V prvi, naslovni igri ob babici in dedku nastopajo še medved, volk in lisica, ki dedku in babici pojedó volička.

⁹³ Igor Cvetko je kot temeljna besedila za svoje priredbe črpal predvsem iz zbirke Milka Matičetova *Zverinice iz Rezije* (*O Grdini pod kamnom, O lisici in polžu, O skaklju in rusicah*), iz svetovne kulturne dediščine npr. *O lažnivem volku* (*Volk in sedem kozličkov*) in slovenskega folklornega slovstva, npr. priredba basni *Podkovana žaba*.

S slamo napolnjenega volička uporabi babica za vabo, vsi trije nepridipravi se ujamejo, da bi si rešili življenje, pa babici in dedku povrnejo škodo. Prinesejo med (medved), kozo, ovco (volk), gos, kokoš in petelina (lisica). Dedek in babica lahko preživita zimo, spreobrnjene zveri pa obljubijo, da ne bodo več delale škode. *Ježek-Bežek in Tetka-Medvedka* najdeta lonec medu, domenita se, da bo medvedka pazila na lonec, ježek pa bo šel po njena mladička, nato obratno; oba se zlažeta, da mladički nočejo jesti medu. Da ne bi razkrila svoje laži, se dogovorita, da si bosta med raje razdelila, a v tem času jima ga že poje lisica, ki pove babičino modrost, da (Minatti 1951: 25) »kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima«. Tretja igra, *Pujsek in volkovi*, izhaja iz pregovora, da je pamet boljša kot žamet: pujsek je pretental vse tri volkove, ki so ga hoteli pojesti. Splezal je na drevo, kamor volkovi ne morejo, ti nato osramočeni pobegnejo, pujsek je v svoji hišici varen.

Priredbe slovenskih in svetovnih pravljic in povedk je v knjigi *Slamnati bikec: gledališče v razredu* (2002) je pripravila **Tatjana Kokalj**: gre za zbirko sedemnajstih priredb, dolgih od ene do treh strani. Samostojni prizori so namenjeni delu v razredu, pri čemer je podala prirediteljica tudi odlična navodila za izvedbo, predstavila je vrste lutk, pri vsaki priredbi je zapisan naslov izvirnika in priporočilo o uprizoritvi. Simona Kranjc (2002: 15) je v recenziji knjige poudarila, da se »zdijo še zlasti uporabne misli o tem, kako potekajo priprave na uprizoritve.« Zbirka priredb je v prvi vrsti didaktično sredstvo, namenjena učiteljem in vzgojiteljem. Vse priredbe sodijo v okvir animalistike, saj so dramske osebe živali, med njimi so štiri, prirejene po slovenskih povedkah (druge priredbe sodijo v svetovno folklorno zakladnico), v njih nastopajo zajec, lisica, volk, mravlje, miši, srna, muren, jež, veverica. Vse živali sodijo med avtohtone gozdne živali, tudi prizorišče je njihovo naravno okolje, mravljišče, gozd, travnik. *Kako se je možila veverica* (2002: 16–17): pred živalskimi pričami (volkom, lisico, zajcem in srno) se jež in lisica poročita, a kmalu ugotovita, da sta preveč različna, da bi živela skupaj. Povedka *Od kdaj ima zajček kratek rep?* je omenjena že pri *Mojci Pokrajculji*. *Od kdaj so mravlje kruljave?* (2002: 20–22) je priredba povedke o skupnosti živali, ki zaradi razumevanja in strpnosti lepo preživlja

zimo (lisica poskrbi za hrano in pijačo, muren za glasbo, vse skupaj se dogaja v mravljišču). *Mačka in miši* (2002: 28–29): miši so na zborovanju sklenile, da bodo mački obesile zvonček okoli vratu in jo bodo tako slišale prihajati, a se nikoli nobena ni opogumila, da bi to res storila.

Blaž Lukan je izdal štiri dramatizacije *Zverinic iz Režije* (2005), in sicer *Polž zmagal v teku z lisico*, *Rusica pregnala grdinico iz lisičje hišice*, *Poletna nevihta v Planji*, *Grdina na Barmanu*. Vsem štirim zgodbam, ki so prirejene po znamenitem zapisu Milka Matičetova *Zverinice iz Režije* (1973), so dodane pesmi, ki jih je uglasbil Boris Rošker, Breda Varl pa je dodala nasvete za lutkovne uprizoritve dramatizacij. V prvi zgodbi zmaga prebrisanost: polža premagata lisico v teku s prevaro. Vsak je namreč na svojem koncu, lisica pa teka od enega do drugega in polž vedno reče, da je bil na cilju pred njo. Tudi v drugi zgodbi velikost in predispozicije ne odtehtajo pameti: grdino, ki se je bila naselila v lisičini hiši, ne odženejo niti lisica, niti volk, niti medved, ki so poskusili zgrda, niti zajček, ki jo je poskusil prijazno prepričati, temveč rusica (rdeča mravlja), ki jo je pičila in jo tako spravila iz hiše. V tretji dramatizaciji je prepoznaven basenski motiv pridne mravlje in lenega črička, rusici sta namreč pred nevihto hiteli z delom, skakelj pa je muziciral in jima ni hotel pomagati. Ko se je ulilo, ju je prosil, če sme vedriti v njunem domu. Rešili sta ga pred smrtjo, ga naslednje jutro nahranili, ko sta od njega pričakovali pomoč pri delu, pa je kar šel, saj je zunaj sijalo sonce. V četrti, *Grdina na Barmanu*, lisica grdino prepriča, naj se ponovno uleže v luknjo pod kamen, iz katere jo je rešil mimoidoči kmet, in mu je po rešitvi grdina grozila, ne pa da bi ga nagradila, kakor je bila obljubljala. Seveda kmet in lisica grdine nista spustila več iz luknje. Motiv grdinine obljube in grožnje nakazuje medbesedilnost z duhom iz *Aladinove svetilke* (*Tisoč in ena noč*).

Eka Vogelnik je v zbirki *Odrske pripovedke* (2012) priredila tri prozne zgodbe, dve sodita v animalistiko, in sicer priredba Levstikove klasične pravljice *Kdo je napravil Vidku srajčico* (2012: 43–74) in ljudska pravljica *O miški, ki si je trebušček raztrgala* (2012: 107–139). Knjiga je posebej dragocena zato, ker so pri vsakem delu štiri sestavine: originalna prozna zgodba, sledijo ilustrirani prizori, dramsko besedilo, na koncu pa še notni zapisi pesmi (te so dodane

dramatizaciji).⁹⁴ Avtorica je dodala tudi osnovna teoretična izhodišča o nastajanju in izvedbi predstave. Priredba pravljice *Kdo je napravil Vidku srajčico* ima pet prizorov, osnovne poteze zgodbe ostajajo enake kakor v temeljnem besedilu. Ob Vidku nastopajo jagnje, grm s trni, pajek, rak in lastovka (pri Levstiku vrsta ptice ni poimenovana). Za priredbo pravljice *O miški, ki si je trebušček raztrgala* je temeljni zapis Ivana Grafenauerja, razlik med proznim in dramskim besedilom tudi ni prav veliko. Vogelnikova je v devetih prizorih ob miški in čevljarju, tega poimenuje šuštar Urenc (Lovrenc), nastopajo še kravica Šeka (v temeljnem besedilu nima imena), tretji pujs, koruza, kot dramske like uvedla še plot, punkeljček travice z rož'cami in kanglico. Motiv je enak, miška si je na plotu raztrgala trebuh, čevljar ji bo pomagal, če mu bo priskrbela dreto in mast. Miška je vse postorila, kakor so ji naročile krava, svinja in koruza, končno ima trebuh zašit. Vogelnikova je ohranila tudi isti zaključek: miška je spet plezala čez plot in si razparala trebuh ... torej gre za neskončno zgodbo.

⁹⁴ V knjigi so objavljeni tudi trije strokovni prispevki: *Jezik na odru* Tatjane Stanič, *Glasbena oprema v otroških predstavah* Luke Ropreta in *Odrske pripovedke Eke Vogelnik in posodobitev ljudskega izročila* Milene Mileve Blažić. V posebnem zvezku je pobarvanka, izrezanka, poigranka, iz katere otrok lahko izreže dramske like in z njimi zaigra predstavo.

6 Literarno-informativna besedila

Prijatelj, ako hočeš videti čudnega ponočnjaka, pojdi z menoj. /.../ Sedaj je v gošči nekaj zašumelo med suhim listjem, sedaj spet, vedno bliže nas, no! Zdajci se je zganilo dračje, iz grmičja se prikaže špičast rilček in precej za njim čudna žival starikavega nagrbanega lica, kratkega repa, nizkih podplatastih nog in oblega trupa v bodeči sivi suknji. /.../ Jež je čuden svat. V svojem vedenju je res malo neroden in telebanast, ali vendar pošten skoz in skoz, celo šegav in šaljiv, vsaj hudobe ni v njem nobene. /.../ Boječe caplja okoli z mokrim rilcem, vedno slede miši, žabe, kuščarje, kače, črve, ogrce, polže in drug mrčes. /.../ Tako se jež pošteno preživi do jeseni. Ko začne listje padati z dreves, skrbi tudi on za zimo, izkoplje si globoko jamo ter nanosi vanjo listja, mahu in trave, da je vsa polna. Smešno je gledati ježa, kako si posteljo znaša, povalja se namreč po listju in mahovlju, kar se je nabodlo na bodice, to nese domov in, če se zraven nasadi še kaka lesnika ali hruška, mu je tudi prav.

Fran Erjavec: *Jež. Živalske podobe*. 1967: 28–29.

V zadnjem desetletju lahko v svetovni produkciji mladinske književnosti opazujemo trend naraščanja literarno-informativnih knjig, pri čemer gre za različne kombinacije znanstvenih spoznanj, ta so seveda prilagojena otrokovemu razvoju (oz. starosti ali zmožnosti), ki mu je besedilo v prvi vrsti namenjeno, in leposlovja v najširšem smislu na nivoju besedišča in strukture (avtorji znanstvena spoznanja uporabijo v leposlovnem besedilu; avtorji ločijo znanstveno razlago pojava od literarne zgodbe) in književne vrste (pravljica,

realistična zgodba, fantastična kratka proza ipd.). V prozi je opazno tudi približevanje literarnih in informativnih besedil v novo prozno vrsto zabavnih informativnih (poučnih) besedil. Vsak otrok potrebuje to široko in raznoliko področje za razumevanje dejstev o neki temi, pri čemer mislim celotno znanje človeštva. Informativna literatura je namenjena spoznavanju različnih ved, ki jih (v predbralnem obdobju predvsem v slikaniški obliki) otrok spoznava s pomočjo ilustracij, posrednik pa mu bere (pripoveduje) besedilo. Otroci, po naravi so zelo radovedni, se ob informativni literaturi učijo in tako tešijo svoje zanimanje za okolje, naravo, živali in podobno. Na Slovenskem informativne knjige (slikanice) zastopajo skoraj vse znanstvene vede, seveda pa so prilagojene otrokovi starosti in njegovi zmožnosti razumevanja in spoznavanja novega. Informativne knjige (slikanice) predstavljajo živali, rastline, skrb za telo (npr. umivanje zob, pravilno prehrano), obisk pri zdravniku, v galeriji, gledališču, knjižnici, prikazujejo prevozna sredstva in njihov razvoj, pomembne zgodovinske dogodke, geografske zanimivosti posameznih držav, namenjene so učenju maternega in tujega jezika, predstavljajo inštrumente, barve, oblike, števila, opisujejo vere in podobno. Najbrž bi bilo koristno, da bi otrok čim prej spoznal Univerzalno decimalno klasifikacijo (UDK) oziroma razumel pomen njenih osnovnih skupin. UDK je večinoma v rabi v naših knjižnicah, otrok pa bi tako lažje iskal povsem informativno gradivo o neki temi. Klasifikacija je vedno nek sistem, ki omogoča lažje razvrščanje, v primeru UDK je to razvrščanje znanstvenih področij v devet skupin.⁹⁵

Zena Sutherland (1996: 39) opozarja, da je informativna literatura »področje, pri katerem so avtorjeve kvalifikacije zelo pomembne.« Informativne knjige ne bi smele vsebovati znanstvenih spodrseljajev oz. imeti kot verodostojne zapisane podatke, postopke, spoznanja, ki ne držijo povsem.

⁹⁵ UDK skupine so označene od 0 do 9 (številke 4 v razvrščanju ni): 0 Znanost in znanje. Organizacije. Informacije. Dokumentacija. Bibliotekarstvo. Institucije. Publikacije. 1 Filozofija. Psihologija. 2 Teologija. Verstva. 3 Družbene vede. Politika. Ekonomija. Pravo. Izobraževanje. 5 Matematika. Naravoslovje. 6 Uporabne znanosti. Medicina. Tehnika. 7 Umetnost. Arhitektura. Fotografija. Glasba. Šport. 8 Jezik. Književnost. 9 Geografija. Biografija. Zgodovina.

Prvi pomemben slovenski avtor literarno-informativne literature s temo ali z likom iz živalskega sveta je **Fran Erjavec**, ki je v drugi polovici 19. stoletja, natančneje med letoma 1868 in 1873 napisal naravoslovno delo ***Domače in tuje živali v podobah***, ki je izšlo v petih zvezkih: *Domače četveronožne živali*, *Četveronoge živali*, *Ptice 1*, *Ptice 2* in *Golazen*. Erjavec v uvodu k petemu zvezku, ki ga je podnaslovil *Golazen*, navaja, da gre za take živali, ki niso koristne in ki se jih človek načeloma boji ali pa jih vsaj ne mara v svoji bližini: želve, krokodile, aligatorje, martinčke, slepce, gekone, kameleone, letéče zmaje, legvane, baziliske, belouške, gože, udave, pitone, gade, modrase, klopotače, veslarice, žabe, krastače, močerade, povodne pupke in človeške ribice.

Slika 8: Naslovnica Erjavčevega petega zvezka: *Golazen*, 1873,
<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-STVBYNMR>.

Z jezikom v *Domačih in tujih živalih v podobah* se je natančneje ukvarjal **Tomaž Sajovic** v prispevku *Erjavec med umetnostjo in znanostjo* (2006: 545–567), pri čemer teoretik zastavi tezo (Sajovic 2006: 564) »o Erjavcu kot ustvarjalcu naravoslovne strokovne zvrsti slovenskega jezika«, ki pa se ves čas giblje med umetnostnim in znanstvenim jezikom. V mladinsko književnost sodi Erjavčevo delo *Živalske podobe* (1943 in več ponatisov), v kateri je zbranih 37 bioloških opisov živali, njihovih življenjskih pogojev, hranjenja, razmnoževanja, Erjavec pa je pri vsaki predstavitvi živali dodal tudi nek osebni človeški odnos do živali ali je npr. zapisal ljudsko verovanje, povezano z živaljo, mestoma tudi njeno vlogo v književnosti, pri tistih živalih pa, ki se mu zdijo škodljive, dodaja tudi recepte, kako naj se jih človek reši oz. kako naj jih zatira. Pisec za podajanje bioloških dejstev uporablja poljudnoznanstveni jezik, predvsem v opisih odnosov do posamezne živali in njenega mesta v naravi pa ima njegov jezik povsem drugačno, leposlovno lego. Prva zgodba, *Žaba*, kakor nakazuje že **Matjaž Kmecl** v spremni besedi k Erjavčevi *Izbrani mladinski besedi* (1978: 185–197), podaja Erjavčevo navdušenje nad živalskim svetom, ko spoznava, kako se razvijajo žabe. Budno spremlja vse faze njihovega razvoja in o tem natančno poroča sosеду, profesorju, ki mu je očitno s potrpežljivostjo razodeval svet živali. Sledijo še naslednja poglavja: *Mravlja, Kune, Vidra, Jež, Krt, Veverica, Polh, Srna, Jazbec, Medved, Vrabec, Lastovica, Taščica, Slavec, Škrjanec ali škrlec, Sinica, Kos, Volga ali kolibri, Srakoper, Vran ali krokar, Škorec, Žolne, Kukavica, Divji petelin, Planinski orel, Sove, Čuk, Štrk ali štokrlja, Sloka, Martinček ali gaščerica, Slepec, Belouška, Gad ali modras, Bolha, Striček, Poljski muren ali krikovec*.

Vesoljsko jajce ali 1 + 1 = 5 (1986) **Polonce Kovač** je imenitna knjiga o učenju učenja, ki jo avtorica uvede s sodobno živalsko pravljico *Tudi krokodila sta lahko različna* (pravljica je prvič izšla že v zbirki *Zverinice z Večne poti*, njen naslov je *Krokodilska zgodba*). V nadaljevanju je ob Mojmirju (intuicija) in Vladimirju (kognicija) glavni lik še Modra kokoška (mestoma imenovana tudi Vesoljska putka), ki zna marsikaj razložiti (npr. kakšni so možgani in kako delujejo, kakšno je vesolje in njegovo delovanje, zakaj bliska in grmi, kadar je nevihta ipd.), stranski liki pa so druge živali iz živalskega vrta, poznane že iz

Zverinic.⁹⁶ Avtorica skozi humorne in zanimive zgodbe predstavlja uporabo miselnih vzorcev in ključnih besed. Mojmir in Vladimir predstavljata dve različni vrsti mišljenja, če pa ju zna kdo povezati, so rezultati sijajni. V živalskem vrtu je včasih zelo naporno, še posebej, kadar imajo opice zabavo, pijejo rum in igrajo tarok, saj so tako glasne, da niti vesoljsko jajce, ime mu je Mufko, ne more spati, zato je Modra kokoška zelo nesrečna. Nesrečna je tudi zaradi prijateljstva med njenim Mufkom in malo opico Cufkom, ker se ji Cufko ne zdi nič posebnega oz. se ji zdi premalo imeniten za njenega potomca, vseeno pa mu pomaga pri bralnih strategijah in Cufko postaja vedno boljši bralec. Poseben podvig predstavlja učenje matematike, ki se zdi Mojmirju težavna, postane pa zabavna. Ob koncu zgodbe se vesoljsko jajce razpoči in iz njega se izvali vesoljski petelinček, Cufko pa dobi psihologinjinino vabilo, da ga bo odpeljala v Afriko.⁹⁷

O krokodilih, putkah in miselnih igrab (1989) je zabavna knjiga o učenju, ki jo je prav tako napisala **Polonca Kovač**. Avtorica je s krokodilom Mojmirjem, predstavljen je že v *Zverinica*h z *Večne poti*, in piščancema Mufkom in Cufkom ustvarila vznemirljivo knjigo znanja. Čeprav se zdijo nekatere teme res težke (npr. o vesolju, potovanjih, živalih ...), so predstavljene zelo preprosto, z miselnimi vzorci. Poseben je prvi del knjige, kjer s pomočjo treh do petih ključnih besed glavni liki prepoznajajo pravljice (npr. kapica – babica – košarica – volk – lovec). Učenje je lahko res zabavno. *Ptičje leto* (2005) je razdeljeno na dvanajst poglavij, in sicer po mesecih od septembra do avgusta (kot šolsko leto), v vsakem mesecu pa je opisana ena vrsta ptic, ki živi na Slovenskem. V uvodnih delih poglavij je označen pomemben dogodek iz človeškega (predstavnika ljudi sta deček Miha in deklica Katarina) in ptičjega sveta, sledi literariziran opis izbrane ptičje vrste (npr. septembra lastovka, oktobra siva vrana, novembra taščica itd.), njihove navade, ob koncu vsakega poglavja je dodan potni list, to je zapis bioloških značilnosti ptičje vrste.

⁹⁶ Avtorica že z izbiro živalskih likov zbudi komičnost: Modra kokoška je pametna, čeprav kokoši simbolno pomenijo ravno obratno; koze so ponosne na to, da so koze, čeprav tudi njihov karakter ne slovi ravno po pozitivnosti, kar precej boleče skusi Mojmir ipd.

⁹⁷ Večkrat v knjigi so omenjena dela slovenskih pesnikov in pisateljev, z Afriko je povezano delo *Nana, mala opica* Josipa Ribičiča.

V sodobnosti je največ literarno-informativnih slikanic napisala in naslikala **Lila Prap** (Lilijana Praprotnik Zupančič). Umetnica je večino priznanj in svetovni sloves dosegla z ustvarjanjem avtorskih slikanic, za katere pravi, da ji dajejo popolno svobodo (več glej Haramija *Sedem pisav*, 2009). Tomaž Zupančič⁹⁸ (Domjan, Pregl Kobe, Zupančič, Haramija, 2011: 94–95) je o likovni podobi avtorskih slikanic Lile Prap zapisal, da je njen »likovni svet monoliten organizem, v katerem ima vsak segment svojo vlogo. Lilijana Praprotnik Zupančič likovno tehniko slikanja s pasteli na temno podlago /.../ uporablja inovativno. /.../ Slog (LPZ), način njene likovne pripovedi, izbrana motivika in likovna tehnika ter materiali tvorijo popolno celoto.« Avtoričine literarno-informativne slikanice bi veljalo deliti v dve veliki skupini: živalsko slovaropisje in predstavitev posameznih živalskih vrst.

Slovaropisni sta dve slikanici, in sicer *Živalska abeceda* in *Mednarodni živalski slovar*.

Živalska abeceda (2002) je avtorska slikanica, v kateri so skozi ilustracije živali in besede, ki predstavljajo njihovo onomatopoetsko oglašanje, zajete vse črke slovenske abecede. Avtorica v uvodnem navodilu za uporabo slikanice predstavi otrokom, kako je le-ta zgrajena (Prap 2002: 3): »Za pomoč pri razpoznavanju črk so na črnih poljih ob robu strani dodane risbice (A kot AVTO, I kot INDIJANEC ...). Na vsaki strani so predstavljene samo črke, ki jih na novo spoznaš.« Na prvi in zadnji vezni strani knjige je predstavljena celotna abeceda z grafemi in ilustracijami, ki se začnejo z določeno črko. Živali, ki so s svojim oglašanjem predstavljene v slikanici, so: osel (IA), ovčke (BE), raca (GA), krava (MU), čebela (ZZZ), kača (SSS), ptič 1 (ČIV),⁹⁹ psa (HOV), petelin (KIKIRIKI), kokoš (KOKODAK) in piščanca (PI), muci (MRNJAV in MIJAV), ptič 2 (CICIFUJ), slon (TU) in miši (ŠKRAB), žabe (ki rečejo

⁹⁸ Tomaž Zupančič je podrobneje pisal o likovni plati avtoričinega ustvarjanja tudi v *Reviji za elementarno izobraževanje* v članku *Avtorska slikanica Lile Prap* (Haramija, Zupančič, 2008).

⁹⁹ S ptič 1 in ptič 2 sta označeni dve ptici, ki sta po podobi in onomatopoetskem oglašanju različni: v prvem primeru gre za vrabca kot tipičnega predstavnika »slovenskih« ptičev, v drugem primeru gre za sinico.

ŽIVALSKA ABECEDA). K prvi ilustraciji sta v črnem okvirčku dodana Indijanček in avto, pri drugi balon in Eskim, pri tretji goba, pri četrti muca in ura ... Otrok s pomočjo nazornih ilustracij spoznava grafeme slovenske abecede, hkrati pa ga avtorica napeljuje na spoznavanje izmišljenih živalskih *jezikov*, npr. oslovščine, petelinščine ... *Živalsko abecedo* bi smeli uvrstiti med avtorske informativne slikanice s področja jezika, natančneje med abecedarije, kakovostno knjiga izstopa zaradi štirih možnih načinov spoznavanja črk: prva varianta je učenje po vizualni metodi (besede, njihova prepoznavnost), druga metoda posega na področje asociacij (grafem, ilustracija), tretja uvaža samostojno prepoznavanje grafemov, četrti pa nebesedno, to je likovno sporočilo (ilustracija).

Mednarodni živalski slovar (2004) je otroški učbenik o jezikih, strpnosti med narodi in državah sveta. Na veznih listih na začetku in koncu knjige so zbrani vsi onomatopoetski izrazi živali in kako se le-te oglašajo v dvainštiridesetih jezikih po vsem svetu: angleško, waleško, irsko, grško, italijansko, reto-romansko, francosko, špansko, katalonsko, portugalsko, romunsko, islandsko, norveško, dansko, švedsko, nizozemsko, afrikansko, nemško, baselsko nemško, latvijsko, poljsko, češko, slovensko, bosansko, srbsko, bolgarsko, rusko, ukrajinsko, mokšensko, estonsko, finsko, madžarsko, romsko, hebrejsko, arabsko, perzijsko, nepalsko, kitajsko, japonsko, tajsko, malajsko in svahili. Avtorica ne razvrsti jezikov po abecednem redu, temveč po jezikovnih skupinah, tako omogoči otrokom nazornejšo primerjavo o podobnosti jezikov med posameznimi jezikovnimi skupinami: bralec zlahka ugotovi, da so onomatopoetski izrazi npr. slovanskih jezikov bolj podobni med seboj kot v primerjavi npr. z ugrofinsko skupino jezikov. Pri vsaki državi je narisana tudi zastava, tako otrok spoznava simbole posameznih držav. Predstavljeno je onomatopoetsko oglašanje oslov, ovc, rac, konjev, čebel, krav, prašičev, mačk, psov, ptičev, petelinov, kokoši, žab, slonov in miši. Bralec spoznava, da se jeziki razlikujejo med seboj in ker so onomatopoetski izrazi del posameznega jezika, se tudi živali v različnih jezikih oglašajo različno. Uvodoma Lila Prap (2004: 5) zapiše: »Mislite, da norveška in južnoafriška ovčka razumeata govorico kitajske ovčke? Seveda ne! Brez učenja tujih jezikov ovčke nikoli ne bodo razumele ena druge, kaj šele, da bi izmenjale

kakšne pomembne misli in dognanja še s kakšnimi drugimi ovčkami.« V knjigi so upoštewane originalne pisave posameznih jezikov, v oklepajih pa je fonetično zapisana izgovorjava.

Živalski liki v slikanicah, kjer Lila Prap predstavlja posamezne biološke vrste, večinoma niso personificirani, temveč so predstavljeni po bioloških zakonitostih (dinozavri, psi, žuželke, mačke), v posamezni knjigi pa za homogenost zgradbe poskrbijo personificirane živali (kokoši v knjigi o dinozavrih, mačke v delu o psih, knjižne uši v knjigi o žužkah in miši v knjigi o mačkah), pri čemer lahko bralec iz razvoja dogodkov pogosto sklepa na človeške lastnosti. Avtorica upodablja poenostavljene, tipizirane, celo shematizirane like, ohranja naravne barvne odtenke (npr. vse živali so upodobljene takšne, kot so v naravnem okolju; pri dinozavrih posebej poudari, da ne ve, kakšnih barv so bili, njihova anatomija pa se drži spoznanj naravoslovnih znanosti), zato so liki takoj prepoznavni. Le v prvi (*Zakaj?*) od serije literarno-informativnih slikanic je informativni del pisala druga avtorica, vse druge so popolnoma avtorsko delo ustvarjalke.

Zakaj? (2002) je slikanica, ob kateri lahko otrok samostojno razvija svoje besedilo, kar je tudi vzrok, da je knjiga tako priljubljena po vsem svetu. Že na veznem listu Lila Prap nakaže eno izmed možnosti izmišljije: s 'križanjem' nastajajo nove živali (nova žival nastane tako, da avtorica nariše polovico ene in polovico druge živali ter jo tako tudi poimenuje): tako nastanejo žirafoguru, mrožpica, kamelača, levača, levorog, kačgoru, mrožena, mrolevž ... Avtorica v knjigi predstavi štirinajst živali (hijeno, zebro, kita, nosoroga, kamelo, krokodila, žirafa, kenguruja, nilskega konja, leva, kačo, mroža, opico, slona), vsaka od živali se razteza čez dve strani slikanice. Pri vsaki živali je zastavljeno vprašanje z eno značilnostjo, ki je resnična oz. je za žival tipična in jo poznajo vsi otroci (zakaj se hijene smeji, zakaj so zebre progaste, zakaj kit brizga vodo, zakaj ima nosorog rog na nosu ...), nato po značilnostih nonsensa poišče štiri smešne, nemogoče ali kako drugače zabavne odgovore, ki pa delujejo logično prepričljivo, npr. (Prap 2002: 9–10): »Zakaj se hijene smeji? Ker niso čisto pri pravi. Ker so otročje. Ne vem. Žgečka jih, ko boste hodijo po travi.« Ob desnem robu je pri vsaki živali tudi znanstveno pojasnilo o lastnosti, ki je postavljena v vprašanju,

avtorica *pametnih odgovorov* je **Jelka Pogačnik**. Lila Prap izrablja različne grafične tipe pisav in velike, male tiskane ter pisane grafeme, s čimer nevsiljivo prikaže najrazličnejše pisne možnosti besedila, avtorica torej izrablja pomembnost nebesednega sporočanja. V slikaniški varianti so verzi sicer razporejeni po celotni ploskvi dveh strani, ki sta namenjeni eni živali, gre za rimane štirivrstičnice. ***Zakaj so zebre progaste?*** (2010) prikazuje deset živali: zebro, krokodila, hijeno, leva, nosoroga, kita, kenguruja, kamelo, kačo in slona. V naslovnem vprašanju je pri vsaki živali izpostavljena njena pomembna lastnost (na primer Zakaj ima slon rilec?, Zakaj ima nosorog rog na nosu?), vprašanju sledijo trije zabavni odgovori in kratka resnična naravoslovna razlaga izpostavljene živalske lastnosti. Vsak bralec si lahko izmisli svoje zabavne odgovore, pri čemer avtorica sledi osnovnemu modelu, slikanici ***Zakaj?***. Slikanica ***Zakaj so zebre progaste?*** je posebna tudi po tem, da gre za tipno slikanico, kar pomeni, da lahko vse ilustracije potipamo, besedilo pa je napisano tudi v Braillovi pisavi (ali brajici). Na zadnji strani so napisana pravila, kako brajico beremo oz. kako so znaki zapisani.

Dinozavri?! (2009) je slikanica Lile Prap o nekoč največjih kopenskih bitjih na Zemlji. O tej izumrli biološki vrsti podaja avtorica na zadnjem veznem listu slikanice pod naslovom *Dinozavri ali strašni plazilci* znanstveni uvid o njihovem razvoju. V slikanici je predstavljenih štirinajst različnih vrst dinozavrov, in sicer dvostransko so umeščene ilustracija, znanstvena predstavitev in literarni del (pogovor piščancev, kokoši in petelina). Dinozavri so bili mesojedi ali rastlinojedi (npr. tiranozaver reks, triceratops, stegoceras, elazmozaver, pteranodon, arheopteriks). Vsa poimenovanja dinozavrov so poslovenjena, avtorica pa opiše temeljne značilnosti posamezne vrste strašnih plazilcev, ob desnih robovih slikanice je predstavljeno tudi obdobje, v katerem so dinozavri živeli. Da je vse skupaj bolj zabavno, v zgodbi nastopajo tudi petelin, kokoš in piščanci, ki imajo kar precej povedati o svojih slavnih davnih prednikih.

Pasji zakaji (2010) je informativna slikanica Lile Prap o psih, kako so se le-ti razvili iz volkov in o križanju vrst (predstavljenih je štirinajst pasem psov). Skozi posamezne pasje pasme, predstavljeni so zahodnovišavski terier, dalmatinec, škotski ovčar, aljaški malamut in drugi, avtorica podaja tudi pasje

navade in njihove značajske poteze. Vsak predstavnik pasme je predstavljen v slikanici čez dve strani, tri muce pa podajajo odgovore na vprašanje, zastavljeno v naslovu, npr. (Prap 2010: 6): »Zakaj so psi ljudem tako vdani? Ker ne znajo misliti s svojo glavo. Ker si ne znajo sami odpreti konzerve s pasjo hrano. Samo pretvarjajo se, da bi jih ljudje imeli raje kot mačke.« Skozi vso slikanico tečejo tri vrste besedil: mačji komentarji na skrajni levi, zgoraj neke vrste zgodovina psov, spodaj pa značilnosti ene od izbranih pasem. Na veznih listih avtorica ustvari »nove« pasje pasme s križanjem dveh pasem in jih poimenuje s kombiniranjem dveh besed, ki izhajata iz poimenovanja dveh pasem,¹⁰⁰ npr. čivaker španjel, škotski malamut, buloder, škotski dalmatinec, koker hrt, zahodnovišavski jazbečar, višavava, bulmatinec, koderier, pekinazbečar ...

Žuželčji zakaji (2011) je slikanica o najbolj množični skupini živali na Zemlji. Lila Prap predstavi petnajst živali (srebrne ribice, kresnice, mravlje, nočne metulje, ose, pikapolonice, komarje ...). Posamezna žival je predstavljena na dveh straneh, izjema so knjižne uši, te namreč ustvarijo svojo literarno zgodbo, ki povezuje slikanico v homogeno celoto. Štirinajst vrst žuželk je predstavljenih informativno, pri čemer je posebej izpostavljena ena lastnost, ki je nakazana že v naslovu predstavitve posamezne živali (npr. Zakaj so nekatere uši najraje na laseh?, Zakaj komarji sesajo kri?, Zakaj nočne metulje privlači luč?). Naslov je vedno na vrhu strani, na desni je splošno pojasnilo o bioloških značilnostih izbrane vrste, ob ilustraciji so predstavljeni zanimivi organi žuželke (npr. s tipalkami (mravlje) ne samo vohajo, tipajo in okušajo, ampak tudi poslušajo). Vzporedno tečejo štiri vrste besedil: informativno pojasnjevanje zgradbe izbrane žuželke ob ilustraciji in v strnjenem besedilu, splošne značilnosti žuželk ter literarni vložki, komentarji knjižnih uši, ti pa se navezujejo na naslov poglavja in so večinoma oblikovani kot retorična vprašanja, mestoma tudi kot trditve (npr. Zakaj se kresnice ponoči svetijo? Ker se jim med letanjem okoli ognja vname

¹⁰⁰ Tudi v *Pasjih zakajih* so enobesedni okazionalizmi Lile Prap zelo podobni in grajeni po istih principih, kot jih navaja Irena Stramljič Breznik (2009) za slikanico *Zakaj*: npr. višavava, bulmatinec. V primerih, ko je poimenovanje pasme sestavljeno iz dveh besed, Lila Prap ustvari novo poimenovanje po principu ohranjanja prve besede ene pasme (krajevno ime) in vrsto pasme iz druge pasje pasme (npr. škotski malamut), uvede pa še tretji način, ki je kombinacija prvih dveh (čivaker španjel).

zadek? Ker so pojedle baterijo?; Zakaj se srebrne ribice bojijo svetlobe? Oči jih pečejo, ker preveč ponočujejo!). Knjižne uši pridejo v knjigo že na veznem listu in se pomenkujejo, če je knjiga dobra, morda bi jo pojedle, vmes se pritožujejo, da so že izčrpane, pa pridejo komaj do naslova, nato ob vsaki živali komentirajo njeno lastnost, ko pa pridejo do zadnje predstavljene žuželke, ugotovijo, da o njih ni posebnega poglavja, zato ga uši napišejo same. Z opravljenim so zadovoljne, zato (komentirajo na zadnji platnici) se odločijo, da je knjiga o njih preveč dragocena, da bi jo pojedle, bodo raje kako drugo! Na zadnjem veznem listu je predstavljen zgodovinski razvoj tistih žuželk, ki so v slikanici predstavljene.

Mačji zakaji (2013) seveda predstavljajo mačke oziroma njihove zanimive lastnosti, slikanica ima enako strukturo kot prejšnja literarno-informativna dela Lile Prap. Na vsakem dvojnem listu je zastavljeno vprašanje, povezano z eno lastnostjo, miške odgovarjajo na to vprašanje humorno, nato pa sledi še (znanstvena) razlaga, kaj v resnici nek pojav pri mački pomeni. Avtorica odgovori tako na štirinajst vprašanj, npr. Zakaj mačke ne ubogajo?, Zakaj mačke mahajo z repom?, Zakaj mačke lovijo miši?, Zakaj mačke šklepetajo z zobmi?, Zakaj mačke predejo? Knjige ni potrebno brati po vrsti, torej slikanica otroka navaja na nelinearno branje, saj lahko mladi bralec izbere katerokoli vprašanje, ki ga zanima, in prebere odgovor nanj. Že na veznih listih je avtorica nanizala celo vrsto različnih mačk, ki se razlikujejo predvsem po barvi in vzorcih svojih kožuhov. Mišji komentarji so humoristični, mestoma se znajdejo na robu cinizma, predvsem pa je jasno, da so miši pametnejše od mačk.

Književno delo *Majde Koren Zgodbe zajca Zlatka* (2006)¹⁰¹ sodi med abecedarije, kar pomeni, da je delo uspešen priročnik za učenje abecede in umetniška stvaritev hkrati. V *Zgodbah zajca Zlatka* nastopajo različne živali in ljudje, ki se znajdejo v nenavadnih situacijah, te pa so odvisne od prve črke živali oz.

¹⁰¹ Drugi del, *Še zgodbe zajca Z.* (2007), prav tako sodijo med literarno-informativna besedila, le da so v tej knjigi v ospredju vrste sporočil. Avtorica z besednimi igrami (npr. rimanjem besed v povedi, izražanjem različnega pomena iste besede) in s humorjem popestri prikazane besedne vrste. Korenova skozi zgodbe, ki naj bi jih ob nedeljah pisal zajec Zlatko, predstavlja forme formalnih in neformalnih vzorcev sporočanja: zasebno pismo, uradno pismo, poročilo, opis, oris, oznaka, novica ... Ob koncu vsakega poglavja, ki prikazuje po eno vrsto sporočila, so dodana vprašanja, s pomočjo katerih mladi bralci sami utrjujejo prikazane vzorce besedil.

poklica (npr. aligator, bolha, cesarica ...) in/ali imena (npr. Cica, Dane, Erik ...). Zgodbe so nizane po abecednem vrstnem redu: aligator z aktovko vstopi na avtobus in prisede k arhitektu Albertu, bolha v bundi gre na banko po šop bankovcev, cesarica Cica išče copate, čebela gre v čajnico na čaj, kjer med čakanjem na postrežbo bere časopis, dinozaver Dane se rad druži z debelo Dondo in ji včasih kupi kako darilo, edinec Erik bo električar, ko odraste, ali pa bo raje na ekvatorju preučeval muhe enodnevnice... V zadnjem poglavju, kjer je vse na ž, nastopa žirafa Žuža, ki se je zelo rada žogala, pa se zaradi želodčnih težav ne more, zato je na dieti in pije žajbljev čaj, kriva pa je sama, saj je prej pojedla žgance, žemlje, žlikrofe in zrezke z žara. V knjigi je zbranih petindvajset kratkih zgodb, za vsako slovensko črko po ena, ob koncu posamezne zgodbe so zapisana še zanimiva vprašanja in predlogi za ustvarjanje. Kdo pa sploh je zajec Zlatko? Zajec Zlatko je velik zabavnež, ki na zajtrk povabi sosedo zvitorepko. Zase pripravi zeljni zavitek, za zvitorepko pa zrezke z začimbami, ob tem si z zajemalko nalivata zeliščni čaj ...

Zanimiva slikanica **Nataše Budna Kodrič** in **Barbare Pešak Mikec**, slikanico je ilustrirala Tina Brinovar, z naslovom *Miška Mica v arhivu* (2010) predstavlja arhiv kot ustanovo ter arhivalije, razloženi so pojmi dokument, gotica, inicialka, listina, pečat ipd., vse termine pa je Nataše Budna Kodrič v besedilu tudi uporabila. Zgodba o miški Mici, ki se je znašla v arhivu, tam pa je srečala arhivskega duha Ferdija, ima pravljično motivacijo. Ferdi je miški Mici razkazal arhiv, pri čemer je zgodba ves čas korektna do stroke. Ferdi, ki ima v besedilu vlogo arhivskega čuvaja, pravi miški (Budna Kodrič, Pešak Mikec 2010: 21): »Me zelo veseli, da ti ne teknejo stari dokumenti in pečati. Imel sem že nekaj sitnosti z lačnimi glodalci, pa ne bi rad še tebe preganjal iz arhiva, ker si čisto simpatična.« Po ogledu arhiva je Ferdi odnesel drobno miško na grajski hrib, kjer je njen dom.

7 Sklep

»Človek!«

»Kaj pa je človek? Zver?«

»Hujši je od zveri! Zveri se obraniš, zveri zbežiš, človeku pa ne!«

»Kakšen pa je?«

»Tak je kakor mi, le da hodi po dveh. Pa tudi ni pokrit z dlako kakor mi!«

»S čim pa je pokrit?«

»Tega pa ne vem natanko. Z nečim je pokrit, kar lahko sleče. To je taka koža ali kaj. Kadar hoče, smukne vanjo ali pa iz nje. Če ga zebe, jo nosi, če mu je vroče, pa hodi samo napol skrit v njej.«

»Pa zakaj je tako hud?«

»Ne vem, zakaj! A vse živali se ga boje! Nihče mu ni kos. Še leva in slona premaga. Ima palico, ki meče take kroglice, da ti gredo skozi telo. Če te taka krogla zadene, kar padeš in si mrtev ali pa pohabljen.«

Josip Ribičič: *Nana, mala opica*. 1982: 7.

V otroški in mladinski književnosti je vloga živali zelo različna, zato sem izpeljala preučevanje (pregled in analizo literarnih besedil) glede na vnaprej zastavljene kriterije: glede na starostno stopnjo bralca, tematologijo, žanrsko pripadnost tekstu in pojavnost živalskih likov (glavni, stranski literarni liki). Potrdim lahko, da je vloga živali v otroški književnosti bistveno vplivnejša kakor v književnosti za mladino, hkrati je besedil z likom živali v otroški književnosti veliko več kakor v mladinski književnosti v ožjem pomenu, tudi vloga živali je različna, izhaja pa večinoma iz književne vrste, ki ji neko delo pripada,

oz. je pomembno to, ali sodi delo v realistično ali fantastično književnost. Termin animalistična književnost, tudi književna animalistika, uporabljam za tisti del preučevanja mladinskih literarnih in literarno-informativnih besedil, kjer je glavni literarni lik žival.

Ob analizi slovenskih folklornih (ljudskih) in avtorskih besedil, ki jih smemo prištevati v animalistično književnost, se je pokazalo, da so med divjimi živalmi najpogostejši liki zveri: lisica (lisjak), volk in medved; tudi drugi sesalci, npr. miš, jež, veverica in zajec; žuželke: čebela, čmrclj, mravlja, muren, muha, pajek. Najpogostejše zastopana skupina so ptiči, in sicer med njimi najpogostejše orel, golob, vrabec, vrana, lastovka, štorclja, kragulj. Ptice kažejo pot (npr. ljudska *Jaz pa pojdem na Gorenjsko*), živali so s svojim vedenjem metafora letnih časov (pesem Mire Voglar *Živali jeseni* je ponarodela), saj pogosto naznanjajo menjavo letnega cikla (ptice čez zimo odletijo na jug in se pomladi spet vrnejo; medved se pripravlja na zimsko spanje; živali si pripravljajo ozimnico, da bodo imele pozimi, ko ni hrane, kaj jesti). Med neavtohtonimi živalskimi vrstami so omenjeni velblod, opica, lev, krokodil, slon in druge tujerodne živali. Med domačimi živalmi se največkrat omenjajo mačke, psi, kokoši in petelini, kozel ali koza, konj, ovca ter osel. Redki so stiki med domačimi in divjimi živalmi, posebej zanimivo pa se zdi, da telesni ustroj še ne pomeni vnaprejšnje zmage: plenilci niso vselej zmagovalci.

7.1 Vloga živali v otroški in mladinski književnosti

V **otroški književnosti**, ki je usmerjena na otroke do enajstega leta starosti, ko govorimo še o predbralnem ali zgodnjem bralnem obdobju otrokovega razvoja, je vloga živali bistveno drugačna kot v književnosti za mladostnike oz. mladinski književnosti v ožjem pomenu, ki je namenjena bralcem med enajstim in osemnajstim letom starosti. Živali imajo v otroški književnosti velikokrat zmožnost govorjenja, njihova logika ravnanja se približuje otrokovemu izkustvenemu svetu. Vloga živali je prilagojena razmeram, v katerih delo nastane: v folklorni književnosti gre za ruralni svet, pastirstvo, sožitje človeka in živali

v njihovem naravnem okolju; v novejši književnosti, kjer je književni prostor večinoma urbano okolje, se personificirane ali antropomorfne živali prilagajajo mestnemu načinu življenja: hodijo v šolo, v trgovino, k zobozdravniku, trpijo za pomanjkanjem časa in odtujenostjo. Literarno-informativna besedila imajo prav tako različne vloge, npr. Fran Erjavec je opisoval živali z naravoslovnega stališča, a je zgodbam dodajal svoje mnenje, odnos do posamezne živali, zanimive opise okolja, v katerem neka žival živi. Največ literarno-informativnih besedil je kot avtorske slikanice izdala Lila Prap (o dinosavrih, psih, mačkah, žuželkah; posebno vrsto gradiva predstavljata slikanici o abecedi in živalskih jezikih). V nekaterih literarno-informativnih besedilih imajo živali zgolj vlogo povezovalca (npr. krokodila Mojmir in Vladimir pri Polonci Kovač) ali lika v posamezni zgodbi (abecedarija Majde Koren) ali radovedneža, ki mu je razloženo gradivo, ki ne sodi v živalski svet (npr. miš v slikanici Nataše Budna Kodrič in Barbare Pešak Mikec z ilustracijami Tine Brinovar *Miška Mica v arhivu*).

V **mladinski književnosti**, kjer je pogostost animalističnih likov bistveno manjša, gre večinoma za navezanost človeka na žival, ki ima ohranjene vse lastnosti živali in torej ne gre za antropomorfne opise animalističnih likov, temveč v realistični književnosti žival ohranja svojo naravno vlogo in je spremljevalka človeka (npr. Vitan Mal v realistični povesti *Sreča na vrvi*). Med naslovniško odprta dela, ki presegajo razumevanje mladinske književnosti v ožjem smislu, bi smeli uvrstiti realistično kratkoprozno zbirko *Oči* Andreja Makuca. Ob pregledu slovenske mladinske produkcije je jasno razvidno, da glavnino animalističnih besedil predstavljajo literarna dela, ki sodijo v otroško književnost.

Velikostna razmerja med živalmi so v slikanicah velikokrat porušena: večsih so živali predstavljene v naravnih razmerjih, velikokrat pa to tudi ni mogoče, npr. pri velikostnem razmerju med slonom in mravljjo se slednja sploh ne bi videla, če bi ilustrator dosledno upošteval naravne velikosti.¹⁰² Naslikane živali

¹⁰² S stališča velikostnih razmerij je posebej zanimiva trilogija Toona Tellegena *Zabava na Luni* (1999), *Mala nočna torta s plameni* (2004) in *Jutri je bila zabava* (2010), v kateri je pisatelj ustvaril nedefiniran prostor (gozd, morje, reka, puščava), v katerem živi po ena žival svoje biološke skupine, vse živali pa so enako velike (mravlja je enako velika kot slon, ta je enako velik kot veriga, spet ta je enako

določajo njeno pasmo, kadar ta ni omenjena v besedilu, kakor npr. v obravnavanem primeru Janeza Bitenca v pesmi *Kuža Pazi*, kjer Pazijevo pasmo določa ilustrator. Druga pomembna lastnost, ki jo velja izpostaviti v ilustracijah, je ta, da so živali upodobljene od realistične do antropomorfne variante in seveda v vseh vmesnih niansah: večkrat v literarnem delu živali niso opisane antropomorfno, takšno držo jim doda ilustrator (na takšne primere sem opozarjala sproti, npr. živali so oblečene v človeška oblačila, hodijo po zadnjih tacah, torej pokončno kakor ljudje ipd.).

Jezikovne značilnosti obravnavanih literarnih del po svoji podobi ne odstopajo od poetik v drugih tematskih sklopih in z drugimi glavnimi literarnimi liki, razen v realističnih živalskih zgodbah in poeziji, kjer je najti veliko onomatopoetskih izrazov. Ti po tipologiji Irene Stramljič Breznik v delu *Medmeti v slovenskem jeziku* (2014: 175–206) sodijo med posnemovalne medmete. Kadar živali govorijo, je njihov jezik v mladinski književnosti človeški jezik, pri čemer bralec seveda razume, da žival govori v jeziku, ki je tudi bralčev jezik. Je pa res, da se tudi v mladinski književnosti mestoma skozi jezik kaže diskriminatoren odnos do živali.¹⁰³

7.2 Zvrsti in vrste, v katerih se pojavljajo živali

Živali se pojavljajo v vseh književnih zvrsteh mladinske literature (v poeziji, prozi, dramatikii), vrstno pa je zelo velika zastopanost živali v otroški poeziji in nekaterih proznih vrstah, na prvem mestu je basen, pogosto tudi pravljica (predvsem živalska pravljica in pravljica z zooigračo ali oživljeno igračo – živaljo),

velika kot žirafa ...). Tako jim je Tellegen odvzel fizično moč, zmaga torej tista, ki je pametnejša. Njihova vsakdanja druženja so zelo antropomorfna, čeprav živali same niso opisane v takem položaju. Njihovi strahovi in sreče, zamere in hrepenenja in celotna paleta drugih čustev pa so povsem človeški.

¹⁰³ Branislava Vičar v članku *Moralna vrednost živali v diskurzu biotske raznovrstnosti* (2011a: 510) pravi: »Metafore, slovnične zgradbe, zaimki in druge jezikovne lastnosti predstavljajo nečloveške živali kot objekte znanstvenih razprav, proizvodne stroje ali inferiorna bitja. Jezik je torej en od načinov, s katerim reflektiramo in artikuliramo naš – moralno neupravičeno diskriminatoren – odnos do živali, vendar je hkrati lahko tudi izziv za spremembo moralne paradigme.«

fantastična kratka zgodba, povedka, redkeje realistična kratka zgodba in po-
vesti, najmanjša zastopanost živali je v mladinski dramatiki in dolgih proznih
vrstah.

V **poeziji**, še posebej v folklorni, so pogoste pesmi o domačih živalih, npr. *Izidor ovčice pase, Ringa, ringa, raja, Petelinček je na goro šel, Pastirica kravce pase, Moj očka ima konjička dva*, hkrati pesmi včasih upovedujejo tudi kmečka oprava, predvsem pašo. Drugi sklop pesmi govori o divjih živalih, velika je zastopanost ptičjega sveta, npr. *Tri ptičice, Škrjanček poje, žvrgoli, Pleši, pleši, črni kos, Ena ptička priletela* in avtohtonih gozdnih živali, npr. *Lisička je prav zvita zver*. Pri verižni pesmi *Prišla je miška* je opisan človekov življenjski krog s prehranjevalno verigo. Nekatere pesmi predstavljajo ženitovanjsko obredje, ki je povzeto po človeških kulturnih vzorcih, zanimivo pa je, da se med seboj poročajo živali, ki v naravi ne morejo biti par (lisica in zajec, sova in čuk, kos in sinica, komar in muha, bolha in ščurek, polž in človeška nevesta). V nekaterih pesmih postane žival hrana: kokoši pojedjo v Ljubljani (*Majhna sem bila*) ali postanejo hrana na domači kmetiji (*Petelinček je lepo pel*), petelin konča 'na talerju' (*Petelinček je na goro šel*), otroci komaj čakajo svinjskih klobas (*Koline*), enkrat se pojavijo kot hrana ribe (*Moj očka so ribič*). V dveh pesmih, ko gre mladenič vasovat, so omenjeni konji, *Moj očka ima konjička dva* in *Jaz 'mam pa konj'ča belega*, konj pomeni bogastvo oz. dokaz, da se bo nevesta dobro poročila. Konja šele sedmo leto prisluži lirski subjekt v pesmi *Kaj sem prislužil*, nato postane sam svoj gospodar. V avtorski poeziji je jasno razvidno, da so starejši pesniki opevali večinoma domače živali (kravo, kokoš, petelina, prašiča) in avtohtone gozdne živali (predvsem žuželke, ptice, zveri, glodavce), kakor jih srečamo že v ljudskem slovstvu, v sodobni poeziji pa se pogosteje pojavljajo neavtohtone živali (krokodil, kit, opica, žirafa), ki so predstavljene v svojem naravnem okolju ali bivajo v živalskem vrtu, hišni ljubljenci (predvsem mačke in psi) in zooigrače (gugalni konj in plišaste igrače, predvsem medvedi) in risbe živali (pes, mačka, petelin). Vloga živali v otroški poeziji: živali so v otroški poeziji velikokrat personificirane, njihova logika ravnanja se približuje otrokovemu izkustvenemu svetu. Vloga živali je prilagojena razmeram, v katerih delo nastane: v folklorni

in starejši otroški književnosti gre za ruralni svet, pastirstvo, sožitje človeka in živali v njihovem naravnem okolju; v novejši književnosti, kjer je književni prostor večinoma urbano okolje, se večinoma personificirane ali antropomorfne živali prilagajajo mestnemu načinu življenja: hodijo v šolo, v trgovino, k zobozdravniku, trpijo pomanjkanje časa in odtujenost, opravljajo različne (človeške) poklice. Zanimivo je, da so živali v poeziji le redko predstavljene kot človeška hrana, kar pa velja tudi za prozo, v dramatiki pa tak pogled na živali sploh ni omenjen. Pod živalsko preobleko se pogosto skrivajo človeške lastnosti. Tovrstna literarna dela velikokrat sodijo v krog del o življenjskem ciklu (življenjski krog: krog odraščanja, spoznanj, bivanja v razvojnem pomenu). V otroški poeziji, v kateri je žival lirski subjekt, izstopa igriva pravljíčnost, prav posebej pa so živali v lirski poeziji nagajive, zabavne, redkeje se z njimi odpirajo socialne in druge težave (kakor npr. motiv nasprotovanja ljubezni med Belamiško in Miškom, ki opozarja tudi na rasne razlike).

Proza najbolj pogosto vsebuje živalske literarne like, opazna je razlika v zastopanosti živali v realistični in fantastični prozi v prid slednje. Animalistika v okviru kratke realistične zgodbe in daljše realistične pripovedi (povesti) predstavlja živali z ohranjenimi živalskimi lastnostmi brez sledov človeškega. Živali v tovrstnih zgodbah ne govorijo in tudi kakorkoli drugače niso opisane z atributi človeškega ravnanja ali občutenja. Za realistično zgodbo je torej značilno, da ne vsebuje fantastičnih elementov in posledično imajo tudi živali ohranjene zgolj lastne karakterne lastnosti. V vseh realističnih zgodbah živijo živali s človekom ali ob njem, torej gre večinoma za domače živali (v daljši prozi Cerkvenikov *Ovčar Runo*, v kratki prozi *Lipe* Majde Koren, novofundlandec Diko Janeza Vipotnika ter konj in psica Negra v *Očeh* Andreja Makuca), še posebej za hišne ljubljénke (npr. v daljši prozi sta to psa Jakob iz *Sreče na vrvi* Vitana Mala in Ringo iz istoimenskih Hofmanovih povesti). Med prostoživečimi živalmi so omenjeni miši in žabe v Makučevih *Očeh*, golobi pri Miklavžu Komelju in kosji mladiči v delu *Gnezdo* Vesne Radovanovič. V fantastični književnosti so živali predstavljene od skoraj realne stopnje (v teh primerih večinoma le govorijo, vse druge njihove lastnosti so ohranjene), do skrajno antropomorfne drže, kjer

gre za prikaz življenja človeške družbe, le da človeške literarne like zamenjujejo živali. Na tak način funkcionirajo vse tri vrste pravljic, kratke fantastične zgodbe, fantastične pripovedi, nonsens, povedke in miti, vsaj deloma je tukaj izjema basen, za katero je sama po sebi umevna alegorija, zato je živalskim likom pripisana vedno ista lastnost, ki do neke mere predstavlja žival, predvsem pa predstavlja razmerja v človeški družbi (zvita lisica, neumna kokoš, krvoločni volk, pridna čebela, plahi zajec ...). Ob analizah besedil so se pokazale, in to ne glede na književno vrsto, tri skupine glede na vlogo živali v mladinski fantastični prozi: besedila, v katerih se živali sporazumevajo, vse druge njihove biološke lastnosti so ohranjene, torej živijo kot živali; drugo skupino tvorijo besedila, kjer živali govorijo in živijo kot ljudje, a v svojem naravnem okolju, torej imajo stanovanja, podobna človeškim, vendar v njihovem naravnem ekosistemu; v tretjo skupino sodijo besedila, v katerih imajo živali popolnoma antropomorfno držo. V prvo skupino besedil sodijo literarna dela, katerih prostor je divjina, npr. ljudska pravljica *Sedem let pri beli kači*, *Kokoška Emilija* Svetlane Makarovič, obe kratkoprozni zbirki Marjana Tomšiča (*Kar je moje, je tudi tvoje*, *Zgodbice o kačah*), zbirke kratke proze Mateta Dolenca (*Zablode laboda in druge zgodbe*, *Kraljičini lipicanci in druge zgodbe* ...) in njegova fantastična pripoved *Strupena Brigita*, Jane Bauer *Groznovilca v Hudi hosti*; če jemljemo kot naravni prostor domačih živali in hišnih ljubljencev okolje, ko živijo ob človeku, sodijo v to skupino tudi seriji Dima Zupana o Hektorju in Dese Muck o bolhi Megi, dve fantastični pripovedi Polonce Kovač (*Težave in sporočila psička Pafija* ter *Pet kužkov išče pravega*), pravljica Bine Štampe Žmavc *Muc Mehkošapek*. V drugo skupino, kjer živali govorijo in imajo tudi nekatere druge človeške lastnosti (npr. opravljajo različne poklice ali je njihova družba strukturirana na način človeške družbe), živijo pa v naravnem okolju, sodijo: večina pravljic iz zbirke *Zverinice iz Režije*, *Kdo je napravil Vidku srajčico* Frana Levstika, *Sapramiška* Svetlane Makarovič, *Štiri črne mravljice* in druge zbirke Anje Štefan, *Zafuškana ganca* Suzane Tratnik, Andreja Predina *Gnusna kalnica*, Dolenceva *Velika ptičja zadeva* ter *Močvirniki* Barbare Simoniti; v to skupino sodijo tudi *Prigode koze Kunigunde* Kristine Brenkove, čeprav koza živi najprej kot domača žival,

nato v divjini, *Male živali z velikih mest* Maje Novak, kjer so morski prašiček, zlate ribice in maček hišni ljubljenci, ter *Zverinice z Večne poti* Polonce Kovač, v katerih živijo živali v živalskem vrtu, torej gre za divje živali, ki živijo ob ljudeh. Tretjo skupino, popolnoma antropomorfno predstavljene živalske like, predstavljajo: dela Kajetana Koviča (*Moj prijatelj Piki Jakob*, *Zmaj Direndaj*, *Maček Muri*, *Pogovori z mačko Moniko*), obe fantastični pripovedi Jožeta Snoja (*Barabákos in kosi*, *Avtomoto mravlje*), Lainščkovi Žlopi in pravljica *Mišek miško in Belamiška*, polžki Tatjane Kokalj, pujsa Bibi in Gusti Ide Mlakar, *Muca Copatarica* Ele Peroci, *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka* in *Zlata račka* Kristine Brenkove, mrožek Petra Svetine.

Najbolj očitna točka razvrščanja je delitev **dramskih** besedil po izviranosti: izvirne mladinske dramatike z živaljo kot glavnim likom je zelo malo, med priredbami pa količinsko izstopajo tiste, katerih temeljno besedilo je koroška ljudska povedka *Mojca Pokrajculja*, sledijo priredbe slovenskih ljudskih pravljic in povedk, zelo veliko se jih navezuje na *Zverinice iz Rezije*, nekatere priredbe pa črpajo iz svetovnega pravljničnega kanona. Pri obravnavi dramskih besedil, v katerih so glavni liki živali, lahko izpostavim dve veliki skupini. Prvo skupino predstavljajo besedila, ki so primarno pisana za otroško ustvarjanje, npr. prstno gledališče (Sitar, Cvetko), ali za šolske predstave (npr. Möderndorfer), kjer so dodani napotki o pripravi scene in scenskih rekvizitov, zunanji podobi dramskih likov (ali izdelavi lutk), glasbi, načinu igranja (razlaga didaskalij) in/ali didaktični napotki (npr. Kokalj). Druga skupina besedil je primarno namenjena profesionalnim gledališčem (npr. Štampe Žmavc, Puntar, Zajc). Skupini seveda nista dosledno razdeljeni, ker se kaže veliko prehajanje rabe dramskih besedil med profesionalno in ljubiteljsko uprizoritvijo.

7.3 Tema animalističnega besedila, motivi v mladinski književnosti

Pogosto je tema animalističnega besedila zgolj poosebljena vloga živali, ki je upodobitev človeške družbe, pri animalističnih motivih pa imajo živali večkrat ohranjene živalske lastnosti. Oboje je odvisno predvsem od književne vrste, v kateri iščemo tovrstne teme in motive. V otroški književnosti je očitno

včasih lažje predstaviti neko temo skozi živalski literarni lik, čeprav je popolnoma jasno, da gre za prikaz človeškega sveta: npr. vse vrste drugačnosti (telesna drugačnost, spolna usmerjenost, rasna pripadnost, verska pripadnost, politično mnenje), ločitev staršev, strahovi (tema, voda, višina, živali).¹⁰⁴ Kadar je literarno delo neposredno usmerjeno v temo živali, govori o njihovem življenju, njihovem bivanjskem prostoru, navadah in navezanosti na ljudi.

7.4 Žival kot glavni ali stranski literarni lik

Glede na književno vrsto in temo ali motiv so zelo velike razlike tudi pri tem, če je žival glavni ali stranski lik v književnem delu. V pričujoči razpravi sem izbirala besedila, kjer je žival glavni literarni lik in je njena vloga večplastna, v nekaterih primerih si žival in človek delita vlogo glavnega literarnega lika, kar je pojav predvsem v tistih primerih, ko gre za domače živali, še posebej hišne ljubljence. Kadar je žival stranski lik, večinoma ohranja svojo primarno živalsko lastnost. S tega stališča se zdi smiselno opozoriti na serijo o psu Pikiju, ki jo je napisal in ilustriral **Eric Hill**,¹⁰⁵ kjer je dvojna vloga živali nedvoumna: Piki, njegova mama, oče in njegovi prijatelji so – čeprav so živalski liki – antropomorfní in predstavljajo življenje ter norme v človeškem svetu; naključne živali (stranski liki), ki jih v delih srečamo, npr. ptič, mačka, pa ohranjajo živalske lastnosti. Na Slovenskem se v otroški književnosti v večji meri pojavljajo domače živali, in sicer kot hišni ljubljenci (predvsem psi, mačke) in kot živali na kmetiji (kokoši, petelini, ovce) ter avtohtone gozdne živali (predvsem žuželke, ptice, zveri, glodavci), zelo redek je odmik k drugim živalim (npr. opica,

¹⁰⁴ Zelo zanimiv prikaz družbenih razmer najdemo npr. v delih Toona Tellegena *Zabava na Luni* (1999) in *Mala nočna torta s plameni* (2004), kjer so pravljice umeščene v gozd, kjer živijo živali, in sicer po ena svoje skupine: mravlja, veverica, pajek, medved, kača, bolha, nosorog, črček ... Njihova posebnost je v tem, da so enako velike, kar posledično pomeni, da telesni ustroj ne igra nobene vloge, temveč so živali prikazane skozi psihologijo njihovih medsebojnih odnosov in ravnanj. Podobnih besedil na Slovenskem nimamo.

¹⁰⁵ Npr. *Piki obišče kmetijo*, 1991, *Piki gre v šolo*, 1991, *Piki na sejmu*, 1994, *Piki dobi sestrico*, 1994, *Piki gre na zabavo*, 1994, *Piki peče torto*, 1994, *Piki in prijatelji*, 1997 ...

slon, zebra, žirafa), izjema so dela Lile Prap in nekatere basni Slavka Pregla in Miroslava Košute ter oživljene zooigrače, kjer sta najpogostejša plišasti medvedek in leseni konj.

7.5 Biloška sistematika

Za osnovo biološke sistematike sem izbrala predstavitev Dušana Devetaka iz učbenika *Raznolikost živih bitij 1 in 2* (1997), ta je predstavljen v poglavju 1.3 *Biološka sistematika*, na podlagi katere sem izdelala poenostavljen (a, upam, še vedno dovolj relevanten) sistem nižjih taksonomskih skupin, v katerem omenjam le tiste živali, ki se v literarnih besedilih dejansko pojavljajo. V besedilih ni bilo opaziti niti ene omembe praživali, pri mnogoceličarjih pa je daleč največja zastopanost strunarjev, sledijo mnogočlenarji, zelo malo je **nečlenarjev** (npr. polžev, školjk, glavonožcev, med slednje sodijo sipa, ligenj in hobotnica) in iglokožcev (morskih zvezd in morskih ježkov).

Med veliko skupino **členonožcev** velja omeniti tiste živalske skupine, ki so v mladinski književnosti pogoste, zato sem povezala biološko sistematiko s konkretnimi primeri animalističnih literarnih likov.

Pajkovci, predvsem pajki, kamor sodi npr. križevец, in suha južina (matija). Pajkovci imajo vlogo pametnih pomočnikov, ker večinoma niso glavni literarni liki, temveč pomagajo glavnemu liku. Morda najlepši primer je fantastična pripoved Elwyina Brooksa Whita *Karlina mreža*, med izvirnimi slovenskimi deli se pajkovci najpogosteje pojavljajo v poeziji, npr. pri Lili Prap *Suha južina Matija* iz zbirke *Male živali*.

Raki so večinoma stranski literarni liki, omenjeni so npr. v delu *Kdo je napravil Vidku srajčico* Frana Levstika, kjer rak ureže platno za novo Vidkovo srajčico, in predvsem v poeziji.

Stonoga je predstavljena v pravljici Svetlane Makarovič *Ena o stonogi*.

Žuželke, so po eni od delitev razdeljene na pražuželke in krilate žuželke, slednje se delijo v dve veliki skupini, oboje so v mladinski književnosti precej pogoste:

- med **žuželkami z nepopolno preobrazbo** so nekajkrat omenjene npr. enodnevnice (npr. v *Zgodbah zajca Zlatka* Majde Koren) in ravnokrilci, kamor sodijo kobilice (npr. v kratkoprozni zbirki *Modrost nilskih konjev* Petra Svetine so kobilice Zofija, Tereza in Rebeka nogometašinja);
- **žuželke s popolno preobrazbo**, teh je veliko več, npr. metulji (lastovičar, kapusov belin, dnevni pavlinček, vešče ...): omeniti velja dramsko delo Bine Štampe Žmavc *Ernica gosenica*, velikokrat so metulji omenjeni kot stranski liki, vedno pa predstavljajo lepoto in nežnost; med hrošči so večkrat omenjene kresnice (npr. v pesmi Lile Prap *Lučka z Jesenic*) in polonice (npr. Prap *Pika iz Škofje Loke*); najpogostejši so kožekrilci (čebele, čmrlj, osa, sršen, mravlje ...), ki so velikokrat predstavljeni kot koristne živali; dvokrilci (komarji, obadi, muhe ...) pa so nasprotno največkrat omenjeni kot ne preveč koristne, celo nadležne živali.

Najobširnejša je zastopanost **strunarjev**, pri katerih brezglavcev in plaščarjev ni zaslediti, zato pa je toliko bolj pogosta pojavnost vretenčarjev kot glavnih literarnih likov.

Ribe se v slovenski mladinski prozi ne pojavljajo prav pogosto, izstopajo pa v delih **Mateta Dolenca**, npr. *Morska dežela na železniški postaji*, *Morsko dno pripoveduje*, *Maščevanje male ostrige* in *Strupena Brigita*. Dolenc je tisti slovenski mladinski pripovednik, ki književni prostor svojih zgodb skoraj vedno postavlja v Jadransko morje.

Dvoživke, med njimi so največkrat omenjene žabe, npr. v pesmi *Žabja svatba* Josipa Stritarja in pretresljiva kratkopozna realistična zgodba Andreja Makuca *Žabje*.

Plazilci imajo precejšnjo zastopanost, npr. **krokodili** (Tone Pavček v pesnitvi *Juri Muri v Afriki*), **želve** (npr. kot hišni ljubljenci v fantastični pripovedi Dese Muck *Čudežna bolha Megi in želvici Taška in Toni*) ter **luskarji**, kamor sodijo kuščarji (npr. klasična fantazija Barbare Simoniti *Močvirniki*) in kače (ki se pojavljajo predvsem v ljudskih pravljicah, npr. *Bela kača s kronico* in zbirka Marjana Tomšiča *Zgodbe o kačah*).

Ptice pogosto predstavljajo tudi v mladinski književnosti metaforične pomene, in sicer (geslo birds, 2005: 71) predstavljajo svetlobo in naglico; svobodo, ker lahko letijo in se torej gibljejo med nebom in zemljo; v mitologiji predstavljajo prvinsko moč; predstavljajo dva pola: svetlobo – temo ali duhovno – telesno; predstavljajo dušo, so večinoma glasnice dobrega. **Noj** je pomemben lik v pesnitvi Toneta Pavčka *Juri Muri v Afriki*. Precej pogosti so **pingvini**, omeniti velja pesmi Vere Albreht in Nika Grafenauerja, deželo pingvinov v delu Svetlane Makarovič *Mi, kosovirji, Pingvinsko zgodbo iz Zverinic z Večne poti* Polonce Kovač in nonsensno zgodbo *Dvanajst pingvinov* Petra Svetine. Med **močvirniki** je največkrat omenjena štorclja, ki je ena naših najbolj znanih ptic selivk. Je tudi prinašalka otrok in sreče, saj se vrne v naše kraje pomladi, ko je narava prijaznejša, tudi plodnejša. Z njenim prihodom so zimske tegobe in pomanjkanje premagani, nastopi nov letni cikel (Germ 2006: 2007–209); najdemo jo v poeziji, kjer je njena vloga, da prinaša medvedje mladiče (pesem *Pri sosedih – pri medvedih* Franceta Filipiča) ali pa govori o njej kot o naravnem sovražniku žab (npr. Miroslav Košuta *Žabica in štorclja*). **Ujede**, kamor sodijo kragulj, kanja, orel, sokol, jastreb, omenja npr. Marjan Tomšič v zbirki *Kar je moje, je tudi tvoje*. **Plojkokljuni**, to so gosi in race, so omenjeni kot divje ali kot domače živali (npr. v antologiji avtorske poezije *Sončnica na rami* in v Grafenauerjevih pesmih). **Golobi** so glavni živalski liki v humorni zgodbi Miklavža Komelja *Kako sta se gospod in gospa pomirila*. **Papige** so v našem prostoru domače živali (a niso popolnoma udomačene, saj gre še vedno za divje živali, četudi so bile izvaljene v ujetništvu), npr. v seriji *Čudežna bolha Megi in papagaj Slavko*. **Kukavice** so znanilke pomladi, omenjene so predvsem v ljudski poeziji. **Sove** (uharice in čuki) predstavljajo modrost, običajno so neke vrste razsodniki (npr. v klasični fantaziji Jane Bauer *Groznovilca v Hudi hosti*), izjema je nespametna *Sovica Oka* Svetlane Makarovič. Smrdokavra (sodi med vpijate) je omenjena v delu Mateta Dolenca *Velika ptičja zadeva*. **Plezalci**, mednje sodita detel in žolna, se ne pojavljajo veliko, DDZZ (doktor detel zobni zdravnik) je stranski lik v pravljici Svetlane Makarovič *Sapramiška*. **Pevci** (kmečka lastovka, kos, vrana, sraka, ščinkavec)

so tiste ptice, ki živijo v našem okolju, zato ne preseneča, da se pojavljajo tudi v mladinski književnosti. Te ptice so zaznamovane z lastnostmi, ki jim jih pripisujemo ljudje. Lastovka je ptica, ki je povezana z metamorfozo, in sicer se v povedkah v lastovko spremeni sončeva nevesta Nasta ali Lasta, na Slovenskem pa je pogosto povezana tudi s selstvom, odhodom od doma. Lastovke, piše Germ (2006: 109–112), vedno gnezdijo pod isto streho, kar prinaša srečo, če pa gnezdo zapustijo, bo nesreča pri hiši. Zelo zaupajo ljudem, saj so to ptice, ki živijo najbližje človeškim prebivališčem. Kos in ščinkavec nimata posebnih lastnosti, sta pa pogosto omenjena v poeziji, kos pa tudi v Snojevem delu *Barabákos in kosi*. Vrana in sraka imata v ljudskem slovstvu negativne lastnosti, obe sta kradljivi in prepirljivi. V sodobni književnosti je zbirka *Vrane* Ervina Fritza nekaj zagovor tem pticam. V pravljici *Kako je gnezdila sraka Sofija* Mojce Osojnik pa se utrjuje nespamet ptice. Med ptice sodijo tudi **kure** (fazan, divji petelin, jerebica), v mladinski književnosti nastopajo kot predhodniki udomačene kokoši (npr. Desa Muck *Kokoš velikanka* ali Bine Štampe Žmavc *O kuri, ki je izmaknila pesem*) in kot domače živali, ki so zelo koristne za človeško hrano (kura je pridna, ker nosi jajca; postane hrana, največkrat v juhi ali pa so poimenovani le kosi mesa –bedra, perutnice), torej gre za preskok od živali na poimenovanje hrane. Enako velja za peteline, čeprav imajo ti, ob funkciji človeške hrane, predvsem vlogo živali, ki napovedujejo dan, npr. delo Bine Štampe Žmavc *O petelinu in pavu*.

Sesalci, pri katerih po številu izstopajo placentalni sesalci, torej žužkojedi, prvaki, netopirji, redkozobci, zajci, glodavci, zveri, plavutonožci, parkljarji, lihoprsti kopitarji, trobčarji in kiti. Pogostost sesalca kot glavnega literarnega lika je vezana na avtohtonost živali, več je seveda tistih, ki živijo na našem prostoru, in tudi glede na to, ali gre za domače ali prosto živeče živali.

Redkozobci, kamor sodijo mravljinčarji, se pojavljajo v nonsensnih kratkih zgodbah *Živalske novice* Primoža Suhodolčana.

Med plavutonožci (mrož, tjulenj) naj omenim pravljici Petra Svetine *O mrožku, ki si ni hotel striči nohtov* in *Mrožek dobi očala*, poznana pa je ljudska pravljica iz svetovne zakladnice kulturne dediščine *Tjulenja koža*.

Med **trobčarji**, kamor sodita afriški in azijski slon, so sloni omenjeni kot izpolnitev otrokove želje po nenavadnem prijateljstvu, npr. pri Leopoldu Suhodolčanu, kjer pride na obisk k Barbari *Dvanajst slonov*, in v pesnitvah Toneta Pavčka *Juri Muri v Afriki* in *Juri Muri drugič v Afriki*.

Kiti, kamor sodijo zobati kiti, to so delfini, npr. v Delfinskem zalivu v knjigi *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka* Kristine Brenkove, in vosati kiti (sinji kit), slednji so omenjeni v slikanici Barbare Simoniti in Petra Škerla *Andrej Nespanec* ter v poeziji, npr. pri Bini Štampe Žmavc.

Žužkojedi (jež, krt, rovke) so v književnosti prijazne živali, jež običajno napoveduje jesen (v poeziji si spravlja zalogo za zimo, npr. več pesmi v antologiji *Sončnica na rami*), poznana pa je tudi metamorfoza dečka v ježa in nazaj v mladeniča v ljudski pravljici *Sin jež* oz. njeni različici *Janček ježek*; krt je eden od epizodnih likov v *Živalskih novicah* Primoža Suhodolčana, pojavlja se tudi v nekaterih basnih in v poeziji.

Netopirji so povezani s čarovništvom (so nujna sestavina zlobnih napojev), predvsem pa imajo izrazito vlogo nočnih živali (npr. v poeziji Daneta Zajca), morda najbolj simpatičen je *Netopir Kazimir* Svetlane Makarovič, ki išče svojo identiteto, saj ne ve, ali je miš ali ptič, in na koncu dožene, da je mišji angel.

Zajci so v mladinski književnosti večinoma opisani kot prostoživeče gozdne živali (npr. *Zajec Emil*, *Zajec Dodo* Tatjane Kokalj), ne pa kot domače živali, namenjene človeški hrani, izjema je delo Dese Muck *Čudežna bolha Megi in zajček Branko*, v katerem je zajec hišni ljubljeneček, v basnih ima zajec vlogo strahopetca, v ljudski pesmi pa je tisti, ki predstavlja iracionalno grožnjo, da bo ubil človeka.

Lihoprsti kopitarji so konji (konj, osel) in nosorogi, ti se v literarnih delih pojavljajo, kadar gre za odmik od slovenskega prostora (npr. Pavčkov *Juri Muri v Afriki*) in v delih Lile Prap (*Moj očka, Zakaj?*). Konj in osel sta domači živali, v starejši mladinski književnosti ju človek uporablja za delo na kmetiji, predvsem konj pomeni tudi družbeni status (npr. v ljudski poeziji se pelje mladenič s konjem vasovat) in človeško hrano (*Konjske* Andreja Makuca).

Med **sodoprstimi kopitarji ali parkljarji** so najmanjkrat omenjene kamele (velblod, kamela), npr. v delih Miroslava Košute in Lile Prap, saj ne gre za avtohtone živali. V to skupino sodi tudi povodni konj (npr. *Modrost nilskih konjev* Petra Svetine), žirafa (npr. v Pavčkovem *Juriju Muriju*, v literarno-informativni slikanici Lile Prap) ter jelen (navadni jelen, srna ali srnjak) kot prostoživeča avtohtona žival: največkrat so omenjene srne, ki so plahe živali in vedno izražajo nežnost (npr. v ljudski poeziji in antologiji *Sončnica na rami*). Med parkljarje sodijo tudi goveda in svinje, obe biološki skupini sta največkrat omenjeni kot domače živali: goveda (govedo, koza, ovca, izjema je gams, ki živi v Triglavskem pogorju) so pogosto omenjena v ljudski poeziji, v povezavi z otrokovim delom (paša), s koristnostjo (krava in koza dajeta mleko, ovca volno); svinje so hlevske živali, za katere pa je nekajkrat sicer zapisana povezava s kolinami, torej da je njihova vloga postati človeška hrana, še pogosteje pa se v mladinski književnosti izrablja njihova simbolna podoba, da so prinašalke ali glasnice sreče (npr. serija slikanic o Bibi in Gustiju Ide Mlakar).

Glodavci (veverica, bober, veliki voluhar, podgana, hišna miš, polh) so v slovenski mladinski književnosti velikokrat omenjeni, npr. veverica in polh v pravljicah Svetlane Makarovič, bober pri Polonci Kovač in Primožu Suhodolčanu, podgana v delu *Zafuškana Ganca* Suzane Tratnik, pri hišni miši pa velja omeniti vsaj *Miškolina* Josipa Ribičiča in Belamiško Ferija Lainščka.

Zveri (medvedi, psi, kune in mačke) so, kakor sem že poudarjala, ob pticah najbolj pogosta biološka skupina, ki jo najdemo v slovenski mladinski književnosti. Medved, čeprav s svojo postavbo zbujajo strah pri živalih in ljudeh, je navadno dobrodušen (npr. ljudska *Hvaležni medved*) in ima večkrat vlogo kralja živali v naših gozdovih, je pa tudi tisti literarni lik, ki se največkrat pojavi v mladinski književnosti kot oživiljena zooigrača (npr. *Moj prijatelj Piki Jakob* Kajetana Koviča). Psi (volk, šakal in lisica) so pogosti literarni liki vse od ljudskega slovstva (v poeziji in prozi) naprej,¹⁰⁶ lisica in volk imata v basni lastnost

¹⁰⁶ Na lisico kot najpogostejšo zver v folklorni književnosti opozarja Monika Kropelj Telban v članku *Lisica: njena vloga in sporočilnost v slovenskem in srednjeevropskem izročilu* (Traditiones 2007, 36/2. 115–142) ter v monografiji *Živalske pravljice in basni* (2015).

zvitega in krvoločnega, ti lastnosti sta pogosto ohranjeni tudi v drugih književnih vrstah (npr. ljudska pesem *Lisička je prav zvrta zver*, lisica v povedki *Mojca Pokrajculja*, volk v Petanovem dramskem delu *Obtoženi volk*, katerega osnova je *Rdeča kapica* bratov Grimm). Pes je največkrat predstavljen kot domača žival, je človekov zvesti prijatelj: zanimivo je, da se je vloga psa skozi literarna dela (in tudi v družbenem smislu) precej spremenila, saj so v starejši literaturi opisani kot čuvaji (ki živijo v pesjakihi ali pasjih hišicah, npr. Čuj v delu Branke Jurca), v sodobnejših delih pa sodijo večinoma med hišne ljubljence in živijo v človeškem stanovanju (npr. Hektor Dima Zupana, Diko Janeza Vipotnika). **Kune** (kamor sodijo kuna, jazbec in vidra) so opisane kot igrive, celo nagajive ali ne preveč zanesljive, npr. *Kuna pospravlja* Svetlane Makarovič, Mate Dolenc jim pripiše nočno razgrajanje, zaradi katerega ne more spati. **Jazbec** je običajno dobrodušena in kar malce naivna (npr. lisici odstopi prostor v svojem bivališču, ta pa ga izrine), prijazna žival (v *Gugalnici za vse* Anje Štefan) ali pa krade kmetom koruzo (Svetlana Makarovič).

Mačke (mačka, lev) so najpogostejše omenjene kot domače živali oz. v okviru le-teh kot hišni ljubljenci (dobro je vidna ta dvojna vloga v pravljici Svetlane Makarovič *Smetiščni muc*), ki pa so večinoma predstavljene z eno izpostavljeno lastnostjo, na primer sladkosneda muca v pesmi *Mjav, mjav, mjav* (zbirka *Lonček na pike*) Anje Štefan, poredni Tití v pesnitvi Svetlane Makarovič *Maček Tití*, ta ima že lastno ime, ki pomeni, da ga karajo *Naša bela mačica* Srečka Kosovela pa je zagovor mačji lenobi. Pravzaprav tudi *Coprniški muc* v istoimenski pesnitvi Svetlane Makarovič nima človeških lastnosti, je pa vseeno posebnej, saj zna čarati. Mačke v pravljicah Svetlane Makarovič so opisane v svoji naravni vlogi (npr. *Mačja predilnica*) ali pa kažejo kljub ohranjenim biološkim lastnostim na neko človeško lastnost (npr. *Mucek se umije*). Domišljajska *Bela mačica* Daneta Zajca pride k nam ponoči, v sanjah ali domišljiji: pride v mesečini, po mostu, zgrajenem nad vodo, v kateri se opazuje. V antologiji *Svilnate rime* Bine Štampe Žmavc je v razdelku *Maksove* zbranih sedemnajst pesmi o mačkah, te so razigrane, predejo, so puhaste in prinašajo sanje (*Zakaj so muce, Muce in svet, O čem sanjajo muce, Zakaj muce predejo ...*). Zanimiv je tudi

Franci Grdi Dima Zupana, ki iz svoje perspektive opisuje dejanja ljudi. Lev nesporno, čeprav ni avtohtona žival, tudi v slovenski mladinski književnosti zaseda vlogo kralja živali. Omenjen je v nekaterih basnih (Miroslav Košuta), velikokrat v poeziji (že v ljudski pesmi je starešina pri ženitovanjskem običaju) in v delih Lile Prap.

Med **prvake** sodijo opice in ljudje, a se s slednjimi v monografiji, namenjeni živalim v književnosti, nisem ukvarjala, razen izjemoma, ko človek nastopa skupaj z živaljo. Opice so najbolj podobne ljudem, zato so lahko opozorilo o samovšečnosti (npr. v pravljici *Kako se je opica spremenila* Svetlane Makarovič) ali pa, kakor je razvidno iz uvodnega odlomka iz *Nane, male opice* Josipa Ribičiča v Sklepu, je človek najbolj hudobno bitje izmed vseh, o čemer govori že ljudska pesem *Človek je najhujša zver*.

7.6 Vloga književnega prostora

Pri posameznih literarnih delih sem določala književni prostor, saj se je ta pokazal za enega pomembnejših označevalcev, kakšna je vloga živali v literarnem delu. Le v redkih literarnih delih, najpogosteje v nonsensu (npr. *Modrost nilskih konjev* Petra Svetine), književni prostor ni izrazito pomemben (enako je v omenjeni trilogiji Toona Tellegena). Prostor ne igra posebne vloge, ali pa je sploh ne, tudi v delih Lile Prap, ki sodijo v leposlovno-informativno književnost, avtorica živali namreč ne postavi v določeno okolje skozi literarni del besedila, temveč skozi informativnega. Posebej izstopa delo *Dinozavri*, v katerem je pomemben književni čas (še prav posebej, ko piščanec ugotovi, da bo, ko odraste, dinosaver) in ne književni prostor. Izjemi sta tudi deli Petra Svetine *Antonov cirkus*, kjer živijo živali s človekom in nastopajo ljudem, in *Zverinice z Večne poti* Polonce Kovač, kjer živijo živali v ljubljanskem živalskem vrtu. Večinoma živijo živali v svojem naravnem okolju, zato sem pri predstavitvi posameznega dela opozarjala tudi na ekosistemsko delitev živali, torej na delitev glede na življenjski prostor, saj je v literarnem delu posamezna žival nujno del bodisi naravnega (npr. reke, morja, gozdovi, jezera) ali spremenjenega (kjer človek

deloma posega v okolje: gozd, jasa, travnik, pašnik, mlaka, ribnik) ali umetnega ekosistema (ki jih je človek popolnoma kultiviral: sadovnjak, vinograd, njiva, polje, vrt), katerega skrajnost so človeška naselja, torej vasi in mesta. Žival lahko živi v nekem ekosistemu takrat, ko je celotni prehranjevalni splet sklenjen. Živali na kmetiji so posebnost, ker niso naravna tvorba, saj jih hrani človek in poskrbi za razmnoževanje živali. Živali na kmetiji so namenjene delu in človekovemu preživetju (hrani), kar je v otroški književnosti velikokrat zastrto, zdi se celo, da je ta tema tabuizirana. Hišni ljubljenci v slovenski mladinski književnosti niso eksotične živali, v tej vlogi se najpogosteje pojavljajo psi in mačke, pa tudi nekatere ptice (predvsem papige), zlate ribice, hrčki, morski prašički.

7.7 Vloga književne vrste in žanra

V posameznem književnem delu je vloga živali odvisna od književne vrste in žanra ter od položaja živali kot literarnega lika (zoolika), pri čemer mislim na to, ali gre za naravno (biološko) vlogo živali ali za nianse od skoraj biološke do skoraj antropomorfne vloge animalističnega literarnega lika, posebno vlogo pa imajo tudi zooigrače in mitološke živali. Ob preučevanju animalističnih likov v mladinski književnosti se je pokazalo pet vrst osnovnih tipov:

7.7.1 Ohranjene živalske lastnosti, brez sledov človeškega. Tovrstna besedila sodijo v sfero realnega, v njih živali tudi niso simboli ali kakorkoli drugače uporabljene v metaforičnem pomenu. V to skupino sodijo npr. pesmi o mucah Bine Štampe Žmavc, v katerih avtorica mestoma sicer obrne kontaktno smer k mlademu bralcu, kakor npr. v pesmi *Zakaj so muce*.¹⁰⁷ V prozi sodijo v to skupino besedila iz kratke realistične proze in realistične povesti. Živali v realističnih kratkih zgodbah ne govorijo in tudi kakorkoli drugače niso opisane z atributi človeškega ravnanja ali občutenja. Presenetljivo je veliko število psov, ki so zooliki v teh zgodbah: Čuj *v Čuju in Katki* Branke Jurca, predstavitev

¹⁰⁷ Štampe Žmavc (2011: 51): »Muce so zato, / ker so tigri preveliki, / da živeli bi s teboj / kje drugje kakor na sliki. // Muce so zato, / ker tigri ne pustijo, / da bi božal jih tako / kot muce, kadar spijo.«

različnih pasem v delu Bine Štampe Žmavc *Slike in zgodbe iz tisoč in enega pasjega dne*, Lipe v dvostransko berljivi slikanici Majde Koren in Tine Brinovar *Nace in Rudi /Lipe*, psica v *Pasjih* iz zbirke *Oči* Andreja Makuca, slednja odstopa od vzorca besedil s srečnim koncem. Podoba psa kot domače živali se spreminja: v starejših tekstih je pes čuvaj hiše, njegov prostor je v pasji hišici na dvorišču, v besedilih, ki opisujejo sodobnost, je pes hišni ljubljencek. Med realističnimi prikazi živali velja omeniti še golobe v humorni zgodbi *Kako sta se gospod in gospa pomirila* Miklavža Komelja ter ptičje mladičke v delu *Gnezdo* Vesne Radovanovič. Zgodba s srečnim koncem je tudi *Žrebiček brez potnega lista* Branke Jurca. Med realistične povesti z živaljo kot glavnim likom sodijo *Sreča na vrvici* Vitana Mala, dva dela o psu Ringu Branka Hofmana in Cerkenikov *Ovčar Runo*. Pogostost literarnega lika psa v realistični prozi, kjer je žival opisana, kakor da jo avtor opazuje, je najbrž povezana ravno s skupnim bivanjem človeka in živali.

7.7.2 Živali govorijo, še vedno pa imajo ohranjene lastnosti svoje živalske vrste. Navadno so te živali v stiku s človekom, z njim se (tudi) pogovarjajo, a živijo v naravnem okolju z ohranjenimi specifičnimi lastnostmi biološke vrste, ki ji pripadajo. Takšnih pesmi je zelo veliko, predvsem kadar gre za pogovor med živalmi (npr. *Kaj je na koncu sveta?* Nika Grafenauerja) ali med živaljo in človekom (v takšnih primerih človek večinoma sprašuje, žival odgovarja; npr. *Ciciban – Cicifuj* in *Ciciban in čebela* Otona Župančiča). V zbirkah ljudskih pravljič so živali velikokrat poosebljene. Posebej je potrebno omeniti pravljičice o beli kači (največkrat kačji kraljici, kači s kronico), čeprav imajo kače v pravljičah običajno negativno konotacijo (*Kačja dolina*, *S kačo se je oženil*), se pojavlja kar nekaj pravljič, kjer je kača pozitivna do človeka, če ji ta ne naredi nič hudega (npr. *Bela kača*, *Sedem let pri beli kači*). V zbirkah se pojavlja še metamorfoza človeka v žival ter obratno, če ima žival dobrega pomočnika, ob koncu pravljičice pridobi nazaj človeško postavo (najbolj znana slovenska pravljičica s preobrazbo je gotovo *Sin jež* ali *Janček ježek*). V fantastični daljši prozi lahko razločimo besedila, v katerih živali govorijo med seboj, ne pa tudi s človekom: taka besedila delujejo

povsem realistično, razen seveda zmožnosti govora živali. Književni prostor in čas sta v tovrstnih zgodbah realna, vsi dogodki se odvijajo v realnem svetu in so mogoči. V to skupino besedil sodita npr. serija Dima Zupana o Hektorju in serija Dese Muck **Čudežna bolha Megi**. Drugo skupino tvorijo besedila, v katerih imajo živali in ljudje zmožnost razumeti drug drugega, takšen tip besedil se kaže v treh variantah, pri čemer je osrednji vzorec besedil vezan na prestop iz realnega v fantastični svet in spet nazaj (npr. **Avtomoto mravlje** Jožeta Snoja, **Deklica Delfina in lisica Zvitorepka** Kristine Brenkove) ali se zgodba odvija v realnem svetu, fantastični element je dialog med živaljo in človekom (npr. **Barabákos in kosi** Jožeta Snoja, **Velika ptičja zadeva** Mateta Dolenca), ali pa se dogajanje odvija v fantastičnem svetu, ki ima lastne zakonitosti (npr. trilogija o kosovirjih Svetlane Makarovič).

Tudi v dramatikii je najti nekaj besedil, kjer imajo živali le zmožnost govora, vse druge lastnosti so njihove naravne biološke lastnosti. Oba izvirna dramska prizora Tatjane Kokalj, *Pri medvedu Marku* (Marko posnema človeško družbo z reševanjem križanke) in *Vrabc in lastoviček*, sta časovno umeščena v jesen, ko se živali pripravljajo na zimo, prikazujeta namreč medvedovo zimsko spanje in selitev v južne kraje (lastovka je ptica selivka). Najbolj biološko realistično je delo Bine Štampe Žmavc **Ernica gosenica**, kjer gre za preobrazbo gosenice v metulja. **O petelinu in pavu** ter **O kuri, ki je izmaknila pesem** iste avtorice bolj podajata človeška stališča oz. vedenje, čeprav so pav, petelin in kokoš predstavljeni v svojem naravnem okolju, njihovo temeljno hrepenenje pa je človeške narave: napisati pesem ali biti lep. Möderndorferjeve *Miši v operni hiši* imajo ohranjene vse lastnosti svoje vrste, vključno z bivališčem (operna hiša). *Pesje* Ervina Fritza in *Nenavadna poroka* Vinka Möderndorferja sta družbeno angažirani besedili o (človeški) nestrpnosti: prvo kaže, kako hitro lahko družba nekoga izloči zaradi neugodnega socialnega položaja, drugo odpira vprašanje spolne identitete, še bolj pa moralizma. Žival kot metafora se pojavlja v dveh delih, in sicer v delu Daneta Zajca **Petelin se sestavi** in Puntarjevem **Medvedu z vrtnico**. Biti (sestavljanje) in čutiti (vrtnica v srcu) sta bistvo (človeškega) življenja.

7.7.3 Antropomorfne živali predstavljajo preslikavo človeške družbe na živalski svet. Skozi antropomorfno žival, ki je postavljena v človeški milje ali celo živi in funkcionira v mestu, podobnem človeškemu, spoznava bralec življenjska stališča in etične resnice, kar je včasih najbrž lažje ali vsaj manj boleče kot predstavitev problema skozi človeški literarni lik. Primeri so npr. pesniška zbirka Ferija Lainščka *Pesmi o Mišku in Belamiški* in pravljica o istih likih (*Mišek Miško in Belamiška*) ter prvi in drugi del pesnitve o Juriju Muriju Toneta Pavčka. V tovrstnih proznih zgodbah ni nujno, da so živalski literarni liki sploh v stiku s človekom, temveč živijo in delujejo kakor ljudje, npr. v *Mačku Muriju* Kajetana Koviča: književni prostor je Mačje mesto, omenjeni so poklici (pisatelj, župan, policist, nogometaš, hišnik, voznik avtobusa, gostilničarka ipd.), druge dejavnosti (nogometna tekma, izdajanje mačjega časopisa) in ustanove (npr. šola, občina, trgovine), ki so značilni za človeško družbo. V prozi so popolnoma antropomorfno predstavljeni živalski liki, ki živijo v domovanjih, podobnih človeškim, npr. polžki Tatjane Kokalj, pujsa Bibi in Gusti Ide Mlakar, muca Copatarica Ele Peroci, mrožek Petra Svetine. Antropomorfne živali nastopajo v dveh dramskih delih, in sicer Pavla Golie *Zajčja šola* in Denisa Poniža *Pujskovo kolo*.

7.7.4 Zooigrače so lahko oživiljene ali antropomorfne. V poeziji te najpogosteje živijo z otroškim likom, z njim komunicirajo in v vsakdanjem življenju prevzemajo človeške funkcije. Primer tovrstne pesmi je *Medvedja šola* Kajetana Koviča. Kot najpogosteje omenjena živalska igrača se v slovenski otroški poeziji pojavlja lesen gugalni konj (Anica Černež *Hi, konjiček*) ali igra otroka in odraslega (Levstik *Dete jezdi na kolenu*, Oton Župančič *Na kolenu*), v kateri se posnema jahanje in je konj omenjen. V prozi je gotovo delo *Moj prijatelj Piki Jakob* Kajetana Koviča vzorčni primer zooigrače, ki dobi vse lastnosti živega, saj učitelj (deček) poučuje plišaste medvede, ki živijo v njegovem stanovanju (zanimivo pa je, da maček in kanarček kot hišna ljubljenska ohranita lastnosti živali). Marjan Belina je izdal delo *Užaljeni medvedek* (1973), kjer so med dramskimi liki tudi medvedek, slon, račka, mačon in mačak, za katere se skozi

besedilo izkaže, da so poosebljene plišaste igrače. Naslovni lik je povezovalc dogajanja, a dela ni mogoče uvrstiti med živalske dramske tekste, ker so glavni liki ljudje, pomembno pa je dogajanje okrog njih.

7.7.5 Bajeslovne živali, izstopa zlata ptica, ki imajo mitološke značilnosti. Dve živali sta v ljudski poeziji pogojno mitološki, saj v nekaterih zapisanih variantah mitičnost ni izražena, to sta *Šara ptica* (pisana, domišljajska ptica, lahko pa je le opis ptice, ki ima pisano perje) in riba v pesmi *Dekle je po vodo šlo* (v varianti, ko dekle ribo spusti, ta pa ji v zameno izpolni željo o romantični ljubezni). V avtorski poeziji sem našla dve bajeslovni živali, to sta *Zlata ptička* Otona Župančiča, ki ima mitološke značilnosti, ne nazadnje pa je takšna tudi domišljajska *Bela mačica* Daneta Zajca. Tip živalske pravljice z izmišljenim (čudežnim) živalskim likom, kjer žival nima realne (biološke) podlage, je torej popolnoma izmišljena in ima neke zgolj njej lastne poteze. Na Slovenskem sta najznamenitejša tovrstna živalska lika zlatorog in zlata ptica. Oba nastopata v različnih pravljicnih in mitoloških variantah, skozi vse zgodbe pa ohranjata svoje osnovne lastnosti. Pravljica *Zlata ptica* je objavljena tudi v zbirki *Slovenske narodne pravljice*, pravljice o zlatorogu pa je najti v drugih virih. Zlata ptica lepo poje ali pa ima čudovita peresa, ki imajo čudežno moč, lahko je tudi izpolnjevalke želja. O zlatorogu v strnjeni razlagi pravi Monika Kropelj v monografiji z naslovom *Od ajda do zlatoroga* (Kropelj 2008: 335) takole: »Zlatorog: beli gams z zlatimi rogovi, bajeslovna žival, vodnik belih divjih koz v Triglavskem pogorju. Po zapisu D. Dežmana (1868) trentarski lovec ustrelil zlatoroga in iz gamsove krvi zraste triglavska roža. Ta mu vrne moč, da pahne lovca v prepad in razrije čudežni vrt.« V tej varianti živalske pravljice velja omeniti še grdino, pravljичno žival iz *Zverinic iz Rezije*. Med proznimi deli velja omeniti še pravljico *Pogašeni zmaj* Bine Štampe Žmavc, čeprav v njej ne gre več za reševanje kraljičen, ki jih želi zmaj požreti, temveč za sodni postopek, v katerem želi zmaj dokazati, da v resnici obstaja. Med izvirna dramska dela, ki vsebujejo mitološke značilnosti, sodijo Ervina Fritza *Čudežna kura*, Žarka Petana *Obtoženi volk* in Sama Simčiča *O ptički, ki je ukradla zlato jabolko*. Prvo delo ima vse pravljичne

lastnosti: čudeži (zlata jajca, hrana, denar), ljudska števila (tri živali; starec pride trikrat na babičin dom; tri čudežne sposobnosti), zmožnost čaranja. Druga igra je postavljena v preslikavo človeškega okolja, na sodišče, na katerem pa nastopajo pravljicična bitja. Tretja ima zgodbo v zgodbi, pravljico o ptici, ki jo išče osamljeni deček.

Funkcijo živali v slovenski mladinski književnosti morebiti najlepše povzema zgodba *Naše živali* Kristine Brenkove v zbirki *Osma dežela* (1969), ki je spomin na vse živali, ki jih je družina srečala: konja Miška s Komna, sivo muco, ki se je kar sama povabila v stanovanje, želvo v Dubrovniku, ježa pri gostilni, postovke in lastovice, a (Brenkova 1969: 15) »[n]ajlepša, najzvestejša, najdragocenejša in najljubša naša žival pa je bil čudovit pes. Bil je volčjak z rodovnikom, mlad, razumen, zvest, ubogljiv, čist in neizmerno rad nas je imel. To je bil najčudovitejši pes tega sveta. Nikoli ga nismo imeli, toda tisočkrat smo se pogovarjali o njem, in bil je naš.«

Domišljija lahko splete najlepša in najbolj dragocena prijateljstva in ustvari prijazne svetove za izmišljene in resnične živali.

8 Viri in literatura

8.1 Viri

ANDERSEN, Hans Christian, 2005: *Pravljice*. Ilustrirala Marija Lucija Stupica. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Veliki pravljicarji).

AVBERŠEK, Kaja, 2014: *Zverinice iz Rezije v stripu: Leteča lesica*. Ljubljana: Forum (Zbirka Minimundus; posebna izdaja revije Stripburger).

BACH, Richard, 1983: *Jonatan Livingston Galeb*. Fotografije Russell Munson. Ljubljana: Mladinska knjiga.

BAUER, Jana, 2011: *Groznovilca v Hudi hosti*. Ilustrirala Caroline Thaw. Ljubljana: Sodobnost International (Zbirka čudaške prigode).

BELINA, Marjan, 1973: *Užaljeni medvedek*. Ljubljana: Založba Scena (Dramska knjižica 1).

BITENC, Janez, 2006: *Kuža pazi: izbor najbolj priljubljenih otroških pesmi Janeza Bitenca*. Ur. Stane Možgon. Ilustrirala Daša Simčič. Ljubljana: Erimas.

– –, 2015: *Kuža pazi (notni zapis). Metuljček cekinček*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

BOLHAR, Alojzij (ur.), 1952: *Slovenske narodne pravljice*. Ilustriral Maksim Gaspari. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1975: *Slovenske basni in živalske pravljice*. Ilustriral Marjan Manček. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Zlata ptica).

BRENKOVA, Kristina, 1969: *Osmo dežela*. Ilustrirala Ančka Gošnik – Godec. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1972: *Deklica Delfina in lisica Zvitorepka*. Ilustrirala Marlenka Stupica. Ilustrirala Marlenka Stupica. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1975: *Srebrna račka zlata račka*. Ilustrirala Marlenka Stupica. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1984: *Prigode koze Kunigunde*. Ilustrirala Ančka Gošnik – Godec. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Brenkova, Kristina (izbrala in ur.), 1979: *Babica pripoveduje: slovenske ljudske pripovedi*. Ilustrirala Ančka Gošnik – Godec. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Deteljica).

– –, 1998: *Pojte, pojte, drobne ptice, preženite vse meglice*. Ilustracije Marlenka Stupica. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Deteljica).

– –, 2013: *Pleši, pleši, črni kos!* Ilustracije Marlenka Stupica. Ljubljana: Mladinska knjiga.

BUDNA KODRIČ, Nataša, Pešak Mikec, Barbara, 2010: *Miška Mici v arhivu*. Ilustrirala Tina Brinovar. Preserje: Morfem.

CARROLL, Lewis, 1983: *Alica v čudežni deželi*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Biseri).

CERKVENIK, Angelo, 1987: *Ovčar Runo. Izbrana mladinska beseda*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 5–107.

CVETKO, Igor (besedilo, fotografije in ilustracije), 2004: *Trara, pesem pelja: slovenska otroška glasbila, zvočila in zvočne igre* (glasbeni tisk). Spremnna beseda: Jelena Sitar. Ilustriral in fotografiral Igor Cvetko. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2010: *Veliko malo prstno gledališče*. Fotografije Borko Tepina. Radovljica: Didakta.

DOLENC, Mate, 1987: *Velika ptičja zadeva*. Ilustriral Marjan Manček. Ljubljana: Borec.

– –, 1989: *Strupena Brigita*. Ilustriral Daniel Demšar. Ljubljana: Borec.

– –, 2002: *Leteča ladja*. Ilustriral Andrej Čakš. Ljubljana: Mladika (Zbirka Trepetlika).

– –, 2004: *Morsko dno pripoveduje*. Ilustrirala Kiki Lažetić. Ljubljana: Mladika (Zbirka Trepetlika).

– –, 2006: *Zablode laboda in druge zgodbe*. Ilustriral Adiano Janežič. Ljubljana: Mladika (Zbirka Trepetlika).

– –, 2008: *Polnočna kukavica in druge zgodbe*. Ilustriral Adiano Janežič. Ljubljana: Mladika (Zbirka Trepetlika).

– –, 2009: *Kraljičin lipicanec in druge zgodbe*. Ilustriral Adiano Janežič. Ljubljana: Mladika (Zbirka Trepetlika).

– –, 2010: *Maščevanje male ostrige*. Ilustriral Adiano Janežič. Ljubljana: Mladika (Zbirka Trepetlika).

ERJAVEC, Fran, 1873: *Domače in tuje živali v podobah*. Celovec: Družba sv. Mohora. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-STVBYNMR>, pridobljeno 22. 9. 2015.

– –, 1967: *Živalske podobe*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

FRITZ, Ervin, 2007: *Vrane*. Ilustriral Matjaž Schmidt. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Deteljica).

– –, 2010: *Sreča in nesreča*. Ilustriral Marjan Manček. Ljubljana: Knjižna zadruha.

GRAHAME, Kenneth, 1995: *Veter v vrbah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

GRAFENAUER, Niko, 1973: *Kaj je na koncu sveta?*. Ilustrirala Lidija Osterc. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2000: *Kadar glava nad oblaki plava*. Ilustriral Kostja Gatnik. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Sončnica).

– –, 2009: *Špicmožic in Halomuha: pripovedka o živalih*. Ilustrirala Daša Simčič. Ljubljana: Prešernova družba.

– –, 2011: *V gosjem redu gre v korak troje gosk in en gosak*. Ilustrirala Marjanca Jemec Božič. Ljubljana: Grafenauer založba.

– –, 2011: *Žabja radijska postaja sleherni večer oddaja*. Ilustriral: Marjan Manček. Ljubljana: Grafenauer založba.

Grafenauer, Niko (zbral in ur.), 1996: *Sončnica na rami*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Sončnica).

GRIMM, Jacob in Wilhelm, 2006: *Pravljice*. Ilustrirala Jelka Godec Schmidt. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Veliki pravljicarji).

HOFMAN, Branko, 1987: *Ringo star*. Ilustriral Bine Rogelj. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zlata knjiga).

– –, 1990: *Ringo potepuh*. Ilustrirala Milojka Dominko. Ljubljana: Prešernova družba.

JURCA, Branka, 1962: *Lizike za vse*. Ilustrirala Cita Potokar. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1967: *Okoli in okoli*. Ilustrirala Cita Potokar. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1976: *Čuj in Katka*. Ilustrirala Marjanca Jemec Božič. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Deteljica).

– –, 1980: *Prgišče zvezd*. Ilustriral Milan Bizovičar. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Sončnica).

– –, 1980: *Žrebiček brez potnega lista*. Ilustriral Milan Bizovičar. Ljubljana: Mladinska knjiga (Velike slikanice).

KIPLING, Rudyard, 1991: *Knjiga o džungli*. Ljubljana: Založništvo slovenske knjige (Zbirka Svetovni klasiki; 7).

KODRIČ FILIPIĆ, Neli, 2008: *Sreča je*. Ilustrirala Elvira Luša Džumhur. Maribor: Litera.

KOKALJ, Tatjana, 1998: *Danes nastopamo*. Ilustrirala Dunja Kofler. Ljubljana: Založba VIJA.

– –, 2002: *Slamnati Bikec: gledališče v razredu*. Ilustriral Adriano Janežič. Radovljica: Didakta.

– –, 2003: *Naježene prigode*. Ilustrirala Mojca Cerjak. Radovljica: Didakta.

– –, 2004: *Zajec Dodo*. Ilustriral Adriano Janežič. Ljubljana: Grlica (Zbirka Polonica).

– –, 2006: *Volk na obisku in druge igrice za otroke*. Ilustrirala Daša Simčič. Ljubljana: Genija.

– –, 2007: *Zajec Emil*. Ilustrirala Daša Simčič. Ljubljana: Sodobnost International (Zbirka Spominčice).

– –, 2009: *Zelena jopica*. Ilustrirala Tina Brinovar. Ljubljana: Morfem.

KOMELJ, Miklavž, 2009: *Kako sta se gospod in gospa pomirila*. Ilustriral Zvonko Čoh. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Čebelica; 426).

KOREN, Majda, 1994: 2006: *Eva in kozel*. Ilustrirala Suzi Bricelj. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2006: *Zgodbe zajca Zlatka*. Ilustrirala Andreja Peklar. Dob pri Domžalah: Miš.

– –, 2007: *Še zgodbe zajca Z*. Ilustrirala Andreja Peklar. Dob pri Domžalah: Miš.

– –, 2010: *Medved in miška 1*. Ilustriral Bojan Jurc. Revija Galeb; Čedad. Zadruga Novi Matajur.

– –, 2012: *Nace in Rudi /Liše*. Ilustrirala Tina Brinovar. Ljubljana: KUD Sodobnost International.

– –, 2013: *Medved in miška 2*. Ilustriral Bojan Jurc. Revija Galeb; Čedad. Zadruga Novi Matajur.

KOŠUTA, Miroslav, 2003: *Nove basni kratke sape*. Ilustriral Marjan Manček. Čedad: Revija Galeb, Zadruga Novi Matajur.

– –, 2006: *Križada: izbrane pesmi za otroke*. Ilustriral Marjan Manček. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Sončnica).

KOVAČ, Polonca, 1982: *Zgodbe od A do Ž*. Ilustriral Marjan Manček. Ljubljana: Univerzum. Ilustriral: Marjan Manček.

– –, 1982: *Pet kužkov išče pravega*. Ilustriral Aco Mavec. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1986: *Vesoljsko jajce ali $1 + 1 = 5$* . Ilustrirala Marjanca Jemec Božič. Ljubljana: DZS.

– –, 1989: *O krokodilih, putkah in miselnih vzorcih*. Ilustrirala Marjanca Jemec Božič. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1994: *Zverinice z Večne poti*. Ilustrirala Melita Vovk. Ljubljana: Mladika (Zbirka Trepetlika).

– –, 2005: *Ptičje leto*. Ilustrirala Alenka Vuk. Radovljica: Didakta.

– –, 2007: *Zverinice od A do Ž: izbrane zgodbe za otroke*. Ilustriral Marjan Manček. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2011: *Težave in sporočila psička Pafija*. Ilustriral Marjan Manček. Ljubljana: Mladinska knjiga (Deteljica).

Kovič, Kajetan, 1991: *Križemkraž: zgodnje pesmi, zgodnje zgodbe in še malo mačje godbe*. Ilustrirala Jekla Reichman. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Sončnica).

– –, 1999: *Mačji sejem*. Ilustrirala Maša Kozjek. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2003: *Maček Muri*. Ilustrirala Jekla Reichman. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2004: *Zmaj Direndaj*. Ilustrirala Jekla Reichman. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2012: *Moj prijatelj Piki Jakob*. Ilustrirala Jekla Reichman. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Deteljica).

KROPEJ, Monika (ur.), Dapit, Roberto (ur.), 2011: *Živalska govorica: slovenske basni in pripovedi o živalih*. Ilustriral Adriano Janežič. Radovljica: Didakta (Zakladnica slovenskih pripovedi).

KUNAYER, Dušica (ur.), 2004: *Najlepši slovenski miti in legende*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Slovensko izročilo).

LAINŠČEK, Feri, 1999: *Žlopi*. Ilustriral Igor Ribič. Ljubljana: Prešernova družba. (Zbirka Žlopi).

– –, 1999: *Zimska pravljica*. Ilustriral Igor Ribič. Ljubljana: Prešernova družba. (Zbirka Žlopi).

– –, 2000: *Velika dirka*. Ilustriral Igor Ribič. Ljubljana: Prešernova družba. (Zbirka Žlopi). Ilustriral: Igor Ribič.

– –, 2001: *Policaj Berti*. Ilustriral Igor Ribič. Ljubljana: Prešernova družba. (Zbirka Žlopi).

– –, 2001: *Poraz in zmaga*. Ilustriral Igor Ribič. Ljubljana: Prešernova družba. (Zbirka Žlopi).

– –, 2001: *Zlato kraljestvo*. Ljubljana: Prešernova družba. (Zbirka Žlopi).

– –, 2002: *Planet Jojo*. Ilustriral Igor Ribič. Ljubljana: Prešernova družba. (Zbirka Žlopi).

– –, 2002: *Prvi šolski dan*. Ilustriral Igor Ribič. Ljubljana: Prešernova družba. (Zbirka Žlopi).

– –, 2009: *Mišek Miško in Belamiška*. Ilustrirala Maša Kozjek. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Velike slikanice).

– –, 2010: *Pesmi o Mišku in Belamiški*. Ilustrirala Maša Kozjek. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Velike slikanice). Ilustrirala Maša Kozjek.

LIČEN, David, 2014: *Zverinice iz Rezije v stripu: Grdina*. Ljubljana: Forum (Zbirka Minimundus; posebna izdaja revije Stripburger).

LJUDSKA: *Šmentana muha* (notni zapis), <http://193.2.70.178/slogla/PTG/1/Pesmice1/Pesmice1.html>, pridobljeni 7. 8. 2015.

LONDON, Jack, 1996: *Beli očnjak*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

LUKAN, Blaž, 2005: *Zverinice iz Rezije*: dramatizacije po priredbi Milka Matičetova. Ilustracije Breda Varl. Maribor: Aristej (Zbirka Lutkovni oder; 6).

MAJER, Špela (izbrala), 1995: *Biba poje, biba ...: 100 otroških pesmi z notami*. Ilustrirala Marjanca Prelog. Notografija Milena Jarc. Kamnik: Harlekin.

—, 1996: *Biba poje, biba ...: drugič*. Ilustrirala Marjanca Prelog. Melografija Ratimir Zekič. Notografija Milena Jarc. Kamnik: Harlekin.

MAKAROVIČ, Svetlana, 1974: *Kosovirja na leteči žlici*. Ilustrirala Lidija Osterc. Mladinska knjiga (*Cicibanova knjižnica*).

—, 2002: *Kam pa kam, kosovirja?*. Ilustriral Gorazd Vahen. Mladinska knjiga.

—, 1994: *Veveriček posebne sorte*. Ilustriral Marjan Manček. Ljubljana: Zveza društev za cerebralno paralizo Slovenije, Sončkov klub.

—, 2006: *Mačnice*. Ilustriral Janez Plestenjak. Ljubljana: Center za slovensko književnost. (Aleph; 107).

—, 2008: *Svetlanine pravljice. Svetlana's Fairytales*. Ilustrirala Alenka Sottler. Dob pri Domžalah: Miš.

—, 2008: *Coprniški muc*. Ilustrirala Andreja Peklar. Dob pri Domžalah: Miš.

—, 2009: *Mi, kosovirji*. Ilustrirala Suzi Bricelj. Dob pri Domžalah: Miš.

—, 2011: *Čuk na palici*. Ilustrirala Daša Simčič. Ljubljana: Arsem.

—, 2011: *Maček Tití*. Ilustriral Zvonko Čoh. Ljubljana: Center za slovensko književnost. (Aleph; 146).

Makarovič, Svetlana, Žmauc, Janez, Kislinger, Juro, 1976: *Sovica Oka. Domača naloga na potepu. Igra o zmaju*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Mladi oder).

MAKUC, Andrej, 2011: *Oči*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

MAL, Vitan, 1995: *Sreča na vrhovi*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Domen).

MANČEK, Marjan, 2013: *Kužek Vuf*. Šmarje-Sap: Buča.

– –, 2013: *Mucek Mjav*. Šmarje-Sap: Buča.

– –, 2013: *Piščanček Pik*. Šmarje-Sap: Buča.

MARY, Maša (zbrala in ur.), Šivic, Urša (zbrala in ur.), 2004: *Otroška pesmarica 1: Slovenske ljudske pesmi* (glasbeni tisk). Zbrali in uredili Maša. Ilustriral Zvonko Čoh. Ljubljana: Mladinska knjiga.

MATIČETOV, Milko (zbral in ur.), 2010: *Zverinice iz Rezije*. Ilustrirala Ančka Gošnik Godec. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2. ponovljeni natis (Zbirka Zlata ptica).

MILNE, Alan Alexander, 1977: *Medved Pu*. Ilustriral E. H. Shepard. Ljubljana: Mladinska knjiga.

MINATTI, Ivan, 1995: *Slamnati voliček*: lutkovne igre po narodnih motivih. Ljubljana: Mladinska knjiga (Lutkovni oder; 6).

MLAKAR, Ida, 2004: *Kako sta Bibi in Gusti preganjala žalost*. Ilustrirala Kristina Krhin. Radovljica: Didakta.

– –, 2006: *Kako sta Bibi in Gusti porahljala prepir*. Ilustrirala Kristina Krhin. Radovljica: Didakta.

– –, 2007: *Kako sta Bibi in Gusti udomačila kolo*. Ilustrirala Kristina Krhin. Radovljica: Didakta.

– –, 2010: *Kako sta Bibi in Gusti sipala srečo*. Ilustrirala Kristina Krhin. Radovljica: Didakta.

MOŽGON, Stane (zbral in ur.), 2003: *Barčica: slovenske ljudske pesmi za otroke*. Ilustriral Miha Perne. Ljubljana: Erimas.

MÖDERNDORFER, Vinko, 1937: *Koroške narodne pripovedke*. Celje: Družba Sv. Mohorja.

MÖDERNDORFER, Vinko, 2002: *Muc Langus & čarovnička Gajka: vesele dogodivščine popolnoma navadnega mucka Mikija: za vse otroke in druge odrasle*. Ilustrirala Jelka Godec Schmidt. Ljubljana: Založba Mladika.

– –, 2006: *Vrnitev muca Langusa & čarovniške Gajke: nadaljevanje vese-
lih dogodivščin popolnoma navadnega mucka Mikijsa*. Ilustrirala Jelka Godec
Schmidt. Ljubljana: Mladika.

– –, 2009: *Potovanje muca Langusa & čarovniške Gajke*. Ilustrirala Andreja
Gregorič. Ljubljana: Mladika.

– –, 2011: *Gledališče otroke išče*. Ilustriral Marko Kociper. Ljubljana: Mla-
dika (Zbirka Liščki).

MUCK, Desa, 2007: *Kokoš velikanka*. Ilustrirala Polona Kunaver Ličen in
David Ličen. Ljubljana: Sodobnost International (Zbirka Spominčice).

– –, 2012: *Čudežna bolha Megi in bernardinec Karli*. Ilustrirala Maša Koz-
jek. Ljubljana: Mladinska knjiga /Zbirka Čudežna bolha Megi).

– –, 2012: *Čudežna bolha Megi in zajček Branko*. Ilustrirala Maša Kozjek.
Ljubljana: Mladinska knjiga /Zbirka Čudežna bolha Megi).

– –, 2013: *Čudežna bolha Megi in želvici Taška in Toni*. Ilustrirala Maša
Kozjek. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Čudežna bolha Megi).

– –, 2013: *Čudežna bolha Megi in papagaj Slavko*. Ilustrirala Maša Kozjek.
Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Čudežna bolha Megi).

– –, 2013: *Čudežna bolha Megi in podganici Ančka in Katka*. Ilustrirala Maša
Kozjek. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Čudežna bolha Megi).

– –, 2014: *Čudežna bolha Megi in muca Živka*. Ilustrirala Maša Kozjek.
Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Čudežna bolha Megi).

NOVAK, Boris A., 2004: *Kako rastejo stvari*. Ilustriral Marjan Manček. Lju-
bljana: Prešernova družba (Zbirka Sedmerica velikih).

NOVAK, Maja, 1999: *Male živali iz velikih mest*. Ilustriral Uroš Hrovat.
Ljubljana: Karantanija.

NOVAK, Marjeta, 2008: *Arne na potepu*. Ilustrirala Jelka Reichman. Lju-
bljana: Mladinska knjiga (Zbirka Zakladi otroštva).

OSOJNIK, Mojca, 1997: 2003: *Polž Vladimir gre na štop*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Velike slikanice).

– –, 2005: *Kako je gnezdila sraka Sofija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

PAVČEK, Tone, 1958: *Juri Muri v Afriki*. Ilustrirala Melita Vovk. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Cicibanova knjižnica).

– –, 1988: *Juri Muri drugič v Afriki*. Ilustrirala Marjanca Jemec Božič. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Velike slikanice).

– –, 2007: *Pavček.doc: za domišljjsko potovanje in domače branje*. Ljubljana: Rokus Klett (posebna darilna izdaja za Bralno značko Slovenije).

PEKLAR, Andreja, 2005: *Fant z rdečo kapico*. Ljubljana: Inštitut za likovno umetnost.

PEROCI, Ela, 1998: *Povestice tik tak*. Ilustrirala Jelka Godec Schmidt. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2011: *Muca Copatarica*. Ilustrirala Ančka Gošnik Godec. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Knjiga pred noskom).

PETAN, Žarko, 1987: Obtoženi volk. *Obtoženi volk (Žarko Petan), Kralj Matjaž in Alenčica, Petelin se sestavi (Dane Zajc)*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Mladi oder). 5–45.

PIKALO, Matjaž, 2012: *Zverinice prijateljice=Amiche bestioline*. Ilustriral Cosimo Miorelli. Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko (Zbirka Koderjana 6).

PONIŽ, Denis, 1984: Pujskovo kolo. *Najlepša beseda*. Ilustrirala Lidija Osterc. Ljubljana: Univerzum (Pojdimo se gledališče). 11–18.

PRAP, Lila, 1999: *Male živali*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Žlabudron).

- –, 2000: *Živalske uspavanke*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Žlabudron).
- –, 2002: *Zakaj*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Žlabudron).
- –, 2002: *Živalska abeceda*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Žlabudron).
- –, 2004: *Mednarodni živalski slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Žlabudron).
- –, 2007: *Moj očka*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Žlabudron).
- –, 2009: *Dinozavri?! Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Žlabudron).*
- –, 2010: *Pasji zakaji*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Žlabudron).
- –, 2011: *Žuželčji zakaji*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Žlabudron).
- –, 2013: *Mačji zakaji*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Žlabudron).

PREDIN, Andrej, 2013: *Gnusna kalnica*. Ilustriral Adriano Janežič. Jezero: Morfem.

PREGL, Slavko, 1978: *Papiga v šoli*. Ilustrirala Marija Lucija Stupica. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- –, 1990: *Olimpiada v živalskem vrtu*. Ilustriral Bine Rogelj. Ljubljana: Samozaložba.
- –, 1993: *Če bi in če ne bi*. Ilustriral Marjan Manček. Ljubljana: DZS, 1993.
- –, 2001: *Papiga že spet v šoli*. Ilustriral Marjan Manček. Ljubljana: Arkadija.
- –, 2009: *Sladke denarnice in druge basni*. Ilustriral Andrej Čakš. Ljubljana: Založba Mladika (Zbirka Planika).
- –, 2011: *Čudni časi*. Ilustriral Bojan Jurc. Radovljica: Didakta.
- –, 2012: *O zmaju, ki je želel biti kralj*. Ilustriral Damijan Stepančič. Ljubljana: Mladinska knjiga (Velike slikanice).

PUNTAR, Frane, 1988: *Medved z vrtnico. Dramska knjižica Linhartovo izročilo*. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije. 1–10.

RADOVANOVIČ, Vesna, 2012: *Gnezdo: Gnezdo*. Ilustrirala Ana Razpotnik Donati. Murska Sobota: Ajda, IBO Gomboc (Zbirka Modri planet).

REICHMAN, Jelka (izbrala in ilustrirala), 2014: *Najlepše pesmi o živalih*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Velike slikanice).

RIBIČIČ, Josip, 1982: *Nana, mala opica*. Ilustrirala Marjanca Jemec Božič. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Velike slikanice).

– –, 2005: *Miškolin*. Ilustrirala Jelka Reichman. Ljubljana: Mladinska knjiga (Ciciban – Zakladi otroštva).

ROZMAN, Andrej Roza, 1999: *Krava, ki jo je pasel Mihec*. Ilustriral Zvonko Čoh. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Čebelica).

– –, 2001: *Mali rimski cirkus*. Ilustriral Zvonko Čoh. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2007: *Kako je Oskar postal detektiv*. Ilustrirala Ana Košir. Ljubljana: Sodobnost International: Vodnikova založba (DSKG).

– –, 2012: *Čofli*. Ilustriral Zvonko Čoh. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Deteljica).

SAKSIDA, Igor (zbral in ur.), 1995: *Primi pesmico za rep*. Ilustriral Marjan Maček. Maribor: Založba Obzorja.

– –, (zbral in ur.), Honzak, Mojca (zbrala in ur.), 2014: *Kdo pojasni krasne basni: izbor slovenskih in tujih basni*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Domače branje Knjiga pred nosom).

SEDAK, Maurice, 2013: *Tja, kjer so zverine doma*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Velike slikanice).

SIMČIČ, Samo, 1987: *O, ptički, ki je ukradla zlato jabolko. Žalen*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Mladi oder).

SIMONITI, Barbara, 2012: *Močvirniki: zgodbe iz Zelene Dobrave*. Ilustriral Peter Škerl. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2014: *Andrej Nespanec*. Ilustriral Peter Škerl. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka velike slikanice).

SITAR, Jelena, 2001: *Zgodbe za lutke in prste*. Ilustriral Igor Cvetko. Ljubljana: DZS.

– –, 2013: Mojca Pokrajculja. *Mali potepuh, Mojca Pokrajculja*. Ilustriral Igor Cvetko. Maribor: Aristej (Zbirka Lutkovni oder; knj. 8).

SLOMŠEK, Anton Martin, 1999: *Pet basni*. Ilustrirala Andreja Peklar. Ljubljana: DZS.

SNOJ, Jože, 1969: *Barabákos in kosi ali Kako si je pokovčev Igor po pravici prislužil in pošteno odslužil to ime*. Ilustriral Božo Kos. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1975: *Avto moto mravlje*. Ilustrirala Melita Vovk-Štih. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1984: *Pesmi za punčke in pobe*. Ilustrirala Marija Lucija Stupica. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Sončnica).

STAHULJAK, Višnja, 2002: *Don od Tromeđe*. Zagreb: Školska knjiga (Moja knjiga).

SUHODOLČAN, Leopold, 2003: *Dvanajst slonov*. Ilustrirala Jelka Reichman. Ljubljana: Prešernova družba.

– –, 2005: *Piko Dinozaver*. Ilustrirala Marjanca Jemec Božič. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Ciciban – Zaklad otroštva).

SUHODOLČAN, Primož, 1998: *Živalske novice: 24 kur v mreži*. Ilustriral Uroš Hrovat. Ljubljana: Karantanija (Zbirka Živalske novice. Št. 1).

– –, 2001: *Živalske novice 2*. Ilustriral Uroš Hrovat. Ljubljana: Karantanija (Zbirka Živalske novice. Št. 2).

– –, 2009: *Živalske novice 3*. Ilustriral Uroš Hrovat. Ljubljana: Karantanija (Zbirka Živalske novice. Št. 3).

– –, 2014: *Živalske novice 4*. Ilustriral Uroš Hrovat. Ljubljana: Karantanija (Zbirka Živalske novice. Št. 4).

SVETINA, Peter, 1999: *O mrožku, ki si ni hotel striči nohtov*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– – 2003: *Mrožek dobi očala*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– – 2008: *Antonov cirkus*. Ljubljana: Vodnikova založba (DSKG): KUD Sodobnost International (Zbirka Spominčice = Forget-me-nots).

– – 2009: *Ringaraja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– – 2010: *Modrost nilskih konjev*. Ljubljana: DZS.

ŠIVIC, Urška (zbrala in ur.), Terseglav, Marko (zbral in ur.), 2006: *Otroška pesmarica 2: Slovenske ljudske pesmi* (glasbeni tisk). Ilustriral Daniel Demšar. Ljubljana: Mladinska knjiga.

ŠTAMPE Žmavc, Bina, 1985: *Slike in zgodbe iz tisoč in enega pasjega dne*. Ilustriral Franc Purg. Ljubljana: Univerzum.

– –, 2000: *Ernica gosénica*: lutkovna igra v petih vrtnih prizorih. Ilustriral Danijel Demšar. Grosuplje: Mondena.

– –, 2001: *O petelinu in pavu*: vesela igra za otroke. Ilustriral Damijan Štančič. Grosuplje: Mondena.

– –, 2002: Mojca Pokrajculja. *Mojca Pokrajculja, Kekec*. Režijska knjiga Janja Kolarič. (v knjigi še priredba Aleša Čara Kekec). Ljubljana: Tuma. 27–45.

– –, 2003: *Pogašeni zmaj*. Ilustrirali Daniel Demšar, Arcadio Lobato, Dieter Schubert, Ingrid Schubert, Kamila Volčanšek, Józef Wilkoń. Ljubljana: Epta.

– –, 2011: *Svilnate rime: izbrane pesmi za otroke*. Ilustriral Daniel Demšar. Izbral, uredil in spremno besedo napisal Igor Saksida. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Sončnica).

– –, 2012: *O kuri, ki je izmaknila pesem*. Ilustriral Kostja Gatnik. Dob pri Domžalah: Miš.

ŠTEFAN, Anja, 1999: *Melje, melje mlinček*: sedem pravljic za lahko noč. Ilustrirala Marjanca Jemec Božič. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2005: *Iščemo hišico*. Ilustrirala Ančka Gošnik Godec. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2005: *Kotiček na koncu sveta*. Ilustrirala Marjanca Jemec Božič. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 2007: *Štiri črne mravljice*. Ilustriral Zvonko Čoh. Ljubljana: Mladinska knjiga (Čebelica).

– –, 2009: *Lonček za pike*. Ilustrirala Jelka Reichman. Ljubljana: Mladinska knjiga (Velike slikanice).

– –, 2013: *Gugalnica za vse*. Ilustrirala Marjanca Jemec Božič. Ljubljana: Mladinska knjiga (Velike slikanice).

ŠTULAR, Andrej, 2014: *Zverinice iz Rezije v stripu: Bežimo, svet se podira!*. Ljubljana: Forum (Zbirka Minimundus; posebna izdaja revije Stripburger).

TAUFER, Vida, Novy, Lili, 1950: *Mojca in živali*. Ilustrirala Marlenka Mukova. Ljubljana: Mladinska knjiga.

TELLEGEN, Toon, 1999: *Zabava na Luni*. Ilustrirala Ana Košir. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Sončnica).

– –, 2004: *Mala nočna torta s plameni*. Ilustrirala Suzi Bricelj. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Sončnica).

– –, 2010: *Jutri je bila zabava*. Ilustrirala Anita Godon. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Deteljica).

TERSEGLAV, Marko (izbral in ur.), 2010: *Petelinček, petelanček*: 100 najlepših ljudskih in priljubljenih pesmi za otroke. Ilustriral Zvonko Čoh. Ljubljana: Mladinska knjiga.

TERSEGLAV, Marko (izbral in ur.), Čater, Dušan (izbral in ur.), 1996: *Slovenske ljudske pesmi*. Spremnna beseda Marko Terseglav. Ljubljana: Karantanija (Zbirka Orfej).

TOMŠIČ, Marjan, 1996: *Zgodbice o kačah*. Ilustriral Lucijan Reščič. Ljubljana: Mladika (Knjižna zbirka Trepetlika).

– –, 2004: *Kar je moje, je tudi tvoje*. Ilustrirala Andreja Peklar. Ljubljana: Mladika (Knjižna zbirka Trepetlika).

TRATNIK, Suzana, 2010: *Zafuškana Ganca*. Ilustrirala Maja Petek. Maribor: Litera (Zbirka Mladež).

TRDINA, Janez, 1954: *Bajke in povesti o Gorjancih* (1. del). *Janez Trdina: zbrano delo* 6. (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).

– –, 2004: *Kdor drugemu jamo koplje*: basni. Ilustrirala Graziella Zavadlav. Ljubljana: DZS (Zbirka Klopotec).

VEGRI, Saša, 2009: *Naročje kamenčkov*. Ilustriral Damija Stepančič. Dob pri Domžalah: Miš.

VIPOTNIK, Janez, 1972: *Zgodbe o Diku*. Ilustrirala Lidija Osterc. Ljubljana: Partizanska knjiga (Matjaževa knjižnica).

– –, 1980: *Dikove nezgode*. Ilustriral Miha Vipotnik. Ljubljana: Partizanska knjiga (Matjaževa knjižnica).

VITEZ, Grigor, 2015: *Zrcalce*. Ilustriral Marjan Manček. Ljubljana: Mladinska knjiga.

VOGELNIK, Eka, 2012: *Odrske pripovedke*. Ilustrirali Eka in Marija Vogelnik. Ljubljana: Modrijan.

WHITE, Elwy Brooks, 1998: *Karlina pajčevina*. Ljubljana: Aleph.

ZAJC, Dane, 1968: *Bela mačica*. Ilustrirala Lidija Osterc. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Cicibanova knjižnica).

– –, 1978: Petelin se sestavi. *Obtoženi volk (Žarko Petan), Kralj Matjaž in Alenčica, Petelin se sestavi (Dane Zajc)*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Mladi oder). 71–93.

ZUPAN, Dim, 2006: *Zgodba nekega Hektorja: Hektor in ribja usoda*. Ilustrirala Damjana Koritnik. Ljubljana: Mladika (Knjižna zbirka Hektor).

– –, 2007: *Zgodba nekega Hektorja: Hektor in mala šola*. Ilustrirala Damjana Koritnik. Ljubljana: Mladika (Knjižna zbirka Hektor).

– –, 2009: *Zgodba nekega Hektorja: Hektor in velika avantura*. Ilustrirala Damjana Koritnik. Ljubljana: Mladika (Knjižna zbirka Hektor).

– –, 2009: *Zgodba nekega Hektorja: Hektor in male ljubezni*. Ilustrirala Andreja Gregorič. Ljubljana: Mladika (Knjižna zbirka Hektor).

– –, 2010: *Zgodba nekega Hektorja: Hektor duh po človeku*. Ilustrirala Andreja Gregorič. Ljubljana: Mladika (Knjižna zbirka Hektor).

– –, 2010: *Zgodba nekega Hektorja: Hektor in velika solza*. Ilustrirala Andreja Gregorič. Ljubljana: Mladika (Knjižna zbirka Hektor).

– –, 2011: *Zgodba nekega Hektorja: Hektor in zrela hruška*. Ilustrirala Andreja Gregorič. Ljubljana: Mladika (Knjižna zbirka Hektor).

– –, 2013: *Tinček in tri zlate ribice*. Ilustrirala Ana Zavadlav. Dob pri Domžalah: Miš.

– –, 2014: *Jaz, Franci grdi*. Ilustrirala Tanja Komadina. Dob pri Domžalah: Miš.

8.2 Literatura

ARTNIK, Gregor, 2010: *Literarnozgodovinski razvoj slovenske mladinske fantastične pripovedi*: magistrsko delo. Maribor: Filozofska fakulteta.

BAHTIN, Mihail, 1982: *Teorija romana*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

BETTELHEIM, Bruno, 1999: *Rabe čudežnega: o pomenu pravljic*. Ljubljana: Studia humanitatis.

BITI, Vladimir, 1997: *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Zagreb: Matrica hrvatska.

BLAŽETIN, Stjepan, 2003: O basnama. *Zlatni danci 8: Basne*. Osijek: Pedagoški fakultet, 9–14.

BLAŽIĆ, Milena Mileva, 2014: *Skriti pomeni pravljic: od svilne do jantarne poti*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

CALLICOT, Baird. J.: Animal Liberation and Environmental Ethics: Back Together Again. Between the Species. (http://digitalcommons.calpoly.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1703&context=bts&sei-redir=1&referer=http%3A%2F%2Fscholar.google.si%2Fscholar%3Fq%3DAnimal%2BLiberation%3A%2BA%2BNew%2BEthics%2Bfor%2BOur%2BTreatment%2Bof%2BAnimals%26hl%3Dsl%26as_sdt%3D0%26as_vis%3D1%26oi%3Dscholar%26sa%3DX%26ei%3DjWiOVfSBHcL6Uty7gLAG%26ved%3D0CCYQgQMwAA#search=%22Animal%20Liberation%3A%20New%20Ethics%20Our%20Treatment%20Animals%22, pridobljeno 14. 4. 2015).

CHEVALIER, Jean, Gheerbrant, Alain, 1993: *Slovar simbolov: miti, sanje, liki, običaji, barve, števila*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

CRNKOVIĆ, Milan, 1990: *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.

ČEH Steger, Jožica, 2010: Ekološko usmerjena literarna veda in Prežihove samorastniške novele. *Jezik in slovnost* 55/3–4. 53–62.

– –, 2011: Tematizacija živali v luči literarne ekologije. *Slavistika v regijah: slovenski slavistični kongres, zbornik*. Ur. Boža Krakar Vogel. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 95–98.

– –, 2012: Ekologizacija literarne vede in ekokritika. *Slavistična revija* 60/2. 199–2012.

DENAC, Olga, 2011: *Z igro v čarobni svet glasbe*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

DIKLIČ, Zvonimir, Težak, Dubravka, Zalar, Ivo, 1996: *Primjeri iz dječje književnosti*. Zagreb: DiVič.

DUNAYER, Joan, 2009: *Specizam: diskriminacija na osnovi vrste*. Zagreb, Čakovec: Institut za etnologiju i folkloristiku in Dvostruka duga Biblioteka Nova etnografija.

GERM, Tine, 2006: *Simbolika živali*. Ljubljana: Modrijan.

GLAZER, Alenka, 1979: Vprašanje periodizacije mladinske književnosti. *Otrok in knjiga* 8. 5–19.

– –, 2000: Perspektive v zgodnjih Župančičevih otroških pesmih. *Otrok in knjiga* 49. 13–22.

GOLEŽ Kaučič, Marjetka, 2002: Živalske pripovedne pesmi – vloga in pomen živalskih podob. *Traditiones* 31/2. 23–42.

– –, 2012: 'Čovjek je najgora zvjer': životinjski svijet u slovenskom usmenom pjesništvu i suvremenoj slovenskoj poeziji. *Književna životinja: kulturni bestijarij II. dio*. Ur. Suzana Marjanić in Antonija Zaradija Kiš. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Institut za etnologiju i folkloristiku. 957–993.

GOLJEVŠČEK, Alenka, 1982: *Mit in slovenska ljudska pesem*. Ljubljana: Slovenska matica.

- –, 1988: *Med bogovi in demoni*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 1991: *Pravljice, kaj ste?*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

GRABELJŠEK, Brane, 1980: Uvod. *Dikove nezgode*. Ljubljana: Partizanska knjiga (Matjaževa knjižnica). 2.

GRAFENAUER, Niko, 2006: Kraški pomol v slovenskem pesništvu za otroke. *Križada: izbrane pesmi za otroke*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Sončnica). 102–125.

HARAMIJA, Dragica, 2009: *Sedem pisav*. Maribor: Mariborska knjižnica: Revija Otrok in knjiga; Pedagoška fakulteta.

– –, 2011: Animalistički roman »Don od Tromede« Višnje Stahuljak. *Zlatni danci 12: život i djelo(vanje) Višnje Stahuljak*. Ur. Ana Pintarić. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera in Filozofski fakultet Sveučilišta u peču. 109–118.

– –, 2012: Uloga životinja u žanrovima slovenske dječje književnosti. *Književna životinja: kulturni bestijarij II. dio*. Ur. Suzana Marjanić in Antonija Zaradija Kiš. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Institut za etnologiju i folkloristiku. 869–893.

– –, 2012: Tipologija pravljic na Slovenskem. *Otrok in knjiga* 83: 12–23.

– –, (izbrala in napisala spremno besedo, ur.), 2015: *Modrost pravljicne školjke: izbor svetovnih pravljic*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Domače branje Knjiga pred nosom).

Haramija, Dragica, Batič, Janja (2013): *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc.

– –, 2014: Recepcija postmodernih slikanic. *Recepcija slovenske književnosti*. Obdobja 33. Ur. Alenka Žbogar. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

HARAMIJA, Dragica, Saksida, Igor, 2013: Metodologija interpretacije mladinske književnosti na Slovenskem. *Slavistična revija* 1/2013. 181–193.

ILC, Andrej, 1995: Velika hvalnica svobodi in hrepenenju. *Veter v vrbah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče. 221–229.

KENDA, Jakob J., 2009: *Fantazijska književnost: očrt teorije žanra in njegovega sodobnega modela*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Kultura).

KERNEV Štrajn, Jelka, 2009: Renesansa alegorije: alegorija, simbol, fragment. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Studia litteraria).

– –, 2013: Živali v besedi, sliki, mitologiji in zgodovini. *Delo*, 9. 3. 2013 (<http://www.delo.si/kultura/knjizevni-listi/zivali-v-besedi-sliki-mitologiji-in-zgodovini.html>, pridobljeno 12. 6. 2015).

KOBE, Marjana, 1987: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

– –, 1999: Sodobna pravljica. *Otrok in knjiga* 47. 5–11.

– –, 2012: Spremna beseda. *Močvirniki: zgodbe iz Zelene Dobrave*. Ilustriral Peter Škerl. Ljubljana: Mladinska knjiga. 190–191.

KMECL, Matjaž, 1978: Beseda o Franu Erjavcu. *Izbrana mladinska beseda Fran Erjavca*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 185–197.

– –, 1995: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Mihelač&Nešović.

KORDIGEL Aberšek, Metka, 2008: *Didaktika mladinske književnosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

KROPEJ, Monika, 1995: *Pravljica in stvarnost*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU.

– –, 2007: Lisica: njena vloga in sporočilnost v slovenskem in srednjeevropskem izročilu. *Traditiones*. 36/2. 115–142.

– –, 2008: *Od ajda do zlatoroga: slovenska bajeslovna bitja*. Celovec; Ljubljana; Dunaj: Mohorjeva.

– –, 2011: *Živalska govorica: slovenske basni in pripovedi o živalih* (uvod). *Živalska govorica: slovenske basni in pripovedi o živalih*. Radovljica: Didakta (Zakladnica slovenskih pripovedi). 5–10.

– –, 2012: Lisica: njezina uloga i poruka u slovenskoj i srednjoeuropskoj predaji. *Književna životinja: kulturni bestijarij II. dio*. Ur. Suzana Marjanić in Antonija Zaradija Kiš. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Institut za etnologiju i folkloristiku. 23–41.

Kropej Telban, Monika, 2015: *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic: živalske pravljice in basni*. Ljubljana: Založba ZRC.

LÜTHI, Max, 2011: *Evropska pravljica: forma in narava*. Ljubljana: Založba Sophia.

LUKENS, Rebecca J., 2007: *A critical handbook of children's literature*. Boston, New York, San Francisco: Pearson.

MARJANIĆ, Suzana, Zaradija Kiš, Antonija, 2007: *Kulturni bestijarij*. Ur. Suzana Marjanić in Antonija Zaradija Kiš. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Institut za etnologiju i folkloristiku.

– –, 2012: Zoo-uvod ili zašto čitati životinju. *Književna životinja: kulturni bestijarij II. dio*. Ur. Suzana Marjanić in Antonija Zaradija Kiš. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Institut za etnologiju i folkloristiku. 11–19.

MARJANOVIČ Umek, Ljubica, Lešnik-Musek, Petra, 1998: Otrokov razvoj in učenje v simbolni igri. *Psihološka obzorja*. 1. 25–48.

MEEKER, Joseph W., 1997: *The Comedy of Survival: Literary Ecology and a Play Ethic*. Tucson: University of Arizona Press (tretja izdaja).

MERHAR, Boris (izb. in ur., spremna beseda), 1961: *Slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Kondor; 45).

– –, 1956: Od kod Vodniku snov za basen Kos in brezen? *Slovenski etnograf*. 26/9. 187–196.

NEMEC, Krešimir, 2001: Između stvarnosti i sna: uvod u književno stvaralaštvo Višnje Stahuljak. *Mjesec na modrim ljestvama*. Zagreb: Naklada Ljevak (Biblioteka Biseri; kolo 1, sv. 2). 5–25.

NIKOLAJEVA, Maria, 1996: *Children's Literature Comes of Age*. New York, London: Garland Publishing.

NODELMAN, Perry, 1996: *The Pleasure of Children's Literature*. New York: Longman.

NOVAK, Boris A., 1987: Praspomin v otroških igrah. *O, ptički, ki je ukradla zlato jabolko. Žalen*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Mladi oder). 57–59.

– –, 2000: Kako raste pesem. *Kadar glava nad oblaki plava*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Sončnica). 117–124.

NOVAK, Tone, Ambrožič-Dolinšek, Jana, Bradač, Zlatko, Cajnkar-Kac, Miroslava, Majer, Jana, Mencinger-Vračko, Bojana, Petek, Darija, Pirš, Petra, 2003: *Začetno naravoslovje z metodiko*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

OVSEC, Damjan J., 2001: *Vraževerje sveta: o nastanku vraž, njihovem razvoju in pomenu*. Ljubljana: Kmečki glas.

PEZDIRC BARTOL, Mateja, 2011: Sapraniška: slikanica, slušna igra in gledališka uprizoritev. *Jezik in slovstvo* 1-2. 87–101.

PIAGET, Jean, Inhelder, Bärbel Elisabeth, 1978: *Intelektualni razvoj deteta: izabrani radovi*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva (Biblioteka Savremena psihološka saznanja o detetu).

PINTARIĆ, Ana, 2008: *Umjetničke bajke – teorija, pregledi i interpretacije*. Osijek: Filozofski fakultet.

PODOBNIK, Andrej, Devetak, Dušan, 1997: *Biologija 4 in 5: Raznolikost živih bitij 1 in 2*. Ljubljana: DZS.

PROPP, Vladimir, 2005: *Morfologija pravljice*. Ljubljana: Studia humanitatis.

– –, 2013: *Zgodovinske korenine čarobne pravljice*. Ljubljana: ZRC SAZU.

RUSSELL, David L., 2005: *Literature for Children*. Boston, New York, San Francisco: Pearson.

SAJOVIC, Tomaž, 2006: Erjavec med umetnostjo in znanostjo. *Slovenska kratka pripovedna proza*. Obdobja 23. Ur. Irena Novak Popov. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 545–567.

SAKSIDA, Igor, 1994: *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Maribor: Obzorja.

– –, 1998: *Slovenska mladinska dramatika*. Maribor: Obzorja.

– –, 2001: Mladinska književnost. *Slovenska književnost III* (ur. Jože Pogčnik). Ljubljana: DZS. 403–468.

– –, 2001a: Pesnik in otroškost: zapovedovanje, dopuščanje, vzpostavljanje. Tri izhodišča Kovičeve poetike mladinske poezije. *Kajetan Kovič*. Ljubljana: Nova revija (Zbirka Interpretacije; 10). 276–293.

– –, 2006: Sodobna slovenska mladinska poezija. *Preseganje meje: slovenski slavistični kongres, zbornik*. Ur. Miran Hladnik. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 265–279.

– –, 2015: Kaj je nonsens in kako učinkuje? *Otrok in knjiga* 94. V tisku.

SIARD, Nataša (prevod in priredba), 2007: *Od trpljenja do dobrobiti živali: postopna pot do pravic živali v Evropi* (<http://www.agroweb.bf.uni-lj.si/4-TrpljenjeDobrobit.pdf>, pridobljeno 3. 8. 2015).

- SIMONITI, Barbara, 1997: *Nonsens*. Ljubljana: Karantanija.
- SINGER, Peter: *Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals*.
- SKET, Boris, Gogala, Matija, Kuštor, Valika, 2003: *Živalstvo Slovenije*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* (<http://www.fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika>, pridobljeno 24. 2. 2015).
- SOLAR, Milivoj, 1996: *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- STANONIK, Marija (izb. in ur., spremno besedilo), 1999: *Slovenska slovstvena folklor*. Ljubljana: DZS (Zbirka Klasje).
- STRAMLJIČ Breznik, Irena, 2014: *Medmeti v slovenskem jeziku*. Maribor: Založba Pivec.
- SUTHERLAND, Zena, 1996: *Children & Books*. New York: Longman.
- TEŽAK, Dubravka, 1991: *Hrvatska poratna dječja priča*. Zagreb: Školska knjiga.
- –, 1996: *Basne: antologija* (izb. in ur., spremna beseda). Zagreb: Divič.
- TRDINA, Silva, 1961: *Besedna umetnost (2. del): literarna teorija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- TRESIDDER, Jack (ur.), 2005: *Complete dictionary of symbols*. San Francisco: Chronicle Book.
- Utemeljitev odbora za zlate hruške 2011, 2012: *Modrost nilskih konjev. Otrok in knjiga* 84. 79.

VIČAR, Branislava, 2011: Polom človeštva: rekonstrukcija človekovega odnosa do živali v Kunderovi Neznosni lahkosti bivanja. *Slovenski slavistični kongres: Slavistika v regijah – Maribor*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. Ur. Boža Krakar Vogel. 99–102.

– –, 2011a: Moralna vrednost živali v diskurzu biotske raznovrstnosti. *Meddisciplinarnost v slovenistiki. Obdobja 30*. Ur. Simona Kranjc. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

VILHAR, Barbara, Tratnik, Mihael, Stušek, Peter, Škornik, Sonja, 2011: *Evolucija, biotska pestrost in ekologija* (Evolucija: biologija v gimnaziji). Ljubljana: DZS.

VISKOVIĆ, Nikola, 1996: *Životinja i čovjek: prilog kulturnoj zoologiji*. Split: Književni krug (Biblioteka Vara, 3).

– –, 2007: Jezik i životinje. *Kulturni bestijarij*. Ur. Suzana Marjanić in Antonija Zaradija Kiš. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Institut za etnologiju i folkloristiku. 355–368.

ZADRAVEC, Vojko, 2013: Po številskih preglednicah na drugi breg. *Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig: pregled knjižne produkcije za mladino iz leta 2012*. Ur. Darja Lavrenčič Vrabec, Ida Mlakar. Ljubljana: Mestna knjižnica: Pionirska – Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo. 8–13.

– –, 2014: šestdeset proti štirideset? v številkah. ¿60:40? *Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig: pregled knjižne produkcije za mladino iz leta 2013*. Ur. Darja Lavrenčič Vrabec, Ida Mlakar. Ljubljana: Mestna knjižnica: Pionirska – Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo. 17–26.

Zverinice iz Rezije (http://mladinska.com/zverinice_iz_rezije/domov, pridobljeno 6. 6. 2015).

9 Imensko kazalo

A

Albreht, Vera 56
Ambrožič-Dolinšek, Jana 309, 319
Andersen, Hans Christian 10, 28, 32, 108, 169, 214, 286
Artnik, Gregor 209
Avberšek, Kaja 119, 286

B

Bahtin, Mihail 105, 138, 304
Batič, Janja 15, 61, 102, 120, 306
Bauer, Jana 227-228, 269, 274, 286
Belina, Marjan 283, 286
Bettelheim, Bruno 106, 304
Bevk, France 56
Bitenc, Janez 52, 87, 88-90, 266, 286
Biti, Vladimir 105, 304
Blažetin, Stjepan 148, 304
Blazič, Milena Mileva 123, 250, 304
Bolhar, Alojzij 112, 114, 150, 152, 159, 161, 286
Bor, Matej 61-62
Bradač, Zlatko 309
Brenkova, Kristina 39, 93, 112, 116, 209-211, 216, 285, 287
Brinar, Josip 164
Budna Kodrič, Nataša 262, 265, 287

C

Cajnkarc-Kac, Miroslava 309
Callicot, Baird. J. 22, 304
Carroll, Lewis 188, 287
Cerkvenik, Angelo 192, 194, 268, 281, 287
Chevalier, Jean, 109-110, 304
Crnković, Milan 24, 27, 193, 304
Cvetko, Igor 46, 247, 270, 287, 299

Č

Čeh Steger, Jožica 24, 25, 30-31, 197, 304-305
Černejeva, Anica 57-58
Čoh, Zvonko 38, 43, 103, 135, 179, 290, 293-294, 298, 301

D

Dapit, Roberto 155, 292
Dekleva, Milan 79
Demšar, Daniel 43, 288, 300
Denac, Olga 88, 305
Devetak, Dušan 17, 272, 310
Diklič, Zvonimir 30, 305
Dolenc, Mate 165, 174, 175-178, 189, 208, 212, 220, 269, 273, 274, 278, 282, 288
Dunayer, Joan 25, 305

E

Erjavec, Fran 251, 253-254, 265, 288, 307, 310

F

Filipič, France 62-63
Fritz, Ervin 75, 235, 275, 282, 284, 288

G

Gatnik, Kostja 289, 301
Germ, Tine 214, 274, 275, 305
Gheerbrant, Alain 109-110, 304
Glazer, Alenka 12-13, 55, 305
Godec Schmidt, Jelka 289, 294-296
Gogala, Matija 16, 311
Golež Kaučič, Marjetka 9-10, 26, 34, 35, 37, 39, 47, 115, 305
Golia, Pavel 232-233, 283
Goljevšček, Alenka 104, 107, 305
Golob, Tadej 32, 92
Gorinšek, Danilo 58
Gošnik Godec, Ančka 170, 210, 216, 287, 294, 296, 301
Grabeljšek, Brane 96, 306
Grafenauer, Niko 52-54, 63, 71, 76-79, 156, 236-238, 274, 281, 288-289, 306
Grim, Jacom in Wilhelm 10, 32, 108, 234, 278, 289

H

Hill, Eric 270, 271
Hofman, Branko 194-195, 268, 281, 289
Hrovat, Uroš 189, 295, 299-300
Hudales, Oskar 164

I

Inhelder, Bärbel Elisabeth 13, 309

J

Jamar Legat, Marija 41
Jemec Božič, Marjanca 136, 171, 289, 291, 296, 298, 299, 301
Jenko, Simon 153

Jug, Slavko 70
Jurc, Bojan 132, 290, 297
Jurca, Branka 13, 93-96, 170, 278, 280-281, 289

K

Kenda, Jakob J. 26, 227, 307
Kernev Štrajn, Jelka 22, 27, 32-33, 307
Kette, Dragotin 154
Klopčič, Mile 61
Kobe, Marjana 12, 13, 141, 168, 173, 211, 228, 307
Kos, Božo 32, 217, 299
Kmecl, Matjaž 34, 36, 104, 148, 188, 254, 307
Kodrič Filipič, Neli 144-145, 290
Kokalj, Tatjana 128, 180-181, 242, 247, 248-249, 270, 276, 282, 283, 290
Komelj, Miklavž 103, 268, 274, 281, 290
Koren, Majda 101, 132, 222, 261, 265, 268, 273, 281, 290
Kordigel Aberšek, Metka 12, 169, 307
Kosovel, Srečko 58-59
Košuta, Miroslav 52, 53, 63, 71-73, 156-158, 159, 274, 279, 291
Kovač, Polonca 13, 141, 198-199, 218-219, 254-255, 265, 269, 270, 274, 277, 279, 291
Kovič, Kajetan 14, 63, 6870, 138-141, 168, 172-174, 270, 277, 283, 291, 310
Kropej, Monika (tudi Kropej Telban) 26, 55, 111, 115, 125, 149-150, 155, 162, 277, 284, 292, 307-308
Kunaver, Dušica 162, 292
Kuštor, Valika 16, 17, 311

L

Lainšček, Feri 85, 131, 183, 292
Lešnik-Musek, Petra 13-14, 308
Levstik, Fran 54, 58, 120-121, 269, 272
Ličen, David 119, 167, 292, 295
London, Jack 193, 293
Lukan, Blaž 249, 293
Lukens, Rebecca J. 28, 308
Lüthi, Max 109, 308

M

Majer, Jana 309
Majer, Špela 47, 51, 293
Makarovič, Svetlana 13, 73-74, 120, 121-125, 195, 222-226, 238, 269, 272, 274, 276-279, 282-293
Makuc, Andrej 92, 99-101, 265, 268, 273, 276, 281, 293
Mal, Vitan 195, 265, 268, 281, 293
Manček, Marjan 16, 158, 161, 286, 288, 289, 291, 293, 294, 295, 297, 302
Marjanič, Suzana 23, 305, 306, 308, 312
Marjanovič Umek, Ljubica 13-14, 308
Mary, Maša 43, 294

Matičetov, Milko 85, 112, 115, 119, 247, 249, 293, 294
 Maurer, Neža 68
 Meeker, Joseph W. 21-22, 308
 Mencinger-Vračko, Bojana 309
 Merhar, Boris 37-38, 153, 308
 Milne, Alan Alexander 27
 Minatti, Ivan, 63, 247-248, 294
 Mlakar, Ida 129-131, 270
 Možgon, Stane 286 294
 Möderndorfer, Vinko 161, 245, 294
 Möderndorfer, Vinko 63, 221, 232, 242-243, 270, 282, 294-295
 Muck, Desa 165, 167, 203-206, 269, 273, 275, 276, 282, 295

N

Nemec, Krešimir 29, 309
 Nikolajeva, Maria 103, 105, 309
 Nodelman, Perry 106, 309
 Novak, Boris A. 35, 63, 76, 81, 239, 295, 309
 Novak, Maja 185, 270, 295
 Novak, Marjeta 179, 295
 Novak, Tone 20, 309
 Novy, Lili 245, 301

O

Osojnik, Mojca 145-146, 275, 296
 Osterc, Lidija 66, 96, 288, 293, 296, 302, 303
 Ovsec, Damjan J. 109, 130-131, 309

P

Pavček, Tone 63-65, 273, 296
 Peklar, Andreja 73, 154, 161, 165, 167, 175, 290, 293, 296, 299, 302
 Pešak Mikec, Barbara 262, 265, 287
 Peroci, Ela 13, 170, 210, 270, 283, 296
 Petan, Žarko 233-234, 278, 284, 296, 303
 Pezdirc Bartol, Mateja 123
 Petek, Darija 309, 319
 Pikalo, Matjaž 85, 296
 Piaget, Jean 13, 309
 Pintarić, Ana 306, 309
 Pirš, Petra 309
 Podobnik, Andrej 17, 310
 Poniž, Denis 239, 283, 296
 Potter, Beatrix 27
 Prap, Lila 82-83, 256-261, 265, 272, 273, 276, 277, 279, 296
 Predin, Andrej 207-208, 269
 Pregl, Slavko 13, 92, 128, 156, 158-159, 256, 272, 297

Prelog, Marjanca 47, 293
Propp, Vladimir 107, 310
Puntar, Frane 234, 270, 282, 297

R

Radovanovič, Vesna 102, 268, 281, 298
Rehar, Radivoj 56
Reichman, Jelka 14, 52, 58, 90, 138, 139, 171, 179, 215, 291, 295, 298, 299, 301
Ribičič, Josip 13, 154, 197, 215, 255, 263, 277, 279, 298
Rogelj, Bine 289, 297
Rozman, Andrej Roza 32, 63, 99, 179-180, 298
Rudolf, Branko 59-61
Russell, David L. 29, 30, 286, 310

S

Sajovic, Tomaž 254, 310
Saksida, Igor 12, 31, 63, 86, 122, 159, 188-189, 222, 231-232, 244, 298, 300, 306, 310
Savinšek, Slavko 57
Schmidt, Matjaž 75, 288
Sendak, Maurice 10, 186, 298
Siard, Nataša 310
Simčič, Samo 238-239, 284, 298
Simoniti, Barbara 186, 188, 227-230, 269, 273, 276, 299, 311
Sitar, Jelena 46, 244, 246-247, 270, 287, 299
Singer, Peter 14, 21, 311
Sket, Boris 16-17, 311
Slomšek, Anton Martin 43, 150, 154-155, 159, 299
Snoj, Jože 63, 70-71, 211-212, 216-218, 270, 275, 282, 299
Solar, Milivoj 35, 148, 311
Stahuljak, Višnja 29, 31, 299, 306, 309
Stanonik, Marija 37, 160-161, 311
Stepančič, Damijan 128, 297, 300, 302
Stramljič Breznik, Irena 79, 266,
Stritar, Josip 54-55, 153
Stušek, Peter 16, 312
Suhodolčan, Leopold 13, 171, 276, 299
Suhodolčan, Primož 189-191, 275, 276, 299
Sutherland, Zena 26, 27, 28, 169, 193, 197, 252, 311
Svetina, Peter 146-147, 186-187, 191-192, 272, 274, 275, 279

Š

Šinkovec, Črtomir 62
Šivic, Urša 43, 294, 300
Širok, Karel 56
Škerl, Peter 186, 229, 276, 299, 307
Škornik, Sonja 16, 312

Šmit, Jože 63

Štampe Žmavc, Bina 63, 79-81, 98, 125, 137, 144, 239-242, 245, 246, 269, 270, 273, 275, 276, 278, 280, 281, 282, 284, 300

Štefan, Anja 86-87, 132-137, 278

Štular, Andrej 119, 301

T

Taufer, Vida 245, 301

Tellegen, Toon 265, 271

Terseglav, Marko 43, 46, 300, 302

Težak, Dubravka 30, 148, 305, 311

Tomažič, Jože 164

Tomšič, Marjan 98, 166, 174-175, 269, 273, 274, 302

Tratnik, Mihael 312

Tratnik, Suzana 206, 269, 277, 302

Trdina, Janez 154-156, 163, 302

Trdina, Silva 36

Tresidder, Jack 311

V

Vegri, Saša 71, 302

Vičar, Branislava 25, 266, 312

Vilhar, Barbara 16, 312

Vipotnik, Janez 96-98, 268, 278, 302

Vitez, Grigor 16, 302

Visković, Nikola 9, 22, 31-32, 312

Vodnik, Valentin 153

Vogelnik, Eka 249-250, 302

Vovk, Melita 211, 291, 296, 299

W

White, Elwy Brooks 24-25, 28, 272

Z

Zadravec, Vojko 231, 312

Zajc, Dane 52, 66-68, 231, 234, 270, 276, 278, 282, 284, 296, 303

Zalar, Ivo 30, 305

Zaradija Kiš, Antonija 21, 22-23, 305, 306, 308, 312

Zupan, Dim 196-197, 199-203, 220, 232, 269, 278, 279, 282, 303

Ž

Župančič, Oton 55

VLOGA ŽIVALI V MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI

DRAGICA HARAMIJA,^{1,2}

¹ Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
dragica.haramija@um.si

² Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Maribor, Slovenija
dragica.haramija@um.si,

Ob analizi več kot 250 izvirnih slovenskih knjig, v katerih so glavni literarni liki živali, so bile opazovane njihove različne funkcije. Te so odvisne od književne vrste in žanra, predvsem pa so povezane s tem, ali gre za naravno (biološko) vlogo živali, poosebljanje živali (se sporazumevajo le med seboj; se sporazumevajo tudi z ljudmi), za njihov antropomorfni položaj, za oživiljene igrače (ki predstavljajo živali) ali za živali kot mitološke literarne like. Najpogostejše književne vrste, kjer se pojavlja lik živali, so otroška poezija in kratke prozne vrste (živalska pravljica, basen, pripovedka), bistveno manj je daljše proze in dramskih del, v katerih so živali glavni literarni liki.

DOI

[https://doi.org/
10.18690/um.pef.9.2025](https://doi.org/10.18690/um.pef.9.2025)

ISBN

978-961-299-027-5

Ključne besede:

otroška književnost,
živali,
živalske igrače,
mitološke živali,
literarni liki

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

Zahvaljujem se biologom red. prof. dr. Dušanu Devetaku, da je potrpežljivo pregledal sistematiko živali, ki sem jo povzela po njegovem delu; mag. Dariji Petek, doc. dr. Jani Ambrožič-Dolinšek, izr. prof. dr. Andreju Šorgi in red. prof. dr. Francu Janžekoviču za nekatere *biološke* namige; recenzentu dr. Roku Tkavcu za vse popravke in spodbude. Zahvala velja tudi recenzentoma red. prof. dr. Igorju Saksidi in mag. Tilki Jamnik, lektorici asist. dr. Katji Bergles, oblikovalcu Primožu Krašni in uredniku Franciju Justu. Ne nazadnje bi se rada zahvalila za potrpežljivost in bodrilne besede Toniju, Tonetu, Mojci, Sonji, Janji, Olgi in Sabini. In seveda red. prof. dr. Antoniji Zaradija Kiš, ki mi je prva pokazala čudoviti svet animalistike.

Prof. dr. Dragica Haramija, prvo ime kritiškega vrednotenja in raziskovanja slovenskega in tujega mladinskega pripovedništva, bralca z vsako novo knjigo na novo preseneti. Njen knjižni opus je namreč tako raznolik in bogat kot polje, ki se ga loteva – obravnava zabavno oz. pustolovsko pripoved ter ob njej vrhunske nagrajene mladinske ustvarjalce in njihove prepoznavne pisave, pojasnjuje problemsko tematizacijo holokavsta v mladinski književnosti ter součinkovanje besede in podobe v slikanici ... Novost in presenečenje je tudi njena najnovejša knjiga Vloga živali v mladinski književnosti. V njej uvodoma opredeljuje pojem književne animalistike, tj. snovne oznake za skupino žanrsko raznovrstnih besedil, v katerih imajo osrednjo vlogo živali. Temu sledi navezava literarnovedne interpretacije žanra na vprašanja okoljskih vrednot v književnosti nasploh (ekokritika, kulturna antropologija), pojasnjevanje strukturnih značilnosti besedil z živalskimi motivi v teoriji mladinske književnosti (predvsem zapleteno razlikovanje med fantastično in realistično književnostjo) ter podroben pregled živali kot »književnih junakov« v poeziji, pripovedništvu in dramatiki. Knjiga je imenitno branje za literarne teoretike, učitelje in tudi ljubitelje živali. Tako se bomo vsi skupaj s pomočjo te knjige znova ogledovali v Vitezovem Zrcalcu: a v njem ne bomo videli le sebe, ampak še koga, ki ima več tačk in duše kot mi ...

prof. dr. Igor Saksida

Dr. Dragica Haramija je v svoji fascinantni znanstveni monografiji s pregledom vlog živali v vseh vrstah, zvrsteh in žanrih mladinske literature ustvarila temeljno delo v slovenski animalistiki. Nabor najbolj kakovostnih mladinskih literarnih besedil, v katerih so književni liki različne živali, je vsekakor tudi odličen izziv bralcem, vzgojiteljem in mentorjem branja. Na novo in ponovno smo namreč opozorjeni na to, kako zelo smo od nekdaj in kljub vsemu tudi danes povezani z naravo.

mag. Tilka Jamnik

Delo predstavlja izčrpno in poglobljeno analizo vloge živali v mladinski književnosti. Poseben del je namenjen tudi sistematiki živali oziroma umestitvi posameznih živali v sistem. Takšen interdisciplinarni pristop je za literarnoteoretična dela prej izjema kot pravilo. Interdisciplinarnost in dejstvo, da je avtorica z izjemno natančnostjo in doslednostjo upoštevala sodobne smernice v biološki kategorizaciji živali, je vsekakor dodana vrednost in kaže na kakovost in spoštljiv odnos do analizirane tematike.

dr. Rok Tkavc

Univerza v Mariboru

Pedagoška fakulteta

